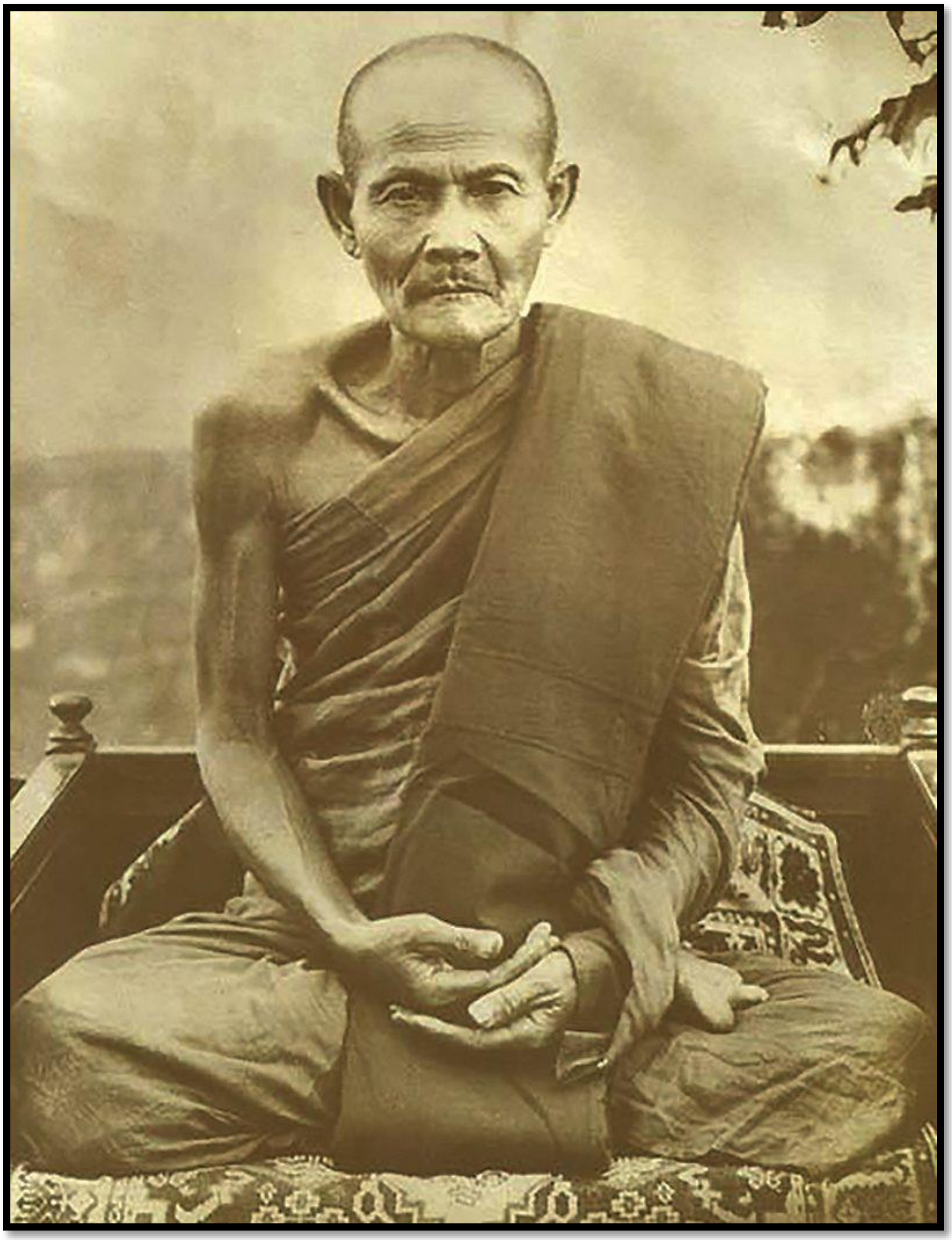
รวมศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

สุปฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สังฆัง นะมามิ.

พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตตโก

วัดโพธิ์ชัย บ้านสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตตโก เมื่อเป็นฆราวาสชื่อว่า เกิ่ง ทันธรรม เป็นบุตรนายทัน ทันธรรม และนางหนูมั่น ทันธรรม โดยเป็นบุตรคนที่ ๓ เกิดในวันอาทิตย์ที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๓๐ ที่บ้านสามผง ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

เมื่ออายุครบบวชในปี พ.ศ.๒๔๕๐ ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุฝ่ายมหานิกาย ที่วัดโพธิ์ชัย บ้านสามผง ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม โดยมีพระอาจารย์คำดี เป็นพระอุปัชฌาย์, พระอาจารย์สาย เป็นพระกรรมวาจาจารย์

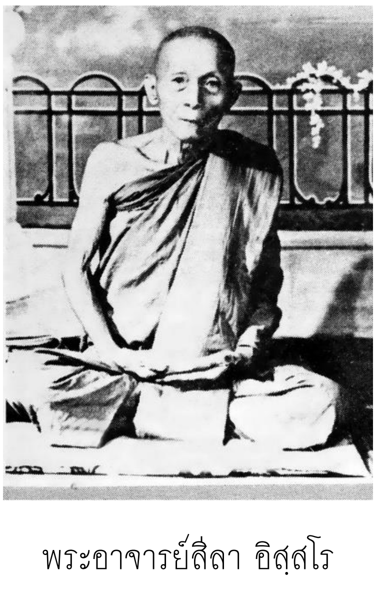
เมื่อบวชแล้วท่านก็ประพฤติปฏิบัติธรรมจนเป็นพระเถราจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนแถบลุ่มแม่น้ำสงคราม

จนกระทั่งได้เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย บ้านสามผง ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าสำนักเรียนนักธรรมและบาลี และเป็นครูใหญ่ท่านแรกของโรงเรียนประถมศึกษาแห่งตำบลสามผง ที่ตั้งอยู่ในวัดนี้ด้วย

เป็นพระกรรมวาจาจารย์ในพิธีบวชพระอาจารย์ทองรัตน์

ในปี พ.ศ.๒๔๕๗ ท่านได้เข้าร่วมในพิธีอุปสมบทพระภิกษุรูปหนึ่ง ในฐานะพระกรรมวาจาจารย์ ในขณะนั้นท่านมีอายุ ๒๗ ปี พรรษา ๗ พรรษา พระภิกษุรูปนั้นคือ พระอาจารย์ทองรัตน์ กนฺตสีโล ซึ่งตามประวัติที่เล่าไว้ในหนังสือ “มณีรัตน์” ว่า ท่านพระอาจารย์ทองรัตน์ในตอนนั้นอายุได้ ๒๖ ปี สาเหตุที่ออกบวชก็เนื่องจากท่านได้ไปจีบสาวต่างบ้าน สาวนั้นได้เกิดความชอบพอใจขึ้นมา และหลายครั้งได้คะยั้นคะยอ ให้ท่านนำญาติผู้ใหญ่ไปสู่ขอตามแระเพณี ถ้าไม่ไปสู่ขอ สาวเจ้าได้ยื่นคำขาดว่าจะขอหนีตาม หนุ่มทองรัตน์ได้คิดอยู่หลายวัน ถ้าจะปล่อยให้สาวหนีตามก็ไม่อยู่ในวิสัยของลูกผู้ชายอย่างหนุ่มทองรัตน์จะทำ ถ้าบอกปฏิเสธก็กลัวว่าสาวเจ้าจะเสียใจ และได้ตัดสินใจว่าจะยังไม่ขอแต่งงาน ถ้าขืนอยู่ต่อไปก็คงจะไม่พ้นอยู่ดี จึงบอกกับพ่อว่า ให้พาไปฝากกับพระอุปัชฌาย์เพื่อบวช พ่อก็ไม่อยากให้บวช เพราะท่านเป็นกำลังสำคัญในบ้าน จึงอยากให้มีครอบครัวมากกว่าออกบวช แต่ก็ต้องยอมตามคำอ้อนวอน และเหตุผลที่ได้อ้างต่อพ่อว่า “ยังไม่อยากมีเมีย” บิดาท่านจึงได้นำท่านไปบวชกับพระอุปัชฌาย์คาร คนฺธิโย วัดโพธิชัย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม โดยพระอาจารย์เกิ่ง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์ทองรัตน์นี้ต่อมาก็ได้เป็นศิษย์องค์สำคัญองค์หนึ่งของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พบและเลื่อมใสพระอาจารย์มั่น

พระอาจารย์สีลา อิสฺสโร

พระอาจารย์เกิ่งท่านมีสหธรรมมิกอยู่องค์หนึ่งคือพระอาจารย์สีลา อิสสโร แห่งวัดโพธิ์ชัย ตำบลวาใหญ่ อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีอายุแก่กว่าท่าน ๑ ปี แต่อายุพรรษาน้อยกว่า ๒ พรรษา

พ.ศ.๒๔๖๙ แม้พระอาจารย์เกิ่งจะเป็นพระอาจารย์ที่มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสมากมาย มีอายุพรรษาถึง ๑๙ พรรษาแล้ว แต่ก็ยังสนใจที่จะเสาะแสวงหาอาจารย์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ด้วยยังมีข้อข้องใจในการปฏิบัติธรรมที่ค้างคาใจอยู่ ในระยะหลังท่านก็เริ่มได้ยินกิตติศัพท์ชื่อเสียงของพระอาจารย์เสาร์และพระอาจารย์มั่น ว่าเป็นผู้มีคุณวิเศษในทางธรรมก็มีความสนใจ ครั้นพอทราบว่าหลวงปู่มั่น มาพักที่บ้านหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ สกลนคร พระอาจารย์เกิ่ง จึงได้ชวนพระอาจารย์สีลา พร้อมพระเณรถูกวัดไปฟังเทศน์และสนทนาไต่ถามปัญหาข้ออรรถธรรมที่สงสัยค้างคาใจต่างๆ พร้อมทั้งสังเกตข้อวัตรของหลวงปู่มั่นอย่างใกล้ชิด จนเกิดความอัศจรรย์ใจในข้ออรรถข้อธรรมและจริยาวัตรของท่าน ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส

พระอาจารย์เกิ่ง ได้นิมนต์หลวงปู่มั่น ให้ไปโปรดญาติโยมและพักจำพรรษาที่บ้านสามผง ถิ่นที่พำนักของท่าน พร้อมทั้งขอถวายตัวเป็นศิษย์อยู่ปฏิบัติธรรมใกล้ชิด จนเกิดผลประจักษ์ทางใจอย่างที่ไม่เคยได้สัมผัสรับรู้มาก่อน

ญัตติเป็นธรรมยุต

ในที่สุดพระอาจารย์เกิ่ง ได้ตัดสินใจสละตำแหน่งและลาภยศต่างๆ ทั้งหมด แล้วขอญัตติใหม่เป็นพระธรรมยุต พร้อมกับพระอาจารย์สีลา รวมทั้งลูกศิษย์พระเณรของพระอาจารย์ทั้งสองก็ขอญัตติตามหมดทั้งวัด

ในวันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๖๙ พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก และพระอาจารย์สีลา อิสฺสโร ก็ได้ทำญัตติกรรมพร้อมกับพระภิกษุที่เป็นศิษย์ของท่านทั้งสองอีกประมาณ ๒๐ องค์ อีกด้วย ในจำนวนพระภิกษุที่มาทำการญัตติ มีพระอาจารย์สิม พุทฺธาจาโร ซึ่งครั้งนั้นยังเป็นสามเณรรวมอยู่ด้วยรูป

หนึ่ง โดยได้กระทำพิธีที่อุทกุกเขปสีมา (โบสถ์น้ำ) หนองสามผง สำหรับโบสถ์น้ำที่ท่านจัดสร้างขึ้นนี้ ใช้เรือ ๒ ลำลอยเป็นโป๊ะ เอาไม้พื้นปูเป็นแพ แต่ไม่มีหลังคา เหตุที่สร้างโบสถ์น้ำทำสังฆกรรมคราวนี้ ก็เพราะในป่าจะหาโบสถ์ให้ถูกต้องตามพระวินัยไม่ได้ การทำญัตติกรรมครั้งนี้ ได้อาราธนาท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เมื่อครั้งเป็นพระครูชิโนวาทธำรง มาเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์มหาปิ่น ปัญญาพโล เป็นพระอนุสาวนาจารย์ และท่านพระอาจารย์มั่นฯ นั่งหัตถบาสร่วมอยู่ด้วย

หลังจากนั้นอีก ๗ วัน ก็มีพระเถระเดินทางมาขอญัตติอีกรูปหนึ่ง ณ ที่เดียวกันนี้ นับเป็นพระเถระองค์ที่สาม ที่มาขอญัตติเป็นพระธรรมยุตในช่วงนั้นด้วย พระอาจารย์ดี ฉนฺโน พระดังจากบ้านกุดแห่ อ เลิงนกทา จ.อุบลราชธานี (ปัจจุบันขึ้นกับ จ.ยโสธร) ท่านอาญาครูดี ท่านนี้เป็นอาจารย์ของพระอาจารย์ฝั้นมาก่อน ชาวบ้านตั้งฉายาท่านว่าอาจารย์ดีผีย่าน เพราะท่านมีอิทธิฤทธิ์เก่งกล้าและคาถาอาคมในการปราบผีและคุณไสย์ต่างๆ

พระอาจารย์ดี ได้ดั้นด้นบุกป่าดงออกเสาะหาของดีของขลังมาถึงบ้านสามผง ได้รู้กิตติศัพท์เกี่ยวกับหลวงปู่มั่น จึงเข้าไปกราบขอฟังธรรมและปฏิบัติธรรมด้วย จนประจักษ์ผลทางใจอย่างน่าอัศจรรย์ ในที่สุดก็ขอสละตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านกุดแห่ หรือ วัดศรีบุญเรือง ท่าแขก ที่โด่งดังในสมัยนั้น แล้วขอญัตติใหม่เป็นพระธรรมยุตออกติดตามคณะกองทัพธรรม และเป็นศิษย์อุปัฏฐากหลวงปู่ใหญ่เสาร์จนถึงวาระสุดท้ายของหลวงปู่ใหญ่ท่าน

ในพรรษานั้นจึงเป็น การประกาศธรรมชนิดพลิกแผ่นดินที่บ้านสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ทำให้ชื่อเสียงของหลวงปู่ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล และ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต พร้อมทั้งกิตติศัพท์ของกองทัพธรรมพระกรรมฐาน ลือเลื่องกระเดื่องไกล เป็นที่อัศจรรย์ร่ำลือของผู้คนในแถบนั้น ถึงกับว่า หลวงปู่ทั้งสององค์ เป็นพระผู้วิเศษที่ทำให้พระดังถึงสามองค์ยินยอมถวายตัวเป็นศิษย์ได้

หลังจากที่ท่านได้ญัตติเป็นพระธรรมยุตแล้วก็ได้เข้าร่วมกับกองทัพธรรมพระกรรมฐาน โดยมีพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล พระอาจารย์มั่นภูริทตฺโต พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม เป็นหัวหน้า

ตามพระอาจารย์มั่นฯ ไปอุบลราชธานี

หลังจากออกพรรษา ปี พ.ศ.๒๔๖๙ แล้ว พระอาจารย์เกิ่งก็ได้ติดตามคณะพระอาจารย์มั่นซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุสามเณรประมาณ ๗๐ รูป เดินทางมาที่บ้านโนนแดง อำเภอท่าอุเทน (ปัจจุบันอยู่ในกิ่งอำเภอนาหว้า) จังหวัดนครพนม และ ที่นั้นได้มีการประชุมหารือกันในเรื่องที่จะไปเผยแพร่ธรรมและไปโปรดเทศนาญาติโยมที่เมืองอุบล รวมทั้งได้วางระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการอยู่ป่า เกี่ยวกับการตั้งสำนักปฏิบัติ เกี่ยวกับแนวทางแนะนำสั่งสอนปฏิบัติจิต เพื่อให้คณะศิษย์นำไปปฏิบัติให้เป็นระเบียบเดียวกัน จากนั้น ท่านพระอาจารย์ใหญ่ก็ได้ปรารภเรื่องจะนำโยมแม่ออก (มารดาท่านซึ่งบวชเป็นชี) ไปส่งมอบให้น้องสาวท่านที่จังหวัดอุบลช่วยดูแล เพราะท่านเห็นโยมแม่ท่านชรามาก อายุ ๗๘ ปีแล้ว เกินความสามารถท่านผู้เป็นพระจะปฏิบัติได้แล้ว พระอาจารย์สิงห์ อาจารย์มหาปิ่น ต่างก็รับรองเอาโยมแม่ออกท่านไปส่งด้วย เพราะโยมแม่ออกของพระอาจารย์แก่มากหมดกำลัง ต้องไปด้วยเกวียนจึงจะไปถึงเมืองอุบล ฯ ได้

การเดินทางไปจังหวัดอุบลราชธานีอันเป็นถิ่นบ้านเกิดเมืองนอนของท่านในครั้งนี้ ถือว่าเป็นครั้งสำคัญครั้งหนึ่ง เพราะบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งใหญ่และเล็กก็ได้เตรียมที่จะเดินทางติดตามท่านในครั้งนี้แทบทั้งนั้น การเดินทางเป็นการเดินแบบเดินธุดงค์ แต่การธุดงค์นั้นเพื่อให้เป็นประโยชน์ด้วย ท่านจึงจัดเป็นคณะๆ ละ ๓ รูป ๔ รูปบ้าง ท่านเองเป็นหัวหน้าเดินทางไปก่อน เมื่อคณะที่ ๒ ไปก็จะพักที่เดิมที่คณะที่ ๑ พัก คณะที่ ๓-๔ เมื่อตามคณะที่ ๒ ไปก็จะพักที่เดิมนั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้สอนญาติโยมตามรายทางด้วย การสอนนั้นก็เน้นหนักไปในทางกัมมัฏฐาน และการถึงพระไตรสรณาคมน์ ที่ให้ละการนับถือภูตผีปีศาจต่าง ๆ นานา เป็นการทดลองคณะศิษย์ไปในตัวด้วยว่า องค์ใดจะมีฝีมือในการเผยแพร่ธรรม

ในการเดินทางนั้น พอถึงวันอุโบสถ ก็จะนัดทำปาฏิโมกข์ หลังจากนั้นแล้วก็จะแยกย้ายกันไปตามที่กำหนดหมาย

การเดินธุดงค์แบบนี้ท่านบอกว่าเป็นการโปรดสัตว์ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัททั้งหลาย และก็เป็นจริงเช่นนั้น แต่ละแห่งที่ท่านกำหนดพักนั้น ตามหมู่บ้าน ประชาชนได้เกิดความเลื่อมใสยิ่งในพระ

คณะกัมมัฏฐานนั้นเป็นอย่างดีและต่างก็รู้ผิดชอบในพระธรรมวินัยขึ้นมาก ตามสถานที่เป็นที่พักธุดงค์ในการครั้งนั้น ได้กลับกลายมาเป็นวัดของคณะกัมมัฏฐานเป็นส่วนใหญ่ในภายหลัง โดยญาติโยมทั้งหลายที่ได้รับรสพระธรรมได้พากันร่วมอกร่วมใจกันจัดการให้เป็นวัดขึ้น โดยเฉพาะให้เป็นวัดพระภิกษุสามเณร ฉันมื้อเดียว ฉันในบาตร บำเพ็ญสมาธิกัมมัฏฐาน

อย่างไรก็ตาม คณะธุดงค์ทั้งหลายก็เผอิญไปพบกันเข้าอีก ที่จังหวัดสกลนคร เพื่อร่วมงานศพมารดานางนุ่ม ชุวานนท์ และงานศพพระยาปัจจันตประเทศธานี บิดาของพระพินิจฯ เมื่อเสร็จงานฌาปนกิจทั้งสองศพนั้นแล้ว พระอาจารย์ทั้งสองและสานุศิษย์ต่างก็แยกย้ายกันธุดงค์ต่อไปเพื่อมุ่งไปยังจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนท่านอาจารย์มั่นฯ ธุดงค์ไปทางบ้านเหล่าโพนค้อ ได้แวะไปเยี่ยมอุปัชฌาย์พิมพ์ต่อจากนั้นท่านก็ธุดงค์ต่อไป และพักบ้านห้วยทราย ๑๐ วัน โดยจุดมุ่งหมาย ท่านต้องการจะเดินทางกลับไปที่จังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้บรรลุถึงหมู่บ้านหนองขอน อยู่ในเขตอำเภออำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านหลวงปู่สิงห์ ซึ่งชาวบ้านเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาของท่านแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงได้พร้อมใจกันอาราธนาให้ท่านจำพรรษา เมื่อท่านเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ก็รับอาราธนา ชาวบ้านจึงช่วยกันจัดแจงจัดเสนาสนะถวายจนเป็นที่พอเพียงแก่พระภิกษุที่ติดตามมากับท่าน

พ.ศ.๒๔๗๐ ในพรรษานี้ท่านได้ธุดงค์ติดตามพระอาจารย์มั่น ฯ มาพักอยู่บ้านหนองขอน ตามที่ชาวบ้านได้อาราธนา ส่วนหลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม และพระมหาปิ่นจำพรรษาที่บ้านหัวตะพานบริเวณใกล้เคียงกัน

พระกรรมฐานโดนพระเถระผู้ใหญ่ขับไล่

ระหว่างปีนั้น สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺสเถระ อ้วน) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นพระโพธิวงศาจารย์เจ้าคณะมณฑลและเจ้าคณะธรรมยุตในภาคอีสาน ทราบข่าวว่ามีคณะพระกัมมัฏฐานของพระอาจารย์มั่น เดินทางมาพักอยู่ที่บ้านหัวตะพาน จึงสั่งให้เจ้าคณะแขวง อำเภอม่วงสามสิบ กับเจ้าคณะแขวงอำเภออำนาจเจริญ พร้อมด้วยนายอำเภออำนาจเจริญ ไปทำการขับไล่พระภิกษุคณะนี้ออกไปให้หมด ทั้งยังได้ประกาศด้วยว่า ถ้าผู้ใดใส่บาตรพระกัมมัฏฐานเหล่านี้จะจับใส่คุกให้หมดสิ้น

แต่ชาวบ้านก็ไม่กลัว ยังคงใส่บาตรกันอยู่เป็นปกติ นายอำเภอทราบเรื่องจึงไปพบพระภิกษุคณะนี้อีกครั้งหนึ่ง แล้วแจ้งมาว่า ในนามของจังหวัด ทางจังหวัดสั่งให้มาขับไล่

หลวงปู่สิงห์ซึ่งเป็นคนจังหวัดอุบลฯ ได้ตอบโต้ไปว่า ท่านเกิดที่นี่ท่านก็ควรจะอยู่ที่นี่ได้ นายอำเภอไม่ยอม พระอาจารย์ฝั้นก็ได้ช่วยพูดขอร้องให้มีการผ่อนสั้นผ่อนยาวกันบ้าง แต่นายอำเภอก็ไม่ยอมท่าเดียว จากนั้นก็จดชื่อพระกัมมัฏฐานไว้ทุกองค์ รวมทั้งพระอาจารย์มั่น หลวงปู่สิงห์ พระอาจารย์มหาปิ่น พระอาจารย์เที่ยง พระอาจารย์อ่อน พระอาจารย์ฝั้น พระอาจารย์เกิ่ง พระอาจารย์สีลา ฯลฯ จนหมด แม้กระทั่งนามโยมบิดามารดา สถานที่เกิด วัดที่บวช ทั้งหมดมีพระภิกษุสามเณรกว่า ๕๐ รูป และพวกลูกศิษย์ผ้าขาวอีกมากร่วมร้อยคน นายอำเภอต้องใช้เวลาจดตั้งแต่กลางวันจนถึงสองยามจึงเสร็จ ตั้งหน้าตั้งตาจดจนกระทั่งไม่ได้กินข้าวเที่ยง เสร็จแล้วก็กลับไป

ทางฝ่ายพระทั้งหลายก็ประชุมปรึกษากันว่า ทำอย่างไรดีเรื่องนี้จึงจะสงบลงได้ ไม่ลุกลามออกไปเป็นเรื่องใหญ่ พระอาจารย์อ่อน และพระอาจารย์ฝั้นรับเรื่องไปพิจารณาแก้ไข

เสร็จการปรึกษาหารือแล้ว พระอาจารย์ฝั้น ก็รีบเดินทางไปพบพระอาจารย์มั่นที่บ้านหนองขอน ซึ่งอยู่ห่างออกไป ๕๐ เส้น พระอาจารย์มั่น ทราบเรื่องจึงให้พระอาจารย์ฝั้นนั่งพิจารณา พอกำหนดจิตเป็นสมาธิแล้วปรากฏเป็นนิมิตว่า “แผ่นดินตรงนั้นขาด” คือแยกออกจากกันเป็นสองข้าง ข้างโน้นก็มาไม่ได้ ข้างนี้ก็ไปไม่ได้ พอดีสว่าง พระอาจารย์ฝั้นจึงเล่าเรื่องที่นิมิตให้พระอาจารย์มั่นฟัง

เช้าวันนั้นเอง พระอาจารย์มหาปิ่นกับพระอาจารย์อ่อน ได้ออกเดินทางไปจังหวัดอุบล เพื่อพบกับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะจังหวัดชี้แจงว่า ท่านไม่ได้รู้เรื่องอะไรเลย จากนั้นได้ให้นำจดหมายไปบอกนายอำเภอว่า ท่านไม่ได้เกี่ยวข้อง เรื่องยุ่งยากทั้งหลายจึงได้ยุติลง

พระอาจารย์มั่นฯ ปรารภเรื่องปลีกตัวออกจากหมู่เพื่อวิเวก

ครั้นออกพรรษาในปี ๒๔๗๐ แล้ว ท่านอาจารย์มั่น ฯ ก็ได้เดินธุดงค์ไปถึงตัวจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้นำโยมแม่ออกท่านไปมอบให้น้องสาวท่านในเมืองอุบล ฯ ท่านและคณะศิษย์พักที่วัดบูรพา คณะสานุศิษย์เก่า ๆ ทั้งหลาย อันมีอาจารย์อุ่น ธมฺมธโร, อาจารย์อ่อน ญาณสิริ, อาจารย์ฝั้น อาจาโร, อาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก พร้อมด้วยศิษย์ อาจารย์หลุย อาจารย์กว่า สุมโน, อาจารย์คูณ, อาจารย์สีลา อาจารย์ดี (พรรณานิคม) อาจารย์บุญมา (วัดป่าบ้านโนนทัน อุดรธานี ในปัจจุบันนี้) อาจารย์ทอง อโสโก อาจารย์บุญส่ง (บ้านข่า) อาจารย์หล้า หลวงตาปั่น (อยู่พระบาทคอแก้ง) เมื่อได้ทราบข่าวว่าท่านอาจารย์มั่น ฯ เดินทางมาพำนักอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ทุกองค์เหล่านี้ก็ได้ติดตามมาในเดือน ๓ เพ็ญ บรรดาศิษย์ทั้งหมด มีหลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม เป็นต้น ก็ได้ร่วมประชุมอบรมธรรมปฏิบัติอย่างที่เคย ๆ ปฏิบัติกันมา

ในค่ำคืนวันหนึ่ง ท่านอาจารย์มั่นฯ ท่านได้เข้าที่ทำสมาธิภาวนาก็ได้ปรารภขึ้นในใจว่า

“จะออกจากหมู่คณะไปแสวงหาสถานที่วิเวก เพื่อจะได้มีโอกาสพิจารณาค้นคว้าในปฏิปทาสัมมาปฏิบัติ ให้ได้รับความเข้าใจชัดเจน และแจ่มแจ้งเข้าไปอีก แล้วจะได้เอาปฏิปทาอันถูกต้องนั้นฝากไว้แก่เหล่าสานุศิษย์ในอนาคตต่อไป เพราะพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ดีแล้วนั้น ย่อมมีนัยอันสุขุมลุ่มลึกมาก ยากที่จะทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ได้

ผู้ปฏิบัติตามรอยพระบาทพระพุทธองค์และตามปฏิปทาที่พระอริยเจ้าได้ดำเนินมาก่อนแล้วนั้น เมื่อไม่เข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ย่อมจะเขวไปจากปฏิปทาที่ถูกต้องก็เป็นได้ หรืออาจดำเนินไปโดยผิดๆ ถูก ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ผู้ปฏิบัติดีทั้งหลายก็จะเข้าไม่ถึงศีลถึงธรรม หรืออาจถึงกับป่วยการไม่เป็นประโยชน์แก่ตนของตน การปฏิบัติพระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนาก็จะมีแต่ความพอกพูนกิเลสให้เจริญงอกงามขึ้นในตนของตนเท่านั้น ซึ่งไม่สมกับว่าพระธรรมวินัยเป็นของชำระกิเลสที่มีอยู่ให้สิ้นไปจากสันดานแห่งเวนัยสัตว์ทั้งหลาย

“อนึ่ง การอยู่กับหมู่คณะจะต้องมีภาระการปกครอง ตลอดถึงการแนะนำพร่ำสอนฝึกฝนทรมานต่าง ๆ ซึ่งทำให้โอกาสและเวลาที่จะค้นคว้าในพระธรรมวินัยไม่เพียงพอ ถ้าแลเราปลีกตัวออกไปอยู่ใน

สถานที่วิเวก ซึ่งไม่มีภาระแล้ว ก็จะได้มีโอกาสเวลาในการค้นคว้ามากขึ้น ผลประโยชน์ในอนาคตก็จะบังเกิดขึ้นมาให้เป็นที่น่าพึงใจ”

ครั้นท่านปรารภในใจอยู่อย่างนั้นแล้ว ท่านจึงได้เรียกศิษย์ทั้งหลาย มีหลวงปู่สิงห์เป็นต้น มาประชุมกัน ท่านได้แนะนำให้มีความมั่นคงดำรงอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติอย่างที่ได้เคยแนะนำสั่งสอนมาแล้วนั้น จึงได้มอบหมายให้อำนาจแต่หลวงปู่สิงห์และท่านมหาปิ่น เป็นผู้บริหารปกครองแนะนำพร่ำสอนตามแนวทางที่ท่านได้แนะนำมาแล้วต่อไป

เมื่อเสร็จจากการประชุมแล้วในการครั้งนั้น ท่านก็กลับไปที่บ้านของท่านอีก ได้แนะนำธรรมปฏิบัติซึ่งท่านได้เคยแนะนำมาก่อนแก่มารดาของท่านจนได้รับความอัศจรรย์อันเป็นภายในอย่างยิ่งมาแล้ว ท่านจึงได้ไปลามารดาของท่าน และได้มอบให้นางหวัน จำปาศีล ผู้น้องสาวเป็นผู้อุปฐากรักษาทุกประการ จากนั้นออกพรรษาแล้วประมาณเดือน ๓ หรือเดือน ๔ ท่านก็ได้ออกเดินทางต่อไปยังกรุงเทพฯ กับเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถระ จำพรรษาที่วัดสระปทุม และออกพรรษาแล้ว ก็ได้ติดตามพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ไปจำพรรษายังจังหวัดเชียงใหม่

ติดตามหลวงปู่สิงห์ไปจังหวัดขอนแก่น

ในพ.ศ.๒๔๗๑ ระหว่างนี้หลวงปู่สิงห์และพระมหาปิ่น กับพระภิกษุสามเณรรวมกันถึง ๘๐ รูป ก็ได้เดินทางเที่ยววิเวกไปในสถานที่ต่างๆ ก็ได้เที่ยวเทศนาอบรมศีลธรรมประชาชนโดยการขอร้องของเจ้าเมืองอุบลฯ เมื่อจวนเข้าพรรษาได้ไปพักจำพรรษาอยู่วัดบ้านหัวงัว อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นบ้านญาติท่าน

ในช่วงที่หลวงปู่สิงห์ และพระอาจารย์มหาปิ่นอยู่ที่บ้านหัวงัว ท่านก็ได้ทราบข่าวจาก เจ้าคุณพระเทพสิทธาจารย์ (จันทร์ เขมิโย) เมื่อครั้งยังเป็นพระครูพิศาลอรัญญเขต เจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดศรีจันทราวาส ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นญาติของท่านด้วย ว่าทางขอนแก่นมีเหตุการณ์ไม่สู้ดี ขณะนั้นพระอาจารย์ฝั้นซึ่งจำพรรษาอยู่สำนักสงฆ์ ที่

หนองน่อง บ้านห้วยทราย อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนมก็ได้มากราบนมัสการและได้ร่วมปรึกษาหารือกับหลวงปู่สิงห์ และพระอาจารย์มหาปิ่นในเรื่องดังกล่าว และเห็นควรลงไปช่วยพระครูพิศาลอรัญเขต (จันทร์ เขมิโย) เมื่อเห็นพ้องต้องกันแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันออกเดินทาง โดยกำหนดให้ไปพบกันก่อนเข้าพรรษาที่ที่วัดเหล่างา ขอนแก่น

เมื่อเป็นดังนั้น ชาวอำเภอยโสธร มีอาจารย์ริน อาจารย์แดง อาจารย์อ่อนตา เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยชาวบ้านร้านตลาด ได้จ้างเหมารถยนต์ให้ ๒ คัน ท่านและคณะได้พากันออกเดินทางจากอำเภอยโสธรโดยทางรถยนต์ไปพักแรมอยู่ จ.ร้อยเอ็ด ๑ คืน แล้วออกเดินทางไปพักอยู่ที่ จ.มหาสารคามที่ดอนปู่ตา ที่ชาวบ้านกล่าวกันว่าผีดุ มีชาวบ้านร้านตลาดและข้าราชการพากันมาฟังเทศน์มากมาย จากนั้นเดินทางต่อไปถึงบ้านโนนยาง อ.เมือง จ.ขอนแก่น เดือน ๓ แรม ๖ ค่ำ และได้ไปรวมกันอยู่ที่วัดเหล่างา ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองขอนแก่น

เหตุการณ์ไม่สู้ดีที่ขอนแก่น

ที่เมืองขอนแก่น นั้นคณะหลวงปู่สิงห์และพระมหาปิ่นได้พบว่าเหตุการณ์ก็ไม่สู้ดี ตามที่พระครูพิศาลอรัญเขตว่าไว้ ดังที่ปรากฏในหนังสือ อัตโนประวัติหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ซึ่งในสมัยนั้นท่านได้ร่วมอยู่ในคณะด้วย ท่านได้เขียนไว้ว่า

“ข้าได้พักอยู่กับพระอาจารย์สิงห์ ฟังเสียงพวกโยนคนเมืองขอนแก่น ไม่เคยเห็นพระกรรมฐานตื่นเต้นกล่าวร้ายติเตียนกันไปสารพัดต่างๆ นานา มิใช่ เขาตื่นเต้นไปทางกลัวทางเลื่อมใส ดังพวกชาวเมืองราชคฤห์ ตื่นเต้นคราวได้เห็นพระพุทธเจ้าออกบรรพชาใหม่ไปเที่ยวบิณฑบาตนั้น

เมืองขอนแก่นพากันตื่นเต้นอย่างเห็นพระกรรมฐานเป็นสัตว์ เรียกพวกพระกรรมฐานว่า “พวกบักเหลือง” คำว่า “บักเหลือง” นี้เขาว่าพระกรรมฐานทั้งหลายเป็นงูจงอาง อีหล้าคางเหลือง

ฉะนั้นจึงมีคนเขาออกมาดูพวกพระกรรมฐาน เขาจำต้องมีมือ ถือไม้ค้อนกันมาแทบทุกคน เมื่อมาถึงหมู่พวกข้าแล้ว ถือค้อนเดินไปมาเที่ยวดูพระเณรที่พากันพักอยู่ตามร่มไม้และร้านที่เอากิ่งไม้ แอ้มและมุงนั้นไปๆ มาๆ แล้วก็ยืนเอาไม้ค้อนค้ำเอว ยืนดูกันอยู่ก็มีพอควร แล้วก็พากันกลับบ้าน เสียงร้องว่าเห็นแล้วละพวกบักเหลือง พวกอีหล้าคางเหลือง พวกมันมาแห่น (แทะ) หัวผีหล่อน (กะโหลก) อยู่ป่าช้าโคกเหล่างา มันเป็นพวกแม่แล้ง ไปอยู่ที่ไหนฝนฟ้าไม่ตกเลยจงให้มันพากันหนี ถ้าพวกบักเหลืองไม่หนีภายในสามสี่วันนี้ ต้องได้ถูกเหง้าไม้ไผ่ค้อนไม้สะแกไปฟาดหัวมันดังนี้ไปต่างๆ นานาจากนี้ไปก็มีเขียนหนังสือปักฉลากบอกให้หนี ถ้าไม่หนีก็จะเอาลูกทองแดงมายิงบูชาละ ดังนี้เป็นต้น

ไปบิณฑบาตไม่มีใครยินดีใส่บาตรให้ฉัน จนพระอาจารย์สิงห์ภาวนาคาถาอุณหัสสวิชัย ว่าแรงๆ ไปเลยว่า ตาบอดๆ หูหนวกๆ ปากกืก ๆ (ใบ้) ไปตามทางบิณฑบาตนั้นแหละ

ทั้งมีแยกกันไปบิณฑบาต ตามตรอกตามบันไดเรือนไปเลย จึงพอได้ฉันบ้าง ทั้งพระอาจารย์ก็มีการประชุมลูกศิษย์วันสองวันต่อครั้งก็มี

ท่านให้โอวาทแก่พวกลูกศิษย์ได้มีความอบอุ่นใจไม่ให้มีความหวาดกลัวอยู่เสมอ แต่ตัวข้าก็ได้อาศัยพิจารณากำหนดจิตตั้งอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ นี้อยู่เรื่อยไป”

แยกย้ายกันไปตั้งวัดใหม่

ที่วัดเหล่างา (ปัจจุบันคือวัดวิเวกธรรม) พระปฏิบัติสัทธรรมชุดนี้ ได้ประชุมตกลงให้แยกย้ายกันไปตั้งเป็นสำนักสงฆ์วัดป่าฝ่ายอรัญวาสีขึ้นหลายแห่งในจังหวัดขอนแก่น เพื่อเผยแผ่ธรรม เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ละมิจฉาทิฏฐิ เลิกจากการเคารพนับถือภูตผีปีศาจ และให้ตั้งอยู่ในไตรสรณาคมน์ โดยได้แยกกันอยู่จำพรรษาตามสำนักสงฆ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. หลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม พระอาจารย์ภุมมี ฐิตธมฺโม พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ พระอาจารย์หลุย อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์ วัดป่าวิเวกธรรม ตำบลโนนทัน อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๒. พระมหาปิ่น ปญฺญาพโล ปธ.๕ พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านพระคือ อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๓. พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านผือ ตำบลโนนทัน อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๔. พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าชัยวันบ้านสีฐาน อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๕. พระอาจารย์สีลา อิสฺสโร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านคำไฮ ตำบลเมืองเก่า อำเภอพระลับ จังหวัด ขอนแก่น

๖. พระอาจารย์อุ่น พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านทุ่ง อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๗. พระอาจารย์ดี ฉนฺโน พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านโคกโจด อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๘. พระอาจารย์ซามา อุจฺจุตฺโต พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านยางคำจังหวัดขอนแก่น

๙. พระอาจารย์นิน อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์ วัดป่าสุมนามัย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ปี พ.ศ.๒๔๘๖ พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก ได้เป็นพระกรรมวาจาจารย์ในพิธีอุปสมบทญัตติ “พระจวน กลฺยาณธมฺโม” มาเป็นฝ่ายธรรมยุต ในฉายาใหม่ว่า “กุลเชฏฺโฐ” โดยมีพระครูทัศนวิสุทธิ (มหาดุสิต เทวิโร) เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ วัดป่าสำราญนิเวศน์ ตำบลบ้านบุ่ง อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี

กลับไปอยู่ถิ่นเดิม

พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺโต พระอาจารย์บุญมา มหายโส พระอาจารย์ทอง อโสโก พระอาจารย์สนธิ์ พระอาจารย์ คำ คมฺภีโร พระอาจารย์จรัส พร้อมด้วยภิกษุและสามเณรหมวดละ ๗ องค์ ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาฝ่าย วิปัสสนาธุระ ในท้องที่จังหวัดนครพนม

เมื่อไปถึงจังหวัดนครพนมแล้ว ท่านได้แยกกันอยู่ตามสำนักต่างๆ ดังนี้

๑. พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺโต อยู่สำนักวัดโพธิชัย ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้ รับตำแหน่งเป็นพระอุปัชฌาย์

๒. พระอาจารย์บุญมา มหายโส อยู่สำนักวัดอรัญญิกาวาส จังหวัดนครพนม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตร มีนามว่าพระครูไพโรจน์ ปัญญาคุณ

๓. พระอาจารย์ทอง อโสโก อยู่สำนักสงฆ์วัดป่าเกาะแก้ว อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

๔. พระอาจารย์สนธิ์ อยู่สำนักสงฆ์วัดถ้ำบ้านนาโสก อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

๕. พระอาจารย์คำ คมฺภีโร อยู่สำนักสงฆ์ วัดป่าสิลาวิเวก อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม

๖. พระอาจารย์จรัส อยู่สำนักสงฆ์ วัดป่าท่าควาย อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

มรณภาพ

เมื่อ ๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๘ ด้วยโรคกระเพาะ และลำไส้เรื้อรัง ที่ศาลาการเปรียญ วัดโพธิ์ชัย บ้านสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม รวมอายุได้ ๗๘ ปี

หลวงตามหาบัวกล่าวถึงพระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก

"ท่านอาจารย์เกิ่ง นี่ก็เป็นคนสามผง ลูกศิษย์องค์สำคัญองค์หนึ่งของหลวงปู่มั่น ท่านเป็นพระที่จริงจังมากนะ เด็ดเดี่ยว ท่านอาจารย์เกิ่ง เราก็คุ้นเคยกับท่านอยู่แล้ว อันนี้เราไม่ได้เห็นด้วยตาตัวเอง ได้ทราบว่าอัฐิธาตุของท่านเป็นพระธาตุ เราเชื่อไว้ก่อนแล้วแหล่ะ เรายังไม่ไปเห็นแต่เราก็เชื่อไว้ล่วงหน้าอยู่แล้ว เพราะเชื่อปฏิปทาการดำเนิน ความสัตย์ ความจริงของท่าน เคร่งครัดในธรรมวินัยมาก เพราะเชื่อปฏิปทาของท่านเป็นความเด็ดเดี่ยวจริงจังมากทุกอย่าง คล้ายคลึงกับนิสัยพ่อแม่ครูอาจารย์มั่นเรา นิสัยเด็ดเดี่ยวจริงๆว่าอะไรเป็นอันนั้นเลยเทียว นี่แหละหลวงปู่มั่นเราเป็นอย่างนั้น เด็ดเดี่ยว ว่าอะไรเป็นอันนั้น ท่านอาจารย์เกิ่งก็เหมือนกัน นิสัยแบบเดียวกัน"

พระอาจารย์กู่ ธัมมทินโน

วัดมหาชัย ต. หนองบัว อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู

พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินฺโน เดิมชื่อ กู่ เกิดในตระกูล สุวรรณรงค์ ซึ่งเป็นตระกูลเดียวกับท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร นับเป็นญาติที่ใกล้ชิดกัน บิดาท่านคือ หลวงพรหม (เมฆ สุวรรณรงค์) มารดาชื่อ หล้า สุวรรณรงค์ ท่านเกิดในวันเสาร์ เดือน ๕ ปีชวด พ.ศ.๒๔๔๓ ท่านมีน้องชาย คือ พระอาจารย์กว่า สุมโน แห่งวัดกลางโนนกู่ อำเภอพรรณานิคม ซึ่งเกิดในปี พ.ศ.๒๔๔๗ อ่อนกว่าท่าน ๓ ปี

การอุปสมบท

ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ฝ่ายมหานิกาย ณ สำนักวัดโพธิ์ชัย บ้านม่วงไข่ อ. พรรณานิคม จ. สกลนคร โดยมีพระครูสกลสมณกิจ (ท่านอาญาครูธรรม) เป็นพระอุปัชฌาย์ ตามประวัติในที่ต่าง ๆ ไม่ปรากฏว่าท่านได้อุปสมบทในปีใด แต่สันนิษฐานว่าท่านบวชเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เพราะในปีนั้นเองที่ท่านได้ไปฟังเทศน์กับพระอาจารย์ฝั้น ที่บ้านม่วงไข่ และได้ไปในเพศสมณะแล้ว

พบพระอาจารย์มั่น

ใน พ.ศ.๒๔๖๓ เดือน ๓ ข้างขึ้น เป็นระยะเวลาที่พระอาจารย์กู่ได้พบพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และได้ปวารณาตนขอเป็นศิษย์พระอาจารย์มั่นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สาเหตุที่พบกันมีอยู่ว่า ระยะเวลาดังกล่าว พระอาจารย์มั่น พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรอีกหลายรูป ได้เที่ยวธุดงค์ไปพักที่วัดป่าภูไทสามัคคี บ้านม่วงไข่ ตำบลพรรณา อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ญาติโยมทั้งหลายในบ้านม่วงไข่ ได้พากันไปนมัสการ และขอฟังพระธรรมเทศนาของท่าน สำหรับพระภิกษุที่ไปร่วมฟังด้วย มีท่านอาญาครูดี พระอาจารย์กู่ และพระอาจารย์ฝั้น ผู้เป็นญาติของท่าน

เมื่อพระอาจารย์มั่นแสดงธรรมจบลง ญาติโยมน้อยใหญ่ต่างพากันเลื่อมใสเป็นอันมาก พากันสมาทานรับเอาพระไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่ง ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ส่วนท่านอาญาครูดี พระอาจารย์กู่ และพระอาจารย์ฝั้น เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจบลง ก็บังเกิดความปีติยินดีและเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง ทุกท่านเกิดกำลังใจมุมานะอยากบังเกิดความรอบรู้เหมือนพระอาจารย์มั่น จึงปรึกษาหารือกันว่า พระอาจารย์มั่น ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือในชั้นสูง คือเรียนสนธิ เรียนมูลกัจจายน์ ประถมกัปป์ ประถมมูล จนกระทั่งสำเร็จมาจากเมืองอุบล จึงแสดงพระธรรมเทศนาได้ลึกซึ้งและแคล่วคล่องไม่ติดขัด ประดุจสายน้ำไหล พวกเราน่าจะต้องตามรอยท่าน โดยไปร่ำเรียนจากอุบลฯ ให้สำเร็จเสียก่อน จึงจะแปลอรรถธรรมได้เหมือนท่าน

เมื่อปรึกษาหารือกันแล้ว ได้พากันปวารณาตัวขอเป็นศิษย์ต่อพระอาจารย์มั่น รับเอาข้อวัตรปฏิบัติถือธุดงควัตรโดยเคร่งครัด กับได้ขอติดสอยห้อยตามท่านอาจารย์มั่นไปด้วย แต่ท่านพระอาจารย์มั่นท่านคอยไม่ได้ เพราะทั้งสามท่านยังไม่พร้อมในเรื่องบริขารสำหรับธุดงค์ จึงออกเดินทางไปก่อน พระอาจารย์ทั้งสามต่างได้รีบจัดเตรียมบริขารสำหรับธุดงค์อย่างรีบด่วน เมื่อพร้อมแล้ว จึงออกติดตามท่านพระอาจารย์มั่นไปทั้งสามท่าน

ในระหว่างนั้น พระอาจารย์ดูลย์ อตุโล (พระรัตนากรวิสุทธิ์ เจ้าคณะธรรมยุต จังหวัดสุรินทร์) ซึ่งก็ได้เดินทางเที่ยวตามหาพระอาจารย์มั่นด้วยเหมือนกัน โดยเดินธุดงค์เลียบฝั่งแม่น้ำโขงมาจนถึงบ้านม่วงไข่ แล้วจึงได้ไปพักอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย เมื่อท่านอาญาครูดี พระอาจารย์กู่ และพระอาจารย์ฝั้น ได้ไป

พบพระอาจารย์ดูลย์ที่วัดนั้น จึงได้ศึกษาธรรมเบื้องต้นกับท่านอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง และเนื่องจากต่างก็มีความประสงค์จะตามหาพระอาจารย์มั่นด้วยกันอยู่แล้ว ดังนั้นพระอาจารย์ทั้ง ๔ จึงได้ร่วมกันเดินธุดงค์ติดตาม โดยพระอาจารย์ดูลย์รับหน้าที่เป็นผู้นำทาง ปีนั้นเป็นปี พ.ศ.๒๔๖๔

เมื่อธุดงค์ติดตามไปถึงตำบลบ้านคำบก อำเภอหนองสูง (ปัจจุบัน อำเภอคำชะอี) จังหวัดนครพนม จึงทราบว่า พระอาจารย์มั่นจำพรรษาอยู่ที่บ้านห้วยทราย และท่านกำลังเดินธุดงค์ต่อไปยังอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร พระอาจารย์ทั้งสี่จึงรีบติดตามไปอย่างเร่งรีบ จนกระทั่งไปทันพระอาจารย์มั่นที่บ้านตาลโกน ตำบลตาลเนิ้ง อำเภอสว่างแดนดิน

พระอาจารย์ทั้งสี่ได้ศึกษาธรรมอยู่กับพระอาจารย์มั่นเป็นเวลา ๓ วัน จากนั้นจึงได้ไปกราบนมัสการพระอาจารย์เสาร์ ที่บ้านหนองดินดำแล้วไปหาพระอาจารย์สิงห์ ที่บ้านหนองหวาย ตำบลเดียวกันศึกษาธรรมอยู่กับท่านอีก ๗ วัน จากนั้นก็ได้กลับไปอยู่บ้านตาลเนิ้ง และได้ไปรับฟังธรรมจากพระอาจารย์มั่นอยู่เสมอ ๆ

เมื่อออกพรรษาแล้ว พระภิกษุที่เป็นศิษยานุศิษย์ทั้งหลายของพระอาจารย์มั่น ต่างก็แยกย้ายกันออกธุดงค์ต่อไป พระอาจารย์ฝั้นก็แยกออกไปกับสามเณรพรหม ผู้เป็นหลาน ไปทางอำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานี หลวงปู่ดูลย์ คาดว่าธุดงค์ไปทางจังหวัดสุรินทร์ระยะหนึ่ง แล้วจึงขึ้นไปทางอีสานเหนือ ไปทาง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยมีสามเณรติดตามไปด้วยองค์หนึ่ง ส่วนพระอาจารย์กู่เข้าใจว่าได้อยู่ติดตามพระอาจารย์มั่นไป

ญัตติเป็นธรรมยุต

เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๖ ได้ญัตติเป็นพระภิกษุธรรมยุติกนิกาย โดยมีพระอดิศัยคุณาธาร (คำ อรโก) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์มั่น เป็นพระกรรมวาจารย์ ณ วัดมหาชัย ต. หนองบัว อ.เมือง จ. หนองบัวลำภู

พ.ศ.๒๔๖๘ ในปีนี้พระอาจารย์กว่า สุมโน ผู้เป็นน้องชายก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุฝ่ายธรรมยุติ ณ วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี โดยมีเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พันธโล) เมื่อยังเป็นพระครูสังฆวุฒิกร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระรักและพระบุญเย็น เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เมื่อบวชแล้วก็ได้มากับพระอาจารย์กู่ ธมฺมทินฺโน และร่วมจำพรรษา กับพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่วัดอรัญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระอาจารย์ต่าง ๆ ที่จำพรรษาในปีเดียวกันนั้น ได้แก่ พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ, พระอาจารย์สาร, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์กว่า สุมโน และยังมีพระภิกษุสามเณรอีกรวมถึง ๑๖ รูป

เมื่อใกล้จะออกพรรษา พระอาจารย์มั่นได้ประชุมหมู่ศิษย์เพื่อเตรียมออกเที่ยวธุดงค์หาที่วิเวก และได้จัดหมู่ศิษย์ออกไปเป็นพวก ๆ โดยจัดพระอาจารย์กู่ พระอาจารย์อ่อน และพระอาจารย์ฝั้นให้ไปเป็นชุดเดียวกัน เพราะเห็นว่ามีนิสัยต้องกันมาก นอกนั้นก็จัดเป็นชุด ๆ อีกหลายชุด

ก่อนออกธุดงค์ พระอาจารย์มั่นได้สั่งไว้ด้วยว่า แต่ละชุดให้เดินธุดงค์เลียบภูเขา ภาวนาวิเวกไปตามแนวภูเขานั้น และแต่ละชุดก็ไม่จำเป็นต้องเดินธุดงค์ไปด้วยกันโดยตลอด ระหว่างทาง ท่านใดอยากไปพักวิเวก ณ ที่ใด เช่นตามถ้ำซึ่งมีอยู่ตามทางก็ทำได้ เพียงแต่บอกเล่ากันให้ทราบ ในระหว่างพระภิกษุชุดเดียวกัน จะได้นัดหมายไปพบกันข้างหน้าเพื่อเดินธุดงค์ต่อไปได้อีก

ครั้นออกพรรษาแล้ว พระอาจารย์กู่กับพระอาจารย์อ่อน ได้แยกไปทางภูเขาพระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี แล้วได้ออกเดินธุดงค์ต่อไปที่บ้านค้อ ส่วนพระอาจารย์ฝั้น ออกไปทางบ้านนาบง ตำบลสามขา (ปัจจุบันเป็นตำบลกองนาง) อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย และนัดไปเจอกันที่พระพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ

พระอาจารย์กู่กับพระอาจารย์อ่อน เมื่อธุดงค์ไปถึงพระพุทธบาทบัวบกแล้ว พระอาจารย์ฝั้นยังไม่มา ท่านจึงออกธุดงค์ต่อไปทางบ้านค้อ อำเภอบ้านผือ เพื่อติดตามท่านพระอาจารย์มั่นซึ่งขณะนั้นพระอาจารย์มั่นออกเดินธุดงค์ไปที่ตำบลหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร และที่หนองลาดนี้เองที่ท่านพระอาจารย์มั่นได้พบกับ พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก และ พระอาจารย์สีลา อิสฺสโร ซึ่งทั้งสองท่านเป็นพระเถระที่มีพรรษามากแล้ว พระอาจารย์เกิ่ง ในขณะนั้นพรรษาได้ ๑๙ พรรษาแล้ว

ส่วนพระอาจารย์สีลา ก็ ๑๗ พรรษา พระอาจารย์เกิ่งเป็นพระเถราจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนแถบลุ่มแม่น้ำสงคราม จนกระทั่งได้เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิชัย บ้านสามผง ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าสำนักเรียนนักธรรมและบาลี และเป็นครูใหญ่ท่านแรกของโรงเรียนประถมศึกษาแห่งตำบลสามผง ที่ตั้งอยู่ในวัดนี้ด้วย

พระอาจารย์เกิ่งเคยได้ยินกิตติศัพท์ในทางธรรมของท่านพระอาจารย์มั่นมาก่อน ครั้นเมื่อได้ทราบว่าท่านพระอาจารย์มั่นมาอยู่ที่ตำบลหนองลาด ท่านก็ได้ชวนพระอาจารย์สีลา พร้อมพระเณรลูกวัดเดินทางจากบ้านสามผง จังหวัดนครพนม มาถึงหนองลาด จังหวัดสกลนคร ไปฟังเทศน์และสนทนาไต่ถามปัญหาข้ออรรถธรรมที่สงสัยค้างคาใจต่างๆ พร้อมทั้งสังเกตข้อวัตรของหลวงปู่มั่นอย่างใกล้ชิด จนเกิดความอัศจรรย์ใจในข้ออรรถข้อธรรมและจริยาวัตรของท่าน ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส และได้นิมนต์พระอาจารย์มั่น ให้ไปโปรดญาติโยมและพักจำพรรษาที่บ้านสามผง ถิ่นที่พำนักของท่านพร้อมทั้งขอถวายตัวเป็นศิษย์อยู่ปฏิบัติธรรมใกล้ชิด จนเกิดผลประจักษ์ทางใจอย่างที่ไม่เคยได้สัมผัสรับรู้มาก่อน

เดือน ๗ ปี พ.ศ.๒๔๖๙ ก่อนเข้าพรรษา พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก และพระอาจารย์สีลา อิสฺสโร พร้อมทั้งพระภิกษุที่เป็นศิษย์ของท่านทั้งสองอีกประมาณ ๒๐ องค์ ก็ได้ญัตติกรรมเป็นธรรมยุต

และประมาณ ๗ วัน ก่อนเข้าพรรษา กำนันบ้านดอนแดงคอกช้าง อำเภอท่าอุเทน (ปัจจุบันอยู่ในกิ่งอำเภอนาหว้า) จังหวัดนครพนม พร้อมด้วยลูกบ้านอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเลื่อมใสศรัทธาในคณะพระปฏิบัติสัทธรรมชุดนี้ได้เข้ามาพบ และขอร้องให้พระอาจารย์มั่นไปจำพรรษาที่บ้านดอนแดงคอกช้าง แต่พระอาจารย์มั่นมีเหตุอันจำเป็นต้องขัดข้อง จึงให้พระอาจารย์กู่ พระอาจารย์ฝั้น และพระอาจารย์กว่า ไปจำพรรษาที่บ้านดอนแดงคอกช้าง ตามที่ชาวบ้านปรารถนา

ตามพระอาจารย์มั่นฯ ไปอุบลราชธานี

หลังจากออกพรรษา ปี พ.ศ.๒๔๖๙ แล้ว คณะพระอาจารย์มั่นซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุสามเณร ประมาณ ๗๐ รูป เดินทางมาที่บ้านดอนแดงคอกช้าง อำเภอท่าอุเทน (ปัจจุบันอยู่ในกิ่งอำเภอนาหว้า) จังหวัดนครพนม และ ที่นั่นได้มีการประชุมหารือกันในเรื่องที่จะไปเผยแพร่ธรรมและไปโปรดเทศนาญาติโยมที่เมืองอุบล รวมทั้งได้วางระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการอยู่ป่า เกี่ยวกับการตั้งสำนักปฏิบัติ เกี่ยวกับแนวทางแนะนำสั่งสอนปฏิบัติจิต เพื่อให้คณะศิษย์นำไปปฏิบัติให้เป็นระเบียบเดียวกัน จากนั้น ท่านพระอาจารย์ใหญ่ก็ได้ปรารภเรื่องจะนำโยมแม่ออก (มารดาท่านซึ่งบวชเป็นชี) ไปส่งมอบให้น้องสาวท่านที่จังหวัดอุบลช่วยดูแล เพราะท่านเห็นโยมแม่ท่านชรามาก อายุ ๗๘ ปีแล้ว เกินความสามารถท่านผู้เป็นพระจะปฏิบัติได้แล้ว พระอาจารย์สิงห์ อาจารย์มหาปิ่น ต่างก็รับรองเอาโยมแม่ออกท่านไปส่งด้วย เพราะโยมแม่ออกของพระอาจารย์แก่มากหมดกำลัง ต้องไปด้วยเกวียนจึงจะไปถึงเมืองอุบล ฯ ได้

การเดินทางไปจังหวัดอุบลราชธานีอันเป็นถิ่นบ้านเกิดเมืองนอนของท่านในครั้งนี้ ถือว่าเป็นครั้งสำคัญครั้งหนึ่ง เพราะบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งใหญ่และเล็กก็ได้เตรียมที่จะเดินทางติดตามท่านในครั้งนี้แทบทั้งนั้น การเดินทางเป็นการเดินแบบเดินธุดงค์ แต่การธุดงค์นั้นเพื่อให้เป็นประโยชน์ด้วย ท่านจึงจัดเป็นคณะๆ ละ ๓ รูป ๔ รูปบ้าง ท่านเองเป็นหัวหน้าเดินทางไปก่อน เมื่อคณะที่ ๒ ไปก็จะพักที่เดิมที่คณะที่ ๑ พัก คณะที่ ๓-๔ เมื่อตามคณะที่ ๒ ไปก็จะพักที่เดิมนั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้สอนญาติโยมตามรายทางด้วย การสอนนั้นก็เน้นหนักไปในทางกัมมัฏฐาน และการถึงพระไตรสรณาคมน์ ที่ให้ละการนับถือภูตผีปีศาจต่าง ๆ นานา เป็นการทดลองคณะศิษย์ไปในตัวด้วยว่า องค์ใดจะมีฝีมือในการเผยแพร่ธรรม

ในการเดินทางนั้น พอถึงวันอุโบสถ ก็จะนัดทำปาฏิโมกข์ หลังจากนั้นแล้วก็จะแยกย้ายกันไปตามที่กำหนดหมาย

การเดินธุดงค์แบบนี้ท่านบอกว่าเป็นการโปรดสัตว์ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัททั้งหลาย และก็เป็นจริงเช่นนั้น แต่ละแห่งที่ท่านกำหนดพักนั้น ตามหมู่บ้าน ประชาชนได้เกิดความเลื่อมใสยิ่งในพระคณะกัมมัฏฐานนั้นเป็นอย่างดีและต่างก็รู้ผิดชอบในพระธรรมวินัยขึ้นมาก ตามสถานที่เป็นที่พักธุดงค์ในการครั้งนั้น ได้กลับกลายมาเป็นวัดของคณะกัมมัฏฐานเป็นส่วนใหญ่ในภายหลัง โดยญาติ

โยมทั้งหลายที่ได้รับรสพระธรรมได้พากันร่วมอกร่วมใจกันจัดการให้เป็นวัดขึ้น โดยเฉพาะให้เป็นวัดพระภิกษุสามเณร ฉันมื้อเดียว ฉันในบาตร บำเพ็ญสมาธิกัมมัฏฐาน

สำหรับพระอาจารย์กู่ได้เดินทางออกจากบ้านดอนแดงคอกช้างกับ พระอาจารย์ฝั้น พระอาจารย์อ่อน พระอาจารย์กว่า และพระเณรอีก ๒ – ๓ รูป เดินธุดงค์ไปตามป่าเขา ผ่านบ้านตาน บ้านนาหว้า บ้านนางัว – บ้านโพธิสว่าง

อย่างไรก็ตาม คณะธุดงค์ทั้งหลายก็เผอิญไปพบกันเข้าอีก ที่จังหวัดสกลนคร เพื่อร่วมงานศพมารดานางนุ่ม ชุวานนท์ และงานศพพระยาปัจจันตประเทศธานี บิดาของพระพินิจฯ เมื่อเสร็จงานฌาปนกิจทั้งสองศพนั้นแล้ว พระอาจารย์เสาร์และพระอาจารย์มั่น รวมทั้งเหล่าสานุศิษย์ต่างก็แยกย้ายกันธุดงค์ต่อไปเพื่อมุ่งไปยังจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนท่านอาจารย์มั่นฯ ธุดงค์ไปทางบ้านเหล่าโพนค้อ ได้แวะไปเยี่ยมอุปัชฌาย์พิมพ์ ต่อจากนั้นท่านก็ธุดงค์ต่อไป และพักบ้านห้วยทราย ๑๐ วัน โดยจุดมุ่งหมาย ท่านต้องการจะเดินทางกลับไปที่จังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้บรรลุถึงหมู่บ้านหนองขอนอยู่ในเขตอำเภออำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี ซึ่งชาวบ้านเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาของท่านแล้ว เกิดความเลื่อมใสจึงได้พร้อมใจกันอาราธนาให้ท่านจำพรรษา เมื่อท่านเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ก็รับอาราธนา ชาวบ้านจึงช่วยกันจัดแจงจัดเสนาสนะถวายจนเป็นที่พอเพียงแก่พระภิกษุที่ติดตามมากับท่าน

พ.ศ.๒๔๗๐ ในพรรษานี้พระอาจารย์มั่น ฯ มาพักจำพรรษาอยู่บ้านหนองขอน ตามที่ชาวบ้านได้อาราธนา ส่วนพระอาจารย์กู่ พระอาจารย์ฝั้น พระอาจารย์อ่อน พระอาจารย์กว่า และคณะก็จำพรรษาอยู่กับหลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม และพระมหาปิ่น ที่บ้านหัวตะพาน ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านหลวงปู่สิงห์ บริเวณใกล้เคียงกัน

ปี ๒๔๗๐ นั้นท่านอาจารย์กู่ก็ไปจำพรรษาที่บ้านบ่อชะเนง อำเภอเดียวกัน บ้านบ่อชะเนงนี้เป็นบ้านเกิดของท่านอาจารย์ขาว อนาลโย ระยะนั้นปรากกว่าฝนตกชุกมาก พระภิกษุประสบอุปสรรคไม่อาจไปร่วมทำอุโบสถได้สะดวก โดยเฉพาะที่บ้านบ่อชะเนง ไม่มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ พระอาจารย์มั่นจึงได้สั่งให้พระอาจารย์ฝั้นซึ่งสวดปาฏิโมกข์ได้ ไปจำพรรษาเพื่อช่วยพระอาจารย์กู่ ที่บ้านบ่อชะเนง

ในระหว่างพรรษาที่บ้านบ่อชะเนง พระอุปัชฌาย์ลุย เจ้าคณะตำบลบ้านเค็งใหญ่ได้ทราบว่าพระอาจารย์กู่ และพระอาจารย์ฝั้นมาสร้างเสนาสนะป่าเป็นสำนักสงฆ์ขึ้นในเขตตำบลของท่าน จึงเดินทางไปขับไล่ เพราะไม่ชอบพระกัมมัฏฐาน พระอุปัชฌาย์ลุยปรารภขึ้นว่า ผมมาที่นี่เพื่อไล่พวกท่าน และจะไม่ให้มีพระกัมมัฏฐานอยู่ในเขตตำบลนี้ ท่านจะว่าอย่างไร พระอาจารย์ฝั้นตอบไปว่า ท่านมาขับไล่ก็ดีแล้ว กัมมัฏฐานนั้นได้แก่อะไร ได้แก่ เกศา คือ ผม โลมา คือขน นขา คือ เล็บ ทันตา คือ ฟัน และ ตโจ คือ หนัง ท่านเจ้าคณะก็เป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย ได้สอนกัมมักฐานแก่พวกกุลบุตรที่เข้ามาบวชเรียนเป็นศิษย์ของท่าน ท่านก็คงสอนกัมมักฐานอย่างนี้ให้เขาไม่ใช่หรือขอรับ แล้วท่านจะมาขับไล่กัมมัฏฐานด้วยวิธีใดกันล่ะ เกศา – โลมา ท่านจะไล่ด้วยวิธีต้มน้ำร้อนลวก แบบฆ่าเป็ดฆ่าไก่ แล้วเอาคีมเอาแหนบมาถอนเช่นนี้หรือ? ส่วน นขา – ทันตา – และตโจ ท่านจะไล่ด้วยการเอาค้อนตีตาปูตีเอากระนั้นหรือไร? ถ้าจะไล่กัมมัฏฐานแบบนี้กระผมก็ยินดีให้ไล่นะขอรับ พระอุปัชฌาย์ลุยได้ฟังก็โกรธมาก พูดอะไรไม่ออก คว้าย่ามลงจากกุฏิไปเลย

ระหว่างพรรษาปีนั้น พระอาจารย์กู่กับพระอาจารย์ฝั้น ได้เทศนาสั่งสอนพวกญาติโยมบ้านบ่อชะเนงและบ้านอื่น ๆ ใกล้เคียงมาตลอด ผู้คนต่างก็เลื่อมใสในปฏิปทาของท่านทั้งสองเป็นอย่างมาก ถึงกับให้ลูกชายลูกสาว บวชเป็นพระเป็นเณร และเป็นแม่ชีกันอย่างมากมาย

พระอาจารย์มั่นฯ ปรารภเรื่องปลีกตัวออกจากหมู่เพื่อวิเวก

ครั้นออกพรรษาในปี ๒๔๗๐ แล้ว ท่านอาจารย์มั่น ฯ ได้พาพระภิกษุสามเณร มาที่บ้านบ่อชะเนง แล้วปรึกษาหารือกันในอันที่จะเดินทางเข้าตัวจังหวัดอุบลฯ เพื่อเทศนาสั่งสอนประชาชนตลอดจนญาติโยมที่ศรัทธาต่อไป แล้วท่านก็ได้เดินธุดงค์ไปถึงตัวจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้นำโยมแม่ออกท่านไปมอบให้น้องสาวท่านในเมืองอุบล ฯ ท่านและคณะศิษย์พักที่วัดบูรพา คณะสานุศิษย์เก่า ๆ ทั้งหลาย เมื่อได้ทราบข่าวว่าท่านอาจารย์มั่น ฯ เดินทางมาพำนักอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ทุกองค์เหล่านี้ก็ได้ติดตามมาในเดือน ๓ เพ็ญ บรรดาศิษย์ทั้งหมด มีหลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม เป็นต้น ก็ได้ร่วมประชุมอบรมธรรมปฏิบัติอย่างที่เคย ๆ ปฏิบัติกันมา

ในค่ำคืนวันหนึ่ง ท่านอาจารย์มั่นฯ ท่านได้เข้าที่ทำสมาธิภาวนาก็ได้ปรารภขึ้นในใจว่า

“จะออกจากหมู่คณะไปแสวงหาสถานที่วิเวก เพื่อจะได้มีโอกาสพิจารณาค้นคว้าในปฏิปทาสัมมาปฏิบัติ ให้ได้รับความเข้าใจชัดเจน และแจ่มแจ้งเข้าไปอีก แล้วจะได้เอาปฏิปทาอันถูกต้องนั้นฝากไว้แก่เหล่าสานุศิษย์ในอนาคตต่อไป เพราะพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ดีแล้วนั้น ย่อมมีนัยอันสุขุมลุ่มลึกมาก ยากที่จะทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ได้

ผู้ปฏิบัติตามรอยพระบาทพระพุทธองค์และตามปฏิปทาที่พระอริยเจ้าได้ดำเนินมาก่อนแล้วนั้น เมื่อไม่เข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ย่อมจะเขวไปจากปฏิปทาที่ถูกต้องก็เป็นได้ หรืออาจดำเนินไปโดยผิดๆ ถูก ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ผู้ปฏิบัติดีทั้งหลายก็จะเข้าไม่ถึงศีลถึงธรรม หรืออาจถึงกับป่วยการไม่เป็นประโยชนแก่ตนของตน การปฏิบัติพระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนาก็จะมีแต่ความพอกพูนกิเลสให้เจริญงอกงามขึ้นในตนของตนเท่านั้น ซึ่งไม่สมกับว่าพระธรรมวินัยเป็นของชำระกิเลสที่มีอยู่ให้สิ้นไปจากสันดานแห่งเวนัยสัตว์ทั้งหลาย

“อนึ่ง การอยู่กับหมู่คณะจะต้องมีภาระการปกครอง ตลอดถึงการแนะนำพร่ำสอนฝึกฝนทรมานต่าง ๆ ซึ่งทำให้โอกาสและเวลาที่จะค้นคว้าในพระธรรมวินัยไม่เพียงพอ ถ้าแลเราปลีกตัวออกไปอยู่ในสถานที่วิเวก ซึ่งไม่มีภาระแล้ว ก็จะได้มีโอกาสเวลาในการค้นคว้ามากขึ้น ผลประโยชน์ในอนาคตก็จะบังเกิดขึ้นมาให้เป็นที่น่าพึงใจ”

ครั้นท่านปรารภในใจอยู่อย่างนั้นแล้ว ท่านจึงได้เรียกศิษย์ทั้งหลาย มีหลวงปู่สิงห์เป็นต้น มาประชุมกัน ท่านได้แนะนำให้มีความมั่นคงดำรงอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติอย่างที่ได้เคยแนะนำสั่งสอนมาแล้วนั้น จึงได้มอบหมายให้อำนาจแต่หลวงปู่สิงห์และท่านมหาปิ่น เป็นผู้บริหารปกครองแนะนำพร่ำสอนตามแนวทางที่ท่านได้แนะนำมาแล้วต่อไป

เมื่อเสร็จจากการประชุมแล้วในการครั้งนั้น ท่านก็กลับไปที่บ้านของท่านอีก ได้แนะนำธรรมปฏิบัติซึ่งท่านได้เคยแนะนำมาก่อนแก่มารดาของท่านจนได้รับความอัศจรรย์อันเป็นภายในอย่างยิ่งมาแล้ว ท่านจึงได้ไปลามารดาของท่าน และได้มอบให้นางหวัน จำปาศีล ผู้น้องสาวเป็นผู้อุปฐากรักษาทุกประการ จากนั้นออกพรรษาแล้วประมาณเดือน ๓ หรือเดือน ๔ ท่านก็ได้ออกเดินทางต่อไปยัง

กรุงเทพฯ กับเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถระ จำพรรษาที่วัดสระปทุม และออกพรรษาแล้ว ก็ได้ติดตามพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ไปจำพรรษายังจังหวัดเชียงใหม่

ช่วยพระอาจารย์ฝั้นแก้ปัญหา

ปี พ.ศ.๒๔๗๓ ปีนั้นพระอาจารย์ฝั้นได้จำพรรษาที่วัดบ้านผือ จังหวัดขอนแก่น พอออกพรรษาแล้ว ท่านกับพระอาจารย์อ่อน ได้เที่ยวธุดงค์กัมมัฏฐานไปจนถึงหมู่บ้านจึด ในเขตอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี บังเอิญได้ข่าวว่า โยมพี่สาวของพระอาจารย์อ่อนป่วยหนัก พระอาจารย์อ่อนจึงแยกไปรักษาโยมพี่สาว ส่วนท่านพำนักอยู่ที่บ้านจึดโดยลำพัง

ที่นั่น พระอาจารย์ฝั้นได้เผชิญศึกหนักเข้าเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ "ธรรมต่อไก่" ธรรมต่อไก่เป็นวิธีบรรลุธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งชีผ้าขาวคนหนึ่งชื่อ "ไท้สุข" บัญญัติขึ้นมาว่า หากใครนำไก่ตัวผู้และไก่ตัวเมียคู่หนึ่งมามอบให้ชีผ้าขาวแล้ว เพียงแต่กลับไปนอนบ้านก็สามารถบรรลุธรรมได้ มีชาวบ้านหลงเชื่อกันอยู่เป็นจำนวนมาก

พระอาจารย์ฝั้นได้ชี้แจงแสดงธรรมต่อไปทั้งวัน ชีผ้าขาวกับผู้ที่เชื่อถือเหล่านั้นก็ยังไม่ยอมแพ้

ตอนหนึ่ง ชีผ้าขาว อ้างว่าตนมีคาถาดี คือ ทุ โส โม นะ สา ธุ พระอาจารย์ฝั้นได้ออกอุบายแก้ว่า ทุ สะ นะ โส เป็นคำของเปรต ๔ พี่น้อง ทั้งสี่ ก่อนตายเป็นเศรษฐีที่ทรัพย์สมบัติมากมาย แต่ตลอดชีวิตไม่เคยทำคุณงามความดี ไม่เคยสร้างกุศลเลย เอาแต่ประพฤติชั่ว เสเพลไปตามที่ต่าง ๆ ครั้นตายแล้ว จึงกลายไปเป็นเปรตไปหมด ต่างตกนรกไปถึง ๖ หมื่นปี พอครบกำหนด คนพี่โผล่ขึ้นมาก็ออกปากพูดได้คำเดียวว่า "ทุ" พวกน้อง ๆ โผล่ขึ้นมาก็ออกปากได้คำเดียวเช่นกันว่า "สะ" "นะ" "โส" ตามลำดับ หมายถึงว่า เราทำแต่ความชั่ว เราไม่เคยทำความดีเลย เมื่อไหร่จะพ้นหนอ ฉะนั้น คำเหล่านี้จึงเป็นคำของเปรต ไม่ใช่คาถาหรือคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สั่งสอนแก้ไขกันอยู่ถึงอาทิตย์หนึ่ง ก็ยังไม่อาจละทิฏฐิของพวกนั้นลงได้

พอดีโยมพี่สาวของพระอาจารย์อ่อนหายป่วย พระอาจารย์อ่อนจึงย้อนกลับมา โดยมีพระอาจารย์กู่มาสมทบด้วยอีกรูปหนึ่ง กำลังใจของพระอาจารย์ฝั้นจึงดีขึ้น เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมา ทางฝ่ายท่านมีท่านเพียงรูปเดียวเท่านั้น อธิบายอะไรออกไปก็ถูกขัดถูกแซงเสียหมด

ในที่สุดชีผ้าขาวกับพรรคพวกก็ยอมแพ้ ยอมเห็นตามและรับว่า เหตุที่เขาบัญญัติ “ธรรมต่อไก่” ขึ้นมาก็เพื่อเป็น “นากิน” (อาชีพหากินด้วยการหลอกลวง) และยอมรับนับถือไตรสรณาคมน์ตามที่ท่านสั่งสอนไว้แต่ต้น

อธิบายอุบายการภาวนาให้กับหลวงปู่เหรียญ

พ.ศ.๒๔๗๖ พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินโน เที่ยวธุดงค์ขึ้นไปทางจังหวัดหนองคาย และได้ไปพักอยู่ที่วัดอรัญบรรพต อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย แต่ในสมัยนั้นยังไม่ได้การก่อสร้างถาวรวัตถุอะไร เป็นแต่ทำกุฏิอยู่ชั่วคราวเท่านั้น

ในระยะเวลาก่อนหน้านั้น คือเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๗๕ หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ (พระสุธรรมคณาจารย์) ก็ได้บวชและจำพรรษาแรก ณ วัดศรีสุมัง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ในระยะแรกหลวงปู่เหรียญก็ได้ศึกษาการปฏิบัติภาวนากับพระอาจารย์บุญจันทร์ รองเจ้าอาวาส พร้อม ๆ กับเรียนนักธรรมไปด้วย พอปลายปี เมื่อสอบนักธรรมเสร็จ ก็กลับมายังวัดโพธิ์ชัย ซึ่งเป็นวัดที่ท่านพักอยู่หลังจากบวชแล้วก่อนที่จะย้ายมาจำพรรษาที่วัดศรีสุมัง

ในครั้งนั้น บิดาท่านได้ถวายหนังสือเกี่ยวกับการเจริญสมถะและวิปัสสนา ซึ่งพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม เป็นผู้เรียบเรียง เมื่อหลวงปู่เหรียญได้อ่านดูแล้วรู้สึกเกิดความสนใจขึ้น ในหนังสือเล่มนั้นท่านได้อธิบายเรื่อง สติปัฏฐานสี่ โดยเฉพาะเรื่อง กายานุปัสสนา ท่านก็ลองปฏิบัติไปตามหนังสือนั้น

ก็ได้ผลดีพอสมควร จึงได้ตัดสินใจเข้าป่าไปเพื่อปฏิบัติธรรมกับพระอีกรูปหนึ่ง ในเดือน ๓ ปี ๒๔๗๖ แต่พระรูปนั้น อยู่ป่าได้ ๗ วันก็กลับวัดเดิม เนื่องจากภาวนาแล้วเจอนิมิตที่น่ากลัว จึงเกิดความกลัวขึ้นอย่างแรง

ส่วนท่านก็อยู่ในป่าต่อคนเดียว เพราะตอนนั้นกำลังเกิดปีติในธรรมปฏิบัติ จิตกล้าหาญเต็มที่ไม่ได้กลัวอะไรทั้งหมด กลัวแต่กิเลสมันจะครอบงำเอาเท่านั้น จึงได้เร่งทำความเพียรโดยไม่ย่อท้อ

เมื่อท่านได้ความมั่นใจที่จะประพฤติพรหมจรรย์ต่อไปแล้ว จึงได้แสวงหาครูบาอาจารย์ผู้พอจะแนะนำได้ ก็ได้มาพบกับ พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินโน เมื่อได้พบท่านครั้งแรกก็มีความเลื่อมใสในปฏิปทาของท่าน จึงได้เรียนถามอุบายภาวนาสมาธิกับท่าน ท่านก็ได้อธิบายให้ฟังจนเข้าใจได้ดี แต่ก็ไม่ได้ติดตามท่านไปในที่อื่นเมื่อท่านย้ายไป เพราะมีอุปสรรคบางอย่าง

ในปีถัดมา คือ พ.ศ.๒๔๗๗ พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินฺโน เป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโต เป็นรองฯ ในปีนี้ หลวงปู่เหรียญก็ได้มาจำพรรษาอยู่กับท่านด้วย นับเป็นพรรษาที่ ๒ ของหลวงปู่เหรียญ หลังจากที่ได้ญัตติเป็นธรรมยุตในปี ๒๔๗๖

ประวัติในช่วง ๕ ปีนี้ของพระอาจารย์กู่ได้ขาดตอนไป สันนิษฐานว่าท่านคงจะได้ธุดงค์เพื่อตามหาท่านพระอาจารย์มั่นซึ่งขณะนั้นธุดงค์อยู่ตามป่าเขาในแถบจังหวัดเชียงใหม่ เพราะมีประวัติกล่าวว่า หลวงปู่กู่ ธมฺมทินฺโน และหลวงปู่กว่า สุมโน ได้เคยมาพำนักที่วัดโรงธรรมสามัคคี อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ด้วย และมาปรากฏในประวัติของหลวงปู่เหรียญอีกครั้งหนึ่ง เมื่อหลวงปู่เหรียญธุดงค์ขึ้นเชียงใหม่เพื่อไปติดตามพระอาจารย์มั่น เมื่อได้พบท่านอาจารย์มั่นแล้วก็ได้ธุดงค์ติดตามพระอาจารย์ไปยังที่ต่าง ๆ จนกระทั่ง พ.ศ.๒๔๘๒ หลวงปู่เหรียญได้จำพรรษาอยู่ที่สำนักสงฆ์อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากญาติโยมนิมนต์จำพรรษา และอยู่กับท่านอาจารย์กู่ ธมฺมทินโน และอาจารย์สิม พุทธาจาโร ด้วย

หลังจากนั้นประวัติของท่านก็ขาดหายไปอีก จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.๒๔๘๙

แนะอุบายการอยู่กับพระอาจารย์มั่น ให้กับหลวงปู่หล้า

สมัยนั้นพระอาจารย์กู่อยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส หลวงปู่หล้า เขมปตฺโตกำลังเดินทางไปหาพระอาจารย์มั่น โดยพักอยู่ที่ถ้ำพระเวส ยี่สิบกว่าวัน ก็ออกเดินทางต่อ เช้าวันรุ่งขึ้นก็เดินทางต่อไปถึงวัดป่าบ้านแก้ง ซึ่งเป็นวัดร้างไม่มีพระ ชาวบ้านแก้งก็มาร่วมกันใส่บาตร พอหลวงปู่หล้าฉันเสร็จก็ลาชาวบ้านออกเดินทางต่อไป ชาวบ้านเขาก็ไปส่ง เมื่อไปถึงระยะทางที่พอจะไม่หลงแล้ว ท่านก็ให้ชาวบ้านกลับ ท่านก็เดินต่อมาเพียงคนเดียว เดินลัดเลาะตามชายเขามาทางทิศตะวันตก มาค่ำเอาที่บ้านค้อพอดี ก็พักที่นั่น ตื่นเช้าบิณฑบาตแถวนั้นแล้วฉันเสร็จเดินทางต่อ มาค่ำเอาที่วัดป่าสุทธาวาสพอดี พักอยู่ที่นั่น ๓ คืน เมื่อไปถึงก็ไปกราบท่านอาจารย์กู่ ท่านถามข่าวคราวความเป็นมาทุกประการแล้ว ท่านก็ให้ข้อแนะนำว่า “ใครจะไปหาองค์ท่านพระอาจารย์มั่น ต้องยอมตัวเป็นคนโง่ให้องค์ท่านเช่น จึงจะอยู่ได้ แม้ผมบางครั้งองค์ท่านดุด่าเหมือนเณรน้อย”

แล้วองค์ท่านย้อนถามคืนมาว่า “คุณมาพักขณะนี้ได้อุบายอะไรบ้าง”

กราบเรียนว่า “ได้ คือ การไปมอบกายถวายตัวเพื่ออยู่กับพระอาจารย์มั่น อย่าสำคัญตัวว่าฉลาด ไม่เหมาะสมส่วนใดยอมให้องค์ท่านว่ากล่าวได้ทุกเมื่อ”

“เออ ดีหละ ฟังเทศน์ออกนะ ผมขออนุโมทนาด้วย จงไปโดยเป็นสุขเถิด แต่ขอให้พักถ้ำผาแด่นก่อนสักคืนสองคืน เพราะได้มาใกล้แล้วจะเสียเที่ยว จากนี้ไปถึงถ้ำประมาณสิบสี่กิโลเมตรกว่า ๆ”

เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านภู่ วัดป่ากลางโนนภู่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

ก่อนเข้าพรรษาปี ๒๔๙๐ พระอาจารย์ฉลวย (หลวงปู่ฉลวย สุธมฺโม วัดป่าวิทยาลัย อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ มรณภาพแล้ว) ได้เดินธุดงค์ไปนมัสการหลวงปู่มั่น ที่วัดป่าบ้านหนองผือ ที่ปากทางก่อนจะเข้าไปถึงวัดคือบ้านของนายอ่อน โมราราษฎร์ ผู้ที่คอยอุปัฏฐาก ให้ที่พักและคอยรับส่งผู้ที่จะ

เข้าไปยังวัดป่าบ้านหนองผือ พระอาจารย์ฉลวยก็ได้ไปอาศัยพักเช่นกัน ในระหว่างที่ได้พูดคุยกัน นายอ่อนได้กล่าวถึงสถานที่บริเวณบ้านกุดก้อมว่า ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เคยกล่าวว่า ที่นั้นมีทำเลอันดีเหมาะสมที่จะสร้างวัด พระอาจารย์ฉลวยจึงขอให้นายอ่อนพาไปดู จึงพบว่าเป็นสัปปายะเหมาะแก่การภาวนาจริง จึงบอกกับโยมอ่อนว่า จะจำพรรษาที่นี่ ขอให้ช่วยจัดเสนาสนะให้ด้วย หลังจากไปกราบหลวงปู่มั่นแล้วก็จะกลับมา โยมอ่อนรับคำแล้ว หลวงปู่ฉลวย หลวงพ่อก้าน พระสายบัว พระทองม้วน จึงเข้าไปยังวัดหนองผือ

หลังจากที่ได้นมัสการพระอาจารย์มั่นแล้วก็ได้พักอยู่ในวัดหนองผือ จนกระทั่งใกล้จะเข้าพรรษา จึงได้กราบลาพระอาจารย์มั่น เพื่อไปจำพรรษายังเสนาสนะที่ให้โยมอ่นจัดการอยู่ ฝ่ายโยมอ่อนและญาติโยมทั้งหลาย กำลังลังเลว่า คณะของหลวงปู่จะกลับมาจำพรรษาจริงหรือไม่ การสร้างเสนาสนะจึงยังค้างอยู่ เมื่อคณะของหลวงปู่มาถึงแล้ว จึงได้ช่วยจัดแจงจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นกุฏิ ๔ หลัง สำหรับพระภิกษุ ๔ รูป ทันเวลาเข้าพรรษาพอดี สถานที่ป่าดง ก็กลายเป็นที่พักสงฆ์เล็ก ๆ ไป และต่อมานายอ่อนก็ได้ถวายที่ดินของตนเพิ่มเติมด้วย จึงได้เป็นวัดป่าบ้านกลางโนนภู่ ในเวลาต่อมา โดยมีพระอาจารย์ฉลวยเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ.๒๔๙๑ เวลา ๒๐.๔๒ น. หลวงปู่ฉลวย จึงได้ญัตติจากคณะมหานิกาย เป็นคณะธรรมยุตติกนิกาย พร้อมกับหลวงพ่อก้าน ณ วัดโพธิสมภรณ์ ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรธานี โดยมีพระธรรมเจดีย์ พนฺธุโล (จูม จันทรวงศ์) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูประสาทคณานุกิจ เป็นพระกรรมวาจา ได้ฉายาว่า "สุธมฺโม" และ “ฐิตธมฺโม" ตามลำดับ ขณะนั้น หลวงปู่ฉลวยมีอายุ ๔๒ ปี ท่านทั้งสองก็ได้จำพรรษาที่วัดป่าบ้านภู่นี้อีก ๑ พรรษา ได้สร้างเสนาสนะ และเทศนาสั่งสอนญาติโยมให้เกิดศรัทธาความเลื่อมใส ส่วนในการปฏิบัติภาวนานั้น หลวงปู่ฉลวยจะมีนิมิตภาพเจดีย์ของวัดใหญ่ชัยมงคลปรากฏอยู่เสมอ

ท่านจึงเกิดความสงสัยว่า วัดใหญ่ชัยมงคลกับท่านนั้น มีความสัมพันธ์อะไรกันหนอ เมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านจึงชักชวนหลวงพ่อก้านออกธุดงค์กลับมายังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีสามเณรติดตามมาด้วยองค์หนึ่ง ส่วนวัดป่าบ้านภู่นั้น หลวงปู่ฉลวยได้นิมนต์พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินโน มาเป็นเจ้าอาวาสแทน

พระอาจารย์มั่นมรณภาพ

ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของพระอาจารย์มั่น ในปีนั้นเมื่อใกล้จะออกพรรษา เหลืออีกประมาณ ๑๐ วัน พระอาจารย์มั่นท่านก็ได้บอกพระที่อยู่ใกล้ชิดว่า

“ชีวิตของเราใกล้จะสิ้นแล้ว ให้รีบส่งข่าวไปบอกแก่คณาจารย์ที่เป็นศิษย์เราทั้งใกล้และไกล ให้รีบมาประชุมกันที่บ้านหนองผือนี้ เพื่อจะได้มาฟังธรรมะเป็นครั้งสุดท้าย”

บรรดาพระที่อยู่ใกล้ชิดก็ได้จดหมายบ้าง โทรเลขบ้างไปยังที่อยู่ของพระคณาจารย์เหล่านั้น บรรดาคณาจารย์ทั้งหลายเมื่อได้รับจดหมายบ้าง โทรเลขบ้างแล้ว ต่างก็ได้บอกข่าวแก่กันต่อ ๆ ไปจนทั่ว เมื่อการปวารณาออกพรรษาแล้วต่างองค์ก็รีบเดินทางมุ่งหน้ามาหาอาจารย์มั่นฯ ยังบ้านหนองผืออันเป็นจุดหมายเดียวกัน แต่ท่านอาจารย์มั่นฯ ได้สั่งให้นำท่านไปยังวัดสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

พระอาจารย์กู่ ซึ่งขณะนั้นจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าบ้านโคกมะนาว อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร เมื่อได้ทราบข่าวก็รีบเดินทางเพื่อมาเฝ้าท่านพระอาจารย์มั่นที่วัดป่าบ้านหนองผือโดยทันที และเมื่อเหล่าศิษยานุศิษย์ตกลงใจที่จะนำท่านไปยังวัดป่าสุทธาวาส ตามที่ท่านพระอาจารย์มั่นประสงค์ ท่านก็ได้ติดตามนำองค์ท่านพระอาจารย์มั่นไปจังหวัดสกลนครด้วยต

ครั้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๒ ได้นำท่านมาพักที่วัดป่าสุทธาวาส ใกล้เมืองสกลนคร โดยพาหนะรถยนต์ มาถึงวัดเวลา ๑๒.๐๐ น. เศษ ครั้นถึงเวลา ๒.๒๓ น. ของวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ศกเดียวกัน ท่านก็ได้ถึงแก่มรณภาพด้วยอาการสงบ ในท่ามกลางศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย มีเจ้าพระคุณพระธรรมเจดีย์เป็นต้น สิริชนมายุของท่านพระอาจารย์ได้ ๘๐ ปี

อาพาธและมรณภาพ

พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินโนอาพาธด้วยโรคฝีฝักบัว ที่ต้นคอ ซึ่งเป็นโรคประจำตัว เมื่อออกพรรษา ปี พ.ศ.๒๔๙๕ แล้ว ท่านได้ลาญาติโยม ขึ้นไปทำสมณกิจที่ถ้ำเจ้าผู้ข้า อำเภอ พรรณานิคม จังหวัดสกลนคร จนล่วงไปได้ ๓ เดือน อาการของโรคได้กำเริบมากขึ้น จนกระทั่ง ท่านได้ถึงมรณภาพ ในอิริยาบถ นั่งสมาธิ ณ ถ้ำเจ้าผู้ข้า เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๖ รวมอายุท่านได้ ๕๓ ปี

หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ

วัดดอยธรรมเจดีย์ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ เดิมชื่อ กงมา วงศ์เครือศร เกิดวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๔๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีชวด ณ บ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรคนสุดท้องของนายบู่ นางนวล วงศ์เครือศร ซึ่งมีพี่ร่วมท้องเดียวกัน ๖ คน มีรายนามดังต่อไปนี้

๑. นางบัวทอง ผาใต้ (มารดาของพระอาจารย์อุ่น กลฺยาณธมฺโม)

๒. นางบาน ทาศรีภู

๓. นางเบ็ง วงศ์เครือศร

๔. นายพิมพา วงศ์เครือศร

๕. นายบุญตา วงศ์เครือศร

๖. พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ

ในวัยหนุ่มมีร่างกายกำยำล่ำสันสูงใหญ่ใบหน้าคมคาย เป็นนักต่อสู้ชีวิต แบบเอางานเอาการ เมื่อท่านเป็นฆราวาส เป็นพ่อค้าขายโค กระบือ และเป็นหัวหน้าได้นำกระบือเข้ามาขายทางภาคกลางทุก ๆ ปี จนฐานะท่านมั่นคง การเป็นพ่อค้าขายโค กระบือ ในสมัยนั้นไม่ใช่ทำกันได้ง่าย ๆ พระอาจารย์วัน อุตฺตโม ได้เขียนไว้ในอัตโนประวัติของท่านเอง เกี่ยวกับการค้าขายโคกระบือไว้ดังนี้

ตามธรรมเนียมของพวกพ่อค้าควาย พ่อค้าวัว ต้องมีวัวต่างสำหรับบรรทุกสัมภาระบางอย่างไปด้วย ๒ - ๓ ตัว พ่อค้าแต่ละพวก จะต้องมีหัวหน้านำหมู่คณะหนึ่งคน เรียกกันว่า “นายฮ้อย” สำหรับนายฮ้อยนั้น ต้องเป็นผู้รับผิดชอบของหมู่คณะทุกประการ ประกอบด้วยลักษณะดังนี้ คือ

๑.) เป็นผู้ชำนาญทาง

๒ .) เป็นผู้พูดจาคล่องแคล่ว

๓.) เป็นผู้รู้กฎหมายระเบียบและประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้มีปัญญา ความฉลาดในการติดต่อสังคม ในการซื้อขาย ในการรักษาทรัพย์ ในการรักษาชีวิตเป็นต้น

๔.) เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต โอบอ้อมอารี มีเมตตาจิต ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตน ไม่คดโกง ฉ้อฉล เบียดบังเอาเปรียบในลูกน้องของตน

๕.) เป็นผู้มีความแกล้วกล้าสามารถอาจหาญ มีการยอมเสียสละ ต่อสู้เหตุการณ์โดยไม่หวั่นไหว

๖.) เป็นผู้เก่งทางอยู่ยงคงกระพัน ยิงไม่ออก ฟันแทงไม่เข้า ตีไม่แตก จับไม่อยู่ เป็นต้น

๗.) เป็นผู้ฉลาดในการวางแผน เช่น จะออกเดินทางในเวลาใด ควรจะให้ใครออกก่อน อยู่ท่าม และอยู่ตามหลัง พักกลางวันและพักค้างคืนที่ใด จะให้น้ำให้หญ้าแก่สัตว์อย่างไร ไปช้าไปเร็วขนาดใด เป็นต้น

๘.) เป็นผู้รู้จักสอดส่องมองรู้ทันท่วงทีต่อเหตุการณ์ที่จักเกิดขึ้น

นี่คือ ลักษณะผู้เป็นนายฮ้อย ผู้ที่จะเป็นนายฮ้อยนั้น ไม่มีการหาเสียงอย่างผู้แทนราษฎร หรือนักการเมืองทั้งหลาย เป็นความเห็นดีเห็นชอบของเพื่อนฝูง หรือเฒ่าแก่บ้านเมือง โดยเพื่อนฝูงหากขอร้องให้เป็น และพร้อมกันยกยอกันขึ้น ครั้นแล้วก็ต้องเคารพนับถือเชื่อฟังกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ร่วมเป็นร่วมตายกัน

สมัยนั้นพวกพ่อค้าวัว พ่อค้าควาย ต้องไล่ต้อนสัตว์ลงไป จะต้องผ่านเขตเขาใหญ่ ซึ่งมีมหาโจรเขาใหญ่คอยสกัดทำร้ายเป็นประจำ ด่านผู้ร้ายที่สำคัญขนาดเขตอันตรายสีแดง ก็คือ “ปากช่อง” “ช่องตะโก” พวกพ่อค้าทั้งหลายจะขี้ขลาดตาขาวลาวพุงดำไม่ได้ ต้องกล้าเก่ง ฮึกหาญ เตรียมต่อสู้ทุกคน

ไม่เขาก็เราขึ้นชื่อว่าลูกผู้ชาย ต้องบุกให้ผ่านพ้นอันตรายให้จนได้ นายฮ้อยต้องมีปืนมีดาบติดตัวเสมอ เมื่อมีเวลาเหตุการณ์ ต้องออกหน้าออกตาในการต่อสู้ ถ้านายฮ้อยดีก็ปลอดภัยทั้งขาไปขากลับ

การเป็น “นายฮ้อย” คุมลูกน้องเพื่อนำโคกระบือมาขายยังภาคกลางต้องอาศัยคุณสมบัติพิเศษตามที่อ้างถึงข้างต้น เป็นการชี้ให้เห็นถึงความเป็นผู้นำ และความเด็ดเดี่ยวในการดำเนินชีวิตของท่านได้เป็นอย่างดี

มีครอบครัว

เมื่อท่านพยายามสร้างฐานะของท่านจนมั่นคงดีแล้วจนอายุได้ประมาณ ๒๔ - ๒๕ ปี จึงได้สมรสกับนางสาวเลา อยู่ร่วมกันมาจนกระทั่งนางเลาผู้ภรรยาตั้งครรภ์ ภรรยาและบุตรในครรภ์ถึงแก่กรรมในวันคลอด จึงทำให้ท่านเกิดความสังเวชสลดใจ และเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง เห็นความแปรปรวนของสังขารทั้งหลาย เห็นว่า ไม่มีอะไรดีไปกว่าการออกบวชเป็นพระ

เมื่อตกลงใจดีแล้วท่านจึงได้ลาบิดามารดาและญาติออกบวชเป็นพระภิกษุในปี พ.ศ.๒๔๖๘ นั่นเอง ที่วัดบ้านตองโขบ ต.ตองโขบ อ.เมือง จ.สกลนคร โดยมีพระอาจารย์โท เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นพระในสังกัดมหานิกาย

การอยู่ในเพศบรรพชิตของท่านในขณะนั้นก็ยังไม่เป็นไปอย่างที่ท่านนึก เพราะวัดที่ท่านบวชนั้นไม่ได้มีการประพฤติปฏิบัติอะไร พระเณรในวัดก็ยังไม่อยู่ในศีลาจาริยวัตรที่เรียบร้อยงดงาม มีอยู่คืนวันหนึ่งขณะที่ท่านจำวัดอยู่รวมๆ กันในกุฏิ มีพระภิกษุรูปหนึ่งคาดว่าไปเที่ยวกลางคืน กลับมาดึกอาจจะเมามา ได้มาเหยียบตัวท่านอย่างแรงจนสะดุ้งตื่นขึ้น ท่านก็มีความขัดใจอย่างยิ่ง และท่านก็โดนเช่นนั้นหลายครั้ง จึงคิดว่าเราอาจจะอยู่วัดนี้ไม่ได้ และอาจจะทำให้เกิดความผิดตามมา ท่านจึงได้พยายามไต่ถามญาติโยมทั้งหลาย ว่ามีวัดไหนบ้างที่มีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ได้รับคำแนะนำว่าวัดที่อยู่อีกฟากหนึ่งของภูพาน (ข้ามภูพานไปทาง จ.กาฬสินธุ์) เจ้าอาวาสชื่อว่าพระอาจารย์วานคำเป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียง จึงไปขอพักอาศัยอยู่ด้วย อาจารย์วานคำฯ ก็ได้ให้ความรักใคร่แก่ท่านเป็น

พิเศษ ได้สอนให้ทำสมาธิตามวิธีของท่านอยู่ประมาณ ๑๐ เดือน แต่ก็มีวัตรปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างที่ท่านไม่พอใจ คือ ตอนค่ำ ๆ พระจะต้องไปถอนหญ้าถางป่า ตัดต้นไม้ ซึ่งอาจารย์วานคำบอกว่า เราทำอย่างนี้มันก็ผิดวินัยอยู่ แต่จำต้องทำ เมื่อพระอาจารย์กงมาทราบว่าการปฏิบัติดังกล่าวผิดวินัย ก็ไม่อยากจะทำ แต่ก็จำต้องทำด้วยความเกรงใจ

อยู่มาวันหนึ่ง ในปี พ.ศ.๒๔๖๙ ท่านอาจารย์กงมาฯ ได้ทราบข่าวว่า มีตาผ้าขาวคนหนึ่งธุดงค์มาปักกลดอยู่ใกล้ ๆ แถว ๆ นั้น มีผู้คนไปฟังเทศน์กันมาก ก็เกิดความสนใจขึ้น เมื่อได้โอกาสจึงได้ไปหาตาผ้าขาวคนนั้น เมื่อได้พบก็เกิดความเลื่อมใส เพราะเห็นกิริยามารยาท ประกอบกับมีรัศมีผ่องใส จึงได้ถามว่า ท่านมาจากสำนักไหน?

ตาผ้าขาวบอกว่า มาจากสำนักท่านอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ถามว่า อยู่กับท่านมากี่ปี?

ตาผ้าขาวบอกว่า ๓ ปี

และตาผ้าขาวได้อธิบายวิธีทำกัมมัฏฐานแบบของท่านอาจารย์มั่น ฯ ให้ฟัง ก็เกิดความเลื่อมใสอย่างจริงจังขึ้น ถามว่า เวลานี้ท่านอาจารย์มั่นฯ อยู่ที่ไหน?

ตอบว่าอยู่ที่บ้านสามผง ดงพะเนาว์ อ. วานรนิวาส ท่านอาจารย์กงมาจึงตั้งใจจะไปหาท่านอาจารย์มั่นฯ ให้ได้ และได้ลาตาผ้าขาวคนนั้นกลับวัด

เมื่อกลับมาที่วัดแล้วก็มาขอลาท่านอาจารย์วานคำเพื่อไปหาท่านพระอาจารย์มั่น แต่ก็ไม่ได้รับอนุญาต แม้จะพากเพียรขออนุญาตตั้งหลายครั้ง

อยู่มาวันหนึ่ง อาจารย์วานคำมีธุระไปฟากภู (ข้างหนึ่งของภูพาน) เป็นโอกาสของท่านอาจารย์กงมา ฯ จึงได้ชวนพระบุญมี เป็นเพื่อนองค์หนึ่ง พากันหนีออกจากวัดนั้นไป

ท่านและพระบุญมีเดินทางเป็นเวลา ๒ วัน ก็ถึงเสนาสนะป่าบ้านสามผง อ.ศรีสงคราม จ.นครพนม ใกล้กับวัดโพธิ์ชัย ที่ที่ท่านอาจารย์มั่นฯ และคณะส่วนหนึ่งได้จำพรรษาตามคำอาราธนานิมนต์ของพระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก และพระอาจารย์สีลา อิสฺสโร

ขณะไปถึง ท่านอาจารย์มั่นฯ กำลังให้โอวาทแก่พระภิกษุสามเณรอยู่ ณ ที่ศาลามุงหญ้าคาหลังเล็ก ๆ .ซึ่งภาพที่ได้เห็นได้ทำให้ท่านอาจารย์กงมาฯ รู้สึกว่าตื่นเต้นระทึกใจ เหมือนกับว่ามีปีติตกอยู่ในมโนรมณ์ ตัวชาไปหมด จึงนั่งรอพักอยู่ในที่แห่งหนึ่งใต้โคนไม้ เมื่อท่านอาจารย์มั่น ฯ เสร็จจากการให้โอวาทพระภิกษุสามเณรแล้ว ทั้งสองก็ได้เข้าไปนมัสการขอฝากตัวเป็นศิษย์กับท่านอาจารย์มั่น ฯ

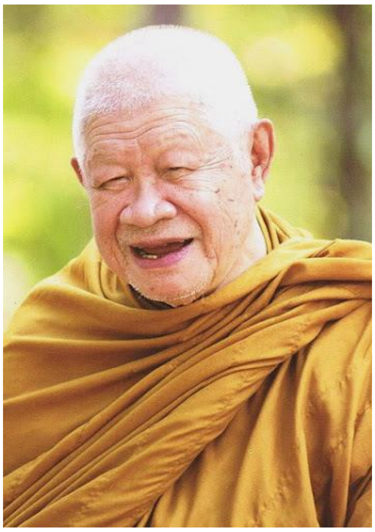
ท่านอาจารย์มั่น ฯ ได้ให้พระไปพาขึ้นมา โดยบอกว่า นั่น พระแขกมาแล้ว และทั้งสองมีความตั้งใจองค์หนึ่ง อีกองค์หนึ่งเพียงแต่ตามมาเท่านั้น และเมื่อท่านอาจารย์กงมา ฯ นั่งแล้ว ท่านอาจารย์มั่น ฯ ก็ให้กัมมัฏฐานเลยทีเดียว โดยไม่ต้องรอกาลเวลา และก็บอกให้ไปอยู่ที่กุฏิหลังหนึ่งที่เปลี่ยวที่สุด

พระอาจารย์กงมา รับโอวาทครั้งแรกจากท่านพระอาจารย์มั่น

เมื่อท่านได้รับโอวาทครั้งแรกของท่านอาจารย์มั่น ฯ นั้น ทำให้ท่านซาบซึ้งอย่างยิ่ง จึงได้เริ่มต้นเร่งความเพียรอย่างเต็มความสามารถ ท่านได้กระต๊อบเล็กหลังหนึ่งอยู่ในป่าดงพะเนาว์ ป่านี้เป็นดงใหญ่เต็มไปด้วยสิงห์สาราสัตว์ดุร้ายต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นดงมาเลเรีย ถ้าผู้ใดอยู่โดยไม่ระมัดระวังแล้วเป็นไข้มาเลเรียมีหวังตาย แต่ก็ถือได้ว่าเป็นที่สงบวิเวกเป็นอย่างยิ่ง

หลังจากได้บำเพ็ญความเพียรมาเป็นลำดับตามที่ได้รับอุบายวิธีมาจากท่านอาจารย์มั่น ฯ ก็ทำให้เกิดสมาธิ ปีติเยือกเย็นใจลึกซึ้งเพิ่มขึ้นทุก ๆ วัน ความก้าวหน้าของการบำเพ็ญจิต เป็นพลวัตคือดำเนินเข้าไปหาความยิ่งใหญ่โดยไม่หยุดยั้ง ทุก ๆ วัน ท่านจะเข้าไปปรึกษาไต่ถามท่านอาจารย์มั่นฯ มิได้ขาด เนื่องด้วยความเป็นไปของสมาธิได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ท่านอาจารย์มั่น ฯ ก็ได้แก้ไขให้เกิดศรัทธาอย่างไม่มีลดละ ทำให้ท่านมุมานะบากบั่นอย่างไม่คิดชีวิต

วันหนึ่งท่านไปนั่งสมาธิอยู่ใต้โคนต้นไม้ พอจะพลบค่ำ ยุงได้มากันใหญ่ แต่พอดีกับท่านกำลังได้รับความรู้ทางในแจ่มแจ้งน่าอัศจรรย์ จึงไม่ลุกจากที่นั่ง ได้นั่งสมาธิต่อไป ยุงได้มารุมกัดท่านอย่างมหาศาล และยุงที่นี้เป็นยุงอันตรายทั้งนั้น เพราะมันมีเชื้อมาเลเรีย แต่ท่านก็ไม่คำนึงถึงเลย มุ่งอยู่แต่ความรู้แจ้งเห็นจริงที่กำลังจะได้อยู่ในขณะนั้น

พระอาจารย์วิริยังค์ สิรินฺธโร

ในเรื่องนี้ท่านได้เล่าให้พระอาจารย์วิริยังค์ฟังว่า

เราได้ยอมสละแล้วซึ่งชีวิตนี้ เราต้องการรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมอันท่านอาจารย์มั่น ฯ ได้แนะนำให้ ในการนั่งครั้งนี้ถือว่าเป็นครั้งพิเศษมากเพราะมันเกิดความสว่างอย่างไม่มีอะไรปิดบัง เราลืมตาก็ไม่สว่างเท่า ดูมันทะลุปรุโปร่งไปหมด ภูเขาป่าไม้ไม่มีอะไรมาขวางกั้นได้เลย และมันเป็นครั้งแรกที่เกิดขึ้นแก่เรา แม้จะพิจารณากายสังขารก็แจ้งกระจ่างไปหมด จะนับกระดูกกี่ท่อนก็ได้ เกิดความสังเวชสลดจิตยิ่งนัก หวนคิดไปถึงคุณของท่านอาจารย์ว่าเหลือล้นพ้นประมาณ คิดว่าเราถ้าไม่ได้พบท่านอาจารย์มั่นฯ เหตุไฉนเราจะได้เป็นเช่นนี้หนอ

ท่านได้นั่งสมาธิจนรุ่งสว่าง พอออกจากสมาธิ ปรากฏว่าเลือดของยุงที่กัดท่านหยดเต็มผ้านิสีทนะ (ผ้าปูนั่ง) เต็มไปหมด พอท่านลุกขึ้นมาตัวเบา แม้จะรู้อยู่แก่ใจว่ายุงเหล่านี้มีพิษสงร้ายนัก แต่ท่านก็

ไม่อนาทรร้อนใจ เพราะที่ท่านได้รับธรรมนั้นวิเศษนักแล้ว แต่ท่านก็หาได้จับไข้หรือเป็นมาเลเรียเลย นับเป็นสิ่งอัศจรรย์อยู่มากทีเดียว

ความเป็นมาในวันนี้ท่านได้นำไปเล่าถวายท่านอาจารย์มั่น ฯ ได้รับการยกย่องสรรเสริญในท่ามกลางพระสงฆ์ทั้งหลายที่มาประชุมกัน และได้พูดว่า

ท่านกงมานี้สำคัญนัก แม้จะเป็นพระที่มาใหม่ แต่บารมีแก่กล้ามาก ทำความเพียรหาตัวจับยาก สู้เสียและให้ยุงกินได้ตลอดคืน ควรจะเป็นตัวอย่างแก่ผู้ตั้งใจปฏิบัติทั้งหลาย

และท่านอาจารย์มั่น ฯ ก็ได้แสดงถึงมหาสติปัฏฐานโดยเฉพาะ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ให้ท่านฟังอย่างแจ่มแจ้ง

ท่านเล่าให้พระอาจารย์วิริยังค์ฟังต่อไปว่า

เมื่อเราอยู่ที่บ้านสามผงดงพะเนาว์นี้ การทำความเพียรได้บำเพ็ญทั้งกลางคืน และกลางวัน มีการพักหลับนอนในเวลากลางคืนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนตอนกลางวันเราจะเอนหลังลงนอนไม่ได้เลย แม้ว่าเราต้องการจะเอนหลังพักผ่อนบ้าง เพราะความเหน็ดเหนื่อย แต่พอเอนหลังลงเท่านั้น จะมีอีกาตัวหนึ่งบินโฉบมาจับที่หลังคากระต๊อบของท่าน แล้วใช้จะงอยปากสับตรงกลางหลังคาเสียงดังทันที ถ้าท่านไม่ลุกขึ้น มันก็จะสับอยู่อย่างนั้น พอท่านลุกขึ้นมันก็จะหยุด เป็นอยู่อย่างนี้มาหลายเวลาทีเดียว จนท่านไม่กล้าจะพักจำวัดเวลากลางวัน

ท่านได้เล่าเหตุการณ์ตอนนี้ต่อไปอีกว่า

“มีคราวหนึ่งที่ท่านต้องหนักใจอย่างยิ่ง คือ ท่านอาจารย์มั่น ฯ ใช้ให้ท่องพระปาฏิโมกข์ให้ได้เสียก่อนจึงจะญัตติเป็น พระธรรมยุต เหมือนกับท่านอาจารย์มั่น ฯ เพราะท่านบวชเป็นพระมหานิกายอยู่ก่อน

ค่าที่มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง และต้องการที่จะเป็นศิษย์ที่แท้จริงของ ท่านอาจารย์มั่น ฯ เราจึงต้องพยายามอย่างยิ่ง ที่จะท่องพระปาฏิโมกข์ให้ได้ ซึ่งเป็นการขัดข้องเหลือเกิน เนื่องจากเราอ่านหนังสือเขียนหนังสือไทยไม่ได้มาก ถึงได้ก็ไม่ ชำนาญที่จะอ่านถึงหนังสือพระปาฏิโมกข์

แม้จะเป็นเรื่องยากแสนยากนักสำหรับตัวเรา ก็ถือว่าแม้แต่การปฏิบัติจิตใจที่ว่ายากนัก เราก็ยังได้พยายามจนได้รับผลมาแล้ว จะมาย่อท้อต่อการทั้งพระปาฏิโมกข์นี้เสียทำไม เราจึงพยายามทั้งกลางวันกลางคืนเช่นกัน แกะหนังสือไปทีละตัว ถึงกับขอให้พระอื่นที่อ่านหนังสือได้ช่วยต่อให้ เราพยายามอยู่หลายเดือน ในที่สุดก็สำเร็จให้แก่เราจนได้ เป็นอันว่า เราท่องพระปาฏิโมกข์จบอยู่ที่บ้านสามผงดงพะเนาว์นี้เอง”

และในปีนี้เอง ก็เป็นปีที่มีการทำพิธีญัตติกรรม พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก และพระอาจารย์สีลา อิสฺสโร พร้อมกับพระภิกษุที่เป็นศิษย์ของท่านทั้งสองอีกประมาณ ๒๐ องค์ ในจำนวนพระเณรที่มาทำการญัตติ มีพระอาจารย์สิม พุทธาจาโร ซึ่งครั้งนั้นยังเป็นสามเณรรวมอยู่ด้วยรูปหนึ่ง โดยได้กระทำพิธีที่อุทกุกเขปสีมา (โบสถ์น้ำ) หนองสามผง สำหรับโบสถ์น้ำที่ท่านพระอาจารย์มั่นฯ จัดสร้างขึ้นนี้ ใช้เรือ ๒ ลำลอยเป็นโป๊ะ เอาไม้พื้นปูเป็นแพ แต่ไม่มีหลังคา เหตุที่สร้างโบสถ์น้ำทำสังฆกรรมคราวนี้ ก็เพราะในป่าจะหาโบสถ์ให้ถูกต้องตามพระวินัยไม่ได้ การทำญัตติกรรมครั้งนี้ ได้อาราธนาท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เมื่อครั้งเป็นพระครูชิโนวาทธำรง มาเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์มหาปิ่น ปัญญาพโล เป็นพระอนุสาวนาจารย์ และท่านพระอาจารย์มั่นฯ นั่งหัตถบาสร่วมอยู่ด้วย

พระอาจารย์กงมาได้เล่าถึงเมื่อครั้งได้มีโอกาสอยู่ร่วมปฏิบัติธรรมกับท่านพระอาจารย์มั่นในช่วงหนึ่งของชีวิตไว้ว่า

“การอยู่ร่วมกับท่านอาจารย์มั่น ฯ เป็นเวลานานเป็นปี ๆ นั้น เป็นการอยู่อย่างมีความหมายจริง ๆ วันและคืนที่ล่วงไปไม่เคยให้เสียประโยชน์แม้แต่กระเบียดนิ้วเดียว เราจะไต่ถามความเป็นไปอย่างไรในจิตที่กำลังดำเนิน ท่านจะแก้ไขให้อย่างแจ่มแจ้ง และท่านยังรู้จักความก้าวหน้าถอยหลังของจิตของเราเสียอีก บอกล่วงหน้าให้ได้เลยในการบางครั้ง ทำให้เราเกิดความอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง

คราวใดที่เราเคร่งครัดการทำความเพียรเกินควร ท่านก็จะทัดทานแนะนำให้ผ่อนลงมา คราวใดเราชักจะหย่อนไป ท่านก็จะเตือนให้ทำหนักขึ้น

และบางคราวบางเดือน สมควรที่จะให้ไปห่างจากท่าน ท่านก็จะบอกชี้ทางให้ออกไปว่า ไป ณ ที่ถ้ำนั้น ภูเขาลูกนั้น ป่านั้น เพื่อความวิเวกยิ่งขึ้น เราก็จะไปตามคำสั่งของท่าน ทำการปรารภความเพียรในที่ไปนั้น เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ยิ่งชัดเจนในความสามารถของท่านอย่างไม่มีอะไรจะมาเปรียบปาน ครั้นได้กาลเวลาท่านก็เรียกให้กลับ เพื่อความที่จะแนะนำต่อ เรารู้สึกว่าเมื่อกลับมาจากการไปวิเวกแล้วมาถึง ท่านจะแสดงธรรมวิจิตรจริง ๆ ให้ซาบซึ้งอย่างยิ่ง คล้ายกับว่าท่านได้ล่วงรู้ความเป็นไปต่าง ๆ ที่เราได้กระทำมา นี้ก็ทำให้เราอัศจรรย์ใจอย่างยิ่งอีกเช่นกัน การกระทำเช่นนี้มิใช่ว่าจะแนะนำให้แก่เราแต่ผู้เดียว ทุก ๆ องค์ที่อยู่กับท่านๆ ก็จะแนะนำเช่นเดียวกัน”

ท่านอาจารย์กงมาท่านเล่าเรื่องต่าง ๆ ของท่านในอดีตให้พระอาจารย์วิริยังค์ฟังต่อไปอีกว่า

“ครั้งหนึ่งที่เราได้อยู่กับท่านอาจารย์มั่นผ่านมาเป็นเวลา ๒ ปีเศษ ได้พบเห็นเหตุการณ์ต่างๆ เช่น พระภิกษุสามเณรที่มาอยู่กับท่าน ทุก ๆ องค์ต่างก็สนใจในธรรมอย่างแท้จริง มิได้มีองค์ใดเลยที่ย่อหย่อน และทุกๆ องค์ต่างได้ผลทางใจกันทั้งนั้น เพราะเมื่อผู้ใดมีอะไรเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญจิตแล้วก็จะนำมาเล่าถวายท่านฟังและในเวลาที่ประชุมกันฟัง ทำให้รู้สึกขนพองสยองเกล้าเอาทีเดียว เมื่อได้ยินแต่ละองค์พูดถึงความจริงที่ตนได้รับ บางองค์ก็พูดเหมือนเรากำลังเป็นอยู่แล้ว และท่านก็แก้ไขให้องค์นั้น เราเองก็พลอยถูกแก้ไขไปในตัวเสร็จ

บางองค์พูดขึ้นลึกซึ้งเหลือที่เราจักรู้ได้ ก็ทำให้เราอยากรู้อยากเห็น ต่างองค์ก็ต่างไม่สงสัยซึ่งกันและกันว่าคำพูดเหล่านั้นจะไม่จริง ทำให้เรานี้นึกย้อนหลังไปถึงอดีตว่า แม้ครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ก็คงจะเป็นเช่นนี้เอง เลยทำให้เหมือนกับว่าเรากำลังอยู่ต่อหน้าพระพักตร์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังงั้นแหละ ถึงอย่างไรก็ตาม เราเองเลื่อมใสยิ่ง ทั้งท่านและพระภิกษุสามเณรที่อยู่กับท่าน เพราะเหตุที่เห็นการปฏิบัติและปฏิปทาน่าเลื่อมใส และที่ได้เปล่งวาจาแห่งความจริงที่เกิดขึ้นในจิตของแต่ละท่าน”

หลังจากออกพรรษา ปี พ.ศ.๒๔๖๙ แล้ว ท่านอาจารย์มั่นซึ่งจำพรรษาอยู่ที่บ้านสามผงก็ได้พาคณะซึ่งมีพระอาจารย์กงมารวมอยู่ด้วย เดินทางมาที่บ้านโนนแดง อำเภอท่าอุเทน (ปัจจุบันอยู่ในกิ่งอำเภอนาหว้า) จังหวัดนครพนม พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรประมาณ ๗๐ รูป ณ ที่นี้เอง ก็ได้มีการประชุมหารือกันในเรื่องที่จะไปเผยแพร่ธรรมและไปโปรดเทศนาญาติโยมที่เมืองอุบล และได้วางระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการอยู่ป่า เกี่ยวกับการตั้งสำนักปฏิบัติ เกี่ยวกับแนวทางแนะนำสั่งสอนปฏิบัติจิต เพื่อให้คณะศิษย์นำไปปฏิบัติให้เป็นระเบียบเดียวกัน จากนั้น ท่านพระอาจารย์ใหญ่ท่านปรารภถึงเรื่องที่จะนำ "โยมแม่ออก" (มารดาของท่านพระอาจารย์มั่นซึ่งบวชเป็นชี) ไปส่งมอบให้น้องสาวท่านที่จังหวัดอุบลช่วยดูแล เพราะท่านเห็นโยมแม่ท่านชรามาก อายุ ๗๘ ปีแล้ว เกินความสามารถท่านผู้เป็นพระจะดูแลได้แล้ว พระอาจารย์สิงห์ อาจารย์มหาปิ่น ต่างก็อาสาที่จะเป็นผู้นำโยมแม่ออกท่านไปส่งด้วย เพราะโยมแม่ออกของพระอาจารย์แก่มากหมดกำลัง ต้องไปด้วยเกวียนจึงจะไปถึงเมืองอุบล ฯ ได้

การเดินทางไปจังหวัดอุบลราชธานีอันเป็นถิ่นบ้านเกิดเมืองนอนของท่านในครั้งนี้ ถือว่าเป็นครั้งสำคัญครั้งหนึ่ง เพราะบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งใหญ่และเล็กก็ได้เตรียมที่จะเดินทางติดตามท่านในครั้งนี้แทบทั้งนั้น การเดินทางเป็นการเดินแบบเดินธุดงค์ แต่การธุดงค์นั้นเพื่อให้เป็นประโยชน์ด้วย ท่านจึงจัดเป็นคณะๆ ละ ๓ รูป ๔ รูปบ้าง ท่านเองเป็นหัวหน้าเดินทางไปก่อน เมื่อคณะที่ ๒ ไปก็จะพักที่เดิมที่คณะที่ ๑ พัก คณะที่ ๓-๔ เมื่อตามคณะที่ ๒ ไปก็จะพักที่เดิมนั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้สอนญาติโยมตามรายทางด้วย การสอนนั้นก็เน้นหนักไปในทางกัมมัฏฐาน และการถึงพระไตรสรณาคมน์ ที่ให้ละการนับถือภูตผีปีศาจต่าง ๆ นานา เป็นการทดลองคณะศิษย์ไปในตัวด้วยว่า องค์ใดจะมีฝีมือในการเผยแพร่ธรรม

ในการเดินทางนั้น พอถึงวันอุโบสถ ก็จะนัดทำปาฏิโมกข์ หลังจากนั้นแล้วก็จะแยกย้ายกันไปตามที่กำหนดหมาย

การเดินธุดงค์แบบนี้ท่านบอกว่าเป็นการโปรดสัตว์ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัททั้งหลาย และก็เป็นจริงเช่นนั้น แต่ละแห่งที่ท่านกำหนดพักนั้น ตามหมู่บ้าน ประชาชนได้เกิดความเลื่อมใสยิ่งในพระคณะกัมมัฏฐานนั้นเป็นอย่างดีและต่างก็รู้ผิดชอบในพระธรรมวินัยขึ้นมาก ตามสถานที่เป็นที่พัก

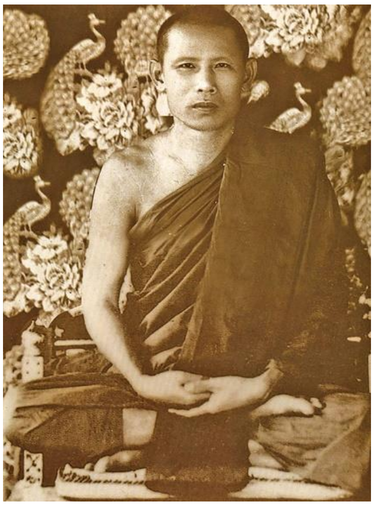
ธุดงค์ในการครั้งนั้น ได้กลับกลายมาเป็นวัดของคณะกัมมัฏฐานเป็นส่วนใหญ่ในภายหลัง โดยญาติโยมทั้งหลายที่ได้รับรสพระธรรมได้พากันร่วมอกร่วมใจกันจัดการให้เป็นวัดขึ้น โดยเฉพาะให้เป็นวัดพระภิกษุสามเณร ฉันมื้อเดียว ฉันในบาตร บำเพ็ญสมาธิกัมมัฏฐาน

อย่างไรก็ตาม คณะธุดงค์ทั้งหลายก็ไปพบกันอีกที่จังหวัดสกลนคร เพื่อร่วมงานศพมารดานางนุ่ม ชุวานนท์ และงานศพพระยาปัจจันตประเทศธานี บิดาของพระพินิจฯ เมื่อเสร็จงานฌาปนกิจทั้งสองศพนั้นแล้ว พระอาจารย์มั่นก็ธุดงค์ต่อไปเพื่อมุ่งไปยังจังหวัดอุบลราชธานี โดยไปทางบ้านเหล่าโพนค้อ ได้แวะไปเยี่ยมอุปัชฌาย์พิมพ์ ต่อจากนั้นท่านก็ธุดงค์ต่อไป แวะพักบ้านห้วยทราย ๑๐ วัน โดยจุดมุ่งหมาย ท่านต้องการจะเดินทางกลับไปที่จังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้บรรลุถึงหมู่บ้านหนองขอนอยู่ในเขตอำเภออำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี ซึ่งเป็นบ้านเกิดของพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโมซึ่งชาวบ้านเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาของท่านแล้ว เกิดความเลื่อมใสจึงได้พร้อมใจกันอาราธนาให้ท่านจำพรรษา เมื่อท่านเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ก็รับอาราธนา ชาวบ้านจึงช่วยกันจัดแจงจัดเสนาสนะถวายจนเป็นที่พอเพียงแก่พระภิกษุที่ติดตามมากับท่าน

พ.ศ.๒๔๗๐ ในพรรษานี้ท่านอาจารย์มั่น ฯ ได้พักอยู่บ้านหนองขอน ตามที่ชาวบ้านได้อาราธนา ส่วนพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม และพระมหาปิ่นจำพรรษาที่บ้านหัวตะพาน บริเวณใกล้เคียงกัน

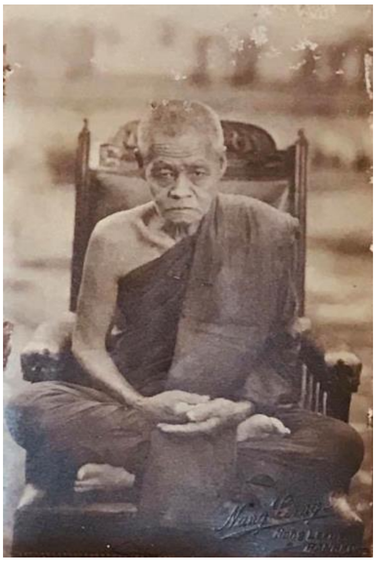
ครั้นออกพรรษาในปี ๒๔๗๐ แล้ว ท่านอาจารย์มั่น ฯ ก็ได้เดินธุดงค์ไปถึงตัวจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้นำโยมแม่ออกท่านไปมอบให้น้องสาวท่านในเมืองอุบล ฯ ท่านและคณะศิษย์พักที่วัดบูรพา คณะสานุศิษย์เก่า ๆ ทั้งหลาย อันมีอาจารย์อุ่น ธมฺมธโร, อาจารย์อ่อน ญาณสิริ, อาจารย์ฝั้น อาจาโร, อาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก พร้อมด้วยศิษย์ อาจารย์หลุย อาจารย์กว่า สุมโน, อาจารย์คูณ, อาจารย์สีลา อาจารย์ดี (พรรณานิคม) อาจารย์บุญมา (วัดป่าบ้านโนนทัน อุดรธานี ในปัจจุบันนี้) อาจารย์ทอง อโสโก อาจารย์บุญส่ง (บ้านข่า) อาจารย์หล้า หลวงตาปั่น (อยู่พระบาทคอแก้ง) เมื่อได้ทราบข่าวว่าท่านอาจารย์มั่น ฯ เดินทางมาพำนักอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ทุกองค์เหล่านี้ก็ได้ติดตามมาในเดือน ๓ เพ็ญ บรรดาศิษย์ทั้งหมด มีหลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม เป็นต้น ก็ได้ร่วมประชุมอบรมธรรมปฏิบัติอย่างที่เคย ๆ ปฏิบัติกันมา

พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร เข้าเป็นศิษย์ท่านอาจารย์มั่น

พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร

ย้อนเวลากลับมา ในขณะที่พระอาจารย์กงมากำลังธุดงค์ติดตามพระอาจารย์มั่นมายังอุบลราชธานีนั้น ทางด้านพระอาจารย์ลี ซึ่งขณะนั้นบวชเป็นพระอยู่ ได้ไปเทศน์มหาชาติที่วัดโนนรังใหญ่ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ก็ไปพบพระกรรมฐานองค์หนึ่ง กำลังเทศน์อยู่บนธรรมาสน์ เกิดเลื่อมใสในโวหารของธรรมะที่เทศน์ จึงได้ไต่ถามญาติโยมว่า ท่านองค์นั้นเป็นใคร มาจากไหน ได้รับตอบว่า " เป็นศิษย์พระอาจารย์มั่น ชื่ออาจารย์บท" ท่านได้พักอยู่ในป่ายางใหญ่ใกล้บ้านราว ๒๐ เส้น พองานมหาชาติเสร็จ พระอาจารย์ลีก็ได้ติดตามไปดู...ได้เห็นปฏิปทาความประพฤติของท่านก็เกิดความเลื่อมใส จึงถามท่านว่า ใครเป็นอาจารย์ของท่าน ท่านตอบว่า " พระอาจารย์มั่น พระอาจารย์เสาร์ เวลานี้พระอาจารย์มั่นได้ออกเดินทางจากจังหวัดสกลนคร ไปพักอยู่ที่วัดบูรพา จังหวัดอุบลราชธานี" พอได้ความเช่นนั้นก็รีบเดินทางกลับบ้านลาบิดาและญาติเดินทางไปตัวเมืองอุบลราชธานี

พระปัญญาพิศาลเถระ (หนู)

เมื่อถึงแล้วก็ได้ไปนมัสการท่านพระอาจารย์มั่นที่วัดบูรพา กราบเรียนความประสงค์ของตนต่อพระอาจารย์มั่น ท่านก็ได้ช่วยแนะนำสงเคราะห์เป็นที่พอใจ สอนคำภาวนาให้ว่า “พุทโธๆ” เพียงคำเดียวเท่านี้ พอดีท่านกำลังอาพาธ ท่านได้แนะนำให้ไปพักอยู่บ้านท่าวังหิน ซึ่งเป็นสถานที่เงียบ สงัดวิเวกดี ที่นั่นมีพระอาจารย์สิงห์ พระมหาปิ่น มีพระภิกษุสามเณรราว ๔๐ กว่าองค์พักอยู่ ได้เข้าไปฟังธรรมเทศนาของท่านพระอาจารย์มั่นทุกคืน

ท่านพระอาจารย์ลีได้เล่าไว้ในอัตโนประวัติของท่านที่ท่านได้เขียนขึ้นว่า

“พอดีได้พบเพื่อนที่หวังดี ๒ องค์นั้นคือพระอาจารย์กงมาและและพระอาจารย์สาม ได้พากเพียรพยายาม ภาวนาอยู่เสมอทั้งกลางวันกลางคืนเมื่อ ได้พักอยู่พอสมควรแล้ว ก็ได้ชวนพระอาจารย์กงมา ออกเดินทางไปเรื่อยๆ ไปพักตามศาลเจ้าผีปู่ตาของหมู่บ้านตำบลต่างๆ”

ขณะนั้นเป็นจังหวะเดียวกันกับที่ท่านเจ้าคุณปัญญาพิศาลเถระ (หนู) อดีตเจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม ขึ้นมาจากกรุงเทพ ฯ พักอยู่ที่วัดเลียบ จังหวัดอุบลราชธานี และท่านเจ้าคุณปัญญา ฯ นี้ ได้เป็นเพื่อนสหธัมมิกกับพระอาจารย์มั่น ฯ จึงขอให้เป็นอุปัชฌาย์ญัตติบวชใหม่ให้ท่านอาจารย์กงมาและ

ท่านอาจารย์ลี โดยพระอาจารย์กงมาเป็นนาคขวา พระอาจารย์ลีเป็นนาคซ้าย จากนั้น ในวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๗๑ เวลา ๐.๔๐ น.ท่านได้ให้ลูกศิษย์ทั้งสององค์คือ พระอาจารย์กงมาและพระอาจารย์ลีทำพิธีทัฬหิกรรมญัตติเป็นภิกษุในคณะธรรมยุตติกนิกาย ที่วัดบูรพา จ.อุบลราชธานี โดยมี ท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หนู) เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านพระอาจารย์เพ็ง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ โดยพระอาจารย์กงมาได้ฉายาว่า “จิรปุญโญภิกขุ” และ พระอาจารย์ลีได้ฉายาว่า “ธมฺมธโรภิกขุ”

เพราะเหตุนี้ท่านทั้งสองคือ พระอาจารย์กงมาและพระอาจารย์ลี จึงได้มีการสนิทสนม และเคารพนับถือซึ่งกันและกันตลอดมา

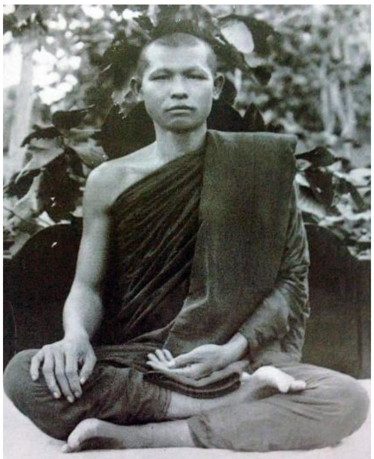
พระอาจารย์มั่นฯ ปรารภเรื่องปลีกตัวออกจากหมู่เพื่อวิเวก

ในค่ำคืนวันหนึ่ง ท่านอาจารย์มั่นฯ ท่านได้เข้าที่ทำสมาธิภาวนาก็ได้ปรารภขึ้นในใจว่า

“จะออกจากหมู่คณะไปแสวงหาสถานที่วิเวก เพื่อจะได้มีโอกาสพิจารณาค้นคว้าในปฏิปทาสัมมาปฏิบัติ ให้ได้รับความเข้าใจชัดเจน และแจ่มแจ้งเข้าไปอีก แล้วจะได้เอาปฏิปทาอันถูกต้องนั้นฝากไว้แก่เหล่าสานุศิษย์ในอนาคตต่อไป เพราะพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ดีแล้วนั้น ย่อมมีนัยอันสุขุมลุ่มลึกมาก ยากที่จะทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ได้

ผู้ปฏิบัติตามรอยพระบาทพระพุทธองค์และตามปฏิปทาที่พระอริยเจ้าได้ดำเนินมาก่อนแล้วนั้น เมื่อไม่เข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ย่อมจะเขวไปจากปฏิปทาที่ถูกต้องก็เป็นได้ หรืออาจดำเนินไปโดยผิดๆ ถูก ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ผู้ปฏิบัติดีทั้งหลายก็จะเข้าไม่ถึงศีลถึงธรรม หรืออาจถึงกับป่วยการไม่เป็นประโยชนแก่ตนของตน การปฏิบัติพระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนาก็จะมีแต่ความพอกพูนกิเลสให้เจริญงอกงามขึ้นในตนของตนเท่านั้น ซึ่งไม่สมกับว่าพระธรรมวินัยเป็นของชำระกิเลสที่มีอยู่ให้สิ้นไปจากสันดานแห่งเวไนยสัตว์ทั้งหลาย

“อนึ่ง การอยู่กับหมู่คณะจะต้องมีภาระการปกครอง ตลอดถึงการแนะนำพร่ำสอนฝึกฝนทรมานต่าง ๆ ซึ่งทำให้โอกาสและเวลาที่จะค้นคว้าในพระธรรมวินัยไม่เพียงพอ ถ้าแลเราปลีกตัวออกไปอยู่ในสถานที่วิเวก ซึ่งไม่มีภาระแล้ว ก็จะได้มีโอกาสเวลาในการค้นคว้ามากขึ้น ผลประโยชน์ในอนาคตก็จะบังเกิดขึ้นมาให้เป็นที่น่าพึงใจ”

พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม

ครั้นท่านปรารภในใจอยู่อย่างนั้นแล้ว ท่านจึงได้เรียกศิษย์ทั้งหลาย มีหลวงปู่สิงห์เป็นต้น มาประชุมกัน ท่านได้แนะนำให้มีความมั่นคงดำรงอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติอย่างที่ได้เคยแนะนำสั่งสอนมาแล้วนั้น จึงได้มอบหมายให้อำนาจแต่หลวงปู่สิงห์และท่านมหาปิ่น เป็นผู้บริหารปกครองแนะนำพร่ำสอนตามแนวทางที่ท่านได้แนะนำมาแล้วต่อไป

เมื่อเสร็จจากการประชุมแล้วในการครั้งนั้น ท่านก็กลับไปที่บ้านของท่านอีก ได้แนะนำธรรมปฏิบัติซึ่งท่านได้เคยแนะนำมาก่อนแก่มารดาของท่านจนได้รับความอัศจรรย์อันเป็นภายในอย่างยิ่งมาแล้ว ท่านจึงได้ไปลามารดาของท่าน และได้มอบให้นางหวัน จำปาศีล ผู้น้องสาวเป็นผู้อุปัฏฐากรักษาทุกประการ

จากนั้นท่านพระอาจารย์มั่นก็ได้ออกเดินทางต่อไปยังกรุงเทพฯ กับเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถระ จำพรรษาที่วัดสระปทุม และเมื่อออกพรรษาแล้ว ก็ได้ติดตามพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ไปจำพรรษายังจังหวัดเชียงใหม่

ไปจังหวัดขอนแก่น

ใน พ.ศ.๒๔๗๑ ระหว่างนี้พระอาจารย์กงมาก็ได้ติดตามหลวงปู่สิงห์ กับคณะพระภิกษุสามเณรรวมกันประมาณ ๘๐ รูป เดินทางเที่ยววิเวกไปในสถานที่ต่างๆ ก็ได้เทศนาอบรมศีลธรรมประชาชนโดยการขอร้องของเจ้าเมืองอุบลฯ เมื่อจวนเข้าพรรษาได้ไปพักจำพรรษาอยู่วัดบ้านหัวงัว อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นบ้านญาติหลวงปู่สิงห์

ในช่วงที่หลวงปู่สิงห์อยู่ที่บ้านหัวงัว ท่านก็ได้ทราบข่าวจาก เจ้าคุณพระเทพสิทธาจารย์ (จันทร์ เขมิโย) เมื่อครั้งยังเป็นพระครูพิศาลอรัญญเขต เจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดศรีจันทราวาส ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นญาติของหลวงปู่ด้วย ว่าทางขอนแก่นมีเหตุการณ์ไม่สู้ดี ขณะนั้นพระอาจารย์ฝั้นซึ่งจำพรรษาอยู่สำนักสงฆ์ ที่หนองน่อง บ้านห้วยทราย อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนมก็ได้มากราบนมัสการและได้ร่วมปรึกษาหารือกับหลวงปู่สิงห์และพระอาจารย์มหาปิ่นในเรื่องดังกล่าว และเห็นควรลงไปช่วยพระครูพิศาลอรัญเขต (จันทร์ เขมิโย) เมื่อเห็นพ้องต้องกันแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันออกเดินทาง โดยกำหนดให้ไปพบกันก่อนเข้าพรรษาที่ที่วัดเหล่างา ขอนแก่น

เมื่อเป็นดังนั้น ชาวอำเภอยโสธร มีอาจารย์ริน อาจารย์แดง อาจารย์อ่อนตา เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยชาวบ้านร้านตลาด ได้จ้างเหมารถยนต์ให้ ๒ คัน ท่านและคณะได้พากันออกเดินทางจากอำเภอยโสธรโดยทางรถยนต์ไปพักแรมอยู่ จ.ร้อยเอ็ด ๑ คืน แล้วออกเดินทางไปพักอยู่ที่ จ.มหาสารคามที่ดอนปู่ตา ที่ชาวบ้านกล่าวกันว่าผีดุ มีชาวบ้านร้านตลาดและข้าราชการพากันมาฟังเทศน์มากมาย จากนั้นเดินทางต่อไปถึงบ้านโนนยาง อ.เมือง จ.ขอนแก่น เดือน ๓ แรม ๖ ค่ำ และได้ไปรวมกันอยู่ที่วัดเหล่างา ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองขอนแก่น

เหตุการณ์ไม่สู้ดีที่ขอนแก่น

หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ

ที่เมืองขอนแก่น นั้นคณะหลวงปู่สิงห์และพระมหาปิ่นได้พบว่าเหตุการณ์ก็ไม่สู้ดี ตามที่พระครูพิศาลอรัญเขตว่าไว้ ซึ่งเรื่องนี้หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ซึ่งในสมัยนั้นท่านได้ร่วมอยู่ในคณะด้วย ท่านได้เขียนไว้ในหนังสือ อัตโนประวัติของท่าน ว่า

"ข้าได้พักอยู่กับพระอาจารย์สิงห์ ฟังเสียงพวกโยนคนเมืองขอนแก่น ไม่เคยเห็นพระกรรมฐานตื่นเต้นกล่าวร้ายติเตียนกันไปสารพัดต่างๆ นานา มิใช่ เขาตื่นเต้นไปทางกลัวทางเลื่อมใส ดังพวกชาวเมืองราชคฤห์ ตื่นเต้นคราวได้เห็นพระพุทธเจ้าออกบรรพชาใหม่ไปเที่ยวบิณฑบาตนั้น

เมืองขอนแก่นพากันตื่นเต้นอย่างเห็นพระกรรมฐานเป็นสัตว์ เรียกพวกพระกรรมฐานว่า "พวกบักเหลือง" คำว่า "บักเหลือง" นี้เขาว่าพระกรรมฐานทั้งหลายเป็นงูจงอาง อีหล้าคางเหลือง

ฉะนั้นจึงมีคนเขาออกมาดูพวกพระกรรมฐาน เขาจำต้องมีมือ ถือไม้ค้อนกันมาแทบทุกคน เมื่อมาถึงหมู่พวกข้าแล้ว ถือค้อนเดินไปมาเที่ยวดูพระเณรที่พากันพักอยู่ตามร่มไม้และร้านที่เอากิ่งไม้ แอ้มและมุงนั้นไปๆ มาๆ แล้วก็ยืนเอาไม้ค้อนค้ำเอว ยืนดูกันอยู่ก็มีพอควร แล้วก็พากันกลับบ้าน เสียง

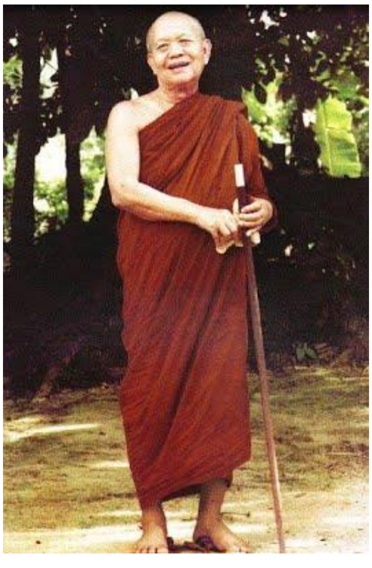
ร้องว่าเห็นแล้วละพวกบักเหลือง พวกอีหล้าคางเหลือง พวกมันมาแห่น (แทะ) หัวผีหล่อน (กะโหลก) อยู่ป่าช้าโคกเหล่างา มันเป็นพวกแม่แล้ง ไปอยู่ที่ไหนฝนฟ้าไม่ตกเลยจงให้มันพากันหนี ถ้าพวกบักเหลืองไม่หนีภายในสามสี่วันนี้ ต้องได้ถูกเหง้าไม้ไผ่ค้อนไม้สะแกไปฟาดหัวมันดังนี้ไปต่างๆ นานา จากนี้ไปก็มีเขียนหนังสือปักฉลากบอกให้หนี ถ้าไม่หนีก็จะเอาลูกทองแดงมายิงบูชาละ ดังนี้เป็นต้น

ไปบิณฑบาตไม่มีใครยินดีใส่บาตรให้ฉัน จนพระอาจารย์สิงห์ภาวนาคาถาอุณหัสสวิชัย ว่าแรงๆ ไปเลยว่า ตาบอดๆ หูหนวกๆ ปากกืก ๆ (ใบ้) ไปตามทางบิณฑบาตนั้นแหละ

ทั้งมีแยกกันไปบิณฑบาต ตามตรอกตามบันไดเรือนไปเลย จึงพอได้ฉันบ้าง ทั้งพระอาจารย์ก็มีการประชุมลูกศิษย์วันสองวันต่อครั้งก็มี

ท่านให้โอวาทแก่พวกลูกศิษย์ได้มีความอบอุ่นใจไม่ให้มีความหวาดกลัวอยู่เสมอ แต่ตัวข้าก็ได้อาศัยพิจารณากำหนดจิตตั้งอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ นี้อยู่เรื่อยไป”

แยกย้ายกันไปตั้งวัดใหม่

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

ที่วัดเหล่างา (ปัจจุบันคือวัดวิเวกธรรม) พระปฏิบัติสัทธรรมชุดนี้ ได้ประชุมตกลงให้แยกย้ายกันไปตั้งเป็นสำนักสงฆ์วัดป่าฝ่ายอรัญวาสีขึ้นหลายแห่งในจังหวัดขอนแก่น เพื่อเผยแผ่ธรรม เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ละมิจฉาทิฏฐิ เลิกจากการเคารพนับถือภูตผีปีศาจ และให้ตั้งอยู่ในไตรสรณาคมน์ โดยได้แยกกันอยู่จำพรรษาปี พ.ศ.๒๔๗๒ ตามสำนักสงฆ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. หลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม พระอาจารย์ภุมมี ฐิตธมฺโม พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ พระอาจารย์หลุย อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์ วัดป่าวิเวกธรรม ตำบลโนนทัน อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๒. พระมหาปิ่น ปญฺญาพโล ปธ.๕ พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านพระคือ อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๓. พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านผือ ตำบลโนนทัน อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๔. พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺโต พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าชัยวันบ้านสีฐาน อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๕. พระอาจารย์สีลา อิสฺสโร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านคำไฮ ตำบลเมืองเก่า อำเภอพระลับ จังหวัด ขอนแก่น

๖. พระอาจารย์อุ่น พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านทุ่ง อำเภอพระลับ จังหวัดขอนแก่น

๗. พระอาจารย์ดี ฉนฺโน พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านโคกโจด อำเภอพระ ลับ จังหวัดขอนแก่น

๘. พระอาจารย์ซามา อุจฺจุตฺโต พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านยางคำจังหวัดขอนแก่น

๙. พระอาจารย์นิน อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์ วัดป่าสุมนามัย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ใน พ.ศ.๒๔๗๓ ซึ่งเป็นพรรษา ๓ (นับพรรษาใหม่เมื่อทำญัตติกรรม) ท่านอาจารย์กงมาได้จำพรรษาที่ วัดป่าบ้านพระครือ อ.เมือง จ.ขอนแก่น ร่วมกับพระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล พระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี พระอาจารย์ภูมี ฐิตธมฺโม

พ.ศ.๒๔๗๔ พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญจำพรรษาที่ภูระงำ อ.ชนบท จ.ขอนแก่น กับพระอาจารย์ฝั้น ซึ่งก่อนที่จะมาที่ภูระงำนั้นได้มีอาการอาพาธมาก่อนและก็ยังไม่ทุเลาดีนัก เมื่อพระอาจารย์ฝั้นมาจำพรรษาที่ภูระงำอาพาธเดิมก็เกิดกำเริบหนัก ท่านได้ภาวนาสละตายจนจิตรวมสงบ เวทนาดับเหลือแต่เอกาจิตตังตลอดคืนยันรุ่ง ตั้งแต่ทุ่มเศษจนกระทั่ง ๙ โมงเช้า อาการอาพาธปวดเมื่อยหายไปหมดพ้นจากการทุกข์ทรมาน เบาตัว เบากาย สบายเป็นปกติ

ออกพรรษาคราวนั้น พระอาจารย์กงมา จิรปุญโญ ลงจากภูระงำ กับพระอาจารย์ฝั้นเที่ยวธุดงค์ปฏิบัติกัมมัฏฐาน เทศนาธรรมสั่งสอนชาวบ้านไปเรื่อย ๆ จนถึงอำเภอน้ำพอง ซึ่งที่นั่น ท่านได้พบพระอาจารย์สิงห์ พระอาจารย์มหาปิ่น และพระเณรอีกหลายรูป ซึ่งต่างก็เที่ยวธุดงค์กันมาจากสถานที่ที่จำพรรษาด้วยกันทั้งนั้น

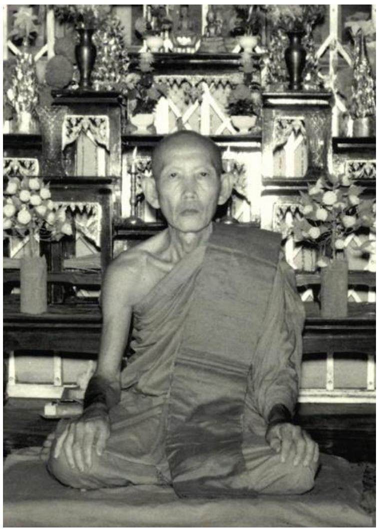
และที่อำเภอน้ำพองนี่เอง สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) เจ้าคณะมณฑลอีสาน เมื่อครั้งยังเป็นพระพรหมมุนี ได้มีบัญชาให้พระอาจารย์สิงห์นำพระภิกษุสามเณรในคณะของท่านเดินทางไปจังหวัดนครราชสีมา เพื่อเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัท ซึ่งพระอาจารย์กงมาก็ได้ร่วมเดินทางไปกับพระภิกษุสามเณรคณะนี้ด้วย

เมื่อถึงนครราชสีมา พ.ต.ต. หลวงชาญนิยมเขต ได้ถวายที่ดินหลังสถานีรถไฟ จำนวน ๘๐ ไร่เศษ ให้สร้างเป็นวัด ซึ่งต่อมาก็คือวัดป่าสาลวัน นั่นเอง จากนั้นพระอาจารย์มหาปิ่นก็ได้พาหมู่ศิษย์อีกหมู่หนึ่งไปสร้างเสนาสนะที่ข้างกรมทหาร ต. หัวทะเล อ. เมือง จ. นครราชสีมา ซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นป่าช้าที่ ๒ สำหรับเผาศพผู้ที่ตายด้วยโรคติดต่อ เช่นอหิวาตกโรค และ กาฬโรค ฯลฯ เป็นต้น ให้ชื่อว่าวัดป่าศรัทธารวม ในพรรษานี้ พ.ศ.๒๔๗๕ วัดป่าศรัทธารวมก็มีพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาด้วยกันรวม ๑๔ รูป คือนอกจากพระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญแล้ว ยังมีพระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี, พระอาจารย์ภุมมี ฐิตธมฺโม, พระอาจารย์หลุย จนฺทสาโร, ฯลฯ รวมพระภิกษุ ๑๐ รูป และสามเณรอีก ๔ รูป ภายในปีเดียวเกิดมีวัดป่าพระกรรมฐานขึ้นสองวัดเป็นปฐมฤกษ์ของเมืองโคราช

ออกพรรษาปีนั้น คือ พ.ศ.๒๔๗๕ พอเข้าเดือน ๖ นายอำเภอขุนเหมสมาหารได้อาราธนาพระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ, พระอาจารย์อ่อน, พระอาจารย์ฝั้นไปจัดสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ใกล้สถานีรถไฟบ้านใหม่สำโรง ตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว คือวัดป่าบ้านใหม่สำโรง หรือวัดสว่างอารมณ์ในปัจจุบัน เสร็จแล้วพระอาจารย์ฝั้นได้ธุดงค์กลับไปโคราช พระอาจารย์กงมา ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดสว่างอารมณ์นี้ ๓ พรรษา จนถึงปี พ.ศ.๒๔๗๙

พบศิษย์คนสำคัญ

ที่บ้านใหม่สำโรงนี้เองก็เป็นบ้านของศิษย์คนสำคัญคนหนึ่งของท่าน คือ พระอาจารย์วิริยังค์ ซึ่งเกิดที่ปากเพรียว จังหวัดสระบุรี แต่หลังจากที่บิดาซึ่งรับราชการเป็นนายสถานีรถไฟปากเพรียว นานพอสมควรแล้ว ทางการได้สั่งย้ายมารับตำแหน่งนายสถานีรถไฟ บ้านใหม่สำโรง อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ท่านขุนผู้เป็นบิดาจึงได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่บ้านใหม่สำโรง ซึ่งถือว่าเป็นความโชคดีของครอบครัวเด็กชายวิริยังค์ อย่างยิ่งที่จะได้มาพบพระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ ผู้เป็นศิษย์รูปสำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ เมื่อพระอาจารย์วิริยังค์อายุได้ประมาณ ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๗) ก็ได้บวชเป็นผ้าขาว และได้บรรพชาเมื่อ ๒๒ พฤษภาคม ๒๔๗๘ ณ วัดสุทธิจินดา ต.โพธิ์กลาง อ.เมือง จ.นครราชสีมา โดยพระธรรมฐิติญาณ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชเป็นสามเณรแล้วก็กลับมาอยู่ที่วัดสว่างอารมณ์กับท่านพระอาจารย์กงมา.

พระอาจารย์กว่า สุมโน

นามเดิม กว่า สุวรรณรงค์

บิดาคือ หลวงพรหม (เมฆ สุวรรณรงค์)

มารดาคือ นางหล้า สุวรรณรงค์

เกิดที่บ้านม่วงไข่ ต. พรรณนา อ. พรรณานิคม จ. สกลนคร

เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๔๗

บรรพชาและอุปสมบท

อายุได้ ๑๕ ปี บรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดบ้านไร่ ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม มีท่านอาญาครูธรรม เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๘ ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ฝ่ายธรรมยุติ ณ วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี โดยมีเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พันธโล) เมื่อยังเป็นพระครูสังฆวุฒิกร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระรักและพระบุญเย็น เป็นพระกรรมวาจาจารย์

มรณภาพ

ได้มรณภาพ ด้วยโรคหัวใจวาย ที่วัดกลางโนนกู่ อำเภอพรรณานิคม เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๙ รวมอายุได้ ๗๒ ปี ๕๑ พรรษา.

หลวงปู่กินรี จนฺทิโย

วัดกันตศิลาวาส อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ชาติกำเนิดและชีวิตปฐมวัย

หลวงปู่กินรี จนฺทิโย กำเนิดในสกุล "จันศรีเมือง" เดิมท่านมีชื่อว่า "กลม" โยมบิดาชื่อ โพธิ์ โยมมารดาชื่อ วันดี เกิดเมื่อวันพุธที่ 8 เมษายน พ.ศ.2439 ตรงกับปีวอก แรม 11 ค่ำ เดือน 5 ร.ศ. 115 ณ บ้านหนองฮี ตำบลปลาปาก อำเภอหนองบึก (อำเภอเมือง) ปัจจุบัน เป็นตำบลหนองฮี อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม มีพี่น้อง 7 คน หลวงปู่เป็นลูกหล้าน้องสุดท้อง ด้วยฐานะทางครอบครัวที่ประกอบอาชีพชาวนา และมีพี่น้องหลายคน แม้จะมีใจรักในการศึกษา แต่ก็ขาดโอกาสในการศึกษาต่อ จึงได้รับการศึกษาสามัญเบื้องต้น

ชีวิตสมณะ การแสวงหาธรรม และปฏิปทา

เมื่ออายุ 10 ขวบ ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดหนองฮี ได้ศึกษาหนังสือธรรม หนังสือผูก ทั้งภาษาขอม ภาษาไทยน้อยหรืออักษรธรรม และภาษาไทย สมัยปัจจุบัน เมื่ออายุ 20 ปี ได้อุปสมบทที่วัดเกาะแก้ว เขตอำเภอธาตุพนม ต่อมาด้วยความห่วงใยบิดา-มารดา และได้รับการขอร้อง ด้วยความเป็นบุตรคนเล็ก ท่านจึงลาสิกขา ตามความต้องการของโยมพ่อและโยมแม่ ใช้ชีวิตฆราวาสไม่ราบรื่นและไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เป็นนายฮ้อยวัวควายก็ขาดทุนอย่างหนัก หลวงปู่เล่าว่า

เพราะการกระทำของท่าน พรากพ่อ-แม่-ลูก วัว ควาย ที่ขายไปถิ่นต่างๆ ย่อมเป็นบาปอย่างมหันต์ ผลกรรมจึงย้อนตอบสนอง ให้ต้องสูญเสียภรรยา หลังจากคลอดบุตรได้ไม่นาน และได้สูญเสียลูกอันเป็นสุดที่รักซ้ำอีก เพราะทารกน้อยขาดนมจากผู้เป็นแม่ ความสูญเสียอันใหญ่หลวงของท่านทำให้เป็นทุกขเวทนา ความอาลัย อาวรณ์ ความโศกเศร้า ทับถมเพิ่มทวีความทุกข์ยิ่งขึ้น ด้วยความทุกข์เป็นกุศลปัจจัยผลักดัน และบันดาลใจให้ท่านก้าวเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ สู่ความเป็นบรรพชิตในบวรพุทธศาสนา อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดศรีบุญเรือง ตำบลกุดตาไก้ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ.2465 (อายุครบ 25 ปี พอดี) โดยมีพระอาจารย์วงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระอาจารย์พิมพ์กับพระอาจารย์พรหมา เป็นพระคู่สวด ได้ชื่อใหม่ จากพระอุปัชฌาย์ จาก "กลม" เป็น "กินรี" ฉายาว่า "จนฺทิโย" หลังจากอุปสมบท หลวงปู่ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดบ้านหนองฮี ได้สงเคราะห์ญาติหลานๆ ด้วยการให้ความรู้เรื่องภาษาไทย อบรมสั่งสอนการอ่านเขียนภาษาไทย หลวงปู่เป็นตัวอย่างแห่งความมุ่งมั่นจริงจังและพากเพียร ขณะที่ท่านจำพรรษาอยู่ที่วัดหนองฮี ท่านได้ขุดลอกสระน้ำขนาดใหญ่ ด้วยตัวของท่านเอง จนเป็นผลสำเร็จให้วัดและชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์มีน้ำอุปโภคบริโภคมาจนทุกวันนี้

การแสวงหาธรรมปฏิบัติได้เกิดขึ้น เป็นช่วงตอนปลายของทศวรรษแรกของการอุปสมบท ด้วยการเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระกรรมฐาน กับท่านพระอาจารย์ หลวงพ่อทองรัตน์ กนฺตสีโล ที่สำนักบ้านสามผง ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม เป็นจุดเกิดและเป็นก้าวแรก ที่ท่านรับเอาพระกรรมฐาน เข้าไว้ในจิตของท่าน หลวงปู่ได้ศึกษาการปฏิบัติ ภาวนากับครูอาจารย์ระยะหนึ่ง ท่านก็เดินทางกลับมาอยู่ที่วัดบ้านเกิดและไปกราบครู อาจารย์ร่วมธุดงค์ ไปมาหาสู่อยู่เสมอ ท่านได้นำเอาข้อปฏิบัติ พระธรรมกรรมฐานมาอบรมสั่งสอนชาวบ้านหนองฮี ได้สงเคราะห์โยมมารดาและญาติด้วยการบวชชี และได้จัดตั้งสำนักสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีในบ้านเกิด ชื่อว่า "สำนักสงฆ์เมธาวิเวก"

ในระหว่างที่หลวงปู่ไปมาหาสู่เพื่อคารวะ และปฏิบัติธรรมในสำนักของพระอาจารย์ทองรัตน์นั้น ท่านอาจารย์ทองรัตน์ได้พาหลวงปู่เดินทางไปกราบนมัสการ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานผู้มีชื่อเสียงและเกียรติคุณเลื่องลือโด่งดังมาก ในขณะที่หลวงปู่มั่นธรรมจารย์ผู้มีปรีชาสามารถ พำนักอยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร เพื่อรับโอวาทจากท่าน หลวงปู่มั่นท่านได้อบรมสั่งสอนธรรมแก่หลวงปู่กินรี ถึงข้อปฏิบัติธรรมกรรมฐานนั้น ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ การกระทำศีลให้สมบูรณ์บริบูรณ์พร้อมๆ ไปกับการเจริญ สมาธิ ภาวนา เพื่อจะทำจิตให้สงบระงับจากอารมณ์ทั้งปวง เพราะความที่จิตปลอดจากอกุศล ว่างเว้น จากอารมณ์ อันเกิดจากการสัมผัสทางอายตนะ คือ

ที่ตั้งแห่งการกระทบมี 6 คู่ อันได้แก่ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับการสัมผัสทางกาย และใจที่กระทบกับอารมณ์ในภายในที่ทำให้เกิด เวทนาความรู้สึกสุข รู้สึกทุกข์ รู้ดี รู้ชั่ว รู้สวย รู้ไม่สวย รู้น่ารัก รู้ไม่น่ารัก ทั้งหลายแล้ว จิตใจก็ย่อมจะตั้งมั่นอยู่ใน อารมณ์อันเดียว อารมณ์นั้นก็ได้แก่พระกรรมฐาน หมายถึง การเอาพระกรรมฐานเข้ามาตั้งไว้ในใจความตั้งมั่นของจิตในลักษณะการเช่นนี้ ย่อมจะทำจิตให้สงบอย่างเดียว เป็นความสงบที่สะอาดและบริสุทธิ์ผุดผ่องใส

หลังจากนั้นแล้วจึงหันมาพิจารณาธาตุ ทั้ง 4 อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม และพิจารณาขันธ์ทั้ง 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ให้รู้ว่าธาตุขันธ์และรูปนามทั้งหลายเหล่านี้ แท้จริงก็คือบ่อเกิดของความทุกข์โศกร่ำไรรำพันนานาประการทั้งปวงนั่นเอง

หลวงปู่มั่นท่านได้อบรมสั่งสอนข้อธรรมแก่หลวงปู่กินรีเป็นประจำ และเมื่อท่านพบหน้าหลวงปู่กินรีท่านมักจะเอ่ยถามไปว่า

"กินรี ได้ที่อยู่แล้วหรือยัง?"

คำถามของหลวงปู่มั่นนั้นมิได้หมายถึงที่อยู่ในวัดปัจจุบัน แต่ท่านถามถึงส่วนลึกของใจว่ามีสติตั้งมั่นหรือยัง ถ้ายังท่านก็จะกล่าวอบรมต่อไป ซึ่งส่วนมากหลวงปู่มั่นท่านจะเน้นให้เห็นถึงว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ เพราะเกิดจากอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้งในความเป็นของไม่เที่ยงในความเป็นของเสื่อมโทรมของธาตุขันธ์ทั้งหลาย เป็นเหตุ และเพราะความไม่รู้จักสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงว่า มันมิใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ไม่รู้จักความไม่เที่ยง ไม่รู้จักความเป็นทุกข์และไม่รู้ความเป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวตนตามความเป็นจริงแล้ว อาสวะกิเลส คือ ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ ก็ย่อมครอบงำจิตของคนๆ นั้นให้มืดมัว เร่าร้อนและเป็นทุกข์ได้ในที่สุด

หลวงปู่มั่นท่านอบรมสั่งสอนหลวงปู่กินรีต่อไปว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมนั้นมีรากฐานสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติศีลเป็นเบื้องต้น และทำ สมาธิ ในท่ามกลาง เพื่อจะให้เกิดปัญญา ความรู้แจ้งแทงตลอดในธาตุขันธ์ทั้งหลายเหล่านั้นได้ในที่สุด และเพื่อจะให้รู้ความจริง ก็ต้องหมั่นพิจารณาว่า ร่างกายของ

เราที่ปั้นปรุงขึ้นมา จากธาตุทั้ง 4 นี้ ประกอบอยู่ด้วยธาตุอีกอย่างหนึ่งซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 อย่าง ได้แก่

เวทนา คือ ความรู้สุข รู้ทุกข์ และไม่สุข ไม่ทุกข์

สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ในอายตนะทั้งหลายที่มากระทบแล้วรู้สึกแล้ว

สังขาร คือ ความไกลเวียนปรุงเปลี่ยนไม่หยุดอยู่ของนามธาตุนั้น

วิญญาณ คือ ความรู้สึกได้

รวมเป็น 4 อย่างด้วยกัน เรียกว่า นามขันธ์

เมื่อรวมเข้ากับธาตุ 4 คือ รูปขันธ์ด้วยแล้วจึงเป็นขันธ์ รวมย่อแล้วเรียกว่า กายกับใจนี้เป็นสิ่งที่ไม่ยืนยงคงที่ ไม่เที่ยงแท้แน่นอนอะไรเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ร่างกายเนื้อหนังของเรานี้เป็นของไม่สวยไม่งาม สกปรกโสโครกโดยประการทั้งปวง การภาวนาที่ถูกต้องจะต้องเป็นไปในลักษณะนี้ นักภาวนาเมื่อรู้เห็น ซึ่งสภาพตามเป็นจริง อย่างนี้แล้ว ย่อมจะมีความสะดุ้งกลัวต่อภัยและความเป็นโทษทุกข์ของสังขาร ไม่อยากประสบพบเห็นกับความทุกข์ทรมารเหล่านี้อีกแล้ว เมื่อนั้นจิตก็ย่อมจะคลายจากความกำหนัดยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ย่อมคลายความกำหนัดรักใคร่ชอบใจ ในสิ่งอันเป็นที่ตั้ง แห่งความรักใคร่ชอบใจ เมื่อจิตมีความเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดเช่นนี้แล้ว ทุกข์ทั้งปวงก็ย่อมดับลงได้โดยแท้ ข้อที่ว่าทุกข์ทั้งปวงดับลงนี้เป็นเพราะอวิชชา คือความไม่รู้ ความเป็นจริงในธรรมดับไปนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้รู้ความเห็นในธรรมที่เรียกว่า ปัญญา นั้นเจริญถึงที่สุด ผลที่ได้รับก็คือ "ปัญญาอันสงบระงับและแจ่มแจ้ง" หลวงปู่มั่นท่านกล่าวอบรมหลวงปู่กินรี

หลวงปู่กินรีท่านได้เล่าเรื่องราวของท่านสมัยที่ท่านไปฝึกอบรมกรรมฐานกับหลวงปู่มั่น ให้สานุศิษย์ทั้งหลายฟังอยู่เสมอว่า ในขณะที่ท่านนั่งสมาธิ บริกรรมภาวนา อยู่นั้น ก็รู้สึกว่าจิตค่อยๆ สงบเข้าไปทีละน้อยๆ แล้วปรากฏว่า ทั้งร่างกายและเนื้อหนังของท่านนั้น ได้เปื่อยหลุดออกจากกัน จนเหลือแต่ซากของกระดูก อันเป็นโครงร่าง ที่แท้จริงในกายของท่านเอง "สิ่งที่ปรากฏในอาการอย่างนั้นมันชวนให้น่าเบื่อหน่ายยิ่งนัก" หลวงปู่ท่านกล่าว

ประสบการณ์ในธรรมโดยลักษณะนี้ได้เกิดขึ้นกับท่านอีกครั้งหนึ่ง ในเวลาต่อมาแต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าในขณะนั้นท่านพำนักอยู่ที่ใด ซึ่งครั้งนี้ท่านกล่าวว่า "ในขณะที่ภาวนาอยู่นั้น ได้เกิดเพลิงไหม้ขึ้นในตัว เปลวเพลิงได้ลุกลามพัดไหม้ทั่วร่าง ในที่สุดก็เหลืออยู่แต่ซากกระดูกที่ถูกเผา และคิดอยู่ที่นั่นว่าร่างกายคนเราจะสวยงามแค่ไหน ในที่สุดมันก็ต้องถูกเผาอย่างนี้เอง" หลวงปู่กินรีท่านได้อธิบายถึงการภาวนาว่ามีอยู่ 3 ขั้นด้วยกัน กล่าวคือ

1. บริกรรมภาวนา คือ การภาวนาที่กำหนดกรรมฐาน 40 อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ เพื่อจะทำจิตให้ตั้งมั่น ขั้นนี้ยังเป็นเพียงการกำหนดนึก ยังไม่เป็นอารมณ์ที่แน่นแฟ้นจริงจัง มีการภาวนา "พุทฺโธ" เป็นอาทิ ข้อนี้เป็นการภาวนาในระดับที่จะทำให้เกิดบริกรรมนิมิต อันเป็นนิมิตข้อต้นเท่านั้น

2. อุปจารภาวนา คือ การภาวนาที่เริ่มจะทำจิตให้ตั้งมั่นดีกว่าข้อแรกขึ้นนิดหนึ่ง ข้อนี้อุคหนิมิตจะปรากฏขึ้นได้

3. อัปนาภาวนา เป็นการภาวนาที่แน่วแน่ อาจทำให้เกิดปฏิภาคนิมิตได้

หลวงปู่กินรี ท่านได้ใช้ชีวิตอยู่กับ ท่านหลวงปู่มั่นเพียง 2 ปี เท่านั้น ส่วนเวลานอกนั้นท่านมักจะอยู่ตามลำพัง เป็นตัวของตัวเองมากกว่า ส่วนผู้ที่หลวงปู่กินรี จะลืมเสียมิได้ ถึงแม้จะมาอยู่ปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่มั่นก็ตาม ท่านคือ พระอาจารย์ทองรัตน์ เพราะท่านเป็นผู้ที่ให้วิชาความรู้ในการปฏิบัติแก่หลวงปู่ นับว่าเป็นองค์แรก ที่เป็นอาจารย์ของหลวงปู่กินรี ซึ่งท่านมักจะไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ อีกอย่างหนึ่งที่เป็นสาเหตุให้หลวงปู่กินรีชอบอยู่อย่างสันโดษแต่ผู้เดียวนั้น เนื่องจากไม่ได้ญัตติ เป็นธรรมยุต เช่นพระทั้งหลายรูปอื่นๆ

ด้วยเอกลักษณ์พิเศษที่ท่านมีอุปนิสัยสมถะไม่นิยมในหมู่คณะมาก ชอบความเป็นคนผู้เดียวตามครูอาจารย์ที่สั่งสอนทั้งหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต และหลวงปู่ทองรัตน์ กนฺตสีโล ทำให้ท่านแยกตัวไปเฉพาะตนและธุดงค์เรื่อยไป ตามป่าเข้า ถ้ำ หุบเหว รื่นเริงและห้าวหาญที่จะแสวงหาโมกขธรรมการมุ่งเข้า

ป่าหาที่วิเวกที่สัปปายะ จึงเป็นเอกนิสัยของท่าน แล้วกลับมากราบคารวะบูรพาจารย์ เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติและตรวจสอบอารมณ์ธรรม แล้วจะแยกจากหมู่คณะ เสพเสนาสนะตามธรรมชาติ ตามอุปนิสัยของท่าน ปฏิปทาของหลวงปู่จึงนับได้ว่า ได้ดำเนินตามทางที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน หลวงปู่ธุดงค์ในเขตอีสานเหนือ เป็นปกติ และบางครั้งข้ามไป ฝั่งซ้าย แม่น้ำโขง สู่ประเทศลาว เช่น ครั้งหนึ่งท่านธุดงค์ไปยังฝั่งลาว ตรงข้ามกับบ้านแพง พร้อมกับพระอาจารย์อวน อคุโณ เพื่อไปกราบหลวงปู่ทองรัตน์

การเดินธุดงค์ครั้งยิ่งใหญ่ของท่านก็คือ การเดินธุดงค์สู่ดินแดงพุทธภูมิ พร้อมศิษย์คือ พระภิกษุยศและพระภิกษุหลอด จากบ้านเกิดบ้านหนองฮี มุ่งหน้าสู่ท่าอุเทน และเลียบริมฝั่งโขงไปทางเหนือ ตามสายน้ำสู่ต้นน้ำ ผ่านอำเภอศรีสงคราม บ้านแพง บึงกาฬ แล้วข้ามโขงไปกราบนมัสการ พระพุทธบาทโพนสันของลาว หลวงปู่เดินทวนกระแสน้ำ ผ่านโพนพิสัย ท่าบ่อ ศรีเชียงใหม่ สังคมปากชม จนกระทั่งถึงอำเภอเชียงคาน การธุดงค์ด้วยระยะทางนี้ยาวไกล ต้องทั้งอดทั้งทน บางคราว ต้องอดอาหารถึง 7 วัน ก็ยังเคยมี จนเป็นสิ่งปกติ แม้จะทุกข์ยากลำบาก ทุกข์เวทนาเพียงใด หลวงปู่ยิ่งยึดมั่นในข้อวัตรปฏิบัติ เคร่งครัดหนักยิ่งขึ้น ท่านอบรมสอนศิษย์ ให้พากเพียรรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ระมัดระวังยิ่งนักขณะธุดงค์ทางไกล การปฏิบัติต้องทุกอิริยาบถ จะนั่ง จะยืน จะนอน จะทำสิ่งใดในขณะใดๆ ต้องมีสติ ทุกขณะลมหายใจเข้าออก

หลวงปู่นำคณะศิษย์ผ่านป่าดินแล้ง ป่าดิบชื้นและป่าดิบเขา บุกป่าปีนเขาลูกแล้วลูกเล่า ผจญสัตว์ป่าไข้ป่าที่ชุกชุมและคุกคาม จากเชียงคาน สู่เขตอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย แล้วเข้าสู่เมืองปากลาย เมืองบ่อแตน แขวงไชยบุรีของลาว ได้พบพระอลัชชี ป่าตองเหลือง ที่นุ่งห่มใบไม้ และคนป่าถักแถ่ แล้วหลวงปู่วกเข้าสู่บ้านห้วยหมุ่น อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ หลวงปู่เคยจำพรรษาอยู่กับเผ่าแม้วตลอดพรรษาได้ฉันแต่ข้าวโพด เพราะไม่มีข้าว

ออกจากบ้านน้ำปาดมุ่งสู่จังหวัดอุตรดิตถ์ แล้วต่อไปสรรคโลก จึงขึ้นรถยนต์ไปลงที่บ้านระแหง อำเภอเมืองตาก ต่อจากนั้นหลวงปู่ก็เดินธุดงค์เข้าสู่แม่สอด ข้ามเข้าสู่ประเทศพม่า โดยไม่ได้ใช้หนังสือเดินทางใดๆ พระยศกับพระหลอด หมดความอดทนที่จะเดินทางต่อไป ด้วยห่างไกลบ้านมานาน หลวงปู่จึงส่งกลับเขตแดนไทย ส่วนหลวงปู่กับหลานลูกพี่ชายที่บ้านห้วยหมุ่น น้ำปาด ได้

เดินทางต่อสู่ย่างกุ้ง และได้พำนักอยู่วัดแห่งหนึ่งในย่างกุ้ง ต่อมาได้รับศรัทธาจากอุบาสกชาวพม่า จึงได้รับนิมนต์ ให้ไปอยู่ "วัดกุลาจ่อง" ต่อมาหลวงปู่ได้พบกับพระภิกษุไทยรูปหนึ่ง ได้นำทางไปสู่แดนพุทธภูมิ เพื่อนมัสการสังเวชนียสถานทั้ง 4 หลัง จากนั้นหลวงปู่ได้นำคณะเดินทางกลับพม่า และหลวงปู่จำพรรษาอยู่ในพม่าถึง 12 ปี ทำให้หลวงปู่พูดภาษาพม่าได้

ในคืนหนึ่ง หลังจากที่หลวงปู่ภาวนา ได้จำวัดพักผ่อนและเกิดนิมิตว่า โยมมารดาของท่านซึ่งบวชชีมานอนขวาง หลวงปู่รู้สึกแปลกใจในนิมิต คิดว่าคงจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับโยมมารดา ท่านจึงต้องเดินทางกลับบ้าน ทั้งที่ไม่คิดที่จะเดินทางกลับ คาดว่าหลวงปู่กลับโดยพาหนะรถยนต์ ระยะนั้นหลวงปู่มั่น จำพรรษาที่บ้านตองโขบ บ้านนามน พอหลวงปู่ทราบ ได้เข้าไปกราบนมัสการ หลวงปู่มั่นได้ถามว่า กินรี ได้ที่อยู่แล้วหรือยัง? หลวงปู่ตอบว่า "ได้แล้วครับ" หลังจากนั้นหลวงปู่กินรี ได้เดินทางไปกลับบ้านหนองฮี ผ่านป่าช้าของหมู่บ้าน พบแต่เถ้าถ่านกองฟอนที่เผามารดา ท่านจึงนำคณะญาติพี่น้อง ทำบุญเก็บอัฐิของโยมมารดา ด้วยการทำบุญให้เป็นบุญ คือห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ และไม่ให้ดื่มสุรา หลังจากนั้นหลวงปู่ได้ธุดงค์กลับไปยังพม่า ผ่านบ้านลานสาง จังหวัดตาก ได้จำพรรษาอยู่ในหมู่บ้านมูเซอ ระหว่างนี้ ท่านอาพาธด้วยโรคหัวใจ ฉันไม่ได้อยู่ประมาณ 3 เดือน ซึ่งท่านเล่าว่า "ความเจ็บไข้ทางกายนี้ เมื่อเป็นหนักเข้า มันก็เป็นอุปสรรคต่อการภาวนาอยู่มากเหมือนกัน เป็นที่ตั้งแห่งนิวรณ์ ความฟุ้งซ่าน รำคาญทั้งหลาย บางครั้งก็ทำให้เกิดความเครียด ความสงสัยเคลือบแคลงลังเลใจ ไม่แน่ใจไปเสียทุกอย่าง สงสัยอาบัติที่มีแก่ตัว สงสัยอย่างอื่น จนทำให้การภาวนาไม่สบาย ที่ทรงไว้ได้ดีก็คือศีล แต่ในที่สุดอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นก็สงบลง เพราะทางเพ่งพิจารณาอยู่ในอารมณ์" หลวงปู่ได้ยาพระโบราณบอก ด้วยการจัดหาตามคำบอกของชาวเขา ทำให้หลวงปู่หายจากอาพาธอย่างน่าอัศจรรย์ ท่านจึงตัดสินใจเปลี่ยนใจที่จะละสังขารที่พม่ากลับมาสู่มาตุภูมิ

ธรรมโอวาท

หลวงปู่กินรี จนฺทิโย กลับมาพำนักอยู่สำนักสงฆ์เมธาวิเวก แล้วต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่วัดกันตศิลาวาส แม้ว่าปฏิปทาของหลวงปู่จะไม่นิยมและเผยแพร่ศาสนา ด้วยการเทศนาเชิงโวหารหรือคำพูด หลวงปู่เป็นตัวอย่างของการทำให้ดู ปฏิบัติให้เห็นมากกว่า แต่อุบายธรรมคำสั่งสอนของท่านทรงปัญญาและลุ่มลึกมาก เช่น

- เตือนและให้สติหลวงปู่ชา ผู้เป็นลูกศิษย์ที่จะขอลากลับสู่บ้านเกิดว่า "ระวังให้ดี ถ้าท่านรักใคร คิดถึงใคร เป็นห่วงใคร ผู้นั้นจะให้โทษแก่ท่าน"

- ให้รักษาศีลให้ดี ทำความเพียรให้มาก มันก็จะรู้เองเห็นเอง เป็นคำสอนที่หลวงปู่บอกกับลูกศิษย์เสมอ

- สตินี้ เป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าเราทราบระเบียบวินัยที่มีอยู่มากมาย อย่างละเอียดรอบคอบแล้ว และตามรักษาได้อย่างครบถ้วน สติของเราก็จะต่อเนื่องกัน จิตใจก็จักจดจ่ออยู่แน่ ในข้อวัตรปฏิบัติของตน ไม่มีโอกาสที่จะแส่ส่ายไปภายนอก ถ้าขาดสติ โอกาสที่จิตใจจะวิ่งไปตามอารมณ์ภายนอก มันก็มีมากขึ้น และอารมณ์ทั้งหลาย ก็ย่อมครอบงำจิตให้หลงใหลมัวเมาได้ง่ายขึ้น

- ไม่ควรคลุกคลี ให้อยู่คนเดียวมากๆ สาธยายด้วยตัวเองให้มาก มีจิตใจกำหนดจดจ่ออยู่ในพระธรรมให้มากนี้เป็นการดีที่สุด

- สังขาร คือ ร่างกาย จิตใจนี้ เป็นของไม่เที่ยง และจะหาสาระแก่สารอะไรมิได้ โดยประการทั้งปวง

- จะให้ลูกเป็นคนดี ต้องทำดีให้ลูกดู

- บุรุษพึงพยายามไปกว่าจะสำเร็จประโยชน์

- ผู้ขยันในหน้าที่ การงานไม่ประมาทเข้าใจการเลี้ยงชีวิต ตามสมควรจึงรักษาทรัพย์ที่หามาได้

- คนโกรธที่วาจาหยาบ

- วาจา เช่น เดียวกับใจ

- ธรรมเป็นของแน่นอน แต่รูปเป็นของไม่แน่นอน

- กิเลสคือตัวมารอันร้ายกาจ แม่น้ำเสมอด้วยความอยากไม่มี

- ความอยากไม่มีขอบเขต ความอยากย่อมผลักดันให้คนวิ่งวุ่น

- โลกถูกความอยากนำไป ความอยากเป็นแดนเกิดของความทุกข์

ปัจฉิมบท

หลวงปู่พระอาจารย์กินรี จนฺทิโย ได้ยึดมั่นถือปฏิบัติตามบูรพาจารย์ใหญ่ หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต และหลวงปู่ทองรัตน์ กนฺตสีโล ที่อยู่อย่างสมถะเรียบง่าย ไม่เปิดเผยตน เก็บตัว ไม่ชอบคนหมู่มาก ไม่มักมากไม่ต้องการความมีชื่อเสียง พูดน้อย ไม่ชอบเทศน์ถ้าไม่นิมนต์ให้เทศน์ หลวงปู่อยู่อย่างสงบๆ เหมือนพระผู้เฒ่าไม่มีอะไรดี

การปฏิบัติภาวนาของหลวงปู่กินรี เพียงวิธีการสังเกตดูกิริยาภายนอกนั้นอยากที่จะเข้าใจ เพราะกิริยาพฤติกรรมที่แสดงออกกับภูมิจิต ภูมิธรรมภายใน นั้นเป็นคนละเรื่อง ดังคำปรารถของพระอาจารย์ ชา สุภทฺโท ครั้งปฏิบัติธรรมอยู่กับหลวงปู่ ทั้งก่อนและหลังที่เดินธุดงค์สู่ภูลังกา นครพนม ได้กล่าวว่า ท่านเอง ทำความเพียรอย่างสาหัส เดินจงกรมทั้งวัน ไม่ว่าฝนจะตกแดดจะออกจนแผ่นดินทรุดทางเดินเป็นร่องลึกหลายต่อหลายร่องปฏิบัติมิได้หยุดหย่อน ยังไม่รู้ไม่เป็นอะไร แล้วท่านอาจารย์ปฏิบัติเพียง เดินจงกรมก็ไม่เคยเดิน จะนั่งสมาธินานๆ ก็ไม่เห็นนั่ง คอยแต่จะทำนั่นทำนี่ แล้วจะไปถึงไหนกัน แล้วหลวงปู่ชา ได้กล่าวภายหลังว่า เรามันคิดผิดไป ท่านพระอาจารย์ทำความเพียรขั้นอุกฤกษ์ มากต่อมาก หลายต่อหลายปี รู้อะไรมากกว่าเราเป็นไหนๆ คำเตือนสั้นๆ ห้วนๆ แม้จะนานๆ ครั้ง แต่ก็เป็นสิ่งที่เราไม่เคยคิด ไม่เคยเห็นมาก่อน อุปมาเหมือนแสงจันทร์กับแสงเทียน การปฏิบัติแท้ๆ นั้นไม่ใช่กิริยาอาการภายนอก ไม่ใช่การเดินจงกรมด้วยเท้า ไม่ใช่การนั่งสมาธิ มิใช่การศึกษาตำราตัวหนังสือ มิใช่เพียงคำพูด และมิใช่สิ่งที่จะยกเป็นตัวเป็นตน ได้แต่การปฏิบัติภาวนาที่แท้จริงนั้น เป็นกิริยาภายใน เป็นอาการภายใน เป็นการปฏิบัติทางใจ นั่งนิ่งอยู่ที่จิต ทำอารมณ์ให้นิ่ง ทำจิตให้นิ่ง มีสมาธิจนเป็นหนึ่ง อยู่ทุกขณะจิต ตลอดภาวนา ทุกเวลาทุกอริยาบท แม้การทำจิตอันใด ฉะนั้น การจะไปจับเอาการกระทำ ด้วยการนั่งสมาธิ กายเดินจงกรม ของครูบาอาจารย์นั้นไม่ได้ และไม่ถูก

หลวงปู่กินรี เป็นพระที่ยึดมั่นในศีลธรรม อบรมลูกศิษย์อย่าประมาทในศีล แม้สิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ในพระวินัย จะประมาทไม่ได้เด็ดขาด แม้เพียงการ ตากผ้าสบง จีวร แล้วมิได้เฝ้าดูรักษา หลวงปู่ก็ตำหนิพระลูกศิษย์ว่าประมาทในสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ การเป็นสมณะ ต้องเป็นผู้มักน้อยสันโดษ เป็นอยู่ง่ายๆ กินแต่น้อย มีทรัพย์สิ่งของน้อย และไม่สะสม จะต้องทะนุถนอมรักษาใช้ให้นานๆ เป็นผู้ไม่สิ้นเปลืองมาก ถ้าใช้สุรุ่ยสุร่าย แสดงถึงการขาดสติ ในการประคับประคองตัว ให้อยู่ในครอบร่างรอยของสมณะ แล้วจะมีอะไรเป็นเครื่องมือปฏิบัติภาวนา สตินั้นต้องมั่นคง และต่อเนื่องด้วยการสังวรระวังในวินัยสิกขาบท สติเราก็จะมั่นคงต่อเนื่อง ถ้าขาดวินัยย่อมขาดสติ จิตจะวิ่งไปตามอารมณ์ภายนอก อารมณ์ทั้งหลายก็ย่อมครอบงำจิต ให้หลงใหลมัวเมา การมีสติอยู่กับข้อวัตรพระวินัย ย่อมเป็นเครื่องกั้นอารมณ์ทั้งปวง และทำให้สติต่อเนื่อง จิตใจย่อมตั้งมั่น เป็นสมาธิจิตตลอดกิริยาบถ คำสอนของหลวงปู่ จึงเป็นคำสอนที่ง่ายๆ เป็นการสอนด้วยข้อปฏิบัติ และกระทำทันที

หลวงปู่กินรี จนฺทิโย ท่านเป็นคนพูดน้อย แต่ละคำพูดที่พูดจึงมีแต่ความบริสุทธิ์ และจริงใจท่านยึดถือคติธรรม "สติโลกสฺมิ ชาคโร" สติเป็นธรรมเครื่องตื่น อยู่เสมอ จงเอาสติตามรักษาจิตไว้ เพราะคนมีสติย่อมประสบแต่ความสุข จะพูดจะคิดจึงควรมีสติทุกเมื่อ ท่านมักจะอยู่คนเดียว ไม่ชอบ คลุกคลีกับหมู่คณะ พยายามให้พระเณรในวัดมีการร่วมกันน้อยที่สุด ให้เร่งทำความเพียร อย่าได้อยู่ด้วยความเกียจคร้าน อย่าเป็นผู้พูดมาก เอิกเกริกเฮฮา ไม่จำเป็น ท่านจะไม่ให้ประชุมกัน แม้การสวดมนต์ทำวัตร ยังให้ทำร่วมกันสัปดาห์ละครั้งเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ต้องทำด้วยตนเองอยู่แล้ว ให้อยู่คนเดียวทำคนเดียวมากๆ จิตจดจ่อ อยู่ในพรรษาให้มาก โดยเฉพาะเตือนลูกศิษย์ให้อยู่ในป่าช้าให้มาก อานิสงส์ของการอยู่ในป่าช้า ทำให้จิตใจกล้า องอาจจิตตื่นอยู่เสมอ พิจารณาข้อธรรมได้ถี่ถ้วน เพราะจิตปราศจากนิวรณ์

หลวงปู่กินรี จนฺทิโย เคยอยู่กับหลวงปู่เสาร์นานถึง 6 ปี อยู่ปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่มั่น 2 ปี และอยู่กับหลวงปู่ทองรัตน์ 4 ปี หลังจากนั้น ได้กราบคารวะบูรพาจารย์ ทั้งสามอยู่เนืองนิจ ท่านได้กล่าวกับพระอาจารย์ชา จึงประกาศประดิษฐานพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติธรรม ขยายไปยังทวีปต่างๆ ทั่วโลก แต่ชีวิตปั้นหลายของหลวงปู่กินรี จนฺทิโย ทุกสิ่งทุกอย่างปกติ คือพูดน้อย เก็บตัวอยู่เรียบง่าย สงบระงับ หยุดการเดินทาง หยุดการธุดงค์ มีนานๆ ครั้งจะไปเยี่ยมพระอาจารย์ชา ผู้เป็นศิษย์ที่วัดหนองป่าพง ด้วยลักษณะนิสัยต้องการอยู่ตามลำพัง อยู่คนเดียว ไม่เปิดเผยตัวเอง จึงไม่มีผู้ใดที่จะเคยได้ยิน คำพูดที่จะเป็นไปในทางโอ้อวดการมีดี การอวดคุณธรรมวิเศษจากหลวงปู่ ท่านสมณะที่สงบ

เสงี่ยมเจียมตน จึงไม่อุดมด้วยศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและฆราวาส หลวงปู่ชา สุภทฺโท จึงส่งพระลูกศิษย์ 2 รูปมาอุปัฏฐานดูแลท่าน

หลวงปู่มีโรคประจำตัว คือ ไออยู่เป็นนิจ เนื่องจากเกี่ยวกับปอดชื้น แต่ไม่ยอมให้หมอรักษาไม่ว่าท่านจะเป็นอะไร จะอาการหนักหรือไม่หนัก ท่านจะไม่ยอมให้ใคร นำตัวท่านไปรักษาที่โรงพยาบาลอย่างเด็ดขาด อะไรมันจะเกิดก็ต้องเกิด จนกระทั่งวันพุธที่ 26 พฤศจิกายน 2523 ตรงกับวันแรม 4 ค่ำ เดือน 12 ปีวอก หลวงปู่จึงได้ละสังขารจากพวกเราไป สิริรวมอายุ 84 ปี 7 เดือน 16 วัน 58 พรรษา

ชีวประวัติหลวงพ่อชาส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับหลวงปู่กินรี

หลบหลีกออกจากบ้านต้องในคืนนั้น หลวงพ่อเดินทางไปยังวัดป่าหนองฮี ตำบลหนองฮี อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม ซึ่งมี หลวงปู่กินรี จนฺทิโย เป็นประหนึ่งร่มโพธิธรรมอยู่ที่นั่น ศึกษา ประพฤติปฏิบัติอยู่กับท่านหลายวันได้กำลังใจคืนมา ขณะนั้นเป็นฤดูแล้ง เป็นช่วงเวลาที่เหมาะต่อ การหลีกเร้นภาวนาในป่าตามธรรมชาติ หลวงพ่อจึงกราบลาหลวงปู่กินรีออกจาริกธุดงค์ ต่อไป

ครั้นย่างเข้าฤดูฝนในปี พ.ศ.2490 ซึ่งเป็นพรรษาที่เก้าของหลวงพ่อ ท่านได้ย้อนกลับมา จำพรรษากับหลวงปู่กินรีที่วัดป่าหนองฮี

หลวงปู่กินรีเป็นครูบาอาจารย์ที่มีปฏิปทาเรียบง่ายน่าเคารพบูชา ชอบใช้ชีวิตโดดเดี่ยว มั่นคงในข้อปฏิบัติ มักน้อยสันโดษ บริขารเครื่องใช้ของท่าน ล้วนแต่เป็นของปอน ๆ เรียบง่าย และส่วนใหญ่ท่านทำใช้เอง แม้ไม่สวยงาม แต่มันจะถูกใช้จนสึกกร่อนไปตามกาลเวลิอุปนิสัยพิเศษอย่างหนึ่งของหลวงปู่คือ ความขยันในการงานทุกอย่างที่พระจะพึงทำได้ ท่านไม่เคยอยู่นิ่งเฉย นอกจากขณะทำสมาธิภาวนาเท่านั้น แม้ในวัยชรา หลวงปู่ก็ยังรักษาปฏิปทา นี้ไว้อย่างมั่นคง

จันทร์กระจ่างฟ้า – จันทิโย

1. พระโพธิญาณเถร (ชา สุภัทโท) รำพึงถึงหลวงปู่กินรี จันทิโย ครั้งหนึ่งว่า "ปัญญาของครูอาจารย์ผู้เฒ่าเหมือนพระจันทร์กระจ่างฟ้า ไม่มีเมฆบัง" เป็นคำรำพึงถึงซึ่งความซาบซึ้งตรึงใจของศิษย์ที่มีต่อครู ลึกล้ำ กว้างไกล อย่างไรนั้น บอกได้ว่าเกินกว่าปัญญาผู้ได้ฟังจะวัดหรือหยั่งได้ถึงแก่น

จันทิโย คือ ผู้เปรียบประดุจพระจันทร์

"เราเคยประมาทคิดว่าครูบาอาจารย์จะไปถึงไหนกัน เดินจงกรมก็ไม่เดิน นั่งสมาธินานๆ ก็ไม่นั่ง คอยแต่จะทำนั่นทำนี่ตลอดวัน แต่เรานี้ปฏิบัติไม่หยุดเลยถึงขนาดนั้นก็ยังไม่รู้ไม่เห็นอะไร ส่วนหลวงปู่กินรีปฏิบัติอยู่แค่นั้นจะไปรู้เห็นอะไร" หลวงพ่อชาเล่า

"เรามันคิดผิดไป หลวงปู่ท่านรู้อะไรๆมากกว่าเราเสียอีก คำเตือนของท่านสั้นๆ ไม่ค่อยจะมีให้ฟังบ่อยนักเป็นสิ่งลุ่มลึก แฝงไว้ด้วยปัญญาอันเฉียบแหลมแยบคาย ความคิดของครูบาอาจารย์กว้างไกลเกินปัญญาของเราเป็นไหนๆ ตัวแท้ของการปฏิบัติคือความพากเพียรกำจัดกิเลสภายในใจ ไม่ใช่ถือเอากิริยาภายนอกของครูบาอาจารย์มาเป็นเกณฑ์"

และนี่คือคำเตือนอันเป็นอมตะวาจาตลอดกาล

"ท่านชา อะไรๆในการปฏิบัติของท่านก็พอสมควรแล้ว อยากให้ระวังแต่เรื่องเทศน์นะ"

"ท่านคิดถึงใครผู้นั้นจะให้โทษแก่ท่าน"

2. หลวงปู่กินรี จันทิโย เป็นศิษย์พระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล ไม่ใช่ศิษย์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ แม้ไม่ใช่แต่โยงใยเป็นสายเดียวกัน เพราะว่าพระอาจารย์มั่นก็เป็นศิษย์พระอาจารย์เสาร์เหมือนกัน

โดยทางธรรมแล้วผู้ให้ความรู้หรือผู้ชี้ความผิดของตนถือเป็นครู พระอาจารย์มั่นก็เป็นครูของหลวงปู่กินรีได้

โอวาทธรรม และคำแนะนำในการประพฤติปฏิบัติก็มีให้กันหลายวาระ

“กินรี ท่านได้ที่อยู่หรือยัง” มันเป็นคำถามที่พระอาจารย์มั่นมีกับหลวงปู่กินรีเสมอ

ผู้มีธรรมถาม-ตอบผู้มีธรรมด้วยกัน แม้คำถามพื้นๆ ธรรมดา แต่กับผู้มีธรรมแล้วไม่เป็นเช่นนั้น ใครจะไปรู้จักดีเท่าผู้ถามหรือผู้ถูกถาม

ประสบการณ์ที่หลวงปู่กินรีไม่เคยลืมได้เกิดขึ้นคราวหนึ่งระหว่างอยู่รับการอบรมกรรมฐานกับพระอาจารย์มั่น ท่านว่าเมื่อลงนั่งภาวนา จิตสงบลึกจนเกิดอาการเน่าเปื่อยขึ้นที่กาย หนังเนื้อหลุดออกจนเหลือแต่โครงกระดูก “นั่นน่าเบื่อหน่ายนัก” ท่านกล่าว บางครั้งเกิดไฟไหม้ตัวโหมกระพือ ลุกเผาจนเหลือแค่กองกระดูกและเถ้าถ่าน ไม่ว่าคนจะงามจะเลอโฉมเพียงใด ที่สุดแล้วก็ต้องถูกเผาจนเกิดภาพเดียวกัน

จากพระอาจารย์เสาร์สู่พระอาจารย์มั่น และถึงมือพระอาจารย์ทองรัตน์ เป็นการเดินทางของศิษย์ที่ชื่อกินรี พระอาจารย์ทองรัตน์ กันตสีโล คืออีกท่านหนึ่งที่หลวงปู่กินรียกย่องให้เป็นครูอาจารย์

“นิสัยของท่านอาจารย์ทองรัตน์นั้น มีความห้าวหาญและน่าเกรงขามยิ่งนัก บางครั้งกิริยาดุดัน วาจาก้าวร้าวแต่ในใจกลับไม่มีอะไรเลย” หลวงปู่กินรีเล่า

“ในคราวหนึ่ง หลวงปู่มั่นได้กล่าวกับท่านอาจารย์ทองรัตน์ว่า พระเดี๋ยวนี้ไม่เหมือนเมื่อก่อน เครื่องใช้ไม้สอยอะไรๆ มันหอมฟุ้งไปหมด ซึ่งท่านหมายถึงสบู่หรือผงซักฟอกต่าง ๆ และในวันหนึ่งมีกลุ่มภิกษุสองสามรูปเดินผ่าน ท่านอาจารย์ทองรัตน์ร้องลอยๆ ลั่นว่า โอ๊ยหอมกลิ่นผู้บ่าว” นี่คือลักษณะของท่านอาจารย์ทองรัตน์ ดูๆไปก็คล้ายกับหลวงปู่ตื้อ อจลธัมโม

ท่านทั้งสองแทบจะเป็นคนชนิดเดียวกัน หลวงปู่ตื้ออยู่ประดับธรรมยุติกนิกาย ท่านอาจารย์ทองรัตน์ประดับฝ่ายมหานิกาย ส่วนหลวงปู่กินรี คือ โดดเดี่ยวผู้ยิ่งใหญ่แห่งมหานิกาย ท่านชอบอยู่คนเดียวอย่างโดดเดี่ยวที่แท้จริง

3. ประวัติชีวิตของหลวงปู่กินรี แทบจะมีแต่ท่านผู้เดียวที่เป็นเจ้าของรู้เรื่องอยู่ตามลำพัง ที่ปรากฏเรื่องราวในที่ต่างๆ ก็ล้วนแต่เกิดด้วยปากของศิษย์ผู้ใกล้ชิด หรือผู้รู้จักท่านเล่าสู่กันฟัง เช่นเรื่องธุดงค์ไปเมืองลาวก็เกือบจะไม่เป็นประวัติชีวิตอย่างที่คนนิยม หากแต่เป็นเสี้ยวหนึ่งของประสบการณ์ในการแสวงหาโมกขธรรม

พระยศ (ปัจจุบันสึกแล้ว) กับพระหลอด คือผู้ติดตามหลวงกินรีในการธุดงค์สู่เมืองลาว เรื่องธุดงค์ต่อไปนี้เกิดด้วยบันทึกของหลวงปู่กินรีเองและคำบอกเล่าเท่าที่นึกออกของพระลูกศิษย์ทั้งสอง

บันทึกของหลวงปู่ ได้อธิบายว่าได้เดินทางผ่านบ้านต้อง, นาทราย, บ้านใหม่, บ้านโนนสมบูรณ์ จนลุเข้าอำเภอบึงกาฬ หลายหมู่บ้านไม่รู้จักพระ แต่ก็ยังพอได้ข้าวเปล่าๆ ในการบิณฑบาตบ้าง ท่านว่าภาวะเช่นนี้บางทีจะทำให้พระที่ยังใหม่ต่อการฟันฝ่าอุปสรรคในคราวยากเข็ญแทบทนไม่ไหว สำหรับพระที่เก่าแล้วเช่นตัวท่านไม่ได้ฉันข้าว 7 วันก็เคย เรื่องอดข้าวบ่อยๆ นั้นเกือบจะเป็นธรรมดา ไม่ทำให้รู้สึกท้อถอยแต่อย่างใด

จากบึงกาฬ ท่านนำลูกศิษย์ข้ามโขงขึ้นฝั่งลาว เริ่มก้าวแรกในแผ่นดินลาวที่ริมฝั่งเพื่อรุดหน้าไปสู่พระบาทพลสันต์ (บางแห่งเขียนโพนสัน ไม่ทราบว่าที่ถูกคืออย่างไร) นมัสการพระพุทธบาทแล้วย้อนกลับไทย เดินเลาะริมฝั่งเพื่อข้ามสู่ลาวอีกครั้งที่เชียงคานจังหวัดเลย

เข้าเขตลาวแล้วพบว่ามีแต่ป่าดงดิบและทิวเทือกเขาต่อเนื่องกันตลอด สัตว์ป่าชุกชุม แต่ปลอดภัยดี แม้พระลูกศิษย์จะเป็นไข้ก็พอเดินไปกันไหว จนถึงหมู่บ้านป่าใกล้ชุมชนชาวเขาแห่งหนึ่ง มีพระออกมาต้อนรับรูปหนึ่ง

“ดีแล้วที่พวกท่านมากันถึงที่นี่ มาแล้วก็อยู่เสียด้วยกันอยู่ที่นี่ดีนักหนา” พระเจ้าถิ่นปฏิสันถารด้วยไมตรีจิต “อยู่ที่นี่ดีนั้นดีอย่างไร” หลวงปู่กินรีถาม “พวกชาวเขาที่นี่น้ำใจดีมีศรัทธาแรงกล้า และประเพณีของพวกเขาก็ส่งเสริมให้คนหนุ่มสาวที่จะแต่งงานกัน ต้องนำเจ้าสาวมาให้เชยชมก่อน เขาว่าเป็นบุญอันเลิศและเราก็จะได้เชยชมผู้หญิงก่อนเจ้าบ่าวทุกครั้งไป” หลวงปู่กินรีสะดุ้ง ท่านกล่าวนั้นพระอลัชชีไม่ละอายต่อบาป ขืนอยู่จะแย่ จึงพาลูกศิษย์เดินหนีไปจากที่นั่นทันที

ต่อจากนั้นได้เดินทางจนพบคนชาวป่าเผ่าหนึ่งเรียกว่าข่าตองเหลือง นับว่าเป็นคนป่าที่แท้จริงเพราะว่ายังคงนุ่งห่มตนด้วยใบไม้อยู่ ท่านว่าตอนที่พบนั้น หญิงข่าตองเหลืองกำลังคลอดลูกพอดีที่ริมลำธาร “กิริยาอาการมันไม่แปลกต่างจากสัตว์เลย” ท่านปลง

ต่อมาก็ได้พบคนป่าอีกพวกหนึ่งเรียกว่า “ถักแถ่” ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือไม่มีสะบ้าหัวเข่า ถ้าหกล้มแล้วลุกไม่ได้ ต้องอาศัยเกาะโคนไม้หรือโขดหินพยุงตัวขึ้นมายืน

คนป่าเผ่านี้ผมเคยได้ยินบ่อย ๆ ว่าทุกวันนี้ก็ยังมีอยู่ในป่าเมืองลาว บางท่านว่าพวกนี้มีขนรุงรังตามตัวคล้ายลิง ไม่มีภาษาพูดหรือจะมีก็หาคนภายนอกเข้าใจได้ยาก นอกจากพวกเขาด้วยกัน เคยได้ยินว่าถูกจับตัวไปแสดงที่เวียงจันทน์ครั้งหนึ่ง ในกรงเหมือนขังสัตว์ป่าและอยู่ไม่นานก็ตายไปน่าสงสารมาก หลวงปู่กินรีเล่าว่าได้พบคนป่าพวกนี้ แต่ก็ไม่ได้บอกว่ามีกิจกรรมอะไรร่วมกันหรือไม่ เข้าใจว่าบอกเพื่อให้คนฟังทราบว่าคนป่าพวกนี้มีจริงและท่านก็ได้พบเหมือนกัน

พระธุดงค์ส่วนหนึ่งจะได้เคยพบพวกถักแถ่ ใช่ว่าจะได้พบทุกองค์ก็หาไม่ พวกนี้อยู่ในป่าลึก ไม่มีคนรุกล้ำเข้าถึง เป็นคนป่าอีกพวกที่นับว่าแปลกประหลาดมาก วันหนึ่งถ้าถูกเปิดเผยตัวควรจะเกิดเป็นข่าวใหญ่ไปทั่วโลกก็ได้

หลวงปู่พรหมา เขมจาโร ก็เคยกล่าวถึงคนป่าพวกนี้เหมือนกัน โดยเล่าถึงลักษณะที่เวลาหกล้มแล้วลุกไม่ได้ ต้องใช้วิธีกลิ้งตัวหนีภัย ท่านยังได้บอกอีกว่าสิ่งแปลกประหลาดในเมืองลาวยังมีอีกมาก แต่เล่าแล้วเหมือนป่าหิมพานต์ที่ไม่ควรมีจริง

การธุดงค์ของหลวงปู่กินรีในป่าเมืองลาวนั้น ไม่แสดงรายละเอียดถี่ถ้วนเหมือนครูบาอาจารย์อื่น ซึ่งก็เป็นลักษณะนิสัยไม่ช่างพูดของท่านนั่นเอง และธุดงค์เมืองลาวก็มาสิ้นสุดเมื่อท่านข้ามกลับเข้าฝั่งไทยที่บ้านห้วยมุ่น อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

จำพรรษาที่นั่นกับหมู่บ้านชาวแม้วจนได้เห็นประเพณีแปลก ซึ่งใช้สำหรับปลงอสุภกรรมฐาน ได้เรียกว่าพิธีเฝ้าศพ คือเมื่อมีคนตาย เขาจะเอาศพไว้ในบ้าน 7 วัน ผลัดเปลี่ยนเวรยามเข้าเฝ้าศพเพื่อจะช่วยไล่แมลงวันตอมศพ และศพก็ย่อมขึ้นอืดไปตามเวลาที่ล่วงไป

มีน้ำเหลืองน้ำหนองเยิ้มออกมา เด็กๆที่เป็นลูกหลานผู้ตายก็ช่วยกันเอามือเช็ดลูบน้ำเหลืองน้ำหนองออกจากศพแล้วเอามาทาตัวโดยไม่รังเกียจเลย พวกที่มาเฝ้าศพก็พากันร้องไห้คร่ำครวญและที่เล่นดนตรีเป็น จับเครื่องดนตรีเล่นไป “ได้ยินทั้งเสียงดนตรี ทั้งเสียงร้องไห้สลับกันไปพิลึกดี ชวนให้สลดหดหู่ไปกับเขาเหมือนกัน” หลวงปู่กินรีเล่า เฝ้าศพครบ 7 วันแล้วก็หามไปฝัง

ออกพรรษาที่บ้านห้วยมุ่น จังหวัดอุตรดิตถ์แล้ว หลวงปู่กินรีวางเข็มทิศธุดงค์ไว้ที่ประเทศพม่า ได้เดินทางเข้าถึงหมู่บ้านชาวลาวแห่งหนึ่ง ไม่มีชื่อปรากฏในแผนที่ เป็นพวกลาวประจำหมู่บ้านชวนท่านอยู่ด้วย แต่ท่านปฏิเสธและออกเดินทางมุ่งไปจนถึงเมืองย่างกุ้ง

ลูกศิษย์สองรูปที่ติดตามตลอด เกิดความท้อถอย ถึงกับกล่าวว่า จะเดินกันไปถึงไหนไปหาอะไร ถ้าจะหาธรรมะก็ไม่น่าจะอยู่ไกลเพียงนี้ ธรรมะหาได้ที่ใจตนเองไม่เห็นจะต้องมาลำบากกับการเดินทางไกลถึงปานนี้ ท่านจึงปล่อยให้ลูกศิษย์กลับตามความสมัครใจ ส่วนตัวท่านออกเดินหน้าต่อไปตามลำพัง

หลวงปู่กินรีเล่าถึงวัดกุลาจ่อง อยู่ใจกลางเมืองย่างกุ้ง ซึ่งท่านได้พำนักอยู่ที่นั่นว่าได้เห็นเณรมาทำลับล่อ จรดมวยตั้งท่าจะชกแล้วหลบหายไป แสดงว่าพระเณรที่นี่ขาดการอบรมเรื่องพระวินัย จึงไม่อยากอยู่และได้ออกเดินทางต่อไปสู่ประเทศอินเดีย

สมัยที่ท่านไปอินเดียนั้น สังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่ง ยังไม่ได้รับการทำนุบำรุง เฉพาะสถานที่ประสูติ มีพงหญ้ารกมาก รวมทั้งอีก 3 แห่งก็พอๆ กัน

ที่ท่านประทับใจมากที่สุดคือมกุฏพันธนเจดีย์อยู่ห่างจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานไม่ไกล เชื่อว่าเป็นสถานที่ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ รอบๆ สถานที่แห่งนั้นมีสถูปเล็กๆ รายรอบ เชื่อว่าเป็นที่ประดิษฐานอัฐิธาตุของพระอานนท์และพระพุทธสาวกทั้งหลาย

"ดอกสาละออกช่อเต็มที่แล้วโรย สังขารมนุษย์ทั้งปวงไม่เว้นแม้พระพุทธองค์และเหล่าสาวกก็ดับสลายไปสิ้นด้วยกัน"

บำเพ็ญประทักษิณวนขวาแสดงสักการะ และรำลึกถึงคุณพระพุทธองค์และเหล่าพระสาวกแล้ว เดินทางกลับสู่พม่า และพำนักในพม่าติดต่อกันนาน 12 ปี แต่รายละเอียดการอยู่ในพม่าไม่มีปรากฏ ดูเหมือนจะเงียบหายไปเหมือนคำพูดที่มีน้อยของท่าน

4. ต่อไปนี้เป็นเรื่องราวที่ขาดความต่อเนื่อง ไม่ทราบว่าเรื่องใดเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง แต่เป็นเหตุการณ์เฉพาะอย่างไป อาจเรียกว่าเกร็ดประวัติก็ได้

ยาได้มาแปลกๆ

ครั้งหนึ่งท่านพำนักอยู่ใกล้หมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอ ในเขตจังหวัดตาก เกิดอาพาธ หัวใจเต้นเร็วผิดปกติ อาการทรุดหนักจนออกบิณฑบาต หรือทำกิจใดๆ ไม่ไหว พวกชาวเขาที่เคารพเลื่อมใสท่านมาช่วยกันพยาบาล ก็ไม่ดีขึ้น อาพาธอยู่นานเดือนไม่รู้วันหายไม่รู้ว่าจะหาย หรือเปล่า ถึงกับรำพึงว่าความเจ็บไข้ทางกายนี้หนักเข้าก็เป็นอุปสรรคแก่การภาวนา เป็นที่ตั้งแห่งนิวรณ์ทั้งหลาย บางครั้งเกิดสงสัยลังเลใจไปทุกอย่าง ทั้งสงสัยอาบัติที่จะมีแก่ตัว ที่ทรงก็แต่ศีลเท่านั้น แต่ในที่สุดอารมณ์ทั้งหลายก็สงบลง เพราะได้เพ่งอยู่แต่กับอารมณ์ จึงเกิดความรู้ว่าธรรมะนี้ไม่เกินกว่าวิสัยตนจะทำได้

คืนหนึ่งฝันว่า มีพระรุ่นโบราณมานั่งเฝ้า 6 รูป ท่านเห็นจึงบอกว่า อย่ามาเฝ้าท่านอยู่เลย อีกหน่อยก็จะต้องตายแล้ว ร่างกายก็จะเน่าเฟะหาประโยชน์ไม่ได้ จงพากันกลับไปเสียเถิด แต่เหล่าพระโบราณกลับบอกว่าท่านยังไม่ตายหรอก ให้บอกพวกชาวเขาไปหาของสิ่งนี้ (ชูให้ดู) มากินก็จะหาย รุ่งขึ้นหลวงปู่กินรีได้บอกให้ชาวเขาไปเอายาที่เห็นในฝันมาถวาย พอได้ยาอาการอาพาธที่เป็นมานานเดือนก็หายอย่างน่าแปลกประหลาดใจ

50 เมื่อไหร่เข้าวัด

หลวงปู่กินรีเล่าเรื่องธรรมเนียมคนพม่าในสมัยนั้นว่าผู้ครองเรือน ถ้ามีอายุถึง 50 ปี เมื่อไหร่จะต้องเข้าวัด สามีอยู่วัดหนึ่ง ภรรยาอยู่วัดหนึ่ง ถือพรหมจรรย์ตลอดชีวิต ถ้าใครอายุ 50 แล้ว ยังหมกมุ่นในกามารมณ์เขาเรียกว่าคนบ้าตัณหา

สตรีลึกลับ

ครั้งหนึ่งท่านพำนักอยู่ในถ้ำบนเขาเปลี่ยวเดียวดาย มีผู้หญิง 2 คน เดินขึ้นมาหา ท่านก็ไล่กลับ ว่าเป็นผู้หญิงขึ้นมาหาพระทำไม ถ้ามาต้องมีผู้ชายมาด้วย ผู้หญิงทั้งสองคนบอกว่าจะมาขอรับศีลและฟังธรรม “รับแค่ศีลก็พอแล้ว ไม่ต้องฟังธรรม” พอให้ศีลเสร็จก็ไล่กลับอีก ผู้หญิงทั้งสองกลับลงไปในทิศทางเดิมที่ขึ้นมา ซึ่งหลวงปู่กินรีบอกว่ามองตามหลังไปเห็นเดินหายเข้าไปในซอกหินแคบๆที่ไม่น่าจะมีใครลงไปได้เลย

ไม่เคยสอน?

พระลูกศิษย์รูปหนึ่งเล่าว่าอยู่กับหลวงปู่มานาน หลวงปู่ไม่เคยอบรมสั่งสอนอะไรนอกจากบอกสั้นๆว่าให้รักษาศีลให้ดี และทำความเพียรมากๆ เท่านั้น

ไม่คลุกคลี

หลวงปู่กินรีชอบอยู่คนเดียว แม้อยู่ร่วมกันหลายคนในวัดท่านก็เสมือนอยู่คนเดียวและให้โอกาสผู้อื่นอยู่คนเดียวเหมือนท่าน แม้การสวดมนต์ทำวัตร ท่านยังให้ทำคนเดียว อนุญาตทำร่วมกันแต่เพียงสัปดาห์ละครั้งท่านมีเหตุผลว่า "ท่านอาจารย์เสาร์ และท่านอาจารย์มั่นไม่เคยทำอย่างนี้"

บุรุษเสื้อแดง

ครั้งหนึ่งในป่าช้าแห่งหนึ่ง ภายหลังจากการเดินจงกรมก็เข้าที่ลงนั่งสมาธิภาวนา สักครู่ได้ยินเสียงฝีเท้าคนเดินมาหาทางด้านหลัง ท่านเหลือบไปดู เห็นเป็นชายคนหนึ่งใส่เสื้อสีแดง มีผ้าขาวม้าคาดพุงทำกิริยารีๆ รอๆ แล้วหันหลังเดินกลับไป ต่อมาจึงทราบจากชาวบ้านว่าชายใส่เสื้อแดง มีผ้าขาวม้าคาดพุงถูกเขาฆ่าตายอยู่ในละแวกนั้น

หลวงปู่กินรีมักบอกลูกศิษย์ว่า ให้ฝึกอยู่ป่าช้า เพราะอานิสงส์ของการอยู่ป่าช้านี้ดีนักหนา เป็นเครื่องทำจิตให้กล้า องอาจ และตื่นตัวอยู่เสมอ จิตในป่าช้ามีความง่วงไม่มีนิวรณ์ทำให้ภาวนาดีและไม่ต้องวิตกว่าจะมีอันตราย

ฤทธิ์เป็นของเล่น

ท่านกล่าวว่าสิ่งเดียวที่ควรค่าแก่การสรรเสริญคือ การปฏิบัติธรรม สิ่งมหัศจรรย์ทั้งหลายเป็นเพียงของเล่นยามว่างของครูบาอาจารย์เท่านั้น แต่กับวัตถุมงคล เครื่องราง ของขลัง ท่านก็อนุโลมให้ทำและท่านก็ทำด้วยตนเองออกแจก เช่น ตะกรุด ซึ่งว่ากันว่าดีนักหนา เคยมีตำรวจกลุ่มหนึ่งมากราบท่าน และได้รับตะกรุดไปคนละดอก ขากลับออกจากวัด (สมัยนั้น) โดนดักยิงถล่มแต่ไม่มีใครถูกกระสุน ต้องรีบย้อนกลับมาวัด พบท่านยืนรออยู่หน้าวัด และท่านบอกว่ากลับไปทางเดิมนั่นแหละ ไม่ต้องหนีมาทางนี้ก็ได้

ลุงเกลี้ยง อุกาพรหม ผู้เคยติดตามใกล้ชิดหลวงพ่อชา ก็เคยบอกว่าตะกรุดของหลวงปู่กินรีนั้นห้ามปืนจนแตกได้ มีบ้านคนถูกไฟไหม้ แต่หน้าต่างบานหนึ่งที่มียันต์ของหลวงปู่เขียนติดไว้กลับไม่ถูกไฟไหม้เลย นับว่าแปลกดี

เก็บตัวจนเก็บประวัติ

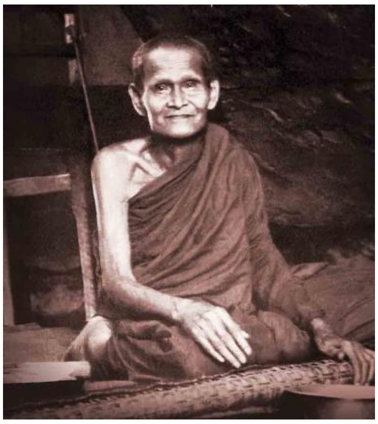
ท่านชอบอยู่โดดเดี่ยว เก็บตัว ไม่สุงสิงกับใคร หลายคนพยายามมาซักถามขอประวัติ ท่านมักบ่ายเบี่ยงเลี่ยงไปพูดเรื่องอื่นที่ไกลๆ ตัวท่านเสมอ ประวัติของท่านจึงแทบไม่มีปรากฏที่ไหนโดยละเอียด เรื่องราวของท่านล้วนเกิดขึ้นมาด้วยการเก็บความของคนหลายฝ่าย แล้วนำมาประติดประต่อกันอย่างยากลำบาก

5. วัดกันตะศิลาวาส เดิมเป็นที่ซึ่งท่านอาจารย์เสาร์ กันตะสีโล มาพำนักภาวนา หลวงปู่กินรีเห็นซึ่งครูบาอาจารย์ของท่านเคยอยู่ จึงได้มาพัฒนาจนกลายเป็นวัดกันตะศิลาวาสอยู่จนทุกวันนี้

ในบั้นปลายชีวิตของท่านยามแก่เฒ่าชรา ศิษย์ผู้มีกตัญญูยิ่งใหญ่เช่น หลวงพ่อชา ได้รบเร้านิมนต์ท่านไปอยู่วัดหนองป่าพง เพื่อการปรนนิบัติ ท่านก็ไม่ยอม โดยจะขออยู่ผู้เดียวต่อไป หลวงพ่อชาจึงต้องอาศัยส่งพระลูกศิษย์มาอยู่กับท่านเพื่อคอยรับใช้และดูแลแทนตัวท่านเองตลอดเวลาจนกระทั่งถึงวันมรณภาพ

วันพุธที่ 26 พ.ย. 2523 เป็นวันสุดท้ายที่ท่านมีลมหายใจและหมดลม หลวงพ่อชาได้เป็นธุระดำเนินการบำเพ็ญกุศลศพของหลวงปู่กินรีจนเสร็จสิ้นทุกขั้นตอน เป็นครูบาอาจารย์ใหญ่อีกรูปหนึ่งที่เกิดและดับไปเพื่อแสดงสัจธรรมของพระพุทธองค์และผ่านการดำเนินชีวิตตามรอยบาทพระพุทธองค์อย่างเคร่งครัด นิพพาน ปจฺจโย โหตุ.

๛

ประวัติหลวงปู่ขาว อนาลโย (โดยสรุป)

วัดถ้ำกลองเพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

จากหนังสือแก้วมณีอีสาน

ชาติกำเนิดและชีวิตปฐมวัย

หลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล อำเภอเมือง จังหวัด หนองบัวลำภู นามเดิมชื่อ ขาว โคระถา เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 28 ธันวาคม 2431 ที่บ้านชะเนง ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

โยมบิดาชื่อ พั่ว โยมมารดาชื่อ รอด โคระถา มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน 7 คน ท่านเป็นคนที่ 4 อาชีพหลักของครอบครัว คือ ทำนาและค้าขาย เมื่อท่านอายุได้ 20 ปี บิดามารดาได้จัดให้มีครอบครัว ภรรยาของท่านชื่อ นางมี และได้มีบุตรด้วยกัน 3 คน ซึ่งต่อมาได้แยกทางกัน

ท่านเป็นผู้มีนิสัยเด็ดเดี่ยวเอาจริงเอาจังมาก ประกอบกับความมีศรัทธาต่อหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้คนทำจริง ในสิ่งที่ควรทำ เมื่อท่านได้บวชในพระพุทธศาสนา ท่านจึงรู้สึกซาบซึ้งในหลักธรรมมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ

ชีวิตสมณะ การแสวงหาธรรม และปฏิปทา

ชีวิตสมณะของท่าน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2462 เมื่อท่านอายุได้ 31 ปี โดยอุปสมบทที่วัดโพธิ์ศรี บ้านบ่อชะเนง ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีท่านพระครูพุฒิศักดิ์เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระอาจารย์บุญจันทร์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์

เมื่ออุปสมบทแล้ว ท่านได้จำพรรษาที่วัดโพธิ์ศรี เป็นเวลา 6 พรรษา เนื่องจากท่านได้บังเกิดศรัทธาในปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น หลวงปู่จึงได้ญัตติเป็นพระธรรมยุติ เมื่อปี พ.ศ.2468 อายุได้ 37 ปี ณ พัทธสีมา วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี โดยมีพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วได้จำพรรษาอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี เป็นเวลา 8 ปี

จากนั้นได้เดินธุดงค์ตาม ท่านพระอาจารย์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ไปปฏิบัติธรรมในสถานที่ต่างๆ ท่านออกเดินทางทุกปี และได้สมบุกสมบันไปแทบทุกภาคของประเทศ

นอกจากนี้ ท่านยังได้เคยเดินธุดงค์ร่วมกับ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม หลวงปู่ชอบ ฐานสโม เป็นเวลารวมกันหลายปีอีกด้วย

ท่านได้สร้างบารมีอยู่ในป่าเขาเป็นเวลายาวนาน มีประสบการณ์มากมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าทั้งหลาย เช่น ลิง ค่าง ช้าง เสือ เวลาท่านนึกถึงอะไร สิ่งนั้นมักจะมา ตามความรำพึงนึกคิดเสมอ เช่น นึกถึงช้าง ว่าหายหน้าไปไหนนานไม่ผ่านมาทางนี้เลย พอตกกลางคืนดึกๆ ช้างก็จะมาหาจริงๆ และ เดินตรงมายัง กุฏิที่ท่านพักอยู่ พอให้ท่านทราบว่าเขามาหาแล้ว ช้างก็จะกลับเข้าป่าไป เวลาที่ท่านนึกถึงเสือ ก็เช่นกัน นึกถึงตอนกลางวัน ตกกลางคืนเสือก็มาเพ่นพ่าน ภายในวัดบริเวณที่ท่านพักอยู่

คุณหมออวย เกตุสิงห์ เขียนไว้ในประวัติอาพาธ ซึ่งเป็นภาคผนวกของหนังสืออนาลโยวาท ว่า เวลาท่านไม่สบายอยู่ในป่าเขา มักจะไม่ใช้หยูกยาอะไรเลย จะใช้แต่ธรรมโอสถ ซึ่งได้ผลทั้งทางร่างกายและ

จิตใจไปพร้อมๆ กัน ท่านเคยระงับไข้ด้วยวิธีภาวนามาหลายครั้ง จนเป็นที่มั่นใจต่อการพิจารณาเวลาไม่สบาย

ท่านพระอาจารย์หลวงตามหาบัว เล่าถึง หลวงปู่ขาว ในหนังสือ "ปฏิปทาของพระธุดงค์กรรมฐานสายพระอาจารย์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต" ว่าหลวงปู่ขาว ได้บรรลุธรรมชั้นสุดยอดในราวพรรษาที่ 16-17 ในสถานที่ซึ่งมีนามว่าโรงขอด แห่งอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้เขียนเล่าไว้ว่า

"เย็นวันหนึ่ง เมื่อปัดกวาดเสร็จ หลวงปู่ขาว ออกจากที่พักไปสรงน้ำ ได้เห็นข้าวในไร่ชาวเขา กำลังสุกเหลืองอร่าม ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในขณะนั้นว่า ข้าวมันงอกขึ้นมา เพราะมีอะไรเป็นเชื้อพาให้เกิด ใจที่พาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็น่าจะมีอะไรเป็นเชื้ออยู่ภายในเช่นเดียวกันกับเมล็ดข้าว เชื้อนั้นถ้าไม่ถูกทำลายเสียที่ใจ ให้สิ้นไป จะต้องพาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็แล้วอะไรเป็นเชื้อของใจเล่า ถ้าไม่ใช่กิเลสอวิชชา ตัณหาอุปาทาน ท่านคิดทบทวนไปมา โดยถืออวิชชา เป็นเป้าหมาย แห่งการวิพากษ์วิจารณ์ พิจารณาย้อนหน้าถอยหลัง อนุโลมปฏิโลมด้วยความสนใจอยากรู้ตัวจริงแห่งอวิชชานับแต่หัวค่ำจนดึก ไม่ลดละการพิจารณาระหว่างอวิชชา กับ ใจ จวนสว่างจึงตัดสินใจกันลงได้ด้วยปัญญา อวิชชาขาดกระเด็นออกจากใจไม่มีอะไรเหลือ

การพิจารณาข้าว ก็มายุติกันที่ข้าวสุก หมดการงอกอีกต่อไป การพิจารณาจิต ก็มาหยุดกันที่ อวิชชาดับ กลายเป็นจิตสุกขึ้นมา เช่นเดียวกับ ข้าวสุก จิตหมดการก่อกำเนิดเกิดในภพต่างๆอย่างประจักษ์ใจ สิ่งที่เหลือให้ชมอย่างสมใจ คือ ความบริสุทธิ์แห่งจิตล้วน ๆ ในกระท่อมกลางเขามีชาวป่าเป็นอุปัฏฐากดูแล

ขณะที่จิตผ่านดงหนาป่ากิเลสวัฏฏ์ไปได้ แล้วเกิดความอัศจรรย์อยู่คนเดียวตอนสว่างพระอาทิตย์ก็เริ่มสว่างบนฟ้า ใจก็เริ่มสว่างจากอวิชชา ขึ้นสู่ธรรมอัศจรรย์ ถึงวิมุตติหลุดพ้นในเวลาเดียวกันกับพระอาทิตย์อุทัย ช่างเป็นฤกษ์งามยามวิเศษเสียจริง

ท่านได้ธุดงค์จาริกไปตามถิ่นต่าง ๆ จนในที่สุดก็มาพำนักจำพรรษาอยู่ที่ วัดถ้ำกลองเพลอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อ พ.ศ.2501 จวบจนมรณภาพ เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2526

คุณหมออวย เกตุสิงห์ ได้เล่าเกี่ยวกับปัจฉิมกาลของท่านไว้ในหนังสือ อนาลโยวาท ว่าท่านทุพพลภาพอยู่ถึง 9 ปี แต่สุขภาพจิตยังดี มีนิสัยรื่นเริง ติดตลก ในระยะสามปีสุดท้าย นัยน์ตาของท่านมืดสนิทเพราะต้อแก้วตา หรือ ต้อกระจก หูก็ตึงมาก เพราะหินปูนจับกระดูก แต่ท่านก็มิได้เดือดร้อนใจ และสามารถบอกกำหนด อายุขัยของตนเองได้ว่า จะมรณภาพอายุ 96 ปี ซึ่งก็เป็นจริงดังที่ท่านได้กล่าวไว้

ในวันพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ขาว เมื่อวันเสาร์ที่ 11 กุมภาพันธ์ 2527 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธาน พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นั้น ปรากฏว่า วัดถ้ำกลองเพล ซึ่งมีอาณาบริเวณหลายพันไร่ กลับคับแคบไปถนัดใจ ประชาชนจากทั่วทุกสารทิศหลั่งไหลกันมาถวายสักการะสรีระร่างของท่านนับเป็นจำนวนแสนคน นับเป็นประวัติการณ์สูงสุดของประเทศทีเดียว

ธรรมโอวาท

ต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของพระธรรมเทศนาของท่าน ที่ได้เทศน์โปรดพระเณรและญาติโยม ณ บ้านย่อชะเนง (บ้านเกิดของท่าน) "คนเกิดมาไม่เหมือนกัน เพราะมีความประพฤติที่ต่างกัน ผู้ที่เขาประพฤติดี รักษาศีล มีการให้ทาน มีการสดับรับฟังพระธรรม เขาจึงมีปัญญาดี มีการศึกษาเล่าเรียนดี

การจำแนกสัตว์ให้ดีให้ชั่วต่าง ๆ กัน มันเป็นเพราะกรรม ถ้ามันยังทำกรรมอยู่ ก็ต้องได้รับผลกรรม ทั้งกรรมดีกรรมชั่ว มันต้องได้รับผลตอบแทน เหตุนี้ เราจึงควรทำกุศล รักษาศีลให้บริสุทธิ์สมบูรณ์ แล้วทำสมาธิจะมีความสงบสงัด จิตรวมลงได้ง่าย เพราะมันเย็น มันราบรื่นดีไม่มีลุ่มไม่มีดอน

จงพากันทำไปใน อิริยาบถทั้งสี่ นั่ง นอน ยืน เดิน อะไรก็ได้ แล้วแต่ความถนัด แล้วแต่จริต อันใดมันสะดวกสบายใจ หายใจดี ไม่ขัดข้องฝืดเคือง อันนั้นควรเอาเป็นอารมณ์ของใจ

พุทโธ พุทโธ หมายความว่า ให้ใจยึดเอาพุทโธเป็นอารมณ์ เพื่อป้องกันไม่ให้จิตออกไปสู่อารมณ์ภายนอก เพราะอารมณ์ภายนอกมันชอบไปจดจ่ออยู่กับ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ความถูกต้องทางกาย หากทุกสิ่งทุกอย่างมันไปจดจ่ออยู่ที่นั่น จิตมันจะไม่รวมลง นี่แหละ เรียกว่า มาร คือ ไม่มีสติ อย่าให้จิตไปจดจ่ออย่างนั้น ให้มาอยู่กับผู้รู้ ให้น้อมเอา พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอารมณ์ จะอยู่ในอิริยาบถใด ก็ให้มีความเพียร

ผู้ที่ภาวนาจิตสงบลงชั่วช้างพับหู งูแลบลิ้น ชั่วไก่ดินน้ำ นี่ อานิสงส์อักโข ให้ตั้งใจทำไป การที่จิตรวมลงไปบางครั้ง มี 3 ขั้นสมาธิ คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ

หากรวมลง ขณิกสมาธิ เราบริกรรมไป พุทโธ หรืออะไรก็ตาม จิตสงบไปสบายไปสักหน่อยมันก็ถอนขึ้นมา ก็คิดไปอารมณ์เก่าของมันนี่

ส่วนหากรวมลงไปเป็น อุปจารสมาธิ ก็นานหน่อยกว่าจะถอนขึ้นไปสู่อารมณ์อีกให้ภาวนาไปอย่าหยุดอย่าหย่อน ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ต้องไปนึกคาดหวังอะไร อย่าให้มีความอยาก เพราะมันเป็นตัณหาตัวขวางกั้นไม่ให้จิตรวม ไม่ต้องไปกำกับว่า อยากให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ การอยากให้จิตรวมลงเหล่านี้แหละเป็นนิวรณ์ตัวร้าย

ให้ปฏิบัติความเพียรไม่หยุดหย่อน เอาเนื้อและเลือด ตลอดจนชีวิตถวายบูชาพระพุทธเจ้าพระธรรมและ พระสงฆ์ เราจะเอาชีวิตจิตใจ ถวายบูชาพระรัตนตรัย ตลอดจนวันตาย นี่ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทาแล้วจิตจะรวมลงอย่างไร เมื่อไร ก็จะเป็นไปเองเมื่อใจเป็นกลาง ปล่อยวาง สงบถูกส่วน"

ปัจฉิมบท

ท่านพระอาจารย์หลวงตามหาบัว ได้พรรณนาถึงเมตตาธรรม และ ตปธรรม ของ หลวงปู่ขาว ไว้ในหนังสือ ปฏิปทาของพระธุดงค์กรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"ท่านอาจารย์องค์นี้ มีความเด็ดเดี่ยวมาก การนั่งภาวนาตลอดสว่างท่านทำได้สบายมาก ถ้าไม่เป็นผู้มีใจกล้าหาญ กัดเหล็กกัดเพชรจริง ๆ จะทำไม่ได้ จึงขอชมเชย อนุโมทนากับท่านอย่างถึงใจ เพราะเป็นที่แน่ใจในองค์ท่านร้อยเปอร์เซนต์ว่า เป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติอย่างประจักษ์ใจทั้งที่ยังครองขันธ์อยู่"

ในบทความภาคผนวกตอนหนึ่งของหนังสือ อนาลโยวาท ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในครั้งหนึ่งว่า "วันหนึ่งมีชายแปลกหน้าวัยฉกรรจ์ผู้หนึ่ง ปรากฏกายขึ้นที่วัด ขอเข้านมัสการท่านอาจารย์ พอได้พบก็ตรงเข้าไปกราบถึงที่เท้า แล้วเอ่ยปากขอบพระคุณที่ท่านช่วยเขาให้พ้นจากโทษมหันต์ พร้อมเล่าว่า เขาเป็นทหาร ไปรบที่ประเทศลาวเป็นเวลานาน พอกลับมาบ้าน ก็ได้รู้ว่าภรรยานอกใจ จึงโกรธแค้นเตรียมปืนจะไปยิงทิ้งทั้งคู่ แต่ยังไม่ทันได้กระทำเช่นนั้น เพราะกินเหล้าเมา แล้วหลับฝันไปว่า มีพระแก่องค์หนึ่งมาขอบิณฑบาตความอาฆาตโกรธแค้น และเทศน์ให้ฟังถึงบาปกรรมของการฆ่า จนเขายอมยกโทษ ให้อภัย ละความพยาบาท ได้ถามในฝัน ได้ความว่า พระภิกษุองค์นั้น ชื่อ ขาว มาแต่เมืองอุดรฯ พอตื่นขึ้นจึงออกเดินทางมาเสาะหาท่าน จนได้พบที่วัด เช่นนี้"

หลวงปู่ขาว ท่านกล่าวอนุโมทนา แล้วอบรมต่อไปให้เข้าใจหลักธรรม ตลอดจนผลของการงดเว้นจากการฆ่า ทำให้ชายผู้นั้นซาบซึ้งในรสพระธรรม จนตัดสินใจที่จะอุปสมบทต่อไป

เรื่องนี้ เป็นหลักฐานว่า ความเมตตาของท่านเปี่ยมล้น และครอบคลุมอาณาบริเวณกว้างขวางเพียงใด

อนุสรณ์สถานที่ถือว่าสำคัญที่สุดของ หลวงปู่ขาว ก็คือ วัดถ้ำกลองเพล อันเป็นสถานที่ท่านพำนักจำพรรษามาตั้งแต่ พ.ศ.2501 จนกระทั่งมรณภาพ เมื่อ พ.ศ.2526 ท่านดูแลบริเวณวัดซึ่งมีเนื้อที่กว่าพันไร่ ให้เป็นป่าร่มรื่นบนลากสันเขา มีโขดหินขนาดใหญ่มากมาย เป็นเพิงผาธรรมชาติที่งดงามด้านหลังเป็นอ่างเก็บน้ำ ชื่อ อ่างอาราม ซึ่งเป็นโครงการชลประทานพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ

จุดเด่นของ วัดถ้ำกลองเพล คือ พิพิธภัณฑ์อัฐบริขาร หลวงปู่ขาว อนาลโย ซึ่งสร้างเสร็จตั้งแต่ พ.ศ. 2531 เป็นสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะสวยงาม ควรแก่การศึกษา และเคารพบูชาเป็นอย่างยิ่ง"ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"

อ่านประวัติของท่าน เขียนโดยท่านอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

ประวัติหลวงปู่ขาว อนาลโย

วัดถ้ำกลองเพล อำเภอเมือง จังหวัด หนองบัวลำภู

โดยท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมปนฺโน

ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

เริ่มเขียนประวัติหลวงปู่ขาว อนาลโย

นับแต่ได้ตะเกียกตะกายเขียนประวัติของหลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระ มาก็นับเป็นเวลา 10 กว่าปีแล้ว เป็นความรู้สึกปลงใจว่าจะยุติในการขีดเขียนประวัติของท่านผู้ใดอีกต่อไป นอกจากเขียนเรื่องอรรถธรรมอื่น ๆ เป็นครั้งคราวเท่านั้น เพราะการเขียนประวัติของพระอาจารย์ที่สำคัญ ๆ แต่ละองค์ต้องใช้ความพินิจพิจารณาอย่างมาก เพื่อให้สมเกียรติคุณที่มีในองค์ท่าน และท่านเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนพระเณรจำนวนมากจนประมาณไม่ได้ จะเขียนแบบสุกเอาเผากินย่อมไม่สมควรกับองค์ท่าน

แม้หลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของหลวงตาบัวอย่างยิ่งได้สิ้นชีวิตลง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2526 นี้ ก็มิได้คิดดำริว่าจะเป็นผู้เขียนประวัติของท่านแต่อย่างใด เพราะได้ปลงใจว่าจะยุติการเขียนประวัติใด ๆ แล้ว แต่ที่ประชุมในวงงานนี้ พร้อมทั้งเจ้าอาวาส คือพระอาจารย์เพ็ง เขมาภิรโต ต่างขอร้องให้หลวงตาบัวโดยเฉพาะเป็นผู้เขียนประวัติของท่านโดยฝ่ายเดียว เมื่อขอถวายคำขอร้องนี้กลับคืนหาคณะกรรมการที่ประชุมก็ขอร้องกลับคืนอย่างเดิม จึงตกลงใจ

สนองพระคุณหลวงปู่ท่าน ตามกำลังความสามารถเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังนั้นจึงขออภัยจากท่านคณะกรรมการที่รับผิดชอบของงานนี้ และท่านผู้อ่านทั้งหลายในความบกพร่องที่มีในหนังสือเล่มนี้ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

แต่การเขียนประวัติของท่าน จะเขียนเท่าที่จำเป็นทั้งเวลาท่านเป็นฆราวาสและเวลาท่านมาบวชเป็นพระจนถึงวาระสุดท้าย เพื่อให้ทันกับงานซึ่งกำหนดจะมีขึ้นตามที่ประชุมกำหนดในลักษณะคาด ๆ เอาไว้เพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงโปรดเกล้า ฯ อีกวาระหนึ่ง โดยที่ประชุมกำหนดวันที่ 10 - 11 - 12 กุมภาพันธ์2527 หากจะเขียนให้เต็มตามความเป็นมาทุกแง่ทุกมุมทั้งสองเพศ คือเพศฆราวาสและเพศสมณะของท่าน เรื่องจะมากมาย ซึ่งอาจไม่ทันกับเวลาที่มีน้อยอยู่แล้ว

การเขียนประวัติท่าน จะเขียนตามเค้าโครงของต้นฉบับที่เจ้าอาวาสวัดถ้ำกลองเพล นำมามอบให้ ซึ่งมีเนื้อเรื่องแต่เริ่มต้นชีวิตแห่งฆราวาส จนถึงที่สุดแห่งเพศสมณะ นับว่าสมบูรณ์ในความรู้สึกของผู้เรียบเรียงที่ได้อ่านดูก่อนเขียนประวัติท่าน

ชีวประวัติของหลวงปู่ขาว

พระหลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานีนามเดิมท่านชื่อ ขาว โคระถา เกิดเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ.2431 ตรงกับวันอาทิตย์ ปีชวด ณ บ้านบ่อชะเนง ต.หนองแก้ว อ. อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี บิดาชื่อ พั่ว มารดาชื่อ รอด โคระถา

ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 7 คน ตามลำดับดังนี้

1. นางวัน โคระถา 2. นายบุญจันทร์ โคระถา 3. นางหนูแดง โคระถา 4. หลวงปู่ขาว โคระถา 5. นายกาเหว่า โคระถา 6. นางหลอด โคระถา 7. นางใหล โคระถา พี่และน้องได้ถึงแก่อนิจกรรมไปหมดแล้ว

การอาชีพเมื่อเป็นฆราวาสของหลวงปู่ท่านทำนาค้าขาย เป็นคนขยันหมั่นเพียรมาก มีนิสัยซื่อสัตย์ สุจริต โอบอ้อมอารีกับญาติมิตรเพื่อนฝูงและผู้เกี่ยวข้องดีมาก ใคร ๆ ก็รักและชอบคบค้าสมาคม มีเพื่อนฝูงมาก แต่เป็นเพื่อนที่ดี มิใช่แบบมีเพื่อนฝูงมาก เหล้ายาปลาปิ้งมาก ลากกันลงนรกทั้งเป็น และล่มจมไปเป็นแถว ๆดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่ในสมัยจรวดรวดเร็วทันใจ คนสมัยนั้นมักมีแต่คนดี การคบกันจึงเป็นสง่าราศีแก่วงศ์สกุลมากกว่าจะพาให้เสียหายล่มจม

เมื่ออายุ 20 ปี บิดามารดาก็จัดให้มีครอบครัว ภรรยาชื่อ นางมี มีบุตรธิดาด้วยกัน 7 คน คนหัวปีเป็นชายชื่อ คำมี ได้ออกบวชตามพ่อคือหลวงปู่ เวลาท่านออกบวชแล้ว จนสิ้นอายุในเพศนักบวชเมื่อ พ.ศ.2525 นี่เองที่วัดถ้ำกลองเพล เมื่อบวชแล้วก็ติดสอยห้อยตามหลวงปู่ และมาอยู่ที่วัดถ้ำกลองเพลด้วยจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต คนที่สองชื่อ นายสี โคระถา เป็นผู้มีศรัทธา อุตส่าห์ติดตามมาปฏิบัติและถวายอาหารบิณฑบาตหลวงปู่เป็นประจำ ลูกที่มีนิสัยทางศาสนาอย่างเด่นชัดมีอยู่ 2 คน นอกนั้นก็ธรรมดาเหมือนโลกทั่ว ๆ ไป แต่จะไม่ออกนามลูก ๆ ท่าน

ท่านอยู่ครองฆราวาสตามประเพณีของโลก.......ปี แต่รู้สึกไม่ค่อยราบรื่นชื่นใจนักในระหว่างคู่ครองทั้งสองที่อยู่ร่วมกันมา เนื่องจากภรรยาไม่ตั้งอยู่ในความสันโดษ คือ ความยินดีในสมบัติที่มีอยู่ของตนได้แก่คู่ครอง แต่ชอบหาเศษหาเลยซึ่งเป็นยาพิษทำลายจิตใจของอีกฝ่ายหนึ่ง ตลอดสมบัติและความมั่นคงของครอบครัว คือเมียคบชู้สู่ชายอื่น สิ่งเป็นประเภทกาฝากอันเป็นตัวทำลายฝ่ายเดียว จนถึงกับอยู่ด้วยกันไม่ได้จีรังยั่งยืน หากจะคิดว่าถึงวาระกรรมหรือธรรมบันดาลก็สุดจะคาดคิดค้นเดาได้ถูก เพราะถ้าไม่มีเหตุสะเทือนใจอย่างหนักเช่นนี้เกิดขึ้น ท่านอาจจะยังไม่คิดในแง่อรรถธรรม ถึงกับต้องสละตนออกบวชในระยะนั้นก็ได้ เพราะเท่าที่ทราบในประวัติความเป็นมาของการครองเรือน ที่เป็นต้นเหตุให้ท่านคิดมาก ถึงกับคิดถึงการออกบวช ก็มาจากสาเหตุที่เมียมีชู้ ไม่อาจสงสัยไปอย่างอื่นอยู่แล้ว

ดังนั้นการที่เมียมีชู้หรือผัวมีชู้ เมียมีหลายผัว หรือผัวมีหลายเมียเหล่านี้ จึงควรยกให้กิเลสราคะตัณหาตัวไม่รู้สึกอิ่มพอกวาดต้อนเข้าสู่คลัง มหิจฺฉตา ของมันไปเสีย เพื่อไม่ให้มีความกระทบกระเทือนถึงอีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่มีส่วนรู้เห็นและผิดด้วย เพราะเรื่องทำนองนี้มีอยู่ทั่วไปและยิ่งจะนับวันมากขึ้นถ้าโลกต่างพอใจส่งเสริมโดยไม่สนใจเห็นโทษของมันด้วยอรรถธรรม คือ สนฺตุฏฺฐี ปรมํ

ธนํ ความยินดีเฉพาะผัว-เมียของตนเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างประเสริฐอยู่แล้ว เพราะความสงบสุขของครอบครัวผัว-เมียอยู่ที่ความยินดีต่อกัน และอยู่ที่โอวาทแห่งธรรมบทนี้ มิได้อยู่ที่ มหิจฺฉตา หลายผัวหลายเมียดังที่คิดและสนใจใฝ่ฝันกันเลย

ดังนั้นโลกครอบครัวผัวเมียถ้าอยากมีความสงบสุขร่มเย็นจีรังยั่งยืน จึงไม่ควรฝักใฝ่ใส่ใจเสาะแสวงหาหญิงชายเศษเดนประเภทยาพิษมาเคลือบแฝงครอบครัวผัวเมีย ควรรักส่วนและบำรุงรักษาสมบัติคือคู่ครองที่มีอยู่ของตนให้มีความอบอุ่นตายใจและเห็นอกเห็นใจกันตลอดไปจนวันอวสาน จะเป็นผู้ครองความสุขได้สมใจที่ใฝ่ฝัน

คำว่า ราคะตัณหานั้น ย่อมเหมือนไฟในครัวเรือน โลกปราศจากไม่ได้ทั้งสองอย่าง คือต้องเสาะแสวงกันทั้งหญิงทั้งชายในเรื่องครอบครัวผัวเมีย เพราะราคะตัณหาเป็นนายบังคับให้จำต้องแสวง ไฟสำหรับหุงต้มแกง ตลอดแสงสว่างต่าง ๆ อันหาประมาณไม่ได้ จำต้องมีสำหรับมนุษย์และครอบครัว ทั้งสองอย่างนี้หากนำมาทำประโยชน์ตามความจำเป็นก็ย่อมสนองความต้องการได้เท่าที่ควร แต่ถ้าประมาทลืมตัว ขาดความระมัดระวัง ทั้งสองอย่างนี้ย่อมเผาผลาญมนุษย์ให้ฉิบหายวายป่วงไปได้ไม่อาจสงสัย ดังนั้นปราชญ์ท่านจึงสอนมนุษย์ผู้อยู่ใต้อำนาจแห่ง ราคคฺคิ โทสคฺคิ โมหคฺคิ เหล่านี้ด้วยธรรมอันเป็นน้ำดับไฟ ไม่ปล่อยให้ลุกลามใหญ่โตจะกลายเป็นโลกวินาศ เช่นเดียวกับการรักษาไฟในบ้านไม่ให้เป็นอันตรายแก่ตนและสมบัติทั้งหลายฉะนั้น

สาเหตุให้ท่านออกบวช

การเริ่มออกบวชของท่านได้ปรากฏขึ้นในวาระต่อมาที่ได้พบเห็นสิ่งที่รักและปักลึกสุดขั้วหัวใจ กลับกลายเป็นมหาภัยสังหารทำลายหัวใจอย่างไม่เคยคาดคิดมาก่อนเลย ท่านเองเกิดความทุเรศและความเคียดแค้นแสนจะอดกลั้นทนทานได้ในเหตุการณ์นั้น แต่ก็คงมีบารมีธรรมที่เคยบำเพ็ญมา มาช่วยสะกิดใจไว้ได้ทันท่วงทีในขณะนั้นว่า แม้แต่มดตัวเล็ก ๆ กัดเรายังรู้สึกเจ็บและปัดออกในทันทีทันใด ก็การฆ่าคนให้ล้มตายนั้น ความทุกข์ของผู้จะถูกฆ่า แม้เป็นฝ่ายผิดและรู้ตัวว่าผิด จะมีทุกข์มากขนาดไหน จงยับยั้งใจไว้พิจารณาให้ดี และละเอียดถี่ถ้วนก่อนจะสายเกินแก้ ว่าทำไมเราจึงเป็นผู้ยินดีและพอใจทำในสิ่งเลวร้าย ที่โลกทั้งหลายไม่พึงปรารถนา และปราชญ์ติเตียนอย่างยิ่งเช่นนี้

เราฆ่าเขาให้ตายสมใจแล้ว เราจะได้อะไรที่พึงใจเป็นเครื่องตอบแทนบ้าง นอกจากมหันตโทษ มหันตทุกข์ล้วน ๆ ไม่มีประมาณเท่านั้น จะสะท้อนย้อนกลับมาเผาผลาญเรา

คำว่าเมียมีชู้ ตัวมีชู้ เมียมีหลายผัว ผัวมีหลายเมียนี้ เพิ่งมาเกิดแก่เราคนเดียวเท่านั้นหรือ ในโลกทั้งหลาย ตลอดวงนักปราชญ์ที่ท่านมาเป็นศาสดา มาเป็นพระสาวก มาเป็นครูอาจารย์สอนเรา ท่านไม่เคยมี เคยเจอสิ่งสกปรกอันเป็นสมบัติของสัตว์นรกเหล่านี้มาละหรือ ในโลกมีเฉพาะเราคนเดียวเจอเฉพาะเราคนเดียวเท่านั้นหรือ รีบคิดและตัดสินใจให้ถูก ถ้าจะไม่ตั้งหน้าทำลายตัวเองให้ฉิบหายจนไม่มีเชื้อแห่งความดีเป็นเครื่องสืบต่อภพต่อชาติในภพต่อไป

คนเราจะรู้ว่าตนโง่หรือตนฉลาด จะล่มจม หรือจะเอาตัวรอดปลอดภัย ถึงแดนแห่งชัยชนะได้ ย่อมถือเหตุการณ์เป็นเครื่องวัดดวงในการปฏิบัติตัวต่อเหตุการณ์นั้น ๆ

ปราชญ์ทั้งหลายแต่ดึกดำบรรพ์มา ท่านไม่เคยเสียท่าเสียทีเพราะการทุ่มตัวให้กับสิ่งเลวทรามทั้งหลาย นอกจากท่านคิดอุบายพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงสิ่งเลวร้าย ให้กลายมาเป็นปุ๋ยหล่อเลี้ยงธรรมให้เจริญภายในใจฝ่ายเดียว แต่ตัวเจ้าเอง ทำไมจะทำตัวเป็นมนุษย์เหลวแหลกแตกกระจายไม่เป็นท่า ด้วยการทำชั่วตามเหตุการณ์ของโลก ที่ไม่มีประมาณแห่งความพอดี ที่ผู้อื่นก่อขึ้นเช่นนี้เล่า?

เพียงเท่านี้ไม่อาจยับยั้งได้ เจ้าจะพยุงตัวเพื่อความดีงามไปได้อย่างไร เมียของเจ้าเขาลุอำนาจแห่งราคะตัณหาไปตามประสาของหญิงที่ไม่มีเขตแดน แต่ตัวเจ้าเอง ที่เข้าใจว่าตัวเป็นฝ่ายถูกฝ่ายดีกว่าเขา แต่แล้วเจ้าก็จะลุอำนาจไปตามโทสะ ความอาฆาตมาดร้ายและทำลายเขาให้ตายสมใจนั้น ในคนทั้งสองคือเมียผู้นอกใจ กับตัวเจ้าเอง ผู้ฆ่าเมียและชายชู้ให้ตายพร้อมกันในขณะเดียวสองคนนั้น จะจัดว่าใครเลวร้ายกว่าใคร

ตามสายธรรมของจอมปราชญ์ มีพระศาสดาเป็นพยานแล้ว ตัวเจ้าเองต้องจัดว่าเป็นผู้ทำกรรมชั่วอย่างหนักมาก จนไม่มีมหาเมตตาในธรรมบทใดบาทใดให้อภัยเจ้าได้ เจ้าต้องลงนรกหลุมมหันตทุกข์โดยฝ่ายเดียวไม่เป็นอย่างอื่นเลย เจ้าจะเชื่อโทสะกิเลสที่กำลังรุมล้อม พัดผันหัวใจของเจ้า เพื่อให้

เป็นไปตามอำนาจของมัน หรือจะเชื่อธรรมของจอมปราชญ์ ที่เคยพยุงสัตว์โลกผู้ได้ทุกข์ ให้เบาบางสร่างซา มานานแสนนาน รีบคิดและตัดสินใจโดยถูกทางเดี๋ยวนี้ อย่าชักช้าล้าหลัง กิเลสตัวโหดร้ายจะแซงธรรมและขยำตัวเจ้า ให้แหลกทั้งเป็น ถ้าไม่รีบจัดการกับมันแต่ขณะนี้

ท่านว่าเป็นที่แปลกประหลาดและอัศจรรย์อย่างไม่เคยคาดเคยฝันมาก่อน พอความอัศจรรย์ผุดขึ้นจากภายใน อันเป็นเชิงบอกเตือนด้วยอุบายต่าง ๆ ราวกับครูอาจารย์ที่เคารพนับถือมานั่งสั่งสอนเราอยู่เฉพาะหน้าให้สงบลงไป ใจที่เป็นเหมือนกองเพลิงใหญ่ซึ่งกำลังส่งเปลวเต็มที่พร้อมจะเผาไหม้สิ่งที่กีดขวางอยู่เวลานั้นให้เป็นผุยผงชั่วประเดี๋ยวใจนั้น ได้สงบตัวลงอย่างเงียบผิดธรรมดา และเกิดความสลดสังเวชในเหตุการณ์เกี่ยวกับเมียนอกใจ พร้อมด้วยความอ่อนโยนที่เต็มไปด้วยความสงสารและความให้อภัยเต็มดวงใจ พร้อมกับความเห็นโทษแห่งความโหดร้ายหมายชีวิตอย่างถึงใจในขณะเดียวกัน ยกมือขึ้นประนม สาธุ ๆ ๆ พระธรรมท่านโปรดปรานว่าที่สัตว์นรกไว้ได้ทันท่วงที

หลังจากมรสุมในหัวใจสงบลงโดยสิ้นเชิงแล้ว ใจกลับว่างเปล่าโล่งสบายหายทุกข์เข็ญเวรภัยทั้งปวงในขณะนั้น ราวกับเกิดชาติใหม่ขึ้นมาในร่างกายและใจดวงเดียวกัน ทำให้คิดทบทวนหวนกลับไปกลับมา ย้อนหน้าย้อนหลังทั้งอดีตที่เคยตีบตันอั้นตู้จนจะหาทางออกไม่ได้ ถึงกับจะคิดเผาไหม้ตัวเองสด ๆ ร้อน ๆ โดยเห็นว่าเป็นทางออกที่ดี ทั้งอนาคตเกี่ยวกับความเป็นไปในวันข้างหน้าว่าจะควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะสมมักสมหมายไม่คลุกเคล้าด้วยมูตร ด้วยคูถ ด้วยฟืน ด้วยไฟ ดังที่เป็นมาแล้ว ที่น่าสลดสังเวชน่าขยะแขยงและไม่พึงปรารถนาตลอดอนันตกาล

แต่ก่อนท่านไม่ได้คิดอะไรมากไปกว่าการหวังความเจริญในทางโลก เมื่อมาประสบเหตุการณ์ธรรมทูตนี้ ความรู้สึกสำนึกทั้งหลายจึงหนักไปในอรรถในธรรม มากกว่าจะคิดไปในแง่อื่น ๆ จนถึงขั้นปลงใจบวช ด้วยความเห็นโทษเห็นคุณจริง ๆ เนื่องจากอะไรก็เคยคิดเคยผ่านมามากต่อมากแล้ว สิ่งที่จะให้สมหวังไม่ค่อยปรากฏ มักมีแต่สิ่งไม่พึงหวังมาปรากฏซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนถึงขั้นชอกช้ำเต็มที่ แทบจะหาที่ปลงที่วางไม่ได้ คิดเห็นแต่ธรรมอย่างเดียว จะพึ่งเป็นพึ่งตายได้ ด้วยการออกบวช ปฏิบัติธรรม ให้เต็มกำลังความสามารถ อย่างอื่น ๆ ไม่ค่อยมีในห้วงแห่งความคิดนึก จึงได้ตัดสินใจออกบวช โดยบอกความประสงค์ให้ญาติมิตรเพื่อนฝูงทราบแล้วก็ออกถวายตัวเป็นนาคในวัดเพื่อบวชโดยไม่ชักช้า

การบวชของหลวงปู่ขาว

ท่านออกบวชคราวแรก บวชที่วัดโพธิ์ศรี บ้านบ่อชะเนง ตำบลหนองแก้ว อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่........ พฤษภาคม พ.ศ.2462 โดยพระครูพุฒิศักดิ์ เจ้าคณะอำเภออำนาจเจริญเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์บุญจันทร์เป็นพระกรรมวาจา และอยู่จำพรรษาเพื่อศึกษาหลักพระธรรมวินัยในวัดโพธิ์ศรีถึง 6 ปี ในเวลาที่อยู่ในวัดนั้น สังเกตดูครูอาจารย์และเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกันประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยก็เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ ผิด ๆ พลาด ๆ ไม่เป็นที่จับใจเชื่อถือได้ ไม่สมเจตนาที่ออกบวชเพื่อมรรคเพื่อผลด้วยความบริสุทธิ์ใจดังที่ตั้งไว้ เมื่อคิดอ่านทบทวนเกี่ยวกับการอยู่และการออกปฏิบัติธรรมจนเป็นที่แน่ใจแล้วจึงเข้ากราบลาอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดญาติมิตรเพื่อนฝูงเพื่อทราบเจตนาและความประสงค์ในการออกปฏิบัติธรรม

อุปสรรคในการออกเที่ยวธุดงคกรรมฐาน

ตอนก่อนปฏิบัติกรรมฐาน ท่านก็เคยได้รับอารมณ์เขย่าก่อกวนใจนานาประการ ที่จะให้เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญ จากคนทั้งหลาย ทั้งเป็นพระ ทั้งเป็นฆราวาสว่า เวลานี้มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยไปนานแล้ว ใครจะบำเพ็ญถูกต้องดีงามตามพระธรรมวินัยเพียงไร ก็ไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จตามใจหวังได้ บ้างว่า การบำเพ็ญภาวนาทำให้คนเป็นบ้า ถ้าใครอยากเป็นบ้า ก็ออกบำเพ็ญภาวนาถ้าใครยังอยากเป็นคนดีเหมือนชาวบ้านเขา ก็ไม่ควรออกกรรมฐานเพื่อความเป็นบ้า บ้างว่า สมัยนี้เขาไม่มีพระธุดงคกรรมฐานกันหรอก นอกจากพระธุดงคกรรมฐานที่จำหน่ายตะกรุดคาถาวิชาอาคมของขลังต่าง ๆ เช่น พวกเสน่ห์ยาแฝด อยู่ยงคงกระพันชาตรี ดูฤกษ์งามยามดี ดูชาตาราศีเท่านั้น ส่วนพระธุดงคกรรมฐาน ที่ดำเนินตามทางพระธุดงค์นั้นไม่มีแล้วสำหรับทุกวันนี้ อย่าไปทำให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่าเลย สู้อยู่สบายอย่างนี้ไม่ได้บ้าง

บรรดาอุปสรรคที่กีดขวางทางออกบำเพ็ญธุดงควัตรในเวลานั้นรู้สึกมีมากมาย สำหรับท่านเองไม่ยอมฟังเสียงใคร แต่ไม่คัดค้านให้เป็นความกระเทือนใจกันเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไรทั้งสองฝ่ายในความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ภายในท่านมีว่า คนเหล่านี้และพระอาจารย์เหล่านี้มิได้เป็นเจ้าของศาสนามิได้เป็นเจ้าของมรรคผลนิพพาน และมิได้เป็นผู้มีอำนาจทำผู้อื่นให้เป็นบ้าเป็นบอได้ พอจะเชื่อถือได้เราเชื่อพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว กับพระธรรมและพระสงฆ์สาวกอรหันต์เท่านั้น ว่าเป็นผู้ประเสริฐในโลกทั้งสาม ท่านที่พูดหว่านล้อมกีดกันไม่ให้เราออกกรรมฐานด้วยอุบายต่าง ๆ นี้มิใช่ผู้วิเศษวิโส

อะไรเลย เพียงมองดูกิริยาท่าทางที่แสดงออก ก็พอทราบได้ว่า เป็นนักปราชญ์ หรือเป็นคนพาล มีสันดานเป็นอย่างไรบ้าง ฉะนั้น คำกีดกันหวงห้ามใด ๆ ที่แสดงออก จึงไม่เป็นสิ่งที่เราจะนำมาวินิจฉัยให้เสียเวลา เราจะต้องออกปฏิบัติกรรมฐานโดยถ่ายเดียวในไม่ช้านี้ และจะค้นหาของจริงตามหลักธรรมที่ประทานไว้ จนสุดกำลังความสามารถขาดดิ้นสิ้นซาก พระกรรมฐานคือตัวเราเอง ตายก็ยอมถวายชีวิตไว้กับพระธรรมดวงเลิศ

เมื่อพร้อมแล้ว ท่านก็ออกเดินธุดงค์ในท่ามกลางประชาชนและครูอาจารย์ทั้งหลายที่กำลังชุมนุมกันอยู่ในวัดเวลานั้น เวลาจะไป ท่านพูดสั่งเสียด้วยความจริงใจ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่คัดค้านโดยปริยายว่า เมื่อกระผมและอาตมาไปแล้ว ถ้าสอนตัวเองไม่ได้เต็มภูมิจิตภูมิธรรมตราบใดจะไม่มาให้ท่านทั้งหลายเห็นหน้าตราบนั้น จะหวังตายเพื่อความรู้ความเห็นแจ้งในธรรมเท่านั้นไม่เป็นอย่างอื่นแน่นอน กรุณาช่วยจำคำนี้ไว้ด้วย หากยังมีวาสนาได้กลับมาพบหน้ากันอีกจะลืมไปเสีย การที่เราจะมีโอกาสได้พบเห็นกันในอนาคต จึงมีอยู่เพียงอย่างเดียวดังที่เรียนแล้ว คือการรู้เห็นธรรมประจักษ์ใจหายสงสัยโดยสิ้นเชิงแล้ว ถึงจะกลับมาให้ท่านทั้งหลายเห็นหน้า

ท่านว่าขณะที่ผู้คนส่วนมาก ทั้งพระอาจารย์ใหญ่ ๆ ทั้งฆราวาสที่ชาวบ้านเคารพนับถือกันว่าเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต พูดคัดค้านกีดกันอยู่นั้น ใจเราเหมือนจะกัดเพชรทั้งก้อนให้แหลกเป็นผุยผงไปในนาทีเดียว และเหมือนจะเหาะเหินเดินไปทางอากาศให้เขาดูในเวลานั้น รู้สึกมันมานะ มันกระหยิ่มยิ้มย่องอยู่ภายในใจ ราวกับจะออกแสงแจ่มจ้าพุ่งออกมาให้คนทั้งหลายเหล่านั้นเห็นเสียที ซึ่งเป็นลักษณะประกาศตนว่า

“นี่ไงล่ะ แสงเพชรอยู่ในใจข้านี้ไงล่ะ พากันเห็นหรือยัง จะพากันมัวประมาทข้าว่าจะไปเป็นบ้าเป็นบอลูบคลำอะไรต่าง ๆ อยู่นั้นหรือ ใจข้ากับใจท่านทั้งหลายมันมิได้เป็นใจดวงเดียวกัน พอจะกวาดต้อนเข้ามา.มั่วสุมชุมนุมกันตายแบบไม่มีคุณค่า ราวกับหมาตายอย่างไรกัน ข้ายังไม่พอใจจะตายตามแบบที่ท่านทั้งหลายจะพาตายอยู่เวลานี้ ข้าประสงค์จะตายแบบพระพุทธเจ้าพาตาย ซึ่งไม่มีเชื้อแห่งภพเหลือหลออยู่เลย ตายแบบนี้ข้าเคยตายมามากต่อมากแล้ว จนไม่สามารถจะพรรณนาป่าช้าของตนได้ แม้ไม่รู้ด้วยญาณ ข้าก็เชื่อพระพุทธเจ้าผู้ทรงญาณอันเอกไม่มีใครเสมอเหมือน”

เสร็จแล้วก็ลาพระอาจารย์นักปราชญ์ทั้งหลายออกเดินทางท่ามกลางประชาชนจำนวนมาก มุ่งหน้าไปทางพระธาตุพนม เดินบุกป่าฝ่าดงไปด้วยเท้าตามทางล้อทางเกวียน เพราะสมัยนั้นถนนไม่มีแม้แต่รูปร่าง นอกจากทางคนเดินเท้าและทางเกวียนเท่านั้นในดงใหญ่นั้นช้างก็ชุม เสือก็มาก สัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ มีเต็มไปทุกหนทุกแห่ง เพราะไม่มีบ้านผู้บ้านคนมากเหมือนสมัยทุกวันนี้ ซึ่งไปที่ไหนมีเต็มไปด้วยผู้คนบ้านเรือน ป่าก็ป่าจริง ๆ ถ้าเดินผิดทางก็มีหวังอดข้าวหรืออาจตายได้ เนื่องจากไม่พบบ้านพบเรือนคนที่ไหนเลย แม้เดินทางทั้งวันก็แทบจะไม่เจอบ้านคน อุตส่าห์เดินบุกป่าฝ่าดงมาจนถึงพระธาตุพนม ลุถึงอุดรฯ หนองคาย เพื่อตามหาท่านอาจารย์มั่น ซึ่งทราบว่าท่านจำพรรษาอยู่ที่อำเภอท่าบ่อ

เมื่อไปถึงและอาศัยอยู่กับท่าน ได้พักอบรมกับท่านชั่วระยะเท่านั้น ยังไม่จุใจที่อยากอยู่เลย ท่านก็หนีจากเราไปทางเชียงใหม่ หายเงียบไปเลย คราวนั้นนับว่าเป็นคนสิ้นท่าไปพักหนึ่งเพราะไม่มีครูอาจารย์ให้โอวาทสั่งสอน พอทราบข่าวว่าท่านอาจารย์มั่นไปพักบำเพ็ญเพียรอยู่ที่เชียงใหม่ จึงพยายามตามหลังท่านไป โดยการเที่ยวธุดงคกรรมฐานไปเรื่อย ๆ ตามลำแม่น้ำโขง จนลุถึงเชียงใหม่ และเที่ยวบำเพ็ญอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ด้วยความสงบสุข

ที่ที่ท่านพักบำเพ็ญแต่ละแห่งนั้นล้วนเป็นป่าเป็นเขา และห่างไกลจากหมู่บ้านมาก ท่านอาจารย์มั่นเองก็เที่ยวอยู่ตามแถบนั้นเช่นกัน แต่ตามท่านไม่พบอย่างง่าย ๆ เพราะท่านชอบปลีกตัวจากหมู่คณะอยู่เสมอ ไม่ยอมให้ใครพบอย่างง่ายดาย

ท่านก็พยายามตามท่าน (พระอาจารย์มั่น) อย่างไม่ลดละ จนได้พบและได้ฟังการอบรมจากท่านจริง ๆ แต่ท่าน(พระอาจารย์มั่น) ไม่ค่อยให้ใครอยู่ด้วย ท่านชอบอยู่เฉพาะองค์เดียว ท่านว่า ท่านก็พยายามไปอยู่ในแถวใกล้เคียงท่าน(พระอาจารย์มั่น) พอไปมาหาสู่เพื่อรับโอวาทได้ในคราวจำเป็น เมื่อเข้าไปเรียนศึกษาข้ออรรถข้อธรรม ท่าน(พระอาจารย์มั่น) ก็เมตตาสั่งสอนอย่างเต็มไม่ไม่มีปิดบังลี้ลับ แต่ไม่ค่อยให้ใครอยู่ด้วย ท่านว่าท่านก็พอใจที่ท่าน (พระอาจารย์มั่น) เมตตาสั่งสอนในเวลาจำเป็น เข้าไปเรียนถาม เมื่อหมดข้อข้องใจแล้วก็กราบลาท่านไปบำเพ็ญตามลำพัง มีการเข้า ๆ ออก ๆ อยู่เสมอ

เมื่ออยู่นานไป บางปีท่านก็เมตตาให้เข้าไปจำพรรษาด้วย รู้สึกดีใจเหมือนตัวจะลอยที่พยายามมาหลายปีเพิ่งสำเร็จ จากนั้นก็ได้จำพรรษากับท่านเรื่อยมา การบำเพ็ญทางจิตภาวนารู้สึกได้กำลังขึ้นเป็นลำดับ ตอนไปอยู่ที่เชียงใหม่แล้ว พร้อมกับได้ครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญคอยแนะนำสั่งสอน ใจจึงเหมือนจะเหาะจะบินด้วยอำนาจแห่งความอิ่มเอิบในธรรมที่ปรากฏอยู่กับใจ ไม่มีความอับเฉาเศร้าใจเพราะความเป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ ของใจ เหมือนพักอยู่ที่อื่น ๆ ใจนับวันเจริญขึ้นโดยลำดับทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญา มีความเพลิดเพลินในความเพียรทั้งกลางวันและกลางคืนไม่มีเวลาอิ่มพอ

ช้างใหญ่เข้ามาหาท่านในเวลากลางคืนยามดึกสงัด

คืนวันหนึ่งในพรรษา ทราบว่าท่านจำพรรษาอยู่ด้วยกัน 2 องค์ เวลาดึกสงัด ท่านกำลังนั่งภาวนาอยู่ในกุฏิเล็ก ๆ ขณะนั้นช้างใหญ่เชือกหนึ่งที่เจ้าของเขาปล่อยให้เที่ยวหากินตามลำพังในป่าเขาแถบนั้นไม่ทราบว่ามาจากที่ไหน เดินด้วมเตี้ยมเข้ามาในบริเวณด้านหลังกุฏิท่าน และเดินตรงเข้ามาหากุฏิท่าน แต่เผอิญกุฏิด้านหลังมีม้าหินใหญ่ก้อนหนึ่งบังอยู่ ช้างจึงไม่สามารถเข้ามาถึงตัวท่านได้

พอมันเข้ามาถึงหินก้อนนั้นแล้วก็เอางวงสอดเข้ามาในกุฏิ จนถึงกลดและมุ้งบนศีรษะท่านที่กำลังนั่งภาวนาอยู่ เสียงสูดลมหายใจดมกลิ่นท่านดังฟูดฟาด ๆ จนกลดและมุ้งไหวไกวไปมาและเย็นไปถึงศีรษะท่าน องค์ท่านเองก็นั่งภาวนาบริกรรมพุทโธ ๆ อยู่อย่างฝากจิตฝากใจฝากเป็นฝากตายกับพุทโธจริง ๆ ไม่มีที่อาศัย ช้างใหญ่ตัวนั้นก็ยืนนิ่งอยู่ที่นั่นไม่ยอมหนีไปไหนเป็นเวลา 2 ชั่วโมงเศษ ๆ และคงยืนดักนิ่งอยู่ทำนองนั้น ราวกับจะคอยตะครุบท่านให้แหลกไปในเวลานั้น นาน ๆ จะได้ยินเสียงลมหายใจและสูดกลิ่นท่านอยู่นอกมุ้งครั้งหนึ่งแล้วเงียบไป จากนั้นก็เดินกลับออกไปทางด้านตะวันตกกุฏิ แล้วเอามือล้วงเข้าไปในตะกร้ามะขามเปรี้ยวที่ข้างต้นไม้ซึ่งโยมเขาเอามาไว้เพื่อขัดฝาบาตรออกมากิน เสียงเคี้ยวดังกร้วม ๆ อย่างเอร็ดอร่อย

ท่านจึงนึกว่า ที่นี้มะขามสำหรับขัดฝาบาตรเราคงเกลี้ยงไม่มีเหลือแน่นอน ถ้าลงเจ้าท้องใหญ่พุงหลวงได้คว้าถูกมือแล้ว เมื่อมันกินมะขามเปรี้ยวในตะกร้าหมดแล้ว ก็ต้องเดินเข้ามากุฏิเรา คราวนี้ต้องเข้าถึงตัวและบดขยี้เราแหลกไปอย่างแน่นอน อย่ากระนั้นเลยเราควรออกไปพูดกับมันให้รู้เรื่องกันเสียบ้าง เพราะสัตว์พรรค์นี้มันรู้ภาษาคนได้ดี เนื่องจากมันเคยอยู่กับคนมานาน เวลาเราออกไปพูดกับมันด้วยดีให้รู้เรื่องแล้ว มันคงฟังเสียงเรา น่าจะไม่ฝืนดื้อทะลึ่งเข้ามา หากมันฝืนทะลึ่งพรวด

พราดเข้ามาจะฆ่าเราก็ยอมตายเสียเท่านั้น แม้เราไม่ออกไปพูดกับมันแต่เวลามันกินมะขามหมดแล้วก็ต้องเข้ามาหาเราจนได้ ถ้ามันจะฆ่าก็ต้องตาย หนีไม่พ้นแน่นอน เพราะเป็นเวลาค่ำคืน ตาก็มองไม่เห็นหนทางอะไรด้วย พอตกลงใจแล้วท่านก็ออกจากกุฏิเล็กมายืนแอบโคนต้นไม้หน้ากุฏิ แล้วพูดกับมันว่า "พี่ชาย น้องขอพูดด้วยสักคำสองคำ ขอพี่ชายจงฟังคำของน้องจะพูดเวลานี้" พอได้ยินเสียงท่านพูดขึ้น มันก็หยุดนิ่งเงียบราวกับสัตว์ไม่มีหัวใจ จากนั้นท่านก็เริ่มมธุภาษิตกับมันว่า

"พี่ชายเป็นสัตว์ของมนุษย์นำมาเลี้ยงไว้ในบ้านเป็นเวลานานจนเป็นสัตว์บ้าน ความรู้สึกทุกอย่างตลอดภาษามนุษย์ที่เขาพูดกันและพร่ำสอนพี่ชายตลอดมานั้น พี่ชายรู้ได้ดีทุกอย่างยิ่งกว่ามนุษย์บางคนเสียอีก ดังนั้นพี่ชายควรจะรู้ขนบธรรมเนียมและข้อบังคับของมนุษย์ ไม่ควรทำอะไรตามใจชอบ เพราะการทำบางอย่างแม้จะถูกใจเรา แต่เป็นการขัดใจมนุษย์ ก็ไม่ใช่ของดี เมื่อขัดใจมนุษย์แล้วเขาอาจทำอันตรายเราได้ ดีไม่ดีอาจถึงตายก็ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ฉลาดแหลมคมกว่าบรรดาสัตว์ที่อยู่ร่วมโลกกัน สัตว์ทั้งหลายจึงกลัวมนุษย์มากกว่าสัตว์ด้วยกัน ตัวพี่ชายเองก็อยู่ในบังคับของมนุษย์ จึงควรเคารพมนุษย์ผู้ฉลาดกว่าเรา ถ้าดื้อดึงต่อเขา อย่างน้อยเขาก็ตี เขาเอาขอสับลงที่ศีรษะพี่ชายให้ได้รับความเจ็บปวด มากกว่านั้นเขาฆ่าให้ตาย พี่ชายจงจำไว้ อย่าได้ลืมคำที่น้องสั่งสอนด้วยความเมตตาอย่างยิ่งนี้ ต่อนี้ไปพี่ชายจะรับศีลห้า น้องเป็นพระจะให้ศีลห้าแก่พี่ชาย จงรักษาให้ดี เวลาตายไปจะได้ไปสู่ความสุข อย่างต่ำก็มาเกิดเป็นมนุษย์ผู้มีบุญมีคุณธรรมในใจ ยิ่งกว่านั้นก็ไปเกิดบนสวรรค์หรือพรหมโลกสูงขึ้นไปเป็นลำดับ ดีกว่ามาเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน เช่น เป็นช้าง เป็นม้า ให้เขาขับขี่เฆี่ยนตีและขนไม้ขนฟืน ซึ่งเป็นความลำบากทรมานจนตลอดวันตายก็ไม่ได้ปล่อยวางภาระหนัก ดังที่เป็นอยู่เวลานี้ พี่ชายจงตั้งใจฟังและตั้งใจรับศีลด้วยเจตนาจริง ๆ คือ

ข้อที่หนึ่ง ปาณาฯ อย่าฆ่าคนฆ่าสัตว์ให้เขาตายด้วยกำลังการกระทำของตน และอย่าเบียดเบียนคนเบียดเบียนสัตว์ด้วยกัน มันเป็นบาป

ข้อสอง อทินนาฯ อย่าลักขโมยของที่มีเจ้าของหวงแหน เช่น มะขามในตะกร้าที่พี่ชายเคี้ยวกินอยู่เมื่อกี้นี้ ซึ่งคนเขาเอามาให้น้องขัดฝาบาตร แต่น้องไม่ให้พี่ชายเป็นบาปเป็นกรรมอะไรหรอก เพียงบอกให้ทราบว่าเป็นของมีเจ้าของ ถ้าเขาไม่ให้ อย่ากิน อย่าเหยียบย่ำทำลาย มันเป็นบาป

ข้อสาม กาเมฯ อย่าเสพสัตว์ที่เขามีเจ้าของหวงแหนมันเป็นบาป ถ้าจะเสพก็ควรเสพเฉพาะสัตว์ตัวไม่มีคู่ ไม่มีเจ้าของ จึงไม่เป็นบาป

ข้อสี่ มุสาฯ อย่าโกหกหลอกลวง กิริยาแสดงออกให้ตรงต่อความจริง อย่าแสดงเป็นกิริยาที่หลอกลวงให้ผู้อื่นหลงเชื่อมันเป็นบาป

ข้อห้า สุราฯ อย่ากินของมึนเมา มีสุราเมรัย เป็นต้น กินแล้วเป็นบาป ตายไปตกนรกทนทุกข์ทรมานเป็นเวลานานตั้งกัปตั้งกัลป์ กว่าจะหมดกรรม ขึ้นจากนรก แม้พ้นจากนรกขึ้นมาแล้วยังมีเศษแห่งกรรมชั่วติดตัวมาอีก มาเสวยชาติเป็นเปรตเป็นผี เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ทรมานตามวิบากของตนที่เคยทำมา กว่าจะได้มาเกิดเป็นคนจึงแสนลำบาก เพราะกรรมชั่วกดถ่วงไว้

พี่ชายจงจำไว้ให้ดีและทำตามคำที่น้องสั่งสอนนั้นจะได้พ้นจากกำเนิดของสัตว์ไปเกิดเป็นมนุษย์เทวบุตรเทวดา ในชาติต่อไปโดยไม่สงสัย

เอาละ น้องสั่งสอนเพียงเท่านี้ หวังว่าพี่ชายจะยินดีทำตาม ต่อนี้ไปขอให้พี่ชายจงไปเที่ยวหาอยู่หากินตามสบาย เป็นสุขกายสุขใจเถิด น้องก็จะได้เริ่มบำเพ็ญภาวนาต่อไปและอุทิศส่วนกุศลแผ่เมตตาให้พี่ชายเป็นสุข ๆ ทุกวันเวลาไม่ลดละเมตตา เอ๊า พี่ชายไปได้แล้วจากที่นี้”

เป็นที่น่าประหลาดใจเหลือจะกล่าว ขณะที่ท่านกำลังให้โอวาทสั่งสอนอยู่นั้น ช้างใหญ่ตัวนั้นยืนนิ่งราวก้อนหิน ไม่กระดุกกระดิกอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งแม้แต่น้อยเลย ยืนนิ่งฟังท่านอธิบายจนจบ พอท่านให้ศีลให้พรสิ้นสุดลงและบอกให้ไปได้ มันจึงเริ่มเคลื่อนไหวอวัยวะเสียงปึงปัง ๆ ราวกับฟ้าดินจะถล่มไปด้วย ในขณะที่มันเริ่มหันหลัง กลับตัวออกจากที่นั้นหนีไป และไปแบบรู้เรื่องรู้ราวกับคำสั่งเสียทุกอย่างจริง ๆ คิดดูแล้วน่าสงสารมาก ที่กายเป็นสัตว์ แต่ใจเป็นมนุษย์ รู้ดีรู้ชั่วในคำสั่งสอน ไม่ดื้อดึงฝ่าฝืน สมเป็นสัตว์ใหญ่มีกำลังมาก แต่กลับอ่อนโยนด้วยใจที่ระลึกรู้ในคำผิดถูกชั่วดีทุกอย่าง พอพระท่านว่า ทีนี้พี่ชายไปได้แล้วเท่านั้น ก็หมุนตัวกลับไปเลยในทันที เวลาฟังคำสั่งสอนก็ตั้งใจฟัง เสียจนแทบไม่หายใจ เหมือนคนฟังเทศน์พระ ด้วยความเคารพธรรมฉะนั้น

จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดและอัศจรรย์ทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายผู้สั่งสอนช้างก็ช่างมีอุบายแยบคาย เลือกเฟ้นคำแปลก ๆ มาสอนได้อย่างจับใจไพเราะ ไม่เพียงแต่ช้างเป็นสัตว์จะสนใจฟัง แม้มนุษย์เรา ถ้าได้ฟังในขณะนั้น ก็คงเคลิบเคลิ้มหลงใหลอย่างไม่มีปัญหา เพราะเป็นคำมธุภาษิตที่หาฟังได้ยาก ไม่มีใครอาจพูดได้อย่างนั้น ฝ่ายช้างใหญ่ก็สนใจฟังด้วยความสนิทติดใจ ไม่กระดุกระดิกอวัยวะกระทั่งหูหาง จนพระท่านเทศน์จบกัณฑ์ และบอกให้ไป จึงยอมไปเที่ยวหากินตามประสาสัตว์ที่แสนดีหายาก จึงทำให้คิดซึ้งในใจเพิ่มเข้าไปอีกว่า ไม่ว่าสัตว์ว่ามนุษย์ ถ้าได้ประสบสิ่งที่ต้องใจ แล้วย่อมทำให้หูแจ้งตาสว่างไปได้เหมือนไม่มีกลางคืน ใจซาบซ่านไปด้วยปีติ ความพอใจใยดีในปิยวาจาที่แสนมีรสชาติซึ่งปรารถนามานาน แม้จะรับประทานไปมากเพียงไรก็ไม่มีวันอิ่มวันพอ เพราะเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากแก่จิตใจ

หลวงปู่ขาวท่านช่างพูดช่างยอ พูดยอเสียจนช้างใหญ่ตัวนั้นเคลิ้มหลับไปด้วยคำอ่อนหวานที่มีรสซึ้งฝังอยู่ภายใน เช่นคำว่า “พี่ชายที่มีกำลังมาก ส่วนน้องเป็นผู้น้อยไม่มีเรี่ยวแรงเหมือนพี่ชาย น้องกลัวพี่ชายมาก” ฟังแล้วซึ้งสุดจะกล่าว จนช้างใหญ่หลับทั้งยืน ลืมสนใจเสียทุกอย่าง แม้มะขามเปรี้ยวที่ได้หลงเคี้ยวกลืนเข้าไปบ้างแล้ว ก็อยากจะคายออกมาใส่ตะกร้าให้น้องชายผู้น่ารักน่าสงสารเสียสิ้น ไม่อยากให้ติดปากติดท้องไปเสียเลย จะเสียศักดิ์ศรีของช้างตัวใหญ่มีกำลังและแสนรู้ ประหนึ่งตู้มงคลเคลื่อนที่ได้ พอได้รับคำสั่งสอนเต็มพุงแล้ว ก็ไปเที่ยวหากินตามลำพัง มิได้มาเกี่ยวข้องรบกวนพระท่านอีกเลย กระทั่งท่านออกพรรษาแล้วเที่ยวไปที่อื่นก็ไม่ปรากฏว่ามันกลับมารบกวนท่านอีก จึงน่าอัศจรรย์ใจสัตว์ตัวแสนรู้

องค์ท่านเองก็ออกเที่ยวไปตามอัธยาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ท่านรู้สึกเป็นพระกรรมฐานที่อาจหาญเด็ดเดี่ยวมากประจำนิสัย ทำอะไรทำจริง ท่านพักอยู่ในภูเขาได้ให้โยมทำทางเดินจงกรมไว้สามสาย สายหนึ่งเพื่อเดินบูชาพระพุทธเจ้า สายที่สองเดินบูชาพระธรรม สายที่สามเดินบูชาพระสงฆ์สาวกท่าน ท่านเดินจงกรมทั้งสามสายนี้ตามเวลาเป็นประจำไม่ให้ขาดได้ พอฉันเสร็จก็เริ่มเดินจงกรมสายพุทธบูชา จนถึงเที่ยงวันท่านจึงหยุดพัก พอบ่าย 2 โมงก็เริ่มลงเดินสายธรรมบูชาจนบ่าย 4 โมง ถึงเวลาปัดกวาด สรงน้ำจึงหยุด เมื่อทำข้อวัตรทุกอย่างเสร็จแล้วก็เริ่มลงเดินสายสังฆบูชาไปจนถึง 4-5 ทุ่มจึงเข้าที่พักภาวนา หลังจากนั้นก็พักจำวัด พอตื่นขึ้นมาก็เริ่มเข้าที่ทำสมาธิภาวนาจนสว่าง ถัดจากนั้นก็ลงเดินจงกรมต่อไป จนถึงเวลาออกบิณฑบาตค่อยหยุดเดิน

บางคืนท่านนั่งภาวนาจนตลอดสว่างโดยไม่ลุกจากที่นั่งเลยก็มี คืนที่ท่านนั่งภาวนาตลอดรุ่ง ใจรู้สึกสว่างไสวมาก แม้ออกจากสมาธิภาวนามาแล้วในเวลาปกติ ขณะนั่งภาวนาตลอดรุ่งนั้น ปรากฏว่าโลกธาตุได้ดับหายไปจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง แม้กายตัวเองก็ไม่ปรากฏว่ามีอยู่เลยเวลานั้น เป็นความอัศจรรย์อย่างยิ่ง นับแต่ขณะนั่งพิจารณาทุกขเวทนาจนดับไปด้วยการพิจารณา จิตได้หยั่งลงสู่ความสงบอย่างละเอียดแนบแน่น ขณะนั้นปรากฏจำเพาะความรู้เพียงอันเดียวที่ทรงตัวอยู่ด้วยความสงบสุขละเอียดอ่อนจนบอกไม่ถูก ไม่มีอารมณ์ใดแม้ส่วนละเอียดปรากฏขึ้นภายในจิต จึงเป็นเหมือนโลกธาตุดับไป พร้อมกับอารมณ์ที่ดับไปจากจิต จนกว่าถอนขึ้นมา อารมณ์ที่เคยปรุงจิตจึงค่อย ๆ ปรากฏตัวขึ้นกับจิตทีละเล็กละน้อย จากนั้นก็ทำความเพียรต่อไปตามธรรมดา ขณะที่จิตรวมตัวลงสู่ความสงบ แม้เป็นเวลาหลายชั่วโมง ก็ไม่รู้สึกว่านานตามเวลาที่ผ่านไป คงเป็นเอกจิตเอกธรรมอยู่จำเพาะใจเพียงดวงเดียว ไม่มีสองกับสิ่งใด เวลาจิตถอนขึ้นมา จึงรู้ได้ว่าจิตรวมสงบอยู่เป็นเวลาเท่านั้นชั่วโมง เท่านี้ชั่วโมง ถ้าคืนใดจิตภาวนาสะดวกสงบลงได้ง่าย คืนนั้นแม้จะนั่งจนตลอดรุ่งก็เท่ากับนั่งราว 2-3 ชั่วโมงเท่านั้น ไม่ทำการกดถ่วงเนิ่นนานอะไรเลย ท่านว่า

หลวงปู่ขาวชอบเผชิญอันตรายเกี่ยวกับช้างมากกว่าอย่างอื่น ท่านว่าพอผ่านอันตรายจากคราวนั้นมาแล้วไม่นานนักเลย ก็ไปเจอกับช้างใหญ่ตัวหนึ่งเข้าอีก ที่แม่ปาง จังหวัดลำปาง แทบเอาตัวไม่รอดคราวนี้ ตัวนี้เป็นช้างป่าจริง ๆ มิได้เป็นช้างบ้านที่เขาเลี้ยงไว้เหมือนคราวที่แล้วนั้น คือตอนกลางคืนท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ ได้ยินเสียงมันเดินบุกป่าฝ่าดง และเสียงไม้หักดังปังปัง ๆ มาตลอดทาง โฉมหน้ามุ่งมายังท่านและเดินใกล้เข้ามาทุกที จะหลบหลีกปลีกหนีไปไหนก็ไม่ทัน จึงตัดสินใจว่า ธรรมดาช้างป่าทั้งหลายมักกลัวแสงไฟ ท่านจึงรีบออกจากทางจงกรม ไปเอาเทียนไข ณ ที่พักมาจุดทีละหลาย ๆ เล่ม ปักเสียบรอบไว้ตามสายทางเดินจงกรมยาวเหยียดเชียว คนเรามองดูแล้วสว่างไสวงามตาเย็นใจ แต่ช้างมันจะมองไปในแง่ไหนนั้นเราทราบไม่ได้ พอจุดเทียนปักเสียบไว้เสร็จเท่านั้นช้างก็เดินมาถึงที่นั่นพอดี

ขณะนั้นท่านเองไม่มีทางหลบหลีกปลีกตัว มีแต่ตั้งสัตยาธิษฐานขอบันดาลคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ จงช่วยคุ้มครองป้องกัน อย่าให้ช้างใหญ่ตัวนี้ทำอันตรายแก่ข้าพระพุทธเจ้าได้ พออธิษฐานจบลง ช้างก็เข้ามาถึงที่นั้นพอดี และหยุดยืนกางหูตัวผึ่งอยู่ไม่กระดุกกระดิกอวัยวะส่วนใด ๆ ณ ข้างทางจงกรม ห่างจากท่านประมาณวาเศษ ท่ามกลางไฟกำลังสว่างไสวอยู่รอบตัวท่านเวลานั้น ซึ่งมองเห็นช้างได้ถนัดชัดเจน ท่านว่าช้างตัวนั้นใหญ่เท่าภูเขาลูกย่อม ๆ นี่เอง ท่านเองก็เดิน

จงกรมไปมาอยู่อย่างไม่สนใจกับมันเลย ทั้งที่กลัวมันอย่างเต็มที่ ใจเหมือนกับขาดลมหายใจไปแล้ว แต่ขณะมองเห็นมันเดินเข้ามาหาอย่างผึ่งผายทีแรก มีเพียงความรู้สึกที่เกี่ยวพันกับองค์พุทโธอย่างเหนียวแน่นที่น้อมมาระลึกเป็นองค์ประกันชีวิตเท่านั้น นอกนั้นไม่คิดเห็นอะไรเลย แม้ช้างทั้งตัวที่ใหญ่เท่าภูเขาทั้งลูกมายืนอยู่ข้างทางจงกรม ก็ไม่ยอมส่งจิตออกไปหามัน กลัวจิตจะพรากจากพุทโธซึ่งเป็นองค์สรณะอันประเสริฐสุด

ในเวลานั้น พุทโธกับจิตกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนใจหายกลัว เหลือแต่ความรู้กับคำบริกรรมพุทโธซึ่งกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ช้างก็คงยืนดูท่านอยู่แบบภูเขาไม่ยอมกระดุกกระดิกตัวเลยขณะนั้น หูกางผึ่งราวกับจะแผ่เมตตาให้ไม่ยอมรับ เพราะลักษณะท่าทางที่มันเดินเข้ามาหาท่านทีแรก เหมือนจะเข้ามาขยี้ขยำอย่างไม่มีรีรอแม้ชั่ววินาทีหนึ่งเลย แต่พอมาถึงที่นั่นแล้วกลับยืนตัวแข็งทื่อราวกับสัตว์ไม่มีหัวใจ พอจิตกับพุทโธเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ท่านก็หายกลัว มิหนำยังกลับเกิดความกล้าหาญขึ้นมา สามารถจะเดินเข้าไปหามันได้อย่างไม่สะทกสะท้านอะไรทั้งสิ้น แต่มาคิดอีกแง่หนึ่งวา การเดินเข้าไปหามันซึ่งเป็นสัตว์ร้าย อาจเป็นฐานะแห่งความประมาทอวดดีก็ได้ เป็นสิ่งไม่ควรทำ จึงเป็นเพียงเดินจงกรมแข่งกับการยืนของมันอย่างองอาจกล้าหาญ ราวกับไม่มีอันตรายใด ๆ จะเกิดขึ้นในที่นั้น

นับแต่ขณะช้างตัวนั้นเดินเข้ามายืนอยู่ที่นั่นเป็นเวลาชั่วโมงเศษ ๆ ไฟเทียนไขชนิดดี ๆ ยาว ๆ ที่จุดไว้ บางเล่มก็หมดไป บางเล่มก็จวนจะหมด มันจึงได้กลับหลังหัน แล้วเดินกลับออกไปทางเก่าและเที่ยวหากินในแถบบริเวณนั้น เสียงหักไม้กินเป็นอาหารสนั่นป่าไปหมด

ท่านได้เห็นความอัศจรรย์ของจิตและของพุทโธประจักษ์ใจในคราวนั้นเป็นครั้งแรก เพราะเป็นคราวจำเป็นจริง ๆ ไม่สามารถจะหลบหลีกปลีกตัวไปที่ไหนให้พ้นได้ นอกจากต้องสู้ด้วยวิธีนั้นเท่านั้น แม้ตายก็ยอมโดยไม่มีทางเลือกได้

นับแต่ขณะนั้นมาแล้วทำให้เกิดความมั่นใจว่าเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าจิตกับพุทโธเป็นต้นได้เข้าสนิทกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยหลักธรรมชาติแล้ว ไม่สามารถทำอันตรายได้อย่างแน่นอน นี่เป็นความเชื่ออย่างสนิทใจตลอดมา

ท่านว่า ช้างตัวนั้นก็เป็นสัตว์ที่แปลกอยู่มาก เวลาเข้ามาถึงที่นั้นแล้วแทนที่จะแสดงอาการอย่างไรก็ไม่แสดง คงยืนนิ่งหูกางอยู่อย่างสงบ แลดูท่านเดินจงกรมกลับไปกลับมาอย่างไม่เบื่อ พอดูเต็มตาแล้วก็กลับหลังหันคืนทางเก่า แล้วเที่ยวหากินไปเรื่อย ๆ แบบทองไม่รู้ร้อน และหายเงียบไปเลย ซึ่งเป็นสัตว์ที่น่ารักอีกตัวหนึ่ง ไม่ด้อยกว่าตัวที่ผ่านมาแล้ว ซึ่งเป็นสัตว์บ้านที่รู้ภาษาคนได้ดี สำหรับตัวหลังนี้เป็นสัตว์ป่ามาแต่กำเนิด ซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่าร้อยปี ไม่อาจรู้ภาษาคนได้ ท่านจึงไม่ได้พูดอะไรกับมัน เป็นแต่เดินจงกรมเฉยอยู่เท่านั้น ตัวหลังนี้ไม่มีลูกพรวนแขวนคอเหมือนตัวนั้น ทั้งชาวบ้านก็บอกว่าเป็นช้างป่า และเคยเป็นนายโขลงมานาน เฉพาะคราวนี้ทำไมจึงมาเที่ยวตัวเดียวก็ไม่ทราบอาจจะพรากจากโขลงมาชั่วคราวก็ได้ดังนี้

แม้ช้างตัวนั้นหนีไปแล้ว ท่านยังเดินจงกรมต่อไปด้วยความอัศจรรย์ใจ และเห็นคุณของช้างตัวนั้นที่มาช่วยให้จิตท่านได้เห็นความอัศจรรย์ในธรรม เกี่ยวกับความกลัวความกล้า แต่คราวนี้ช้างมาช่วยเสริมให้รู้เรื่องนี้ได้อย่างประจักษ์ใจ หมดทางสงสัย ช้างตัวนั้นจึงเป็นเหมือนช้างเทวบุตรหรือช้างเทพบันดาลก็น่าจะไม่ผิด เพราะธรรมดาช้างในป่าซึ่งไม่คุ้นเคยและให้อภัยแก่ผู้ใด นอกจากจะสู้ไม่ไหวจริง ๆ แล้วจึงรีบวิ่งหนีเอาตัวรอดเท่านั้น แต่ช้างตัวนี้ตั้งหน้าตั้งตาเดินมาหาเราอย่างอิสระ มิได้ถูกบังคับขับไล่ด้วยวิธีใด ๆ จากผู้ใด และเดินมาหาเรา ทั้งที่ไฟก็ตามสว่างอยู่รอบด้าน แทนที่มันจะตรงเข้าขยี้ขยำเรา ให้แหลกเป็นจุณวิจุณไปด้วยกำลัง ก็ไม่ทำ หรือจะตื่นตกใจกลัวไฟรีบวิ่งหัวซุกหัวซุกหัวป่าเข้าป่าไปก็ไม่ไป เมื่อเดินอย่างองอาจชาติอาชาไนยเข้ามาถึงที่เราอยู่แล้ว ยังกลับยืนที่อดูเราอยู่เป็นเวลาตั้งชั่วโมงเศษ ๆ จึงหนีไปแบบธรรมดา มิได้กล้ามิได้กลัวอะไรทั้งสิ้น จึงเป็นสัตว์ที่น่าคิดพิศวงงงงันอยู่ไม่ลืมจนบัดนี้

จากคราวนั้นมาแล้วจะไปเที่ยวและพักอยู่ในที่เช่นไรก็ไม่คิดกลัว เพราะเชื่อกรรมอย่างถึงใจ แต่บัดนั้นเป็นต้นมา สมกับธรรมบทว่า พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติ ไม่ปล่อยให้ตายจมดินจมน้ำแบบขอนซุงแน่นอน

ความรู้เรื่องของจิตของธรรมอย่างถึงใจย่อมรู้กันในเวลาคับขัน ถ้าไม่คับขัน จิตมักเล่นตัวยั่วเราด้วยกิเลสชนิดต่าง ๆ ไม่มีประมาณ จนตามแก้ไม่ทัน ยอมให้มันข้ามศีรษะไปต่อหน้าต่อตา ประหนึ่งไม่มีความสามารถหักห้ามตามแก้มันให้หลุดไปได้เลย พอเวลาเข้าที่คับขันจนมุมจริง ๆ กำลังของจิตของ

ธรรมไม่ทราบว่ามาจากไหน ใจก็หมอบและยอมเชื่อเราเชื่อธรรม ไม่ฝ่าฝืน กำหนดบังคับให้อยู่อย่างไรหรือกับธรรมบทใดก็อยู่อย่างนั้นไม่ฝ่าฝืน คงจะเป็นเพราะความกลัวตายก็เป็นได้ถ้าฝ่าฝืน จึงกลายเป็นจิตที่ว่านอนสอนง่ายไม่ดื้อดึงในเวลาเช่นนั้น น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้ที่พระธุดงคกรรมฐานท่านชอบเข้าแต่ป่าแต่เขา ทั้งที่กลัวตายและใจหนึ่งไม่อยากเข้า สำหรับจิตผมเป็นเช่นนี้ ส่วนจิตของท่านผู้อ่านนั้นไม่ทราบได้ แต่ถ้าตั้งใจฝึกให้ถึงเหตุถึงผลจริง ๆ ก็น่าจะเหมือน ๆ กัน เพราะจิตเป็นที่สถิตอยู่แห่งธรรมและกิเลสที่ทำให้มีความรู้สึกกล้ารู้สึกกลัว รู้จักดีชั่วต่าง ๆ เช่นเดียวกัน

การฝึกฝนที่ถูกกับเหตุผล ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของธรรม จึงสามารถทำให้กิเลสชนิดต่าง ๆ ยอมจำนนหมอบราบ และสิ้นสูญไป จนไม่เหลือเป็นเชื้ออีกต่อไป ผมเองซึ่งมีนิสัยหยาบจึงมักเชื่อต่อการทรมานชนิดหยาบ ๆ เพื่อให้ทันกับกิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติหยาบที่มีอยู่ในตน ดังคราวช้างใหญ่เดินเข้ามาหาขณะกำลังเดินจงกรมอยู่ เป็นขณะที่ได้เห็นกิเลสและธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจนภายในใจเพราะปกติจิตที่มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจครองใจ รู้สึกฝึกทรมานยาก ดีไม่ดี เราผู้จะฆ่ามันให้ฉิบหายสิ้นซากไป แต่กลับจะตายไปก่อนมัน เพราะความเหนียวแน่นแก่นอาสวะที่เกาะกินเรามานานเสียด้วยซ้ำ แต่พอเข้าตาจนและได้ช้างใหญ่มาช่วยปราบเท่านั้น กิเลสตัวดื้อด้านต้านทานความเพียรเก่ง ๆ ไม่ทราบหายหน้าไปไหน ใจก็บอกง่าย สั่งให้อยู่อย่างไรและให้อยู่กับธรรมบทใดก็ยอมรับทันทีทันใด ราวกับน้ำมันเครื่องหล่อลื่น ไม่ฝ่าฝืนดังที่เคยเป็นมาเลย

พอกิเลสขยายตัวออกจากใจ ธรรมที่เตรียมพร้อมอยู่แล้วในขณะเดียวกัน ก็แสดงความสว่างไสวและความองอาจกล้าหาญต่อทุกสิ่งขึ้นมาภายในใจทันที ให้ได้เห็นได้ชมอย่างเต็มใจที่กระหายมานานความกลัวตายไม่ทราบหายหน้าไปไหน จึงทำให้เห็นได้ชัดว่าความกลัวก็คือกิเลสตัวเคยออกหน้าออกตามานานเราดี ๆ นี่เอง พอความกลัวซึ่งเป็นเครื่องกดถ่วงลวงใจดับลงไปแล้ว แม้จะไม่ดับไปโดยสิ้นเชิง แต่ก็ทำให้เห็นโทษของมันอย่างประจักษ์ในขณะนั้น วาระต่อไปถึงจะเกิดขึ้นมาอีกตามความมีอยู่ของมัน แม้เช่นนั้นก็ยังพอให้เราระลึกรู้ได้บ้างว่า “ความกลัวนี้มิใช่หน้ามิตรมงคลของเราแต่เป็นหน้าศัตรูที่เคยมาในรูปร่างแห่งมิตรต่างหาก” จึงไม่ทำใจให้เชื่อชนิดติดจมในมันเหมือนที่แล้ว ๆ มาและพยายามกำจัดมันออกทุกวาระแห่งความเพียร จนสภาพแห่งศัตรูที่มาในสภาพแห่งมิตรเหล่านี้ สิ้นสูญไปจากใจนั่นแล จึงจะนอนใจและอยู่เป็นสุขหายกังวลโดยประการทั้งปวงได้

ตามความรู้สึกของผมว่า คนเราถ้าหวังพึ่งธรรม สนใจในธรรม รักใคร่ใฝ่ใจในธรรม ปฏิบัติตามธรรมจริง ตามที่พระองค์ประทานไว้ ด้วยความแน่พระทัยและพระเมตตาจริง ๆ คำว่ารู้ธรรมเห็นธรรมขั้นต่าง ๆ ดังพุทธบริษัทครั้งพุทธกาลรู้เห็นกัน จะไม่เป็นปัญหาที่สุดเอื้อมตามความคาดคิดอะไรเลย จำต้องรู้เห็นกันได้ธรรมดา ๆ เหมือนท่านที่รู้เห็นกันมาแล้วในครั้งพุทธกาลนั้นแล ที่กาลสถานที่และบุคคลสมัยนี้ขัดกับครั้งพุทธกาลโดยทางมรรคทางผลอยู่เวลานี้ ก็เพราะเราเองทำตัวให้ขัดต่อทางดำเนินของตัวเอง โดยต้องการผล แต่มิได้สนใจกับเหตุ คือวิธีดำเนิน ว่าถูกหรือผิดประการใดบ้าง จะควรดัดแปลงกายวาจาใจให้ตรงต่อธรรม คือทางดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพานอย่างไรบ้าง ถ้ามีการทดสอบตนกับธรรมอยู่เสมอ เพื่อความมุ่งหมายจะสำเร็จตามใจบ้าง อย่างไรต้องสำเร็จในขั้นใดขั้นหนึ่งตามกำลังสติปัญญาของตนแน่นอน เพราะครั้งพุทธกาลกับสมัยนี้ ก็เป็นสมัยที่กิเลสจะพึงแก้ด้วยธรรม และหายได้ด้วยธรรมเช่นเดียวกัน ดังโรคนานาชนิดในสมัยต่าง ๆ ที่หายได้ด้วยยาที่ถูกกับโรคตลอดมาฉะนั้น

ผมเองเชื่ออย่างนี้มานานแล้ว ยิ่งปฏิบัติมานานเพียงไร ก็ยิ่งเชื่ออย่างฝังใจถอนไม่ขึ้นเพียงนั้น และยิ่งได้ฟังคำที่ท่านอาจารย์มั่นสั่งสอนอย่างถึงใจ สมัยที่อยู่กับท่านด้วยแล้ว ความเชื่อมั่นก็ยิ่งฝังใจลงลึกจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ โดยท่านสอนว่า

การดูกิเลสและแสวงธรรม ท่านทั้งหลายอย่ามองข้ามใจซึ่งเป็นที่อยู่ของกิเลสและเป็นที่สถิตอยู่แห่งธรรมทั้งหลาย กิเลสก็ดี ธรรมก็ดีมิได้อยู่กับกาลสถานที่ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่อยู่ที่ใจ คือเกิดขึ้นที่ใจ เจริญขึ้นที่ใจ และดับลงที่ใจดวงรู้ ๆ นี้เท่านั้น การแก้กิเลสที่อื่นและแสวงธรรมที่อื่น แม้จนวันตายก็ไม่พบสิ่งดังกล่าว ตายแล้วเกิดเล่า ก็จะพบแต่กิเลสที่เกิดจากใจ ซึ่งกำลังเสวยทุกข์ เพราะมันนี้เท่านั้น แม้ธรรม ถ้าแสวงหาที่ใจ ก็จะมีวันพบโดยลำดับของความพยายาม สถานที่กาลเวลานั้นเป็นเพียงเครื่องส่งเสริมและเครื่องกดถ่วงกิเลสและธรรมให้เจริญขึ้นและเสื่อมไปเท่านั้น เช่นรูปเสียงเป็นต้น เป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสที่มีอยู่ในใจให้เจริญยิ่งขึ้น และการเข้าบำเพ็ญในป่าในเขา ก็เพื่อส่งเสริมธรรมที่มีอยู่ในใจให้เจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น กิเลสแท้ธรรมแท้อยู่ที่ใจ ส่วนเครื่องส่งเสริมและกดถ่วงกิเลสและธรรมนั้นมีอยู่ทั่วไปทั้งภายในภายนอก ฉะนั้นท่านจึงสอนให้หลบหลีกปลีกตัวจากสิ่งยั่วยวนกวนใจ อันจะทำให้กิเลสที่มีอยู่ภายในกำเริบลำพอง มี รูป เสียง เป็นต้น และสอนให้เที่ยวอยู่ในที่วิเวกสงัด เพื่อกำจัดกิเลสชนิดต่าง ๆ ด้วยความเพียรได้ง่ายขึ้น อันเป็นการย่นวัฏฏะภายในใจให้สั้นเข้า

ด้วยเหตุนี้การแสวงหาที่อยู่อันเหมาะสมเพื่อความเพียรสำหรับนักบวชผู้หวังความพ้นทุกข์ภายในใจ จึงเป็นความชอบยิ่ง ตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้า ผู้ทรงเห็นภัยประจักษ์พระทัย ประทานไว้เพื่อหมู่ชน เพราะการอยู่ในที่ธรรมดา กับการอยู่ในที่แปลก ๆ เปลี่ยว ๆ ความรู้สึกในใจดวงเดียวนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่อยู่เสมอไม่แน่นอน ยิ่งพอทราบว่าจิตมีอาการชินชาต่อสถานที่เท่านั้น ผู้เป็นนักสังเกตตัวเองจะทราบได้ทันที และรีบเปลี่ยนแปลงโยกย้ายสถานที่ เพื่อความเหมาะสม ไม่นิ่งนอนใจ อันเป็นการเปิดโอกาสให้กิเลส สั่งสมกำลังเพื่อทำลายตนโดยไม่รู้สึก การแก้เหตุการณ์ด้วยความไม่ประมาทได้ทันท่วงที กิเลสย่อมไม่มีโอกาสก่อตัวและสั่งสมกำลังขึ้นทำลายจิตและธรรม ซึ่งมีอยู่ภายในใจดวงเดียวกันได้ และมีทางก้าวหน้าไม่เสื่อมคลาย

ผู้ปฏิบัติเพื่อความเห็นภัย ต้องเป็นผู้มีสติระลึกรู้อยู่กับใจตลอดเวลา ไม่พลั้งเผลอได้เป็นการดี ความไม่พลั้งเผลอนั่นแล คือ ทำนบเครื่องป้องกันกิเลสต่าง ๆ ที่ยังไม่เกิดไม่ให้มีโอกาสเกิดขึ้นได้ ที่มีอยู่ซึ่งยังแก้ไม่หมด ก็ไม่กำเริบลำพอง และทำความพยายามกำจัดปัดเป่าด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรไม่ลดละท้อถอย สถานที่ใดจิตกลัวและมีสติระวังตัวดี สถานที่นั้นคือป่าช้าเผาผลาญกิเลสทั้งมวลด้วยตปธรรมคือความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องมือเผาผลาญทำลาย

คำว่า ฌานก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี วิมุตติ.หลุดพ้นก็ดีและคำว่า กิเลสเสื่อมอำนาจก็ดี กิเลสตายไปโดยลำดับไม่กำหนดสถานที่เวลานาทีก็ดี หรือกิเลสตายไปจนหมดสิ้นภายในใจก็ดี จะปรากฏประจักษ์กับใจ ในสถานที่บำเพ็ญอันถูกต้องเหมาะสม ของผู้มีความเพียร เป็นไปด้วยความรอบคอบนั่นแล ไม่มีที่อื่นเป็นที่เกิดและดับของกิเลสทั้งมวล

โปรดทราบไว้อย่างถึงใจว่า ธรรมเจริญ ณ ที่ใด กิเลสย่อมเสื่อมและดับสูญไป ณ ที่นั้น

คำว่า “ที่ใด” นักปฏิบัติทั้งหลายพึงทราบว่าคือที่ใจดวงเดียวเท่านั้น

ฉะนั้นจงพากันห้ำหั่นฟันฝ่าฆ่ากิเลสด้วยความกล้าตายในสนามรบ คือที่ใจ โดยอาศัยสถานที่เหมาะสมเป็นเครื่องหนุนกำลัง เพื่อชัยชนะเอาตัวรอดเป็นยอดคน ด้วยประโยคแห่งความเพียรของ

ตนเถิด อย่าหันเหเรรวนว่ากิเลสกองทุกข์จะมีอยู่ในที่อื่นใด นอกจากมีอยู่ในใจดวงเดียวนี้เท่านั้น เท่าที่ปฏิบัติมาแต่ขั้นเริ่มแรก ซึ่งเป็นไปด้วยความตะเกียกตะกายและลูบ ๆ คลำ ๆ เพราะขาดครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนโดยถูกต้อง จนได้มาเป็นครูอาจารย์สั่งสอนหมู่คณะ ก็มิได้เห็นกองทุกข์และความแปลกประหลาด พร้อมกับความอัศจรรย์เกินคาดทั้งหลาย ที่ไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อน แสดงขึ้น ณ ที่แห่งใดเลย นอกจากแสดงขึ้นที่ใจดวงเดียว ซึ่งเป็นที่เกิด และสถิตอยู่ แห่งกรรมและกิเลสทั้งหลายนี้เท่านั้น และมีทุกข์กับสมุทัยที่มีอยู่ในใจของเราของท่านแต่ละรายนี้เท่านั้น เป็นสิ่งที่มีอำนาจมากเหนือสิ่งใด ๆ ในโลกทั้งสาม ที่สามารถปิดกั้นทางเดิน เพื่อมรรคผลนิพพานไว้อย่างมิดชิด แม้เครื่องมือทำการขุดค้นบุกเบิกทุกข์สมุทัย เพื่อมรรคผลนิพพานให้ปรากฏขึ้นอย่างเปิดเผย ก็ไม่มีอะไรในสามโลก ที่สามารถ ยิ่งไปกว่านิโรธกับมรรค ซึ่งมีอยู่ในใจดวงเดียวกันนี้

เรื่องมีอยู่เพียงเท่านี้ อย่าไปสนใจคิดถึงกาลสถานที่หรือบุคคลใด ๆ ว่าเป็นภัยและเป็นคุณให้เสียเวลาและล่าช้าไปเปล่า โดยไม่เกิดประโยชน์อะไรยิ่งกว่า การคิดเรื่องกิเลสกับธรรม ซึ่งมีอยู่ที่ใจจะผิดพระประสงค์ความมุ่งหมายของศาสดา ผู้ประทานธรรมสอนโลก ด้วยความถูกต้องแม่นยำตลอดมา

นี้เป็นใจความโอวาทที่ท่านอาจารย์มั่นสั่งสอนอย่างถึงเหตุถึงผล สมัยอยู่กับท่านที่เชียงใหม่ จำได้อย่างฝังใจไม่เคยหลงลืมจนบัดนี้ ท่านว่า

บางครั้งหลวงปู่ขาวเกิดความสงสัย เรียนถามท่านอาจารย์มั่น ท่านยังดุเอา โดยท่านว่า ถามเอาตามความชอบใจของตน มิได้เล็งดูหลักธรรมคือความจริงควรจะเป็นอย่างไรบ้าง

ความสงสัยที่ (หลวงปู่ขาว) เรียนถามนั้นมีว่า ในครั้งพุทธกาลตามประวัติว่า มีผู้สำเร็จมรรคผลนิพพานมากและรวดเร็วกว่าสมัยนี้ซึ่งไม่ค่อยมีท่านผู้ใดสำเร็จกัน แม้ไม่มากเหมือนครั้งโน้น หากมีการสำเร็จได้ก็รู้สึกจะช้ากว่ากันมาก

ท่าน (พระอาจารย์มั่น) ย้อนถามทันทีว่า ท่านทราบได้อย่างไร ว่าสมัยนี้ไม่ค่อยมีท่านผู้ได้สำเร็จมรรคผลกัน แม้สำเร็จได้ก็ช้ากว่ากันมากดังนี้

(หลวงปู่ขาว) ท่านเรียนตอบท่าน (พระอาจารย์มั่น) ว่า ก็ไม่ค่อยได้ยินว่าใครสำเร็จเหมือนครั้งโน้น ซึ่งเขียนไว้ในตำราว่าสำเร็จกันครั้งละมาก ๆ แต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดตลอดการบำเพ็ญโดยลำพังในที่ต่าง ๆ ก็ทราบว่าท่านสำเร็จโดยรวดเร็วและง่ายดายจริง ๆ น่าเพลินใจด้วยผลที่ท่านได้รับ แต่มาสมัยทุกวันนี้ทำแทบล้มแทบตายก็ไม่ค่อยปรากฏผลเท่าที่ควรแก่เหตุบ้างเลย อันเป็นสาเหตุให้ผู้บำเพ็ญท้อใจและอ่อนแอต่อความเพียร

ท่านอาจารย์มั่นถามท่านว่า ครั้งโน้นในตำราท่านแสดงไว้ด้วยหรือว่าผู้บำเพ็ญล้วนเป็นผู้สำเร็จอย่างรวดเร็วและง่ายดายทันใจทุกรายไป หรือมีทั้งผู้ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า ผู้ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว ผู้ปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้าและผู้ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว อันเป็นไปตามประเภทของบุคคลที่มีภูมิอุปนิสัยวาสนายิ่งหย่อนต่างกัน

หลวงปู่ขาวเรียนตอบว่า มีแบ่งภาคไว้ต่าง ๆ กันเหมือนกัน มิได้มีแต่ผู้สำเร็จอย่างรวดเร็วและง่ายดายอย่างเดียว ส่วนผู้ปฏิบัติลำบากทั้งสำเร็จได้ช้าและปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็วก็มี แต่รู้สึกผิดกับสมัยทุกวันนี้อยู่มาก แม้จะมีแบ่งประเภทบุคคลไว้ต่างกันเช่นเดียวกับสมัยนี้

ท่านอาจารย์อธิบายว่า ข้อนี้ขึ้นอยู่กับผู้แนะนำถูกต้องแม่นยำผิดกัน ตลอดอำนาจวาสนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสาวกและพวกเราผิดกันอยู่มากจนเทียบกันไม่ได้ อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความสนใจในธรรมต่างกันมาก สำหรับสมัยนี้กับสมัยพุทธกาล แม้พื้นเพนิสัยก็ผิดกันกับครั้งนั้นมาก เมื่ออะไร ๆ ก็ผิดกัน ผลจะให้เป็นเหมือนกันย่อมเป็นไปไม่ได้ เราไม่ต้องพูดเรื่องผู้อื่นสมัยอื่นให้เยิ่นเย้อไปมาก แม้ตัวเราเองยังแสดงความหยาบกระทบกระเทือนตัวเองอยู่ตลอดเวลาทั้งที่เป็นนักบวชและนักปฏิบัติซึ่งกำลังเข้าใจว่าตัวประกอบความเพียรอยู่เวลานั้น ด้วยวิธีเดินจงกรมอยู่บ้าง นั่งสมาธิภาวนาอยู่บ้าง แต่นั้นเป็นเพียงกิริยาแห่งความเพียรทางกาย ส่วนใจมิได้เป็นความเพียรไปตามกิริยาเลย มีแต่ความคิดสั่งสมกิเลสความกระเทือนใจอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่เข้าใจว่าตนกำลังทำความเพียรด้วยวิธีนั้น ๆ ดังนั้นผลจึงเป็นความกระทบกระเทือนใจโดยไม่เลือกกาลสถานที่ แล้วก็มาเหมา

เอาว่าตนทำความเพียรรอดตาย ไม่ได้รับผลเท่าที่ควร ความจริงตนเดินจงกรมนั่งสมาธิ สั่งสมยาพิษทำลายตนโดยไม่รู้จักตัวต่างหาก มิได้ตรงความจริงตามหลักแห่งความเพียรเลย

ฉะนั้น ครั้งพุทธกาล ที่ท่านทำความเพียรด้วยความจริงจัง หวังพ้นทุกข์จริง ๆ กับสมัยที่พวกเราทำเล่นราวเด็กกับตุ๊กตาจึงนำมาเทียบกันไม่ได้ ขืนเทียบไปมากเท่าไร ยิ่งเป็นการขายกิเลสความไม่เป็นท่าของตัวมากเพียงนั้น ผมแม้เป็นคนในสายทำเล่น ๆ ลวง ๆ ตัวเองก็ไม่เห็นด้วยกับคำพูดดูถูกศาสนาและดูถูกตัวเองดังที่ท่านว่ามานั้น ถ้าท่านยังเห็นว่าตัวยังพอมีสารคุณอยู่บ้าง ท่านลองทำตามแบบที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้โดยถูกต้องดูซิ อย่าทำตามแบบที่กิเลสพาฉุดลากไปอยู่ทุกวี่ทุกวันทุกเวลา แม้ขณะกำลังเข้าใจว่าตนกำลังทำความเพียรอยู่ มรรคผลนิพพานที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เป็นสมบัติกลางจะเป็นสมบัติอันพึงใจท่านในวันหนึ่งแน่นอนโดยไม่มีคำว่ายากลำบากและสำเร็จได้ช้ามาเป็นอุปสรรคได้เลย

ขนาดที่พวกเราทำความเพียรแบบ กระดูกจะหลุดออกจากกัน เพราะความขี้เกียจอ่อนแออยู่เวลานี้ ผมเข้าใจว่าเหมือนคนที่แสนโง่และขี้เกียจเอาสิ่งอันเล็ก ๆ เท่านิ้วมือไปเจาะภูเขาทั้งลูก แต่หวังให้ภูเขานั้นทะลุในวันเวลาเดียว ซึ่งเป็นที่น่าหัวเราะของท่านผู้ฉลาดปราดเปรื่องด้วยปัญญา และมีความเพียรกล้าเป็นไหน ๆ พวกเราลองคิดดู ประโยคแห่งความเพียรของท่านผู้เป็นศากยบุตรพุทธสาวกในครั้งพุทธกาลท่านทำกัน กับความเพียรของพวกเราที่ทำแบบเอาฝ่ามือไปแตะแม่น้ำมหาสมุทรซึ่งสุดที่น่าสมเพชเวทนาเหลือประมาณ แต่หวังพระนิพพานด้วยความเพียรเท่าฝ่ามือนั้น ลองคิดดูกิเลสเท่ามหาสมุทร แต่ความเพียรเท่าฝ่ามือนั้น มันห่างไกลกันขนาดไหน คนสมัยฝ่ามือแตะมหาสมุทร ทำความเพียรเพียงเล็กน้อย แต่ความหมายมั่นปั้นมือว่าจะข้ามโลกสงสาร เมื่อไม่ได้ตามใจหวังก็หาเรื่องตำหนิศาสนา และกาลสถานที่ตลอดคนสมัยนั้นสมัยนี้ ไม่ละอายการประกาศความไม่เป็นท่าของตัวให้นักปราชญ์ท่านหัวเราะด้วยความอ่อนใจว่า เราเป็นผู้หมดความสามารถโดยประการทั้งปวง

การลงทุนแต่เพียงเล็กน้อยด้วยความเสียดายเรี่ยวแรง แต่ต้องการผลกำไรล้นโลกล้นสงสาร นั้นเป็นทางเดินของโมฆบุรุษโมฆสตรี ผู้เตรียมสร้างป่าช้าไว้เผาตัว และนอนจมอยู่ในกองทุกข์ไม่มีวันลดหย่อนผ่อนวัฏฏะว่าจะผ่านพ้นไปได้เมื่อไร คำถามของท่านที่ถามผมเป็นเชิงชมเชยศาสนธรรม

ชมเชยกาลสถานที่และบุคคลในครั้งพุทธกาล แต่ตำหนิศาสนธรรม ตำหนิกาลสถานที่และบุคคลในสมัยนี้ จึงเป็นคำชมเชยและติเตียนของโมฆบุรุษโมฆสตรีที่ปิดกั้นทางเดินของตน จนหาทางเล็ดลอดปลอดจากภัยไปไม่ได้ และเป็นคำถามของคนสิ้นท่า เป็นคำถามของคนผู้ตัดหนามกั้นทางเดินของตัว มิได้เป็นคำถามเพื่อช่วยบุกเบิกทางเดินให้เตียนโล่งพอมีทางปลอดโปร่งโล่งใจ เพราะความสนใจปลดเปลื้องตนจากกิเลส ด้วยสวากขาตธรรม อันเป็นมัชฌิมาที่เคยให้ความเสมอภาค แก่สัตว์โลกผู้สนใจปฏิบัติตามโดยถูกต้องตลอดมา แต่อย่างใดเลย

ถ้าท่านจะมีสติปัญญาเปลื้องตนพอเป็นที่ชมเชยบ้างแม้โดยการเทียบเคียงว่าโรคทุกชนิดไม่ว่าชนิดร้ายแรงหรือชนิดธรรมดา เมื่อสนใจรักษาและโรคถูกกับยา ย่อมมีทางสงบและหายได้ด้วยกัน แต่ถ้ามิได้สนใจรักษา โรคย่อมกำเริบและเป็นอันตรายได้ นอกจากโรคหวัดหรือโรคเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามผิวหนัง ซึ่งบางชนิดไม่รักษาก็มีทางหายได้ตามกาลของมัน โรคกิเลสซึ่งมิใช่โรคหิดโรคเหา โรคกลากโรคเกลื้อนพอจะหายไปเอง ต้องรักษาด้วยยา คือ ธรรมในทางความเพียร ตามแบบของศากยบุตรพุทธสาวกที่ท่านทำกัน จะเป็นกิเลสชนิดร้ายแรงหรือไม่เพียงไรก็จำต้องสงบและหายได้ไม่มีทางสงสัย ท่านคิดเพียงเท่านี้ผมก็พอเบาใจและชมเชยว่า ท่านก็เป็นผู้มีความคิดแยบคายบ้างผู้หนึ่ง ที่จะพอเชื่อความสามารถของตัวได้ว่าจะเป็นผู้ข้ามโลกสงสารได้ และเชื่อความสามารถของพระพุทธเจ้าและศาสนธรรม ว่าเป็นผู้ตรัสรู้ธรรมด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงประกาศศาสนธรรมไว้โดยชอบและเป็นนิยยานิกธรรมนำสัตว์ให้ข้ามพ้นได้จริง ไม่ตำหนิติเตียนตนว่ามีกิเลสหนาทำให้รู้ธรรมได้ช้าโดยไม่สนใจแก้ไข ไม่ติเตียนพระพุทธเจ้าว่าทรงประกาศสอนธรรมะไม่เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ติเตียนพระธรรมว่าไร้สมรรถภาพหรือเรียวแหลม ไม่สามารถแก้กิเลสของสัตว์ในสมัยนี้ได้เหมือนครั้งพุทธกาล

ท่านอาจารย์มั่นว่า ท่านมิได้ปฏิเสธเกี่ยวกับกิเลส ของคนที่มีหน้าบางต่างกัน และยอมรับว่า คนในพุทธสมัยมีความเบาบางมากกว่าสมัยปัจจุบัน แม้การอบรมสั่งสอนก็ง่ายผิดกับสมัยนี้อยู่มาก ประกอบกับผู้สั่งสอนในสมัยนั้นก็เป็นผู้รู้ยิ่งเห็นจริงเป็นส่วนมาก มีพระศาสดาเป็นพระประมุขประธานแห่งพระสาวก ในการประกาศสอนธรรมแก่หมู่ชน การสอนจึงไม่ค่อยผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความจริง ทรงถอดออกมาจากพระทัยและใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ หยิบยื่นให้ผู้ฟังอย่างสด ๆ ร้อน ๆ ไม่มีธรรมแปลกปลอมเคลือบแฝงออกมาด้วยเลย ผู้ฟังก็เป็นผู้มุ่งต่อความจริงอย่างเต็มใจ ซึ่งเป็นความเหมาะสมทั้งสองฝ่าย ผลที่ปรากฏเป็นขั้น ๆ ตามความคาดหมายของผู้มุ่งความจริง

จึงไม่มีปัญหาที่ควรขัดแย้งได้ว่า สมัยนั้นคนสำเร็จมรรคผลกันทีละมาก ๆ จากการแสดงธรรมแต่ละครั้งของพระศาสดาและพระสาวก ส่วนสมัยนี้ไม่ค่อยมีใครสำเร็จได้ คล้ายกับคนไม่ใช่คน ธรรมไม่ใช่ธรรม ผลจึงไม่มี ความจริงคนก็คือคน ธรรมก็คือธรรมอยู่นั่นเอง แต่คนไม่สนใจธรรม ธรรมก็เข้าไม่ถึงใจ จึงกลายเป็นว่า คนก็สักว่าคน ธรรมก็สักว่าธรรม ไม่อาจยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ แม้คนจะมีจำนวนมากและแสดงให้ฟังทั้งพระไตรปิฎก จึงเป็นเหมือนเทน้ำใส่หลังหมา มันสลัดออกเกลี้ยงไม่มีเหลือ ธรรมจึงไม่มีความหมายในใจของคน เหมือนน้ำไม่มีความหมายบนหลังหมาฉะนั้น

ท่านถามหลวงปู่ขาวว่า

ท่านเล่า เวลานี้ใจเป็นเหมือนหลังหมาหรืออย่างไรกันแน่ จึงมัวตำหนิแต่ธรรมโดยถ่ายเดียวว่า ไม่ยังผลให้เกิดขึ้นแก่ตน เพื่อสำเร็จมรรคผลนิพพานง่าย ๆ เหมือนครั้งพุทธกาล โดยไม่คำนึงใจตัวบ้าง ซึ่งกำลังสลัดปัดธรรมออกจากใจ ยิ่งกว่าหมาสลัดน้ำออกจากหลังของมัน ถ้าย้อนมาคิดถึงความบกพร่องของตนบ้าง ผมเข้าใจว่าธรรมจะมีที่ซึมซาบและสถิตอยู่ในใจได้บ้าง ไม่ไหลผ่านไป ๆ ราวกับลำคลองไม่มีแอ่งเก็บน้ำดังที่เป็นอยู่เวลานี้ คนสมัยพุทธกาลมีกิเลสบางหรือหนาก็เป็นคุณและโทษของคนสมัยนั้นโดยเฉพาะ มิได้มาทำความลำบากหนักใจให้แก่คนสมัยนี้ ซึ่งมีกิเลสชนิดใด ก็ก่อความเดือดร้อนให้แก่กันเอง แทบจะไม่มีโลกให้อยู่ ถ้าไม่สนใจแก้ไข พอให้โลกว่างจากการวางเพลิงเผากันบ้าง การตำหนิติชมใครและสมัยใดก็ตามย่อมไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าไม่สนใจตำหนิติชมตัวเองผู้กำลังก่อไฟเผาตัวและผู้อื่นให้เดือดร้อนอยู่เวลานี้อันเป็นการพรากไฟราคะ โทสะ โมหะออกจากกันและกัน ที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่ พอมีทางก้าวเดินเข้าสู่ความสงบสุขได้บ้าง ไม่ร้อนระอุด้วยไฟเหล่านี้จนเกินตัว สมกับโลกมนุษย์อันเป็นแดนของสัตว์ผู้ฉลาดกว่าสัตว์อื่น ๆ บรรดาที่อยู่ร่วมโลกกันดังนี้

ท่านว่า ท่านอาจารย์มั่นเข่นใหญ่ เกี่ยวกับปัญหาโลกแตกของเราที่เรียนถาม แม้ไม่เรียนมากมายนัก แต่เวลาท่านหยิบยกออกมาคล้ายกับปัญหานี้เป็นเสี้ยนหนามแก่พระศาสนาและท่านตลอดตัวเราเอง แบบจะเยียวยาไม่ได้ เรารู้สึกเห็นโทษของตัวและเกิดความไม่สบายใจหลายวัน ทั้งที่ความจริงเราก็มิได้สงสัยว่า สมัยนี้จะไม่มีผู้สามารถบรรลุธรรมได้ ท่านเลยสับเขกเอาเสีย นับว่าพอดีกับคนปากไวอยู่ไม่เป็นสุข แต่ก็ดีอย่างหนึ่งที่ได้ฟังธรรมท่านอย่างถึงใจ

เท่าที่ผมเล่ามานี้ยังไม่ถึงเสี้ยวแห่งธรรมลึกซึ้งและเผ็ดร้อนที่ท่านแสดงนั่นเลย นั่นยิ่งลึกซึ้งและเผ็ดร้อนยิ่งกว่ามหาสมุทรสุดสาครและไฟในนรก แม้เรื่องผ่านไปแล้วท่านยังใส่ปัญหาผมอย่างเหน็บแนมเรื่อยมา บางครั้งยังยกปัญหานั้นมาประจานต่อหน้าที่ประชุมอีกด้วย ไม่ให้เสร็จสิ้นลงง่าย ๆ ว่ามิจฉาทิฐิบ้าง เทวทัตทำลายศาสนาบ้าง แหลกไปหมดไม่มีชิ้นดีเลย จนทำให้หมู่เพื่อนสงสัย มาถามก็มี ว่าเป็นดังท่านว่าจริง ๆ หรือ ผมต้องได้ชี้แจงให้ท่านทราบว่าผมมิได้เป็นไปตามปัญหาที่เรียนถามท่าน เป็นแต่อุบายเพื่อฟังธรรมท่านเท่านั้น ปกติถ้าไม่มีอุบายแปลก ๆ ขึ้นเรียนถาม ท่านไม่เทศน์ให้ฟัง แต่การยกอุบายขึ้นเรียนถามนั้นผมเองก็โง่ไป โดดไปคว้าเอาค้อนมาให้ท่านตีหัวเอา แทนที่จะยกอุบายอันราบรื่นดีงามขึ้นเรียนถาม และฟังท่านอธิบายพอหอมปากหอมคอ

ตามปกติก็เป็นดังหลวงปู่ขาวเล่าให้ฟัง ถ้าไม่มีอะไรแปลก ๆ เรียนถามท่านก็พูดไปธรรมดา แม้เป็นธรรมก็เป็นไปอย่างเรียบ ๆ ไม่ค่อยถึงใจนัก เมื่อเรียนถามปัญหาชนิดแปลก ๆ รู้สึกท่านคึกคักและเนื้อธรรมที่แสดงออกเวลานั้นก็เหมาะกับความต้องการดังที่เคยเรียนแล้วในประวัติท่าน

ความจริงท่านก็มิได้สงสัยหลวงปู่ขาวว่าเห็นผิดไปต่าง ๆ ดังที่ท่านดุด่าขู่เข็ญ แต่เป็นอุบายของท่านผู้ฉลาดในการแสดงธรรม ย่อมมีการพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ เพื่อปลุกประสาทผู้ฟังให้ได้ข้อคิดเป็นคติเตือนใจไปนาน ๆ บ้าง ไม่เช่นนั้นก็จะพากันนอนกอดความโง่ไม่สนใจคิดอะไรกันบ้างเลย และจะกลายเป็นกบเฝ้ากอบัวอยู่เปล่า ๆ พอถูกท่านสับเขกเสียบ้างดูเหมือนหูตั้งตาสว่างขึ้นได้บ้าง

นิสัยพระธุดงคกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นชอบขู่เข็ญสับเขกอยู่เสมอ จึงพอได้สติปัญญาขบคิดบ้าง ถ้าแสดงไปเรียบ ๆ ฟังไปเงียบ ๆไม่มีที่สะดุดฉุดใจให้ตื่นเต้นตกใจและกลัวบ้าง ใจคอยแต่จะหลับใน ไม่ค่อยได้อุบายพอเป็นเครื่องส่งเสริมสติปัญญาบ้างเลย กิเลสชนิดต่าง ๆ ที่คอยจะแซงหน้าอยู่แล้ว มักได้โอกาส ออกเพ่นพ่านก่อกวนและรังควานใจ เพราะอุบายไม่ทันกับความฉลาดของมัน เมื่อได้รับอุบายแปลก ๆ จากท่านเพราะการเรียนถามปัญหาเป็นสาเหตุ สติปัญญาก็รู้สึกคึกคักแพรวพราวขึ้นบ้าง ดังนั้นที่หลวงปู่ขาวเรียนถามท่านอาจารย์มั่นแม้จะผิดบ้างถูกบ้าง จึงอยู่ในข่ายที่ควรได้รับประโยชน์จากปัญหาธรรมนั้น ๆ ตามสมควรดังที่เคยได้รับเสมอมา

ท่านว่าปีจำพรรษากับท่านอาจารย์มั่นปีแรกที่เชียงใหม่ เกิดความปีติยินดีอย่างบอกไม่ถูก สมที่พยายามติดตามท่านมาหลายปี แม้จะได้ฟังโอวาทท่านบ้างในที่ต่าง ๆ ก็เพียงชั่วระยะไม่จุใจ เดี๋ยวก็ถูกท่านขับไล่หนีไปอยู่คนละทิศละทาง เมื่อสบโอกาสวาสนาช่วย ได้จำพรรษากับท่านจริง ๆ ในพรรษานั้น จึงดีใจมากและเร่งความเพียรใหญ่แทบไม่ได้หลับนอน บางคืนประกอบความเพียรตลอดรุ่ง คืนวันหนึ่งจิตสงบรวมลงอย่างเต็มที่ไปพักใหญ่จึงถอนขึ้นมา เกิดความอัศจรรย์ในความสว่างไสวของใจซึ่งไม่เคยเป็นถึงขนาดนั้นมาก่อน ทำให้เพลิดเพลินในธรรมจนสว่างคาตาไม่ได้หลับนอนเลย

ในคืนวันนั้น พอตื่นเช้าได้เวลาเข้าไปทำข้อวัตรอุปัฏฐากท่านอาจารย์มั่นและขนบริขารท่านลงมาที่ฉัน พอท่านออกจากที่ภาวนา ตาท่านจับจ้องมองดูหลวงปู่ขาวจนผิดสังเกต ท่านเองรู้สึกกระดากอายและกลัวท่านว่าตนทำผิดอะไรไปหรืออย่างไร สักประเดี๋ยวท่านก็พูดออกมาว่า

“ท่านขาวนี้ภาวนาอย่างไร คืนนี้จิตจึงสว่างไสวมากผิดกับที่เคยเป็นมาทุก ๆ คืน นับแต่มาอยู่กับผมต้องอย่างนี้ซิ จึงสมกับผู้มาแสวงธรรม ทีนี้ท่านทราบหรือยังว่าธรรมอยู่ที่ไหน คืนนี้สว่างอยู่ที่ไหนล่ะท่านขาว”

“สว่างอยู่ที่ใจครับผม” ท่านเรียนตอบ ทั้งกลัวทั้งอายแทบตัวสั่นที่ไม่เคยได้รับคำชมเชยแกมคำซักถามเช่นนั้น

แต่ก่อนธรรมไปอยู่ที่ไหนเล่า ท่านจึงไม่เห็น นั่นแลธรรม ท่านจงทราบเสียแต่บัดนี้เป็นต้นไป ธรรมอยู่ที่ใจนั่นแล ต่อไปท่านจงรักษาระดับจิตระดับความเพียรไว้ให้ดีอย่าให้เสื่อมได้ นั่นแลคือฐานของจิต ฐานของธรรม ฐานของความเชื่อมั่นในธรรม และฐานแห่งมรรคผลนิพพานอยู่ที่นั่นแล จงมั่นใจและเข้มแข็งต่อความเพียรถ้าอยากพ้นทุกข์ การพ้นทุกข์ต้องพ้นที่นั่นแน่นอนไม่มีที่อื่นเป็นที่หลุดพ้น อย่าลูบคลำให้เสียเวลา เรามิใช่คนตาบอดพอจะลูบคลำ คืนนี้ผมส่งกระแสจิตไปดูท่านเห็นจิตสว่างไสวทั่วบริเวณ กำหนดจิตส่งกระแสไปทีไรเห็นเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดจนสว่าง เพราะคืนนี้ผมมิได้พักนอนเลย เข้าสมาธิภาวนาไปบ้าง ต้อนรับแขกเทพบ้าง กำหนดจิตดูท่านบ้างเรื่อยมาจนสว่างโดยไม่รู้สึก พอ

ออกจากที่จึงต้องมาถามท่าน เพราะอยากทราบเรื่องของหมู่คณะมานาน สบายไหม อัศจรรย์ไหม ทีนี้ ท่าน (พระอาจารย์มั่น) ถาม

ท่านเล่าว่า ท่านนิ่งไม่กล้าเรียนตอบท่าน เพราะท่านดูตับดูปอดเราจนหมดแล้ว จะเรียนตอบเพื่อประโยชน์อะไร นับแต่วันนั้นมายิ่งกลัวและระวังท่านมากขึ้น แม้แต่ก่อนก็เชื่อท่านว่ารู้จักใจคนอย่างเต็มใจไม่มีทางสงสัยอยู่แล้ว ยิ่งมาโดนเข้าคืนนั้นก็ยิ่งเชื่อ ยิ่งกลัวท่านมากจนพูดไม่ถูก

นับแต่วันนั้นเป็นต้นมา ท่านตั้งหลักใจได้อย่างมั่นคงและเจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับไม่มีเสื่อมถอยเลย ท่านอาจารย์มั่นก็จี้ใจเราอยู่เสมอ เผลอตัวไม่ได้ เป็นโดนท่านดุทันทีและดุเร็วยิ่งกว่าแต่ก่อน การที่ท่านช่วยจี้ช่วยเตือนเรื่อยมานั้น ความจริงท่านช่วยรักษาจิตรักษาธรรมให้เรา กลัวจะเสื่อมไปเสีย นับแต่นั้นมาก็ได้จำพรรษากับท่านเรื่อยมา พอออกพรรษาแล้วก็ออกเที่ยวบำเพ็ญในที่ต่าง ๆ ที่เห็นว่าสะดวกแก่ความเพียร ท่านอาจารย์เองก็ไปอีกทางหนึ่งโดยลำพัง ท่านไม่ชอบให้พระติดตาม ต่างองค์ต่างแยกกันไปตามอัธยาศัย เมื่อเกิดข้อข้องใจค่อยไปเรียนถามเพื่อท่านชี้แจงแก้ไขให้เป็นพัก ๆ ไป

ความเพียรทางใจของหลวงปู่ขาวนับวันเจริญก้าวหน้า สติปัญญาค่อยแตกแขนงออกไปโดยสม่ำเสมอ จนกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ อิริยาบถต่าง ๆ เป็นอยู่ด้วยความเพียร มีสติกับปัญญาเป็นเพื่อนสอนในการประกอบความเพียร จิตใจรู้สึกอาจหาญชาญชัย ไม่หวั่นเกรงต่ออารมณ์ที่เคยเป็นข้าศึกและแน่ใจต่อทางพ้นทุกข์ ไม่สงสัยแม้ยังไม่หลุดพ้น

เวลาท่านไม่สบายอยู่ในป่าอยู่ในเขา ท่านไม่ค่อยสนใจกับหยูกยาอะไรเลยยิ่งไปกว่าการระงับด้วยธรรมโอสถ ซึ่งได้ผลทั้งทางร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กันและยึดเป็นหลักใจระลึกไว้ได้นานกว่าธรรมดา ท่านเคยระงับได้ด้วยวิธีภาวนามาหลายครั้ง จนเป็นที่มั่นใจต่อการพิจารณาเวลาไม่สบายเริ่มแต่จิตเป็นสมาธิคือมีความสงบเย็นใจ เวลาเป็นไข้ทีไร ท่านต้องตั้งหน้าสู้ตายกับการภาวนาด้วยความมั่นใจที่เคยเห็นผลประจักษ์มาแล้ว

แรก ๆ ได้อาศัยท่านอาจารย์มั่นคอยให้อุบายเสมอในเวลาเป็นไข้ โดยยกเรื่องท่านขึ้นเป็นพยานว่า ท่านจะได้กำลังใจสำคัญ ๆ ทีไร ต้องได้จากการเจ็บป่วยแทบทั้งสิ้น เจ็บหนัก ป่วยหนักเท่าไร สติปัญญายิ่งหมุนตัวดีและรวดเร็วไปกับเหตุการณ์นั้น ๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาเจ็บป่วย โดยไม่ต้องถูกบังคับให้พิจารณาและไม่สนใจกับความหมายหรือความตายอะไรเลย นอกจากจะพยายามให้รู้ความจริงของทุกขเวทนาทั้งหลายที่เกิดขึ้นและโหมเข้ามาในเวลานั้น ด้วยสติปัญญาที่เคยฝึกหัดอยู่เป็นประจำจนชำนิชำนาญ

บางครั้งท่านอาจารย์มั่นมาเตือนขณะเป็นไข้ เป็นเชิงปัญหาเหน็บ ๆ ว่า

ท่านเคยคิดไหมว่า ท่านเคยทุกข์ก่อนจะตาย ทุกข์มากยิ่งกว่าทุกข์ที่กำลังเป็นอยู่ขณะนี้ในภพชาติที่ผ่าน ๆ มา เพียงทุกข์ในเวลาเป็นไข้ธรรมดา ซึ่งโลก ๆ เขาก็ได้เรียนธรรมเขายังพออดทนได้ บางรายเขายังมีสติดีมีมรรยาทงามกว่าพระเราเสียอีก คือเขาไม่แสดงอาการทุรนทุรายกระสับกระส่าย ร้องครางทิ้งเนื้อทิ้งตัว เหมือนพระบางองค์ที่แย่ ๆ สิ่งไม่น่าจะมีแฝงอยู่ในวงพุทธศาสนาเลย และไม่น่าจะมีเพราะจะทำศาสนาให้เปื้อนเปรอะไปด้วย แม้เจ็บมากทุกข์มากเขายังมีสติควบคุมมรรยาทให้อยู่ในความพอดีงามตาได้อย่างน่าชม

ผมเคยเห็นฆราวาสป่วยมาแล้ว โดยลูก ๆ เขามานิมนต์ผมเข้าไปเยี่ยมพ่อเขา เวลาจวนตัวจะไปไม่รอด พ่อเขาอยากพบเห็นและกราบไหว้ในวาระสุดท้ายพอเป็นขวัญใจระลึกได้ เวลาจะแตกดับจริง ๆ ขณะเราเข้าถึงบ้าน พ่อเขาพอมองเห็นเรากำลังก้าวเข้าไปที่เตียงนอนเท่านั้น ทั้งที่กำลังป่วยหนักปกติลุกนั่งคนเดียวไม่ได้ต้องช่วยพยุงกัน แต่ขณะนั้นเขายังสามารถลุกพรวดพราดขึ้นคนเดียวได้ด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเต็มที่ ไม่มีอาการไข้และป่วยหนักใด ๆ ปรากฏเหลืออยู่พอให้ทราบได้ว่าเขาป่วยหนักเลย ทั้งกราบทั้งไหว้ด้วยความรื่นเริงบันเทิงในจิตใจและมรรยาทที่อ่อนน้อมสวยงาม จนใคร ๆ ในบ้านเกิดพิศวงงงงันไปตาม ๆ กันว่า เขาลุกขึ้นมาโดยลำพังคนเดียวได้อย่างไร เมื่อปกติแม้จะพลิกตัวเปลี่ยนการนอนท่าต่าง ๆ ก็ได้ช่วยกันอย่างเต็มไม้เต็มมือ เพราะความระมัดระวังกลัวจะถูกกระทบกระเทือนมากและอาจสลบหรือตายไปเสียในขณะนั้นแต่พอเห็นท่านเข้ามากลับเป็นคนใหม่ขึ้นมาจากคนไข้ที่จวนจะตายอยู่แล้ว จึงอัศจรรย์ไม่เคยเห็นดังนี้ และชาวบ้านพูดกับผมว่า เขาตายไป

หลังจากเวลาที่ผมออกมาไม่นานนักเลย ด้วยความมีสติตลอดเวลาสิ้นลมหายใจ และไปอย่างสงบประสบสุคโตไม่ผิดพลาด

ส่วนท่านเองไม่เห็นเป็นไข้หนักถึงขนาดนั้น ทำไมนอนใจไม่พิจารณา หรือมันหนักด้วยความอ่อนแอทับถมจิตใจ จึงทำให้ร่างกายอ่อนเปียกไปด้วย พระกรรมฐานถ้าขืนเป็นกันลักษณะนี้มาก ๆ ศาสนาต้องถูกตำหนิ กรรมฐานต้องล่มจม ไม่มีใครสามารถทรงไว้ได้เพราะมีแต่คนอ่อนแอ กรรมฐานอ่อนแอ คอยแต่ขึ้นเพียงให้กิเลสมันสับเอายำเอา สติปัญญาพระพุทธเจ้าท่านมิได้ประทานไว้สำหรับคนขี้เกียจอ่อนแอโดยนอนเฝ้านั่งเฝ้าไข้อยู่เฉย ๆ ไม่คิดค้นพิจารณาด้วยธรรมดังกล่าวเลย

การหายไข้หรือทางตายของผู้อ่อนแอไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย สู้หนูตายตัวเดียวก็ไม่ได้ ท่านอย่านำลัทธิและวิชาหมูนอนคอยเขียงอยู่เฉย ๆ มาใช้ในวงศาสนาและวงพระกรรมฐาน ผมอายฆราวาสผู้เขาดีกว่าพระและอายหนูตัวที่ตายแบบเรียบ ๆ ซึ่งดีกว่าพระที่เป็นไข้แล้วอ่อนแอและตายไปด้วยความไม่มีสติปัญญารักษาตัว

ท่านลองพิจารณาดูว่าสัจธรรมมีทุกขสัจเป็นต้น ที่ปราชญ์ท่านว่าเป็นธรรมของจริงสุดส่วน นั้นจริงอย่างไรบ้าง และจริงอยู่ที่ไหนกันแน่ หรือจริงอยู่ที่ความประมาทอ่อนแอ ดังที่พากันเสริมสร้างอยู่เวลานี้ นั่นคือการเสริมสร้างสมุทัยทับถมจิตใจให้โงหัวไม่ขึ้นต่างหาก มิได้เป็นทางมรรค เครื่องนำให้หลุดพ้นแต่อย่างใดเลย

ผมที่กล้ายืนยันว่าเคยได้กำลังใจในเวลาป่วยหนักนั้น ผมพิจารณาทุกข์ที่เกิดกับตัว จนเห็นสถานที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปของมันอย่างชัดเจนด้วยสติปัญญาจริง ๆ จิตที่รู้ความจริงของทุกข์แล้วก็สงบตัวลงไม่แสดงการส่ายแส่แปรสภาพไปเป็นอื่น นอกจากดำรงตนอยู่ในความจริงและเป็นหนึ่งอยู่เพียงดวงเดียว ไม่มีอะไรมารบกวนลวนลามเท่านั้น ไม่เห็นความแปลกปลอมใด ๆ เข้ามาเคลือบแฝงได้เลย ทุกขเวทนาก็ดับสนิทลงในเวลานั้น แม้ไม่ดับก็ไม่สามารถทับจิตใจเราได้ คงต่างอันต่างจริงอยู่เพียงเท่านั้น นี่แลที่ว่าสัจธรรมเป็นของจริงสุดส่วน จริงอย่างนี้เองท่าน คือท่านอยู่ที่จิตดวงมีสติปัญญารอบตัวเพราะการพิจารณา มิใช่เพราะอ่อนแอ เพราะนั่งทับนอนทับสติปัญญาเครื่องมือที่ทันกันกับทางแก้กิเลสอยู่เฉย ๆ

ผมจะเปรียบเทียบให้ท่านฟัง หินนั้นปาหัวคนก็แตก ทับหัวคนก็ตายได้แต่นำมาทำประโยชน์เช่นเป็นหินลับมีดหรืออะไร ๆ ก็ได้ ตามแต่คนโง่จะนำมาทำลายสังหารตน หรือคนฉลาดจะนำมาทำเป็นหินลับมีดหรืออื่น ๆ เพื่อประโยชน์แก่ตนตามต้องการ สติปัญญาก็เช่นกัน จะนำไปใช้ในทางผิดคิดไตร่ตรองในทางไม่ชอบ ฉลาดประกอบอาชีพในทางผิด เช่น ฉลาดหาอุบายฉกลักปล้นจี้เขา เร็วยิ่งกว่าลิงจนตามไม่ทัน ก็ย่อมเกิดโทษเพราะนำสติปัญญาไปใช้ในทางที่ผิด จะนำสติปัญญามาใช้เป็นการอาชีพในทางที่ถูก เช่น คิดปลูกบ้านสร้างเรือน เป็นช่างไม้ช่างเขียนช่างแกะลวดลายต่าง ๆ เป็นต้น หรือจะนำมาใช้แก้กิเลสตัณหาตัวเหนียวแน่นแก่นวัฏฏะ ที่พาให้เวียนเกิดเวียนตายอยู่ ไม่หมดจนหมดสิ้นไปจากใจ กลายเป็นความบริสุทธิ์ถึงวิมุตติพระนิพพานทั้งเป็น ในวันนี้ เดือนนี้ ปีนี้ ชาตินี้ ก็ไม่เหลือวิสัยของมนุษย์จะทำได้ ดังที่ท่านผู้ฉลาดทำได้กันมาแล้ว แต่ต้นพุทธกาลจนถึงปัจจุบันคือวันนี้

ปัญญาย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้สนใจใคร่ครวญไม่มีทางสิ้นสุด.เพราะสติกับปัญญาไม่เคยจนตรอกหลอกตัวเองแต่ไหนแต่ไรมา พอจะทำให้กลัวว่า ตนจะมีสติปัญญามากเกินไป จะกลายเป็นคนดีช่านผลาญธรรมประคองตัวไปไม่รอด และจอดจมในกลางคัน

สติปัญญานี้ ปราชญ์ท่านชมว่า เป็นสิ่งที่เยี่ยมยอดอย่างออกหน้าออกตาแต่ดึกดำบรรพ์มาไม่เคยล้าสมัย ท่านจึงควรคิดค้นสติปัญญาขึ้นมาเป็นเครื่องป้องกันและทำลายข้าศึกอยู่ภายในให้สิ้นซากไปจะเห็นใจดวงประเสริฐว่ามีอยู่กับตัวแต่ไหนแต่ไรมา

การสอนท่านด้วยธรรมเหล่านี้ ล้วนเป็นธรรมที่ผมเคยพิจารณาและได้ผลมาแล้ว มิได้สอนแบบสุ่มเดาเกาหาที่คันไม่ถูก แต่สอนตามที่รู้ที่เห็นที่เคยเป็นมาไม่สงสัย ใครที่อยากพ้นทุกข์ แต่กลัวทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนไม่ยอมพิจารณา ผู้นั้นไม่มีวันพ้นทุกข์ไปได้ เพราะทางไปนิพพานต้องอาศัยทุกข์กับสมุทัยเป็นที่เหยียบย่างไปด้วยมรรคเครื่องดำเนิน พระพุทธเจ้าและพระสาวกอรหันต์ทุก ๆ พระองค์ ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วยสัจธรรมสี่กันทั้งนั้น ไม่ยกเว้นแม้องค์เดียว ว่าไม่ได้ผ่านสัจธรรมสี่โดยสมบูรณ์

ก็เวลานี้มีสัจจะใดบ้างที่กำลังประกาศความจริงของตนอยู่ในกายในใจท่านอย่างเปิดเผย ท่านจงพิจารณาสัจจะนั้นด้วยสติปัญญาให้รู้แจ้งตามความจริงกองสัจจะนั้น ๆ อย่านั่งเข้านอนเฝ้ากันอยู่เฉย ๆ จะกลายเป็นโมฆบุรุษในวงสัจธรรม ซึ่งเคยเป็นของจริงมาดั้งเดิม

ถ้าพระธุดงคกรรมฐานเราไม่สามารถอาจรู้ความจริงที่ประกาศอยู่กับตนอย่างเปิดเผยได้ ก็ไม่มีใครจะสามารถอาจรู้ได้ เพราะวงพระกรรมฐานเป็นวงที่ใกล้ชิดสนิทกับสัจธรรมอยู่มากกว่าวงอื่น ๆ ที่ควรจะรู้เห็นได้ก่อนใครหมด วงนอกจากนี้แม้จะมีสัจธรรมประจำกายประจำใจด้วยกันก็จริง แต่ยังห่างเหินต่อการพิจารณาอันเป็นทางรู้แจ้งผิดกัน เนื่องจากเพศ และโอกาสที่จะอำนวยต่างกัน เฉพาะพระธุดงคกรรมฐานซึ่งพร้อมทุกอย่างแล้วในการดำเนินและเดินก้าวเข้าสู่ความจริงที่ประกาศอยู่กับตัวทุกเวลา ถ้าท่านเป็นเลือดนักรบสมนามที่ศาสดาทรงขนานให้ว่าศากยบุตรพุทธชิโนรสจริง ๆ แล้วท่านจงพยายามพิจารณาให้รู้แจ้งสัจจะคือทุกขเวทนาที่กำลังประกาศตัวอยู่อย่างโจ่งแจ้งเปิดเผยในกายในใจท่านเวลานี้ อย่าปล่อยให้ทุกขเวทนาเหยียบย่ำทำลายและกาลเวลาผ่านไปเปล่า

ขอให้ยึดความจริงจากทุกขเวทนาขึ้นสู่สติปัญญา และตีตราประกาศฝังใจลงอย่างแน่นหนา แต่บัดนี้เป็นต้นไปว่า ความจริงสี่อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ตลอดมานั้น บัดนี้ทุกขสัจได้แจ้งประจักษ์กับสติปัญญาเราแล้วไม่มีทางสงสัย นอกจากจะพยายามเจริญให้ความจริงนั้น ๆ เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับ จนหายสงสัยโดยสิ้นเชิงเท่านั้น

ถ้าท่านพยายามดังที่ผมสั่งสอนนี้แม้ไข้ในกายท่านจะกำเริบรุนแรงเพียงไร ท่านเองจะเป็นเหมือนคนมิได้เป็นอะไร คือใจท่านมิได้ไหวหวั่นสั่นสะเทือนไปตามอาการแห่งความสุขความทุกข์ที่เกิดขึ้นในกายนั่นเลย มีแต่ความภาคภูมิใจที่สัมผัสสัมพันธ์กับความที่ได้รู้แล้วเห็นแล้วโดยสม่ำเสมอ ไม่แสดงอาการลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะไข้กำเริบหรือไข้สงบตัวลงแต่อย่างใด

นี่แลคือการเรียนธรรมเพื่อความจริง ปราชญ์ท่านเรียนกันอย่างนี้ ท่านมิได้ไปปรุงแต่งเวทนาต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความต้องการ เช่นอยากให้เป็นอย่างนั้น อยากให้เป็นอย่างนี้ตามชอบใจ ซึ่งเป็นการสั่งสมสมุทัยให้กำเริบรุนแรงยิ่งขึ้น แทนที่จะเป็นไปตามใจชอบ ท่านจงจำไว้ให้ถึงใจ พิจารณาให้ถึงอรรถถึงธรรม คือความจริงที่มีอยู่กับท่านเอง ซึ่งเป็นฐานะที่ควรรู้ได้ด้วยตนเองแต่ละราย ๆ ผมเป็น

เพียงผู้แนะอุบายให้เท่านั้น ส่วนความเก่งกาจอาจหาญ หรือความล้มเหลวใด ๆ นั้นขึ้นอยู่กับผู้พิจารณาโดยเฉพาะ ผู้อื่นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

เอานะท่าน จงทำให้สมหน้าสมตาที่เป็นลูกศิษย์มีครูสั่งสอน อย่านอนเป็นที่เช็ดเท้าให้กิเลสขึ้นย่ำยีตีแผ่ได้ จะแย่และเดือดร้อนในภายหลัง จะว่าผมไม่บอก

ท่านเล่าว่า พอท่าน (พระอาจารย์มั่น) เทศน์ให้เราแบบพายุบุแคมอยู่พักใหญ่แล้วก็หนีไป เราเองรู้สึกตัวจะลอยเพราะความปีติยินดีและตื่นเต้นในโอวาทที่ฉลาดแหลมคม และออกมาจากความเมตตาท่านล้วน ๆ ไม่มีอะไรจะมีคุณค่าเสมอเหมือนได้ในเวลานั้น พอท่านไปแล้วเท่านั้น เราเองก็น้อมอุบายที่ท่านเมตตาสั่งสอนเข้าพิจารณาแก้ทุกขเวทนาที่กำลังแสดงตัวอยู่เต็มความสามารถ โดยไม่มีความย่อท้ออ่อนแอแต่อย่างใดเลย ขณะพิจารณาทุกขเวทนาหลังจากท่านไปแล้ว ราวกับท่านนั่งคอยดูและคอยให้อุบายช่วยเราอยู่ตลอดเวลา ยิ่งทำให้มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับทุกข์มากขึ้น

ขณะพิจารณานั้นได้พยายามแยกทุกข์ออกเป็นขันธ์ ๆ คือ แยกกายและอาการต่าง ๆ ของกายออกเป็นขันธ์หนึ่ง แยกสัญญา ที่คอยมั่นหมายหลอกลวงเรา ออกเป็นขันธ์หนึ่ง แยกสังขารคือความคิดปรุงต่าง ๆ ออกเป็นขันธ์หนึ่ง และ แยกจิตออกเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง แล้วพิจารณาเทียบเคียงหาเหตุผลบั้นปลายของตัวทุกข์ ที่กำลังแสดงอยู่ในกายอย่างชุลมุนวุ่นวาย โดยมิได้มีกำหนดว่าทุกข์จะดับ เราจะหาย หรือทุกข์จะกำเริบ เราจะตาย แต่สิ่งที่หมายมั่นปั้นมือจะให้รู้ตามความมุ่งหมายเวลานั้น คือความจริงของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น เฉพาะที่อยากรู้มากในเวลานั้นคือ ทุกขสัจ ว่าเป็นอะไรกันแน่ ทำไมจึงมีอำนาจมาก สามารถทำจิตใจของสัตว์โลก ให้สะเทือนหวั่นไหวได้ทุกตัวสัตว์ ไม่ยกเว้นว่าเป็นใครเอาเลย ทั้งเวลาทุกข์แสดงขึ้นธรรมดาเพราะความกระทบกระเทือนจากเหตุต่าง ๆ ทั้งแสดงขึ้นในวาระสุดท้ายตอนจะโยกย้ายภพภูมิไปสู่โลกใหม่ ภูมิใหม่ สัตว์ทุกถ้วนหน้ารู้สึกหวั่นเกรงกันนักหนา ไม่มีรายใดหาญสู้หน้ากล้าเผชิญ นอกจากทนอยู่ด้วยความหมดหนทางเท่านั้น ถ้าสามารถหลบหลีกได้ก็น่าจะหลบไปอยู่คนละมุมโลกเพราะความกลัวทุกข์ตัวเดียวนี้เท่านั้น เราเองก็นับเข้าในจำนวนสัตว์โลกผู้ขี้ขลาดหวาดกลัวทุกข์ จะปฏิบัติตัวอย่างไรกับทุกข์ที่กำลังแสดงอยู่นี้ จึงจะเป็นผู้องอาจกล้าหาญด้วยความจริงเป็นพยาน

เอาละเราต้องสู้กับทุกข์ด้วยสติปัญญาตามทางศาสดาและครูอาจารย์สั่งสอนไว้ เมื่อสักครู่นี้ ท่านอาจารย์มั่นท่านก็ได้เมตตาสั่งสอนอย่างตั้งใจ ไม่มีทางสงสัย ท่านสอนว่าให้สู้ด้วยสติปัญญา โดยแยกแยะขันธ์นั้น ๆ ออกดูอย่างชัดเจน ก็เวลานี้ทุกขเวทนาเป็นขันธ์อะไร เป็นรูป เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณและเป็นจิตได้ไหม? ถ้าเป็นไม่ได้ ทำไมเราจึงเหมาเอาทุกขเวทนาว่าเป็นเรา เป็นเราทุกข์ เราจริง ๆ คือทุกขเวทนานี้ละหรือ หรืออะไรกันแน่ ต้องให้ทราบความจริงกันในวันนี้ ถ้าเวทนาไม่ดับ และเราไม่รู้แจ้งทุกขเวทนาด้วยสติปัญญาอย่างจริงใจ แม้จะตายไปกับที่นั่งภาวนานี้เราก็ยอม แต่จะไม่ยอมลุกจากที่ ให้ทุกขเวทนาหัวเราะเย้ยหยันเป็นอันขาด นับแต่ขณะนั้นสติปัญญาทำการแยกแยะห้ำหั่นกันอย่างเอาเป็นเอาตายเข้าว่า ระหว่างสงครามของจิตกับทุกขเวทนาต่อสู้กันอยู่เวลานั้น กินเวลาห้าชั่วโมง จึงได้รู้ความจริงจากขันธ์แต่ละขันธ์ได้ เฉพาะอย่างยิ่ง รู้เวทนาขันธ์อย่างชัดเจนด้วยปัญญา ทุกขเวทนาดับลงในทันทีที่พิจารณารอบตัวเต็มที่

ท่านว่าท่านได้เริ่มเชื่อสัจธรรมมีทุกขสัจ เป็นต้นว่าเป็นของจริงแต่บัดนั้นมาอย่างไม่หวั่นไหวแต่นั้นมาเวลาเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ ขึ้นมา ใจมีทางต่อสู้กันกับทุกขเวทนาเพื่อชนะทางสติปัญญา ไม่อ่อนแอปวกเปียก ใจมักได้กำลังในเวลาเจ็บป่วยเพราะเป็นเวลาเอาจริงเอาจัง เอาเป็นเอาตายกันจริง ๆ ธรรมที่เคยถือเป็นของเล่นโดยไม่รู้สึกตัวมาประจำนิสัยปุถุชนในเวลาธรรมดาไม่จนตรอก ก็แสดงความจริงให้เห็นชัดในเวลานั้น ขณะพิจารณาทุกขเวทนารอบแล้วทุกข์ดับไป ใจก็รวมลงถึงฐานของสมาธิ หมดปัญหาต่าง ๆ ทางกายทางใจไปพักหนึ่ง จนกว่าจิตถอนขึ้นมา ซึ่งกินเวลาหลายชั่วโมง มีอะไรค่อยพิจารณากันต่อไปอีก ด้วยความอาจหาญต่อความจริงที่เคยเห็นมาแล้ว

ท่านว่าเมื่อจิตรวมลงถึงฐานสมาธิเพราะอำนาจการพิจารณาแล้ว ไข้ได้หายไปแต่บัดนั้นไม่กลับมาเป็นอีกเลย จึงเป็นที่น่าประหลาดใจว่าเป็นไปได้อย่างไร ข้อนี้สำหรับผู้เขียนเชื่อทั้งร้อยไม่คัดค้านเพราะเคยพิจารณาแบบเดียวกันนี้มาบ้างแล้ว ผลก็เป็นแบบเดียวกับที่ท่านพูดให้ฟังไม่มีผิดกันเลยจึงทำให้สนิทใจตลอดมาว่าธรรมโอสถสามารถรักษาโรคได้อย่างลึกลับ และประจักษ์กับท่านผู้ปฏิบัติที่มีนิสัยในทางนี้ โดยมากพระธุดงคกรรมฐานท่านชอบพิจารณาเยียวยาธาตุขันธ์ของท่านเวลาเกิดโรคภัยไข้เจ็บอย่างเงียบ ๆ โดยลำพังไม่ค่อยระบายให้ใครฟังง่าย ๆ นอกจากวงปฏิบัติด้วยกันและมีนิสัยคล้ายคลึงกัน ท่านจึงสนทนากันอย่างสนิทใจ ที่ว่าท่านบำบัดโรคด้วยวิธีภาวนานั้น มิได้หมายความว่าบำบัดได้ทุกชนิดไป แม้ท่านเองก็ไม่แน่ใจว่าโรคชนิดใดบำบัดได้ และโรคชนิดใดบำบัดไม่ได้ แต่ท่านไม่ประมาทในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวท่าน ถึงร่างกายจะตายไปเพราะโรคในกาย แต่

โรคในจิตคือกิเลสอาสวะต่าง ๆ ก็ต้องให้ตายไปด้วยอำนาจธรรมโอสถท่านบ้างเหมือนกัน ฉะนั้น การพิจารณาโรคต่าง ๆ ทั้งโรคในกายและโรคในใจท่านจึงมิได้ลดละทั้งสองทาง โดยถือว่าเป็นกิจจำเป็นระหว่างขันธ์ กับจิตจำต้องพิจารณาและรับผิดชอบกันจนวาระสุดท้าย

คราวท่านจำพรรษาที่วัดป่าบ้านโป่ง อ.สันมหาพล จ.เชียงใหม่ พรรษานั้นท่านเร่งความพากเพียรในท่าและอิริยาบถต่าง ๆ มากกว่าพรรษาก่อน ๆ ซึ่งเคยเข้าใจว่ามีความเพียรดี แต่พรรษานี้มีพิเศษไปกว่าพรรษาที่แล้ว ๆ มา โดยมีอิริยาบถ 3 ด้วยการประกอบความเพียรถ่ายเดียว คือ ยืน เดิน นั่ง ทำความเพียร ไม่ยอมนอนหากจะมีหลับบ้างก็ให้หลับในท่านั่งทำสมาธิภาวนาขณะที่ธาตุขันธ์เพียบเต็มที่ตามสภาพของมันที่ทนทานต่อการไม่ยอมหลับเลยไปไม่ไหว ซึ่งเป็นเวลาที่สติอ่อนตัวลง แต่ไม่ยอมทอดธุระต่อการหลับนอนดังที่เคยเป็นมาในอิริยาบถ 4 ทั้งนี้เพราะเห็นผลประจักษ์ใจทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญา ว่าใจมีความสงบแนบแน่น ปัญญามีความละเอียดแหลมคมและคล่องตัวกว่าความเพียรที่ดำเนินไปตามปกติธรรมดา จึงทำให้มีกำลังใจในการประคองความเพียรในท่าอิริยาบถ 3 ตลอดพรรษา โดยไม่ยอมเอนกายล้มตัวลงหลับนอนเลย ถ้าจะพูดตามภาษานักต่อสู้เพื่อเอาแพ้เอาชนะกันระหว่างกิเสสตัวเห็นแก่เสื่อแก่หมอน นอนทอดอาลัยตายอย่างแบบคนสิ้นท่า ลำตัวยาวเหยียดเหมือนงู กับศรัทธาธรรม วิริยธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม แล้วก็ว่ากิเลสตัวดึงดูดพระลงเสื่อลงหมอน ต้องทนอดอาหาร (เนื้อพระอร่อยสำหรับกิเลส) ท้องแฟบไปสามเดือน พลธรรมทั้งห้าดังกล่าวแล้วได้โอกาสก้าวเดินตามวิถีทางของศาสดา มองเห็นชัยชนะจากการต่อสู้ด้วยความเพียรในท่าอิริยาบถ 3 ไม่ห่างไกลจากตัวเลย ราวกับจะได้จะถึงธรรมอยู่ทุกอิริยาบถ พอให้เกิดกำลังใจในความเพียรอยู่ตลอดเวลา ร่างกายก็เบา ใจก็เบา ด้วยธรรมประเภทต่าง ๆ ความเพียรก็เบาในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อยุทธกับกิเลส ไม่สะทกสะท้านต่อความทุกข์ความลำบากในการต่อสู้กับกิเลสที่เห็นว่าเป็นข้าศึกอย่างถึงใจ

ในคืนวันหนึ่งขณะนั่งสมาธิภาวนา จิตสงบลงอย่างละเอียดถึงฐานสมาธิและพักอยู่เป็นเวลานานพอสมควรแล้วลองออกมาอยู่ขั้นอุปจารสมาธิ จิตปรากฏนิมิตเป็นแผ่นดินไหวหมุนเป็นกงจักร จิตเพ่งพินิจเท่าไรนิมิตนั้นยิ่งหมุนเร็วราวกับฟ้าดินจะถล่มในขณะนั้น ในความรู้สึกปรากฏว่าตัวเหาะลอยไปตามแผ่นดิน โดยมิได้ก้าวเดินเลย ขณะที่กายในนิมิตเหาะลอยอยู่นั้น คล้ายกับเหาะลอยไปมาอยู่บนทางจงกรมที่เจ้าของเคยเดินในเวลาปกติ เหาะลอยไปมาอยู่หลายตลบจึงหยุด และปรากฏแสงสว่างขึ้นในขณะที่กายหยุดเหาะลอย แสงสว่างในนิมิตนั้นปรากฏว่ามาจากบนท้องฟ้าส่องสว่างเข้า

ในดวงใจท่าน ทำให้มองเห็นอวัยวะส่วนต่าง ๆ ภายในร่างกายได้อย่างชัดเจนและเพลินในการพิจารณาดูร่างกายส่วนต่าง ๆ ด้วยอสุภกรรมฐานและไตรลักษณ์อยู่เป็นเวลานาน ใจมีความยิ้มแย้มแจ่มกระจ่างด้วยปัญญา ศรัทธา อุตสาหะอย่างแรงกล้า อุบายต่าง ๆ อันเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอ นับว่าในพรรษานั้นใจมีกำลังมาก รู้เห็นได้อย่างเด่นชัด ไม่มีความอับเฉาเศร้าใจเข้ารบกวนดังที่เคยเป็นบ่อยในกาลที่แล้ว ๆ มา มีแต่ความมั่นคงทางสมาธิและความแยบคายและคล่องตัวทางสติปัญญาเป็นคู่มิตรแห่งความเพียรประจำใจ ในอิริยาบถต่าง ๆ ระหว่างจิตกับสติปัญญาอันเป็นลักษณะความเพียรอัตโนมัติเริ่มปรากฏตัวอย่างเด่นชัดภายในจิต อิริยาบถทั้งสี่เว้นแต่ขณะหลับ จิตอยู่ในท่าแห่งความเพียรโดยสม่ำเสมอไม่ถูกบังคับขู่เข็ญเหมือนแต่ก่อน ซึ่งจำต้องบังคับถูไถกันเป็นประจำ ไม่งั้นกิเลสนำขึ้นเขียงชนิดตามยื้อแย่งไม่ทันเลย เพราะระยะนั้นกิเลสคล่องตัวรวดเร็วแหลมคมกว่าธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรมเป็นต้นเป็นไหน ๆ ใครจึงไม่ควรอวดตัวว่าเก่งกล้าสามารถขนาดจิตที่อยู่เพียงสมาธิความสงบเท่านั้น แม้จิตสงบก็ยังตกอยู่ในอำนาจเพลงกล่อมของกิเลส ให้ติดในสมาธิไม่สนใจออกพิจารณาทางด้านปัญญาอันเป็นอุบายถอดถอนมันออกจากใจจนได้ ต่อเมื่อปัญญาเคลื่อนย้ายออกทำงาน การรบการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ และได้ชัยชนะไปโดยลำดับไม่อับจนอย่างง่ายดายนั่นแล จึงจะเริ่มรู้เพลงกล่อมของกิเลสชนิดต่าง ๆ ได้โดยลำดับว่า ไพเราะเพราะพริ้งอ้อยอิ่งน่าติดจมอยู่กับมันจริง ๆ ดังนั้นสัตว์โลกจึงไม่เบื่อเพลงกล่อมชนิดต่าง ๆ ของกิเลสกัน แม้จะกล่อมซ้ำซากให้รัก ให้ชัง ให้เกลียด ให้โกรธ ให้โลภมาก ให้อยากหิวโหยและเกิดความอิดโรยและทนทุกข์ทรมานมากน้อย กี่ร้อย กี่พัน กี่หมื่น กี่แสน กี่ล้าน และกี่ล้าน ๆ ครั้ง ก็ไม่เคยเบื่อหน่ายอิ่มพอและเห็นโทษแห่งเพลงกล่อมของมันบ้างเลย จะมีบ้างราวกับฟ้าแลบ ก็ตอนได้รับความทุกข์ทรมานมาก จนตรอกซอกมุม จนหาทางออกไม่ได้จริง ๆ นั่นแล จากนั้นก็ถูกกล่อมให้เคลิ้มหลับไปอีกไม่มีวันตื่น พอเห็นโทษของมันบ้างเลย

ความเพียรขั้นนี้เริ่มเป็นความเพียรรุก ความเพียรรบ ความเพียรตีตลบ หลายสันหลายคม เพื่อเข่นฆ่ากิเลสไปโดยลำดับ ไม่อับเฉาเมามัวมั่วสุมกับกิเลสว่าเป็นมิตรเป็นสหาย และมอบเป็นมอบตายกับมันเหมือนแต่ก่อนที่ธรรมาวุธ มีสติปัญญาเป็นต้น ยังไม่อาจหาญเทรียงไกร ระยะนี้ธรรมาวุธทุกประเภททุกขนาดเริ่มเกรียงไกรฉายแสงแพรวพราวออกมาแล้ว สนุกขุดค้นหยิบยกขึ้นห้ำหั่นกับกิเลสชนิดต่าง ๆ อย่างไม่อั้น ไม่ออมแรง ความมุ่งมั่นต่อแดนพ้นทุกข์นับวันมีกำลังกล้าถึงขนาดเร่งความเพียรชนิดกล้าเป็นกล้าตาย ใครดีใครอยู่ ใครไม่ดีจงบรรลัย ไม่มีคำว่าเสียดายป่าช้าการเกิดตายซึ่งเป็นขวากหนามที่กิเลสปักเสียบไว้ ใจดวงที่กิเลสเคยเป็นเจ้าอำนาจครอบครองมานานแสนนานจะไม่ยอมปล่อยให้มันครอบครองอีกต่อไป ต้องเป็นวิสุทธิธรรมอันประเสริฐเลิศเลอเท่านั้นครอบครองใจ ที่

จะยอมให้กิเลสวัฏจักรก็ครองใจ ธรรมก็ครองใจ แต่ถูกขับไล่ให้พ่ายแพ้แก่กิเลสอยู่ร่ำไปดังที่เป็นมาแล้วนั้นจะไม่ยอมให้มีในใจดวงนี้ได้อีก อย่างไรต้องปราบวัฏจักรวัฏจิตให้บรรลัยลงจากใจภพนี้และในไม่ช้านี้ ด้วยธรรมาวุธอันทันสมัยอย่างไม่สงสัย

พอออกพรรษาแล้วท่านก็ออกเที่ยวธุดงคกรรมฐานไปตามอัธยาศัย ท่านเล่าว่าท่านไปพักอยู่หมู่บ้านป่าใน จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีกุฏิเล็กเพื่อบำเพ็ญภาวนาอยู่หลังหนึ่ง เพราะที่นั่นเคยเป็นที่พักบำเพ็ญของพระธุดงคกรรมฐานมาก่อน เห็นว่าสงัดดีและห่างจากหมู่บ้านพอประมาณ ท่านจึงเข้าพักบำเพ็ญที่นั่น วันหนึ่งตอนกลางวันฝนตกหนักไม่อาจลงเดินจงกรมได้ ท่านจึงปิดประตูหน้าต่างฝาแถบ (ฝาขัดแตะ) นั่งภาวนาอยู่ในกุฏินั้นซึ่งมีพื้นสูงพอประมาณ ขณะที่นั่งพิจารณาธรรมทั้งหลายอยู่ ปรากฏเสมือนมีท่อไฟแทงขึ้นมาที่ก้นท่าน ร้อนแปลบ ๆ หยุดไปแล้วก็ร้อนขึ้นมาอีกท่านจึงย้อนมาพิจารณาว่าคืออะไร พอย้อนจิตมากำหนดจดจ่อเมื่อเอาเหตุเอาผลกับท่อไฟที่กำลังเผาก้นท่านอยู่นั้นก็ทราบว่า ไฟนี้เป็นไฟราคะตัณหาแสดงขึ้นมาจากใต้ถุนกุฏิ มิได้แสดงขึ้นกับใจท่านเอง ท่านกำหนดพิจารณาทบทวนก็ทราบอยู่อย่างนั้นว่าเป็นไฟราคะตัณหาแสดงขึ้นมาจากใต้ถุนกุฏิ สำหรับในจิตท่านไม่มีไม่ปรากฏว่าจิตเป็นราคะตัณหาแต่อย่างใด ขณะที่ท่านกำลังชุลมุนวุ่นวายอยู่กับการพิจารณาไฟชนิดนั้น ก็ไม่คิดสะดุดใจว่าไฟนี้มาจากอะไรที่ไหน เป็นเพียงรำพึงอยู่ภายในใจว่า ไฟราคะนี้มันติดตามเอามาได้อย่างไร เพราะเรามิได้มีความกำหนัดยินดีกับหญิงชายใด ๆ ใจก็เป็นปกติไม่เกิดราคะ การไปบิณฑบาตในหมู่บ้านก็ไปด้วยความสำรวมระวัง มีสติอยู่กับตัว ระวังสังเกตทุกแง่ทุกมุมบรรดาอารมณ์ที่เคยเป็นข้าศึกต่อจิตใจ ใจก็ไม่เห็นมีเรื่องราคะตัณหาเป็นอารมณ์แต่อย่างใด พอเรื่องไฟสงบไม่แสดงอีก ท่านก็ลืมตาขึ้นจะออกจากการภาวนาหลังจากฝนหยุดแล้ว ก็พอดีมองเห็นด้านหลังผู้หญิงคนหนึ่งกำลังเดินออกไปจากใต้ถุนกุฏิ ทำให้ท่านนำเรื่องไฟที่เผาก้นท่านออกพาดพิงกับหญิงที่เพิ่งออกไปจากกุฏิท่าน หญิงคนนี้คงคิดไม่ดีกับเรา เหตุการณ์จึงได้แสดงขึ้นทำนองนี้ที่เราเองก็ไม่คาดไม่คิดว่าจะเป็นไปได้

ความจริงผู้หญิงคนนั้นอยู่ในวัยเบญจเพสยังไม่แก่อะไรเลย อาจจะเป็นสาวแก่หรือแม่ม่ายมากกว่าหญิงที่มีสามี แกมาเที่ยวเก็บผักหักฟืนหาอยู่หากินก็ไม่อาจทราบได้ ในมือถือตะกร้าใบหนึ่ง ขณะที่แกมาถึงที่นั่นเกิดฝนตกหนักพอดี แกเลยรีบเข้ามาหลบฝนที่ใต้ถุนกุฏิหลวงปู่ จนฝนหยุดแล้วแกถึงได้ออกไปจากที่นั่น เวลาท่านมองออกไปตามช่องหน้าต่างซึ่งเป็นฝาขัดแตะห่าง ๆ จึงมองเห็นหญิงนั้นได้อย่างชัดเจน

ที่ท่านเล่าเรื่องนี้ให้พระเณรฟังตามโอกาสที่ควรนั้น ท่านมิได้เล่าด้วยการตำหนิติฉินนินทาหญิงนั้นแต่อย่างใด เป็นเพียงท่านยกหญิงนั้นขึ้นเป็นตนเหตุให้ได้ทราบเรื่องกระแสภายในภายนอกของจิต ว่าเป็นสิ่งละเอียดมากเกินกว่าธรรมดาจะรู้จะเห็นได้ นอกจากการพิจารณาทางภาคปฏิบัติจิตภาวนาจึงสามารถทราบได้เป็นขั้น ๆ ตอน ๆ ไป ท่านว่าตอนนั้นจิตท่านละเอียดมากสมควร สติปัญญาก็ดีและรวดเร็วต่อเหตุการณ์เหล่านี้ ไม่ชักช้าเหมือนขั้นเริ่มต้นฝึกหัดเช่นขณะราคะภายในจิตตัวเองกระเพื่อมแย็บเท่านั้น สติก็ทัน แม้ปัญญาจะยังไม่สามารถตัดให้ขาดได้ในระยะนั้นแต่ต่อมาก็พ้นมือของสติปัญญาที่ฝึกซ้อมตัวอยู่ตลอดเวลาไปไม่ได้ ต้องขาดสะบั้นไปจากใจอย่างประจักษ์ ท่านเล่าว่าตอนนั้นความเพียรท่านรู้สึกว่ารีบเร่งเก่งกาจมาก แม้เวลาทำวัตรเช้าและเย็นท่านก็ทำเพียงย่อ ๆ จิตใจรีบด่วนต่อความเพียรด้วยสติปัญญาอย่างมาก ส่วนการสวดมนต์สูตรต่าง ๆ ดังที่เคยสวดมาแต่เก่าก่อนท่านต้องงดทั้งสิ้น เร่งทางด้านสติปัญญาอย่างเดียวเพื่อให้หลุดพ้นอย่างรวดเร็วทันกาลเวลา กลัวจะตายไปเสียก่อนยังไม่ถึงจุดที่หมายอันพึงใจได้แก่พระอรหัตธรรม

พรรษาต่อมานี้ ได้ก็หนัก ความเพียรก็เอาการ ไม่มีใครย่อหย่อนอ่อนข้อต่อใคร การไข้ก็ไข้ได้ตลอดพรรษา การพิจารณาทุกขเวทนากับกายอันเป็นเรือนรังของทุกข์ก็ไม่ลดละท้อถอย ไข้หนัก ทุกข์มากเท่าไรยิ่งราวกับใส่เชื้อเพลิงป้อนสติปัญญาให้แสดงลวดลายอย่างเต็มฝีมือ ใจถือเอาทุกขเวทนาที่เกิดจากไข้และกายที่เกี่ยวโยงกันกับทุกข์เป็นเวทีต่อสู้กับกิเลสชนิดไม่มีการให้น้ำในบางกาล ถ้าสติปัญญาจะมัวให้น้ำอยู่ ไข้ก็เอาตายและแพ้ราบคาบหญ้า ต้องต่อสู้กันแบบสด ๆ ร้อน ๆ ไข้และทุกข์ไม่ผ่อนคลาย ความเพียรจะผ่อนคลายไม่ได้ ไม่ทันกัน ปราบกันไม่อยู่ ต้องเอาให้อยู่ในเงื้อมมือของความเพียร ขณะนั้นจะหลีกเลี่ยงไปไหนไม่ได้ ต้องสู้จนเห็นเหตุเห็นผลท่าเดียวจึงจะมีชัยและภาคภูมิใจในความสามารถของตัวเอง ในพรรษานี้นับว่าหนักและหักโหมเอาการ ทั้งทางกายและทางจิต เพราะเป็นไข้มาลาเรียตลอดพรรษา ทุกข์ทางร่างกายจึงมาก ทางใจความเพียรก็หมุนตัวเป็นเกลียวไปตามไข้และทุกขเวทนา พอออกพรรษาไข้ก็ค่อย ๆ หายไป องค์ท่านเองก็ออกเที่ยววิเวกเปลี่ยนสถานที่ไปตามอัธยาศัย ไม่เยื่อใยกับสิ่งใดนอกจากความเพียรอย่างเดียว ในระยะนั้นเป็นฤดูเก็บเกี่ยวข้าว

เย็นวันหนึ่งเมื่อปัดกวาดเสร็จ ท่านออกจากที่พักไปสรงน้ำ ได้เห็นข้าวในไร่ชาวเขากำลังสุกเหลืองอร่าม ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในขณะนั้นว่าข้าวมันงอกขึ้นมาเพราะมีอะไรเป็นเชื้อพาให้เกิด ใจที่พาให้เกิดตายอยู่ไม่หมดก็น่าจะมีอะไรเป็นเชื้ออยู่ภายในเช่นเดียวกับเมล็ดข้าว เชื้อนั้นถ้าไม่ถูกทำลายเสีย

ที่ใจให้สิ้นไป จะต้องพาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็อะไรเป็นเชื้อของใจเล่า ถ้าไม่ใช่กิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน คิดทบทวนไปมาโดยถืออวิชชาเป็นเป้าหมายแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ พิจารณาย้อนหน้าถอยหลัง อนุโลมปฏิโลมด้วยความสนใจอยากรู้ตัวจริงแห่งอวิชชา นับแต่หัวค่ำจนดึกไม่ลดละการพิจารณา ระหว่างอวิชชากับใจ จวนสว่างจึงตัดสินกันลงได้ด้วยปัญญา อวิชชาขาดกระเด็นออกจากใจไม่มีอะไรเหลือ การพิจารณาข้าวก็มายุติทันทีข้าวสุกหมดการงอกอีกต่อไป การพิจารณาจิตก็มายุติกันที่อวิชาดับกลายเป็นจิตสุกขึ้นมาเช่นเดียวกับข้าวสุก จิตหมดการถือกำเนิดเกิดในภพต่าง ๆ อย่างประจักษ์ใจสิ่งที่เหลือให้ชมอย่างสมใจ คือความบริสุทธิ์แห่งจิตล้วน ๆ ในกระท่อมกลางเขา มีชาวป่าเป็นผู้อุปัฏฐากดูแล ขณะที่จิตผ่านดงหนาป่ากิเลสวัฏฏ์ไปได้แล้วเกิดความอัศจรรย์อยู่คนเดียวตอนสว่าง พระอาทิตย์ก็เริ่มสว่างบนฟ้า ใจก็เริ่มสว่างจากอวิชชาขึ้นสู่ธรรมอัศจรรย์ ถึงวิมุตติหลุดพ้นในเวลาเดียวกันกับพระอาทิตย์อุทัย ช่างเป็นฤกษ์งามยามวิเศษเอาเสียจริง ๆ

พอฤกษ์งามยามมหาอุดมมงคลผ่านไปแล้วก็ได้เวลาออกบิณฑบาต ท่านเริ่มออกจากที่มหามงคล มองดูกระท่อมเล็กที่ให้ความสุขความอัศจรรย์ และมองดูทิศทางต่าง ๆ ขณะนั้นปรากฏอะไร ๆ ก็กลายเป็นมหาอุดมมงคลไปกับใจดวงอัศจรรย์โดยสิ้นเชิง ทั้งที่สิ่งทั้งหลายก็เป็นอยู่โดยธรรมดาของตน ๆ นั่นแล ขณะไปบิณฑบาต ใจก็อิ่มธรรมมองเห็นชาวป่าชาวเขาที่เคยอุปัฏฐากดูแลท่านมาราวกับเป็นชาวฟ้ามาจากบนสวรรค์กันทั้งสิ้น จิตระลึกถึงบุญถึงคุณที่เขาเคยมีแก่ตนอย่างเหลือสันพ้นที่จะพรรณนาคุณให้จบสิ้นลงได้ เกิดความเมตตาสงสารชาวป่าแดนสวรรค์เป็นประมาณ อดที่จะแผ่เมตตาจิตอุทิศส่วนกุศลแก่เขามิได้ ตลอดสายทางที่ผ่านมาจนถึงบริเวณที่พักอันแสนสำราญ ขณะจัดอาหารที่อยู่ของชาวเขาลงในบาตรใจก็อิ่มธรรม ไม่คิดสัมผัสกับอาหารที่เคยดำรงและให้ความผาสุกแก่อัตภาพมาแต่อย่างใด แต่ก็ฉันไปตามธรรมเนียมที่ธาตุกับอาหารเคยอาศัยกันมา ท่านเล่าว่านับแต่วันเกิดมาก็เพิ่งมาเห็นชีวิตธาตุขันธ์กับจิตใจปรองดองสดชื่นต่อกันเหลือจะพรรณนาให้ถูกต้องกับความจริงได้ในเช้าวันนั้นเอง เป็นความอัศจรรย์และพิเศษผิดคาดผิดหมาย และกลายเป็นประวัติสำคัญของชีวิตอย่างประทับใจตลอดมา

นับแต่ขณะโลกธาตุไหวฟ้าดินถล่มวัฏจักรภายในจิตจมหายไปแล้ว ธาตุขันธ์และจิตใจทุกส่วนต่างอันต่างเป็นอิสระไปตามธรรมชาติของตน ไม่ถูกจับจองกดถ่วงจากฝ่ายใด อินทรีย์ห้า อายตนะหกทำงานตามหน้าที่ของตนจนกว่าธาตุขันธ์จะหาไม่ โดยไม่มีการทะเลาะวิวาทกระทบกระเทือนกันดังที่เคยเป็นมา (การทะเลาะท่านหมายถึงความไม่ลงรอยระหว่างสิ่งภายในกับภายนอกสัมผัสกัน ทำให้

เกิดความยินดียินร้ายกลายเป็นความสุขทุกข์ขึ้นมา และเกี่ยวโยงกันไปเหมือนลูกโซ่ไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้) คดีต่าง ๆ ภายในจิตที่มีมากและวุ่นวายยิ่งกว่าคดีใด ๆ ในโลกได้ยุติลงอย่างราบคาบ นับแต่ขณะศาลสถิตยุติธรรมได้สร้างขึ้นภายในใจโดยสมบูรณ์แล้ว เรื่องก่อกวนลวนลามต่าง ๆ ไม่มีประมาณ ซึ่งเคยยึดจิตเป็นสนามเต้นรำและทะเลาะวิวาทบาดหมางไม่มีเวลาสงบลงได้ เพราะอวิชชาตัณหาเป็นหัวหน้าบงการบัญชางานให้โกลาหลวุ่นวายร้อยแปดพันประการนั้น ได้สงบลงอย่างราบรื่นชื่นใจกลายเป็นโลกร้างว่างเปล่าภายในจิตที่ผลิตวิชาธรรมอันบวรขึ้นเสวยเมืองจิตราชแทนอธรรม กิจนอกการภายในได้เป็นไปโดยธรรมความสม่ำเสมอ ไม่มีอริข้าศึกศัตรูมาก่อกวนวุ่นวายตาเห็น หูได้ยิน จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง ใจรับทราบอารมณ์ ต่าง ๆ เป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่อาจเอื้อมเป็นเกลียวยุแหย่แปรรูปคดีให้ผิดเป็นถูก ผูกเป็นแก้ แย่เป็นดี ผีเป็นคนพระเป็นเปรต เปรตกลับเป็นคนดี ดังที่เจ้าอธรรมมีอำนาจบัญชางานมาแต่เก่าก่อน นั่งอยู่สบาย แม้เป็นหรือตายก็มีความสุข นี่คือท่านผู้นิรทุกข์นิรภัยแท้ ปราศจากเครื่องร้อยรัดโดยประการทั้งปวง ซึ่งเป็นคำท่านอุทานในใจท่านเวลานั้น

หลวงปู่ขาวก็เป็นอีกองค์หนึ่งที่เป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่น ซึ่งเปลื้องทุกข์สิ้นภัยออกจากใจได้ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ท่านเล่าว่าสถานที่บำเพ็ญจนถึงความสิ้นทุกข์ภายในก็ดี กระท่อมกุฎีเล็ก ๆ พอหมกตัวทำความเพียรและพักผ่อนกายก็ดี สถานที่เดินจงกรมก็ดี สถานที่นั่งสมาธิภาวนาในกลางวันและกลางคืนก็ดี หมู่บ้านเป็นที่โคจรบิณฑบาตพอยังอัตภาพให้เป็นไปในละแวกนั้นก็ดี รู้สึกเป็นที่ซาบซึ้งประทับใจผิดที่ทั้งหลายอย่างบอกไม่ถูก และฝังใจตลอดมาจนทุกวันนี้มิได้จืดจางรางเลือนไปเลย นับแต่ขณะที่วัฏจักรได้ถูกคว่ำลงจากใจเพราะความเพียรสังหารแล้ว สถานที่นั้นได้กลายเป็นที่บรมสุขในอิริยาบถทั้งหลายตลอดมา ราวได้เข้าเฝ้าพระศาสดาในสถานที่ตรัสรู้และที่ทรงบำเพ็ญเพียรในที่ต่าง ๆ โดยตลอดทั่วถึงฉะนั้น

หายสงสัยในพระพุทธเจ้า แม้ทรงปรินิพพานไปนานตามกาลของสมมุติ ประหนึ่งประทับอยู่บนดวงใจเราทุกขณะ มิได้ทรงจากไปตามกาลแห่งปรินิพพานเลย

หายสงสัยในพระธรรมว่า มาก น้อย ลึก ตื้น หยาบ ละเอียด ที่ประทานไว้แก่มวลสัตว์ ปรากฏว่าพระธรรมเหล่านั้นสถิตอยู่ในใจดวงเดียว และใจดวงเดียวบรรจุธรรมไว้อย่างพร้อมมูลไม่มีอะไรบกพร่อง หายสงสัยในพระสงฆ์สาวกองค์สุปฏิปันโน ผู้บริสุทธิ์

ทั้งสามรัตนะนี้ได้เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในใจ มีความเป็นอยู่ด้วยพุทธะ ธัมมะ และสังฆะ องค์บริสุทธิ์รวมกันเป็นธรรมแท่งเดียว มีความสบายหายห่วง นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ไม่มีเครื่องกดถ่วงลวงใจ อยู่ในอิริยาบถใดก็เป็นตัวของตัวไปตามอิริยาบถนั้น ๆ ไม่มีสิ่งกดขี่หรือแอบแทรก ขอแบ่งกินแบ่งใช้เหมือนแต่ก่อนที่อยู่กับนักขอทานโดยไม่รู้สึกตัว เดี๋ยวขอนั้น เดี๋ยวขอนี้ อยู่ทุกอิริยาบถ คำว่าขอนั่นขอนี่นั้น ท่านหมายถึงกิเลสตัวบกพร่องขาดแคลนไม่มีเวลาอิ่มพอ ประจำนิสัยของมันเมื่อมีอำนาจตั้งบ้านเรือนบนหัวใจคนและสัตว์แล้ว จึงต้องทำการบังคับหรือขออยู่ไม่ถอยซึ่งเป็นงานประจำนิสัยของมัน โดยขอให้คิดอย่างนั้น ขอให้พูดอย่างนี้ ขอให้ทำอย่างโน้น ตามอำนาจของมันอยู่ไม่หยุด ถ้าไม่มีธรรมไว้คอยปิดกั้นความรั่วไหลจากการบังคับและการขอเอาอย่างดื้อด้านของเหล่ากิเลส จึงมักแบ่งหรือเสียให้มันเอาไปกินจนหมดตัว ไม่มีความดีติดตัวพอเป็นเครื่องสืบภพต่อชาติเป็นคนดีมีศีลธรรมต่อไปได้ เกิดภพใดชาติใดก็ล้วนแต่เกิดผิดที่ผิดฐาน ไม่มีความสำราญบานใจได้บ้าง พอควรแก่ภพกำเนิดที่อุตส่าห์เกิดกับเขาทั้งชาติ

ที่ท่านเรียกว่าขาดทั้งทุนสูญทั้งดอกนั้นก็คือ ผู้ประมาทนอนใจแบ่งให้แต่กิเลสเป็นเจ้าบ้านครองจิตใจ ไม่มีการป้องกันฝ่าฝืนมันบ้างเลย มันจึงบังคับเอาแบ่งเอาจนไม่มีอะไรเหลือติดตัวดังกล่าวแล้ว ท่านผู้หมดหนี้สินความพะรุงพะรังทางใจแล้ว จึงอยู่เป็นสุขทุก ๆ อิริยาบถในขันธ์ที่กำลังครองตัวอยู่ เมื่อถึงเวลาแล้วก็ปล่อยวางภาระในขันธ์ เหลือแต่ความบริสุทธิ์พุทโธเป็นสมบัติทั้งดวงนั้นแล คือความสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงตลอดกาล ซึ่งเป็นความสิ้นอย่างอัศจรรย์และเป็นกาลอันมีคุณค่ามหาศาล ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนในไตรภพ ผิดกับความเป็นของสมมติทั้งหลายที่ต่างปรารถนาความเกิดเป็นส่วนมากและออกหน้าออกตา มิได้สนใจในทุกข์ที่จะติดตามมาพร้อมกับความเกิดนั้น ๆ บ้างเลย

ความจริงการเกิดกับความทุกข์นั้นแยกกันไม่ออก แม้ไม่มากก็จำต้องมีจนได้ นักปราชญ์ท่านจึงกลัวความเกิดมากกว่าความตาย ผิดกับพวกเราที่กลัวความตายซึ่งเป็นผล มากกว่ากลัวความเกิดที่เป็นต้นเหตุ อันเป็นความกลัวที่ฝืนคติธรรมดาอยู่มาก ทั้งนี้เพราะไม่สนใจติดตามร่องรอยแห่งความจริง

จึงฝืนและเป็นทุกข์กันอยู่ตลอดมา ถ้าปราชญ์ท่านมีกิเลสประเภทพาคนให้หัวเราะเยาะกันแล้ว ท่านคงอดไม่ได้ อาจปล่อยออกมาอย่างเต็มที่ สมใจท่านที่ได้เห็นคนแทบทั่วโลกตั้งหน้าตั้งตาฝืนความจริงกันอย่างไม่มองหน้ามองหลัง เพื่อหาหลักฐานความจริงกันบ้างเลย แต่ท่านเป็นปราชญ์สมชื่อสมนามจึงมิได้ทำแบบโลก ๆ ที่ทำกัน นอกจากท่านเมตตาสงสารและช่วยอนุเคราะห์สั่งสอน ส่วนที่สุดวิสัยก็ปล่อยไปด้วยความหมดหวังจะช่วยได้

หลวงปู่ขาวเป็นผู้ผ่านพ้นภัยพิบัติสารพัดที่เคยมีในสงสาร บัดนี้ท่านถึงสอุปาทิเสสนิพพานในสถานที่มีนามว่า “โรงขอด” แห่งอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ในราวพรรษาที่ 16 หรือ 17 ผู้เขียนจำไม่ถนัดจำได้แต่เป็นฤดูเริ่มเก็บเกี่ยวตอนออกพรรษาแล้วใหม่ ๆ ท่านเล่าให้ฟังอย่างถึงใจในเวลาสนทนาธรรมกัน ซึ่งเริ่มแต่ 2 ทุ่ม ถึง 6 ทุ่มเศษ ไม่มีใครมาเกี่ยวข้องรบกวนให้เสียเวลาในขณะนั้น การสนทนาธรรมจึงเป็นไปด้วยความราบรื่นทั้งสองฝ่าย จนถึงจุดสุดท้ายแห่งธรรมซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ โดยเริ่มสนทนาแต่ต้นจากแม่ ก. ไก่ ก. กา สระอะ สระอา คือการฝึกหัดขั้นเริ่มแรกที่คละเคล้าไปด้วยทั้งความ ล้มลุกคลุกคลาน ทั้งความล้มความเหลว ทั้งความดีความเลวสับปนกันไป ทั้งความดีใจเสียใจอันเป็นผลมาจากความเป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ ของการปฏิบัติที่เพิ่งฝึกหัดในเบื้องต้นจนถึงสุดท้ายปลายแดนแห่งจิตแห่งธรรมของแต่ละฝ่าย ผลแห่งการสนทนาจากท่านเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง เมื่อได้โอกาสจึงได้อาราธนานำลงในปฏิปทาของพระธุดงคกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นเพื่อท่านผู้อ่านที่สนใจใคร่ธรรมจะได้นำมาพิจารณาไตร่ตรองและคัดเลือกเอาเท่าที่ควรแก่จริตนิสัยของตน ๆ ผลอันพึงหวังจากการเลือกเฟ้นคงเป็นความราบรื่นดีงามตามความพยายามของแต่ละท่าน เพราะหลวงปู่ขาวท่านเป็นพระที่พร้อมจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่โลกผู้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอไม่มีความบกพร่องทั้งมารยาทการแสดงออกทางอาการ ทั้งความรู้ทางภายในที่ฝังเพชรน้ำหนึ่งไว้อย่างลึกลับยากจะค้นพบได้อย่างง่ายดาย ถ้าไม่รอดตายก็ไม่อาจรู้ได้ เฉพาะองค์ท่านผู้เขียนลอบขโมยถวายนามท่านว่า “เพชรน้ำหนึ่ง” ในวงกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นมาเกือบ 30 ปีแล้ว โดยไม่กระดากอายคนจะหาว่าบ้าเลย เพราะเกิดจากศรัทธาของตัวเอง

พ.ศ.2488 - 2489 พรรษานี้ท่านจำที่แม่หนองหาน อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ ในพรรษาท่านเมตตาเทศนาอบรมสั่งสอนศรัทธาพอสมควร เพราะจิตท่านพ้นดงหนาป่าทึบ ออกสู่แดนเวิ้งว้างกว้างขวางหาประมาณไม่ได้ จิตเป็นอวกาศจิต ธรรมเป็นอวกาศธรรม กลมกลืนเป็นอันเดียวกันโดยสมบูรณ์

แล้ว ไม่มีอะไรมากีดขวางลวงใจเหมือนแต่ก่อน อิริยาบถทั้งสี่เพื่อชาติเพื่อขันธ์ เพื่อวิหารธรรมในทิฏฐธรรมของจิตเป็นความอยู่สบาย

พอออกพรรษาแล้ว ทำให้ท่านระลึกถึงความหลังก่อนที่จะออกแสวงธรรมเพื่อมรรคผลนิพพานด้วยธุดงคกรรมฐานอยู่เสมอ ความหลังปรากฏขึ้นเตือนใจอยู่บ่อย ๆ ความปณิธานที่ตั้งไว้ตอนบวชทีแรกว่าจะออกแสดงธรรมเพื่อมรรคผลนิพพานถ่ายเดียว เมื่อถูกประชาชน ครูอาจารย์ทั้งหลายคัดค้านต้านทาน จึงได้ประกาศความจริงใจออกมาให้ทราบว่า เมื่อออกไปแล้วถ้ากระผมและอาตมาไม่รู้เห็นธรรมคือมรรคผลนิพพานเต็มดวงใจแล้ว จะไม่ยอมกลับมาให้ท่านทั้งหลายชี้หน้าตราความล้มเหลวใส่หน้าผากอย่างเด็ดขาด การกลับมาจึงมีธรรมดังกล่าวนี้เป็นเครื่องประกันตัวเต็มอยู่ภายในใจโดยฝ่ายเดียว ขอให้ท่านทั้งหลายได้ทราบไว้แต่บัดนี้ นานไปจะหลงลืมไปเสีย เวลาเห็นหน้ากลับมาเมื่อคิดตกลงใจเรียบร้อยแล้วจึงได้ร่ำลาศรัทธาทั้งหลายซึ่งต่างมีความอาลัยเสียดายไม่อยากให้ท่านจากไป แต่ความจำเป็นจำใจบังคับตามกฎอนิจฺจํ ที่ต้องมีการพลัดพรากจากกันทั้งเป็นทั้งตาย จึงจำยอมไปตามกฎแห่งคติธรรมดา ท่านจึงมาชวนหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เป็นเพื่อนเดินทางกลับอีสานด้วยกัน เพื่อเยี่ยมถิ่นฐานบ้านเดิมและวงศาคณาญาติที่ได้จากกันไปเป็นเวลา 20 กว่าปีนับว่าเป็นเวลานานพอประมาณ หากชีวิตไม่ทนทานทั้งเขาทั้งเราก็อาจตายไปเสียก่อนไม่ได้พบเห็นกันอีก และเป็นโอกาสอันเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะได้ไปกราบเยี่ยมท่านหลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระในเวลาเดียวกัน ซึ่งระยะนั้นท่านกำลังพักจำพรรษาอยู่บ้านหนองผือ นาใน อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร ซึ่งมีพระธุดงคกรรมฐานจำพรรษาและห้อมล้อมอยู่แถวบริเวณใกล้เคียงกับที่ท่านพักจำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมาก แต่หลวงปู่แหวนท่านบอกว่าท่านยังไม่กลับ

ถ้ายังไม่บรรลุอรหัตตามความมุ่งหวังอย่างเต็มหัวใจเสียเมื่อไร ต้องอยู่บำเพ็ญให้ถึงอรหัตก่อน ถึงจะไปไหนมาไหน จากเชียงใหม่ถ้าอยากไป ถ้าไม่อยากไปก็จะอยู่เชียงใหม่ต่อไปจนตาย ท่านเองถ้าได้บรรลุอรหัตแล้วจะนำธรรมะไปแจกพระแจกชาวบ้าน ผมก็ขอโมทนา แต่อย่านำกิเลสหรือธรรมเมาไปแจกเขานะ เพราะกิเลสและธรรมเมามีเกลื่อนแผ่นดินถิ่นที่สัตว์โลกอยู่อาศัย ไม่เคยมีวันบกพร่องขาดแคลน มีธรรมเท่านั้นบกพร่องขาดแคลนในหัวใจสัตว์โลกทุกวันนี้โลกจึงเดือดร้อนวุ่นวายหาความสงบสุขเย็นกายเย็นใจไม่ได้ ไปที่ไหนมีแต่คนบ่นว่าทุกข์ว่าลำบากยากเย็นเชิญใจให้ฟัง แม้ในบ้านในเมืองที่นิยมกันว่าเจริญ ก็ไม่พ้นที่จะได้ยินคำบ่นทุกข์บ่นยากกัน เวลาท่านไปทางภาคอีสานจึงนิมนต์นำธรรมสมบูรณ์ ธรรมไม่บกพร่องขาดแคลน ธรรมสงบเย็นปากเย็นใจ ไม่บ่น ไม่เดือดร้อนนอนคราง

ไปแจกเขาบ้าง เขาจะได้โมทนาในการไปเยี่ยมเยียนญาติของท่าน ผมเวลานี้กำลังต่อสู้กับธรรมเมา ยังไม่สร่าง ยังไม่หายเมา นั่งอยู่ก็เมา ยืนอยู่ก็เมา เดินอยู่ก็เมา นอนอยู่ก็เมา นั่งสมาธิ เดินจงกรม ภาวนาอยู่ก็เมา กิเลสตัวพาให้ประมาทมัวเมามันยังไม่ยอมลงจากบนบ่า บนหลัง บนคอ บนหัวใจ เคลื่อนไหวไปมาในที่ใดมีแต่ธรรมเมาเหล่านี้ออกทำงานเพ่นพ่านเต็มกาย เต็มวาจา เต็มหัวใจ เมื่อไร จะหายเมายังไม่รู้ได้ ท่านไปภาคอีสาน นิมนต์นำ มทนิมฺมทโน ธรรมยังความเมาให้สร่าง วฏฺฏูปจฺเฉโท ธรรมตัดวัฏจิต ตณฺหกฺขโย ธรรมสิ้นตัณหา วิราโค ธรรมสิ้นราคะความกำหนัดยินดี นิโรโธ ธรรมดับกิเลสทั้งปวง นิพฺพานํ ความดับสนิทแห่งกิเลสสมมติทั้งมวล ไปแจกชาววัดและชาวบ้าน เขาจะได้ดีใจ โมทนาสาธุการ สมกับท่านจากเขาไปนาน

นี่ท่านหลวงปู่แหวนสั่งหลวงปู่ขาวเวลาท่านหลวงปู่ขาวจะกลับไปทางภาคอีสาน สำหรับองค์หลวงปู่แหวนเองท่านไม่ไป ท่านจะอยู่บำเพ็ญให้ได้อรหัตเสียก่อน อยากไปไหนท่านจึงจะไปหลังจากสมหวังดังใจหมายแล้ว ท่านจึงนิมนต์หลวงปู่ชอบ หลวงปู่บุตรไปด้วย

ทั้งสามองค์เดินทางจากเสียงใหม่มุ่งหน้าไปภาคอีสานและเดินทางไปกราบนมัสการหลวงปู่มั่นที่วัดบ้านหนองผือ นาใน โดยพักค้างคืนหนึ่งคืน ระหว่างทาง บำเพ็ญจิต บำเพ็ญธรรมเพื่อบูชาพระคุณหลวงปู่มั่นท่าน ขณะทำความเพียรก็รำพึงในใจว่า ป่านนี้หลวงปู่มั่น คงนั่งภาวนามองดูตับไตไส้พุงของพวกเราทะลุปรุโปรุ่งไปหมดแล้วก่อนที่เราจะไปถึงท่าน เครื่องในในตัวเราคงไม่มีอะไรเหลือ ท่านหลวงปู่มั่นคงขยี้ขยำด้วยญาณท่านหมดแล้ว

เป็นที่น่าอัศจรรย์ที่เป็นความจริงตามที่คิดไว้ พอไปถึงท่านก็เทศนากัณฑ์ใหญ่เลยว่า

กลัวแต่คนอื่นจะเห็นตับไตไส้พุงของตัว แต่ตัวเองไม่สนใจดูตับไตไส้พุงและจิตใจของตัวว่ามันมีอะไรอยู่ข้างในนั้น มัวเพลินดู เพลินค้น เพลินคิดแต่ภายนอกไม่สนใจคิดเข้าภายในกายในจิตของตัวบ้าง จะหาความฉลาดรอรู้มาจากไหน นักปฏิบัติเรา ผู้ปฏิบัติเพื่อรู้หลักความจริงต้องดูตัวดูใจอันเป็นมหาเหตุก่อเรื่องต่าง ๆ มากกว่าดูสิ่งภายนอกหรือสิ่งอื่นใด และแสดงวิธีรักษาปฏิบัติตัว ปฏิบัติใจ ด้วยความระมัดระวังในอิริยาบถต่าง ๆ ด้วยความมีสติและปัญญา ระลึกรู้ไตร่ตรองในเหตุการณ์ที่มา

เกี่ยวข้องกับตน ด้วยความไม่ประมาทและชินชากับสิ่งใดในแดนสมมุติซึ่งล้วนเป็นแดนแห่งทุกข์และความเกิด-ตายของสัตว์โลกทั้งมวล

เมื่อพักผ่อน ฟังธรรมเครื่องรื่นเริงจากหลวงปู่มั่นพอสมควร จึงเข้ากราบลาหลวงปู่มั่น ออกเที่ยววิเวกกรรมฐานแถวบริเวณใกล้เคียงหลวงปู่มั่นพักอยู่ เช่นบ้านโคกมะนาว บ้านกุดบาก อ.กุดบาก จ.สกลนคร บำเพ็ญเพียรอยู่แถว ๆ นั้นเป็นเวลาหลายเดือน จึงเริ่มพาพระเณรออกเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเดิม

เมื่อท่านกลับไปถึงปิตุภูมิ คือสถานที่เกิดที่อยู่เดิมของท่าน ประชาชนญาติพี่น้องพอทราบว่าท่านกลับมาเยี่ยม ต่างก็พากันดีใจราวกับจะเหาะจะบินไปตาม ๆ กัน และพร้อมกันอาราธนาให้ท่านโปรดเมตตาจำพรรษาที่นั้น ท่านก็รับนิมนต์และสร้างที่พักขึ้นจำพรรษาที่บ้านบ่อชะเนงเป็นบ้านของท่านเองหนึ่งพรรษา พอออกพรรษาแล้วก็ลาญาติโยมกลับมาจังหวัดสกลนครตามเดิม และท่องเที่ยวไปตามอำเภอต่าง ๆ ที่มีป่ามีเขาเหมาะกับการบำเพ็ญสมณธรรม เช่นเที่ยวตามชายเขาภูพาน ภูเหล็ก อ.สว่างแดนดิน เป็นต้น จำพรรษาที่บ้านหนองหลวงบ้าง ที่ถ้ำเป็ดบ้าง ที่บ้านหวายสะนอยบ้าง ที่บ้านชุมพลบ้าง ในเขตอำเภอสว่างแดนดิน จ.สกลนคร ตามอัธยาศัย มีพระเณรติดตามพอประมาณ เพราะท่านห้ามไม่ให้ติดตามไปมาก ไม่สะดวกแก่การพักบำเพ็ญและการโคจรบิณฑบาต เนื่องจากท่านชอบไปพักตามหมู่บ้านเล็ก ๆ ราว 5-6-7 หลังคาเรือนเท่านั้นเพราะสะดวกแก่สมณธรรม ไม่วุ่นวายด้วยฝูงชนพระเณรเข้า ๆ ออก ๆ ดังหมู่บ้านและวัดใหญ่ ๆ ที่เคยผ่านมา

หลวงปู่ขาวท่านชอบรักษาไข้ด้วยธรรมโอสถตลอดมา ครั้งหนึ่งท่านพักอยู่ภูเขาแถบจังหวัดสกลนครซึ่งเป็นที่ชุกชุมด้วยไข้มาลาเรีย หลังจากฉันเสร็จวันนั้นก็เริ่มไข้จับสั่นขึ้นในทันทีทันใด ผ้าห่มกี่ผืนก็มีแต่หนักตัวเปล่า ๆ หาความอบอุ่นไม่มีเลย ท่านจึงสั่งให้งดการบำบัดหนาวทางภายนอก จะบำบัดทางภายในด้วยธรรมดังที่เคยได้ผลมาแล้วและสั่งให้พระหลีกจากท่านไปให้หมด ให้รอจนกว่ามองเห็นบานประตูกระต๊อบกุฏิเล็ก ๆ เปิดเมื่อไรค่อยมาหาท่าน เมื่อพระไปกันหมดแล้ว ท่านก็เริ่มภาวนาพิจารณาทุกขเวทนา ดังที่เคยพิจารณามา ทราบว่า เริ่มแต่เก้านาฬิกา คือสามโมงเช้า จนถึงบ่ายสามโมงจึงลงกันได้ ไข้ก็สร่างและหายไปแต่บัดนั้น จิตก็รวมลงถึงฐานและพักอยู่ราวสองชั่วโมง

เศษจนร่วมหกโมงเย็นจึงออกจากที่สมาธิภาวนาด้วยความเบากายเบาใจไม่มีอะไรมารบกวนอีกเลย ไข้ก็หายขาด จิตก็ปราดเปรื่องลือเลื่องในองค์ท่าน และอยู่ด้วยวิหารธรรมเรื่อยมาจนปัจจุบัน

ท่านเป็นพระที่อาจหาญเฉียบขาดทางความเพียรมาก ยากจะหาผู้เสมอได้องค์หนึ่ง แม้อายุจะก้าวเข้าวัยชราภาพแล้ว แต่การทำความเพียรยังเก่งกล้าสามารถเสมอมามิได้ลดละ เดินจงกรมแต่ละครั้งตั้งห้าหกชั่วโมงจึงหยุดพัก แม้แต่พระหนุ่ม ๆ ยังสู้ท่านไม่ได้ นี่แลความเพียรของปราชญ์ท่านต่างกับพวกเราอยู่มาก ซึ่งคอยแต่จะคว้าหาหมอนเอาท่าเดียว ประหนึ่งหมอนเป็นสิ่งประเสริฐเลิศกว่ามรรคผลนิพพานเป็นไหน ๆ คิดดูแล้วน่าอับอายตัวเองที่เก่งในทางไม่เป็นสาระ

การจำพรรษาบางปีท่านจำที่ภูเขาองค์เดียว โดยอาศัยชาวไร่เพียงสองสามครอบครัวเป็นที่โคจรบิณฑบาต ท่านว่าเป็นความผาสุกเย็นใจอย่างยิ่งในชีวิตของนักบวชเพื่อปฏิบัติธรรม วันคืนหนึ่ง ๆ เต็มไปด้วยความเพียร ไม่มีภารกิจการใด ๆ เป็นเครื่องกังวล เวลาเป็นของตัว ความเพียรเป็นของตัวทุก ๆ อิริยาบถ จิตใจกับธรรมเป็นของตัวในอิริยาบถทั้งปวง ไม่มีอะไรมาแบ่งสันปันส่วนพอให้เบาบางลงไปจากปกติเดิม วันคืนเดือนปีของนักบวชผู้มีราตรีเดียวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอะไรนี้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากจนหาอะไรเทียบมิได้

ท่านว่าตอนท่านจำพรรษาองค์เดียวที่ภูเขาแห่งหนึ่งเขตจังหวัดสกลนครกับกาฬสินธ์ต่อกัน ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านราวสามสี่ร้อยเส้น ที่นั่นมีสัตว์ป่าชุกชุมมาก เช่น เสือ ช้าง กระทิง วัวแดง อีเก้ง หมู กวางต่าง ๆ เวลากลางคืนจะได้ยินเฌียงสัตว์เหล่านี้ร้องกังวานป่า และเที่ยวหากินมาใกล้ ๆ บริเวณที่ท่านพักอยู่แทบทุกคืน บางครั้งแทบมองเห็นตัวมันเพราะมาใกล้ ๆ ที่อยู่ท่านมาก ท่านเองรู้สึกเพลิดเพลินไปกับสัตว์เหล่านี้ด้วยความเมตตาสงสารเขา

ปีท่านเข้าไปจำพรรษาอยู่องค์เดียวในภูเขาลูกนี้ แต่ว่าไม่แน่ว่าเป็น พ.ศ.เท่าไร จำได้แต่เพียงว่าท่านจำพรรษาที่นั่นหลังจากท่านอาจารย์มั่นมรณภาพแล้วไม่นานนัก ท่านว่าในพรรษานั้น เวลาทำสมาธิภาวนา ปรากฏว่าท่านอาจารย์มั่นมาเยี่ยมและแสดงสัมโมทนียธรรมให้ฟังเสมอ ตลอดพรรษา การทำข้อวัตรในบริเวณถ้ำที่พักจำพรรษาตลอดการจัดบริขารต่าง ๆ ไม่ถูกต้องประการใด ท่านได้ตักเตือนอยู่เสมอ พรรษานั้นจึงเป็นเหมือนอยู่กับองค์ท่านอาจารย์มั่นตลอดเวลา

ท่านมาแสดงประเพณีของพระธุดงค์ผู้มุ่งต่อความหลุดพ้นให้ฟังว่า ธุดงควัตรต่าง ๆ ควรรักษาให้ถูกต้องตามที่พระพุทธองค์ประทานไว้อย่าให้เคลื่อนคลาด และยกธุดงควัตรสมัยที่ท่านพาหมู่คณะปฏิบัติเวลามีชีวิตอยู่ขึ้นแสดงซ้ำอีก เพื่อความแน่ใจว่า

ที่ผมพาหมู่คณะดำเนินตลอดวันสิ้นอายุของผม ก็เป็นธุดงควัตรที่แน่ใจอยู่แล้วไม่มีสงสัย จึงควรเป็นที่ลงใจและปฏิบัติตามด้วยความเอาใจใส่ และอย่าพึงเข้าใจว่าศาสนาเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้าและเป็นสมบัติของพระสาวกองค์หนึ่งองค์ใด แต่เป็นสมบัติของผู้รักใคร่สนใจปฏิบัติทุก ๆ คนที่มุ่งประโยชน์จากศาสนา พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ท่านไม่ทรงมีส่วนอะไรกับศาสนาที่ประทานไว้สำหรับโลกเลย อย่าไปเข้าใจว่าพระองค์และสาวกทั้งหลายจะพลอยมีส่วนดีและมัวหมองไปด้วย จะปฏิบัติผิดหรือถูกประการใดก็เป็นเรื่องของเราเป็นราย ๆ ไป มิได้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย

ท่านมาปฏิบัติอยู่ที่นี่ ก็เป็นความมุ่งหมายของท่านโดยเฉพาะ การปฏิบัติผิดหรือถูกจึงเป็นเรื่องของท่านเองโดยเฉพาะเช่นกัน ฉะนั้น จงทำความระมัดระวังการปฏิบัติ เพื่อความอยู่สบายในทิฏฐธรรม

ท่านเองก็กำลังจะเป็นอาจารย์ของคนจำนวนมาก จึงควรทำเครื่องหมายที่ถูกต้องดีงามไว้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่กุลบุตรสุดท้ายภายหลัง ผู้ดำเนินตามจะไม่ผิดหวัง ความเป็นอาจารย์คนนั้นสำคัญมาก จึงควรพิจารณาด้วยดี อาจารย์คิดเพียงคนเดียวอาจพาให้คนอื่น ๆ ผิดไปด้วยเป็นจำนวนมากมาย อาจารย์ทำถูกเพียงคนเดียว ก็สามารถนำผู้อื่นให้ถูกด้วยไม่มีประมาณเช่นเดียวกัน ท่านควรพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นอาจารย์ของคนจำนวนมากให้รอบคอบ เพื่อคนอื่นจะมีทางเดินโดยสะดวกราบรื่นไม่ผิดพลาด เพราะความยึดเราเป็นอาจารย์สั่งสอน

คำว่า "อาจารย์" ก็คือผู้ฝึกสอน หรืออบรม กิริยาความเคลื่อนไหวที่แสดงออกแต่ละอาการ ควรให้ผู้อาศัยยึดเป็นหลักดำเนินได้ ไม่เป็นกิริยาที่แสดงออกจากความผิดพลาด เพราะขาดการพิจารณาไตร่ตรอง ก่อนแสดงออกมา พระพุทธเจ้าที่ว่าทรงเป็นศาสดาสอนโลกนั้น มิได้เป็นศาสดาเพียงเวลา

แสดงธรรมให้พุทธบริษัทฟังเท่านั้น แต่ทรงเป็นศาสดาของโลกอยู่ทุกอิริยาบถ ทรงสีหไสยาสน์คือนอนตะแคงข้างขวาก็ดี ประทับนั่งก็ดี ประทับยืนก็ดี เสด็จไปในที่ต่าง ๆ แม้ที่สุดเสด็จภายในวัดก็ดี ล้วนเป็นศาสดาประจำพระอาการอยู่ทุก ๆ อิริยาบถ พระองค์ไม่ทรงทำให้ผิดพลาดจากความเป็นศาสดาเลย

ผู้มีสติปัญญาชอบวินิจฉัยไตร่ตรองอยู่แล้ว ย่อมยึดเป็นคติตัวอย่างเครื่องพร่ำสอนตนได้ ทุก ๆ พระอาการที่ทรงเคลื่อนไหว อย่าเข้าใจว่าพระองค์จะทรงปล่อยปละมรรยาทเหมือนโลกทั้งหลายที่ชอบทำกิริยาต่าง ๆ จากคน ๆ เดียวในสถานที่ต่าง ๆ อยู่ที่หนึ่งประพฤติตัวอย่างหนึ่ง ไปอยู่ที่หนึ่งประพฤติตัวอีกอย่างหนึ่ง ไปอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่ง แสดงกิริยาอาการอย่างหนึ่ง เป็นลักษณะเปรตผี ทั้งเป็นคนดีทั้งเป็นคนชั่วทั่วทุกทิศ ไม่มีประมาณ ให้พอยึดเป็นหลักได้ ทั้งตัวเองและผู้อื่น

ส่วนพระพุทธเจ้ามิได้เป็นอย่างโลกดังกล่าวมา แต่ทรงเป็นศาสดาอยู่ทุกพระอิริยาบถ ตลอดวันนิพพาน แต่ละพระอาการที่แสดงออกทรงมีศาสดาประจำมิได้บกพร่องเลย ใครจะยึดเป็นสรณะคือหลักพึ่งพิงเพื่อดำเนินตามเมื่อไรก็ได้เมื่อนั้น โดยไม่เลือกว่าเป็นพระอิริยาบถหรือพระอาการใด จึงสมพระนามว่าเป็นศาสดาของโลกทั้งสาม แม้ขณะจะเสด็จนิพพานก็ทรงสีหไสยาสน์นิพพาน มิได้นอนทิ้งเนื้อทิ้งตัวกลัวความตายร่ายมนต์บ่นเพ้อไปต่าง ๆ ดังที่โลกเป็นกันมาประจำแผ่นดิน แต่ทรงสีหไสยาสน์นิพพาน ส่วนพระทัยก็ทรงทำหน้าที่นิพพานอย่างองอาจกล้าหาญ ราวกับจะทรงพระชนม์อยู่กับโลกตั้งกัปตั้งกัลป์ ความจริงคือทรงประกาศความเป็นศาสดาของโลกในวาระสุดท้าย ด้วยการเข้าฌานและนิโรธสมาบัติ ทรงถอยเข้าถอยออกจนควรแก่กาลแล้ว จึงเสด็จปรินิพพานไปแบบศาสดาโดยสมบูรณ์ ไม่ทรงเยื่อใยกับสิ่งใด ๆ ในสามภพ นั่นแลศาสดาของโลกทั้งสาม

ท่านทรงทำตัวอย่างเป็นแบบฉบับของโลกตลอดมา แต่ขณะตรัสรู้จนวันเสด็จปรินิพพาน ไม่ทรงลดละพระอาการใด ๆ จากความเป็นศาสดาให้เป็นกิริยาอย่างคนสามัญธรรมดาทำกัน ทรงปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์จนวาระสุดท้ายจึงควรน้อมนำตัวอย่างของศาสดามาปฏิบัติดำเนิน แม้ไม่สมบูรณ์ตามแบบศาสดาทุก ๆ กระเบียด แต่ก็ยังอยู่ในเกณฑ์ของลูกศิษย์ที่มีครูสั่งสอนบ้าง ไม่เคว้งคว้างเหมือนเรือที่ลอยลำอยู่กลางทะเลซึ่งมีพายุจัด ไม่ได้ทอดสมอ การปฏิบัติของนักบวชที่ไม่มีหลักยึดอย่างถูกต้องตายตัวนั้น ย่อมไม่มีจุดหมายว่า จะถึงฝั่งแห่งความปลอดภัยหรือจะเป็นอันตรายด้วย

ภัยต่าง ๆ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องตัดสินได้เช่นเดียวกับเรือไม่มีหางเสือบังคับ ย่อมไม่สามารถแล่นไปถึงที่หมายได้ และยังอาจลอยไปตามกระแสน้ำและเป็นอันตรายได้อย่างง่ายดายฉะนั้น

หลักธรรมวินัยมีธุดงควัตรเป็นต้น คือหางเสือของการปฏิบัติเพื่อให้ถึงที่ปลอดภัย จงยึดให้มั่นคงอย่าโยกคลอนหวั่นไหว (เพราะ) ผู้คอยดำเนินตามซึ่งมีจำนวนมาก ที่ยึดเราเป็นเยี่ยงอย่าง จะเหลวไหลไปตาม ธุดงควัตรคือปฏิปทาอันตรงแน่วไปสู่จุดหมาย โดยไม่มีปฏิปทาใดเสมอเหมือน ขอแต่ผู้ปฏิบัติจงใช้สติปัญญา ศรัทธา ความเพียรพยายามดำเนินตามเถิด ธรรมที่มุ่งหวังย่อมอยู่ในวิสัยของธุดงค์ที่ประทานไว้ จะพาให้เข้าถึงอย่างไม่มีปัญหาแลอุปสรรคใด ๆ กีดขวางได้เพราะธุดงควัตรเป็นทางเดียวที่พาให้พ้นทุกข์ ไม่เป็นอย่างอื่น จึงไม่ควรทำความเคลือบแคลงสงสัย และธรรมนี้เป็นที่รวมปฏิปทาเครื่องดำเนินเข้าสู่ความดับทุกทั้งหลายด้วย พระที่มีความรักชอบในธุดงควัตรคือผู้มีความรักชอบและจงรักภักดีต่อพระศาสดาผู้เป็นบรมครู

พระผู้มีธุดงควัตรเป็นเครื่องดำเนินคือผู้มีฝั่งมีฝา มีศาสดาเป็นสรณะในอิริยาบถทั้งปวง อยู่ที่ใดไปที่ใดมีธรรมคอยคุ้มครองรักษาแทนศาสดา ไม่ว้าเหว่เร่าร่อนคลอนแคลน มีหลักใจเป็นหลักธรรม มีหลักธรรมเป็นดวงใจ หายใจเข้าหายใจออกเป็นธรรม และกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ ผู้นี้คือผู้มีราตรีเดียวอยู่กับธรรมไม่หวั่นไหวเอนเอียง สำหรับท่านเองไม่มีอะไรวิตกก็จริง แต่ผู้เกี่ยวเนื่องกับท่านมีมากมาย จึงควรเป็นห่วงหมู่คณะและประชาชนที่คอยเดินตามหลังบ้าง เขาจะได้มีความอบอุ่นในปฏิปทาที่ยึดจากท่านไปเป็นเครื่องดำเนินว่าเป็นความถูกต้องแม่นยำไม่มีผิดพลาดดังนี้ ท่านสอนผม

ท่านเล่าว่า เพียงนอนตื่นผิดเวลาบ้างเล็กน้อย ท่านพระอาจารย์มั่นยังมาเตือนว่า

อย่าเชื่อตัวเองยิ่งกว่าธรรมตัวเองคือวัฏฏะ ธาตุขันธ์เป็นผลของวัฏฏะมาดั้งเดิม ควรอนุโลมให้เขาเท่าที่อนุโลมได้ อย่าปล่อยตามขันธ์จนเกินไป ผิดวิสัยของพระที่เป็นเพศไม่นิ่งนอนใจ การหลับนอนของนักปราชญ์ ท่านเพียงเพื่อบรรเทาธาตุขันธ์ไปชั่วระยะเท่านั้น ไม่ได้หวังความสุขความสำราญอะไร จากการระงับความอ่อนเพลียทางธาตุขันธ์นั้นเลย พระนอนตามแบบพระจริง ๆ ต้องระวังตัวเพื่อจะตื่นเหมือนแม่เนื้อนอน ซึ่งมีสติระวังตัวดีกว่าปกติเวลาเที่ยวหากิน

คำว่าจำวัด ก็คือความระวังตั้งสติหมายใจจะลุกตามเวลาที่กำหนดไว้ตอนก่อนนอน มิได้สอนแบบขายทอดตลาด ดังสินค้าที่หมดราคาแล้ว ตามแต่ลูกค้าจะให้ในราคาเท่าไร ตามความชอบใจของตน พระที่นอนปล่อยตัวตามใจชอบ มิใช่พระศากยบุตรพุทธบริษัท ผู้รักษาศาสนาให้เจริญในตนและผู้อื่น แต่เป็นพระประเภทขายทอดตลาด ตามยถากรรม จะตีราคาเอาเอง

การจำวัดของพระที่มีศีลวัตร ธรรมวัตรต้องมีกำหนดกฎเกณฑ์บังคับตัว ในเวลาก่อนหลับ และระวังตัวอยู่ตามวิสัยของพระผู้กำลังจำวัดคือหลับนอน พอรู้สึกตัวต้องรีบลุกขึ้นทันที ไม่ซ้ำซากอันเป็นลักษณะคนขี้เกียจนอนตื่นสาย และตายจมอยู่ในความประมาทไม่มีวันรู้สึกตัว การนอนแบบนี้ เป็นลัทธิของสัตว์ตัวไม่มีความหมายในชีวิตของตัว และเป็นนิสัยของคนเกียจคร้านผลาญสมบัติ ไม่มีงอกเงยขึ้นมาได้ ไม่ใช่ทางของศาสนา จึงไม่ควรส่งเสริม จะกลายเป็นกาฝากขึ้นมาในวงศาสนาและพระธุดงค์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเรื่องทำลายตัวเอง ดังกาฝากทำลายต้นไม้ที่มันอาศัยนั่นแล

ท่านควรขบคิดคำว่า จำวัด กับคำว่า นอน ซึ่งเป็นคำทั่ว ๆ ไปเทียบกันดู จะเห็นว่าผิดกันและมีความหมายต่างกันอยู่มาก ระหว่างคำว่า จำวัด ของพระศากยบุตร กับคำว่านอน ของคนและสัตว์ทั่วไป ดังนั้นความรู้สึกของพระศากยบุตรที่จะปลงใจจำวัดแต่ละครั้งจึงควรมีความสำคัญติดตัวในขณะนั้นและเวลาอื่น ๆ จะสมชื่อว่าผู้ประคองสติ ผู้มีปัญญาคิดอ่านไตร่ตรองในทุกกรณี ไม่สักว่าคิด สักว่าพูด สักว่าทำ สักว่านอน สักว่าตื่น สักว่าฉัน สักว่าอิ่ม สักว่ายืน สักว่าเดิน สักว่านั่ง สักเป็นอาการปล่อยตัวเกินเพศเกินภูมิของพระศากยบุตรที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง

ในวงปฏิบัติโดยมากมักเข้าใจกันว่า พระพุทธเจ้าและสาวกอรหันต์ทั้งหลายนิพพานไปแล้ว สาบสูญไปแล้ว ไม่มีความหมายอะไรเกี่ยวกับท่านและตนเองเสียแล้ว ก็พระธรรมอันเป็นฝ่ายเหตุที่สอนกันให้ปฏิบัติอยู่เวลานี้ เป็นธรรมของท่านผู้ใดขุดค้นขึ้นมาให้โลกได้เห็น และได้ปฏิบัติตามเล่า? และพระธรรมตั้งตัวอยู่ได้อย่างไร ทำไมจึงไม่สาบสูญไปด้วยเล่า? ความจริง พุทธะ กับสังฆะก็คือ ใจดวงบริสุทธิ์ที่พ้นวิสัยแห่งความตายและความสาบสูญอยู่แล้วโดยธรรมชาติ จะให้ตายให้สาบสูญให้หมดความหมายไปได้อย่างไร เมื่อธรรมชาตินั้นมิได้เป็นไปกับสมมติ มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งความตาย มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งความสาบสูญ มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งการหมดความหมายใด ๆ พุทธะจึงคือพุทธะอยู่

โดยดี ธัมมะจึงคือธัมมะอยู่โดยดี และสังฆะจึงคือสังฆะอยู่โดยดี มิได้สั่นสะเทือนไปกับความสำคัญใด ๆ แห่งสมมุติที่เสกสรรทำลายให้เป็นไปตามอำนาจของตนฉะนั้น การปฏิบัติด้วยธัมมานุธัมมะจึงเป็นเหมือนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ตลอดเวลาที่มีธัมมานุธัมมะภายในใจ เพราะการรู้พุทธะ ธัมมะ สังฆะ โดยหลักธรรมชาติจำต้องรู้ขึ้นที่ใจ ซึ่งเป็นที่สถิตแห่งธรรมอย่างเหมาะสมสุดส่วน ไม่มีภาชนะใดยิ่งไปกว่าดังนี้

นี้เป็นโอวาทที่ท่านอาจารย์มั่นมาเตือนท่านในสมาธิภาวนา ในเวลาท่านเห็นว่าหลวงปู่ขาวอาจทำอะไรผิดพลาดไปบ้าง เช่นการปฏิบัติธุดงควัตรไม่ถูกไม่สนิทกับธรรมเป็นบางข้อหรือบางประการ และการจำวัดตื่นผิดเวลา ความจริงท่านว่า ท่านอาจารย์มั่นมิได้เตือนด้วยความมั่นใจว่า ท่านทำผิดโดยถ่ายเดียว แต่ท่านเตือนโดยเห็นว่า หลวงปู่ขาวจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับหมู่คณะ ทั้งพระเณรและประชาชนจำนวนมากในวาระต่อไป ท่านจึงเตือนไว้เพื่อหลวงปู่ขาวจะได้ตระหนักในข้อวัตรต่าง ๆ ต่อไปด้วยความเข้มแข็ง เพื่อถ่ายทอดแก่บรรดาประชาชนพระเณร ที่มาอาศัยพึ่งร่มเงา จะได้ของดีไปประดับตัว ดังองค์ท่านอาจารย์มั่นเคยพาหมู่คณะดำเนินมาแล้ว

ท่านว่า การวางบริขาร เช่น บาตร กาน้ำ สบง จีวรหรือบริขารอื่น ๆ ที่ใช้ในสำนัก ต้องวางหรือเก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่นผ้าเช็ดเท้าเป็นต้น ถ้าเห็นไม่สะอาดควรแก่การใช้สอย ต้องเก็บไปซักฟอกให้สะอาดจึงนำมาใช้อีก หลังจากใช้แล้วต้องพับเก็บไว้เป็นที่เป็นฐานไม่ทิ้งระเกะระกะ ถ้าวันใดเกิดเผลอขึ้นมาเพราะธุระอย่างอื่นมาแทรก พอตกกลางคืน เวลาทำสมาธิภาวนา จะปรากฏเห็นท่านอาจารย์มั่นมาเตือนและแสดงธรรมให้ฟังจนได้

ท่านพักอยู่ถ้ำดังกล่าวในพรรษานั้นเพียงองค์เดียว กลางคืนจะปรากฏท่านอาจารย์มั่นมาเยี่ยมเสมอโดยทางนิมิตภาวนา แม้กลางวันเงียบ ๆ เวลานั่งภาวนาในบางวันยังเห็นท่านมาเยี่ยมเช่นเดียวกับกลางคืน ท่านว่าท่านสนุก เรียนถามปัญหาต่าง ๆ กับท่านจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะท่านอธิบายแก้ปัญหาได้คล่องแคล่วว่องไวมากและได้ความชัดเจนหายสงสัยทุก ๆ ข้อไป ปัญหาบางอย่างเพียงแต่รำพึงสงสัยตามกำลังโดยมิได้นึกถึงท่านเลย พอตกกลางคืนเข้าที่ภาวนา ท่านก็มาอธิบายให้ฟังเสียแล้วโดยยกข้อที่เราสงสัยขึ้นอธิบายให้เราฟังราวกับได้เรียนท่านไว้แล้ว ท่านว่าแปลกและอัศจรรย์มาก แต่พูดให้ใครฟังไม่ได้ เดี๋ยวเขาหากว่าเป็นกรรมฐานบ้า

แต่ธรรมเครื่องแก้กิเลสชนิดต่าง ๆ โดยมาก ย่อมเกิดจากทางสมาธิภาวนาโดยลำพัง และเกิดจากทางนิมิต มีท่านอาจารย์มั่นเป็นต้นมาเตือนให้อุบายและแสดงธรรมสั่งสอนโดยสม่ำเสมอ อันเป็นการส่งเสริมสติปัญญาให้คิดอ่านไตร่ตรองมิให้ประมาท

ท่านว่าพรรษาที่จำอยู่ในถ้ำแห่งดงหนาป่าเปลี่ยวนี้ทำให้เกิดอุบายต่าง ๆ ที่แสดงขึ้นทั้งภายในภายนอกมากมายตลอดเวลา ทั้งกลางวันกลางคืน ผิดที่ทั้งหลายอยู่มาก เป็นผู้มีราตรีเดียวด้วยความรื่นเริงอยู่กับธรรมในอิริยาบถต่าง ๆ ยืน เดิน นั่ง นอน เต็มไปด้วยธรรมปีติ ระหว่างสันติธรรมที่มีเป็นฐานเดิมประจำ ความบริสุทธิ์ใจ และธรรมประเภทต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสัมผัสกับใจ แล้วแสดงความหมายไปในแง่ต่าง ๆ กัน ทำให้กายและจิตชุ่มชื่นรื่นเริงเหมือนต้นไม้ที่ได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยปุ๋ยและน้ำ มีอากาศเป็นที่เหมาะสม คอยชโลมให้ลำต้นกิ่งก้านสาขาดอกใบของมัน สดชื่นอยู่ตลอดเวลาฉะนั้น

ท่านว่าคนเราเมื่อจิตมีราตรีเดียวกับธรรมความสงร่มเย็น ไม่ว้าวุ่นขุ่นมัวมั่วสุมกับสิ่งใดแล้ว ก็มีความสุขอยู่ในโลกแห่งขันธ์เรานี่เอง ไม่จำต้องดิ้นรนหาความสุขในที่อื่น ภพอื่น ซึ่งเป็นการวาดภาพหลอกตัวเอง ให้เกิดความทะเยอทะยาน เสริมตัณหาสมุทัยอันเป็นเชื้อแห่งทุกข์เข้ามาเผาลนตัวเองให้เกิดความทุกข์ลำบากไปเปล่า ๆ เพราะความสุขที่รู้อยู่ เห็นอยู่ เป็นอยู่ กับใจนั้นเป็นความสุขที่พอกับตัวแล้ว โลกนี้ทั้งโลกและโลกอื่น ๆ ไม่มีประมาณในสงสารราวกับไม่มีอยู่ สิ่งที่มีและเด่นชัดประจักษ์ก็คือใจกับธรรมที่ปรากฏครอบโลกชาติ ไม่มีขอบเขตเหตุผลพอจะนำมาเทียบมาวัดได้ เพราะจิตกับอัจฉริยธรรมที่ครองกันอยู่มิใช่สมมติ จึงไม่เป็นฐานะจะนำมาเทียบกัน

พอออกพรรษาแล้วคณะศรัทธาญาติโยมที่เคยอุปัฏฐากรักษาท่านก็พากันไปอาราธนานิมนต์ท่านลงมา และอาราธนาท่านให้โปรดเมตตาสั่งสอนตามหมู่บ้านแถบอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ท่านจำต้องลงมาทั้งที่อาลัยเสียดายสถานที่แห่งนั้น ไม่คิดจะจากไปไหนง่าย ๆ

เมื่อลงมาอบรมสั่งสอนชาวบ้านพอสมควรแล้ว ได้โอกาสท่านก็ออกเที่ยวธุดงคกรรมฐานไปตามอัธยาศัย โดยข้ามไปทางฝั่งแม่น้ำโขงของประเทศลาวบ้าง ข้ามมาฝั่งไทยเราบ้าง แล้วเที่ยวบำเพ็ญอยู่แถบอำเภอบึงกาฬ อำเภอโพนพิสัย ซึ่งมีป่ามีเขามาก ที่นั้นเรียกว่าดงหม้อทอง และมีทำเลดี

เหมาะกับการบำเพ็ญอยู่หลายแห่ง มีหมู่บ้านที่ไปตั้งใหม่อยู่ไม่กี่หลังคาเรือน เขาอาราธนาท่านให้อยู่จำพรรษาเพื่อโปรดเขา ซึ่งเป็นสถานที่สบกับอัธยาศัย ท่านจึงตกลงจำพรรษาที่นั่น ตอนท่านพักบำเพ็ญธรรมอยู่ในภูเขาเขตอำเภอโพนพิสัยนั้น ท่านว่าท่านเพลิดเพลินรื่นเริงไปกับสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ ด้วยความเมตตาเขามาก มีไก่ป่า ไก่ฟ้า นกนานาชนิด มีนกเงือก นกยูง เป็นต้น และเม่น อีเห็น อีเก้ง หมู กวาง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี หมาป่า เสือโคร่ง เสือดาว ช้าง กระทิง วัวแดง ซึ่งแต่ละชนิดมีมากมายผิดกับที่ทั้งหลาย เที่ยวมาเป็นฝูง ๆ โขลง ๆ ทั้งกลางวันกลางคืนจะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านั้นส่งเสียงร้องลั่นสนั่นป่า ตามวาระของเขาอยู่เสมอ บางวันเวลาออกไปบิณฑบาต ก็ยังพบเสือโคร่งใหญ่ เดินฉากหน้าท่านไป อย่างสวยงามน่าดู โดยไม่ห่างไกลท่านเลย ด้วยความองอาจและสง่าผ่าเผย ตามนิสัยของมัน ท่านว่าขณะที่มันเดินฉากหน้าท่านไป ซึ่งเป็นที่โล่งพอสมควร ดูการก้าวเดินของมันรู้สึกสวยงามมาก ขณะที่พบกันทีแรก มันชำเลืองดูท่านนิดเดียวก็เดินต่อไป โดยไม่มองกลับมาดูท่านอีกเลย ดูลักษณะท่าทางมันก็ไม่กลัวท่านนัก แต่อาจระวังตัวอยู่ภายในตามนิสัยของสัตว์ที่มีสติดี และมีความระวังตัวไม่ค่อยพลั้งเผลอให้กับอะไรง่าย ๆ เฉพาะท่านเองก็ไม่นึกกลัวมันเพราะเคยได้เห็นมันมาบ้าง และเคยได้ยินเสียงมันอยู่เสมอจนชินชาไปเสียแล้วเวลาพักอยู่ในที่ต่าง ๆ เรื่อยมา ซึ่งโดยมากมักมีสัตว์พรรค์นี้ประจำอยู่เสมอในที่บำเพ็ญนั้น ๆ จึงไม่นึกกลัว

คืนวันหนึ่งท่านกำลังนั่งอบรมกรรมฐานแก่พระที่จำพรรษาด้วยกันราวสามสี่องค์ ท่านว่าได้ยินเสียงนักเลงโตสามตัว ลายพาดกลอนดังกระหึ่ม ๆ ขึ้นข้าง ๆ บริเวณที่พักแห่งละตัว จากนั้นก็ได้ยินเสียงคำรามขู่เข็ญกันบ้าง เสียงกัดกันบ้างแล้วก็เงียบหายไป เดี๋ยวก็ได้ยินเสียงขู่เข็ญและกัดกันขึ้นอีกข้าง ๆ ที่พักนั่นแล ทีแรกได้ยินเสียงมันเล่นและกัดกันอยู่ข้างนอกบริเวณที่พัก นึกว่าจะพากันหนีไปที่อื่นหายเงียบไปแล้ว เพราะเสียงสงบเงียบไปพักหนึ่ง แต่ที่ไหนได้จากการหายเงียบไปได้พักหนึ่งเท่านั้น ประมาณสามทุ่มก็ชักชวนกันเข้ามาอยู่ใต้ถุนบรรณศาลาเล็ก ๆ ที่พระกำลังนั่งสมาธิฟังการอบรมธรรมอยู่ ซึ่งสูงประมาณเมตรกว่านิดหน่อยเท่านั้น และส่งเสียงกระหึ่มคำรามและกัดกันอยู่ใต้ถุนศาลาเล็ก ๆ นั้น จนท่านต้องตะโกนบอกว่า เฮ้ย ! สามสหาย อย่าพากันส่งเสียงอื้ออึงนักซิ พระท่านกำลังเทศน์และฟังธรรมกัน เดี๋ยวเป็นบาปตกนรกหลุมฉิบหายกันหมดนะ จะว่าไม่บอก เพราะที่นี่ไม่ใช่ที่เอ็ดตะโรโฮเฮกันนี่นา จงพากันไปเที่ยวร้องครางที่อื่น ที่นี่เป็นวัดของพระที่ท่านชอบความสงบไม่เหมือนพวกแก ไปเสีย พากันไปร้องที่อื่นตามสบาย ไม่มีใครไปยุ่งกับพวกแกหรอก ที่นี่เป็นที่พระท่านอยู่บำเพ็ญธรรม ท่านจึงห้ามไม่ให้พวกแกส่งเสียงอื้ออึงนัก

พอได้ยินเสียงพระท่านร้องบอกก็พากันสงบอารมณ์ไปพักหนึ่ง แต่ยังพอได้ยินเสียงเกี้ยวพาราสีกันซุบซิบอู๋อี๋เบา ๆ อยู่ใต้ถุนศาลา อันเป็นลักษณะบอกกันว่า พวกเราอย่าส่งเสียงดังกันนักซิ พระท่านรำคาญและร้องบอกมานั่นไงล่ะ ทำเสียงเบา ๆ หน่อยเถอะเพื่อน เดี๋ยวเป็นบาปขี้กลากขึ้นหัวนะ แล้วก็หยุดไปพักหนึ่ง ต่อไปก็มีเสียงครวญครางและกัดกันขึ้นอีก ไม่ยอมหนีไปที่อื่นตามคำท่านบอก และพากันเหมาใต้ถุนบรรณศาลาเป็นที่เล่นสนุกกันตั้งแต่หัวค่ำจนสองยาม พระที่นั่งทำสมาธิภาวนากันบนศาลาหลังจากฟังการอบรมธรรมแล้ว ก็ทำด้วยความไม่สนิทใจ เพราะกลัวเสือจะพากันโดดขึ้นมาภาวนาด้วย เนื่องจากขณะนั้นเสือโคร่งใหญ่สามตัวก็ยังส่งเสียขู่เข็ญคำรามและกัดกันอยู่ใต้ถุนศาลานั้นด้วย จนถึงหกทุ่มจึงเลิกจากกันไป พระก็ลงไปที่พักของตน เสือก็เข้าป่าไป

คืนนั้นเป็นความประหลาดเป็นพิเศษนับแต่เที่ยวธุดงคกรรมฐานมาหลายปีและเคยเที่ยวไปสถานที่ต่าง ๆ หลายแห่งหนตำบลหมู่บ้านและป่าเขาต่าง ๆ มากต่อมาก แต่ไม่เคยมีสัตว์เสือมาตีสนิทมิตรรักกับพระ ราวกับเคยเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหายผู้ฝากเป็นฝากตายกันมานาน เพิ่งมาพบในคืนวันนั้นเอง

ตามปกติเสือเป็นสัตว์กลัวคนตามสัญชาตญาณ แม้จะเป็นสัตว์ที่มีอำนาจ ทำให้คนขยาดครั่นคร้ามอยู่บ้างกว่าสัตว์อื่น ๆ แต่เสือย่อมกลัวและหลบซ่อนคนมากกว่า คนจะกลัวเสือและหาที่หลบซ่อน แต่เสือสามตัวนี้นอกจากไม่กลัวคนแล้ว ยังพากันมาแอบยึดเอาใต้ถุนศาลาหลังเล็กที่พระยังชุมนุมกันอยู่ข้างบน เป็นที่เล่นสนุกโดยไม่คิดกลัวพระซึ่งเป็นคนเหมือนมนุษย์ทั้งหลายเลย จึงเป็นเรื่องอัศจรรย์ที่สัตว์ไม่เคยรู้เรื่องกับศีลธรรมเหมือนมนุษย์ทั้งหลาย แต่กิริยาที่เขามาตีสนิทสนมกับพระนั้นราวกับเขาก็เป็นผู้หนึ่งที่ทราบศีลธรรมดี และปฏิบัติศีลธรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลายด้วย จึงไม่แสดงท่าทางให้พระท่านกลัว นอกจากเขาแสดงต่อพวกเขาเอง ซึ่งก็ทราบกิริยาท่าทางของกันและกันอยู่แล้ว ท่านว่า

ฟังท่านเล่าแล้วขนลุก กลัวบ้าอยู่คนเดียวทั้งที่เรื่องก็ผ่านไปนานแล้ว เรื่องของคนไม่เป็นท่าก็เป็นอย่างนี้เอง แม้ท่านแสดงเรื่องต่าง ๆ อันเป็นคติธรรมให้ฟังก็ตาม แต่คนไม่เป็นท่าย่อมไม่ยอมฟังเพื่อยึดเป็นคติได้เลย แต่จะดันไปเฉพาะเส้นทางสายไม่เป็นท่าของตนนั่นและ ดังผู้เขียนแสดงความกลัวที่น่าอับอายต่อหน้าท่าน ในเวลาฟังคำบอกเล่านั่นแล นอกจากนั้นยังมาประกาศขายความขี้ขลาดของ

ตัวในหนังสือให้ท่านผู้อ่านหัวเราะเขาอีก ซึ่งนับว่าเลวพอใช้ อ่านแล้วกรุณาระวังอย่าให้เรื่องทำนองนี้แทรกสิงเข้าไปสู่จิตใจได้ จะกลายเป็นคนขี้ขลาดไม่เป็นท่าไปอีกหลายคน

ท่านเล่าว่า คืนวันนั้นพระที่นั่งฟังการอบรมและทำสมาธิภาวนาต่อไปหลังจากการอบรมแล้ว ต่างมีความตื่นเต้นตกใจและตาตั้งหูกางไปตาม ๆ กันที่ได้ยินอาจารย์ใหญ่ทั้งสามตัวมาให้การอบรม ช่วยท่านอาจารย์อยู่ที่ใต้ถุน ในลักษณะแผลงฤทธิ์เจือกับความสนุกของเขา ทำเอาพระนั่งภาวนากลัวตัวแข็งไปตาม ๆ กัน จิตไม่อาจส่งไปนอกลู่นอกทางได้ เพราะกลัวอาจารย์ใหญ่ทั้งสามจะพากันโดดขึ้นมาให้โอวาทบนศาลาเล็กด้วยท่าทางต่าง ๆ แต่ก็ดีและน่าชมสัตว์สามตัวที่ไม่แสดงโลดโผนเกินกว่าเหตุ อุตริโดดขึ้นบนศาลาในเวลานั้น ยังรู้จักฐานะของตัวของท่านบ้าง ไม่ก้าวก่ายหน้าที่อันควรแก่ภาวะของตน แสดงเพียงเบาะ ๆ พอหอมปากหอมคอแล้วก็เลิกรากันไป นับแต่วันนั้นผ่านไปแล้วก็ไม่เห็นเขากลับมาอีกเลย

ส่วนสถานที่และบริเวณที่พระอาศัยอยู่นั้น ก็คือทำเลเที่ยวของสัตว์จำพวกนี้และสัตว์อื่น ๆ เราดี ๆ นี่เอง ไม่เว้นแต่ละคืนต้องมีจำพวกใดจำพวกหนึ่งเข้ามาจนได้ เพราะที่นั้นเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าทุกจำพวก เนื่องจากป่าและเขาแถบนั้นกว้างขวางมาก คนเดินผ่านเป็นวัน ๆ ก็ไม่พ้น สัตว์ชนิดต่าง ๆ ดังที่เขียนผ่านมาจึงมีมาก พวกช้างเป็นโขลง ๆ หมูป่าเป็นฝูง ๆ ซึ่งแต่ละโขลง ละฝูง มีจำนวนมากมายและไม่สู้จะกลัวผู้อื่นมากนัก

ปีท่านจำพรรษาที่นั้น อุบายต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอ และต้องคอยเตือนพระเสมอไม่ให้ประมาทในการรักษาธุดงควัตร เพราะอยู่ในท่ามกลางสิ่งที่ควรระวังหลายอย่างต่าง ๆ กัน โดยอาศัยธุดงควัตรเป็นเส้นชีวิตจิตใจ มีธรรมวินัยเป็นที่ฝากเป็นฝากตาย ใจจึงอยู่เป็นสุข ไม่หวาดเสียวสะดุ้งกลัวต่าง ๆ การขบฉันก็น้อยเพียงเยียวยาธาตุขันธ์ไปวัน ๆ เท่านั้น เพราะศรัทธาญาติโยมมีน้อยและเป็นบ้านเพิ่งตั้งใหม่มีไม่กี่หลังคาเรือน ยังไม่เป็นหลักฐานมั่นคง และเป็นความมุ่งหมายของท่านผู้หนักแน่นในธรรมะ จึงพึงฝึกฝนอดทนเพื่อธรรมความอยู่สบายทางภายใน จึงไม่กังวลที่อยู่อาศัย อาหารบิณฑบาตให้มากไป อันจะเป็นอุปสรรคต่อความเพียร

ยาแก้ไข้ก็คือความอดทน ต่อสู้ด้วยความเพียรทางสมาธิภาวนา โดยถือเอาสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เป็นเพื่อน และสักขีพยานว่าเขาก็มิได้เกิดมากับหยูกยาชนิดต่าง ๆ และคลอดที่โรงพยาบาลมีหมอและนางพยาบาลคอยรักษาผดุงครรภ์ แต่เขายังเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ สืบต่อกันมาได้เต็มป่าเต็มเขา โดยไม่แสดงความโศกเศร้าเสียใจ ว่าตนขาดการบำรุงรักษาด้วยหมอ ด้วยยา และนางพยาบาลตลอดเครื่องบำรุงต่าง ๆ

ส่วนพระเป็นมนุษย์ชาติและเป็นศากยบุตรพุทธชาติศาสดาองค์ลือพระนามสะเทือนทั่วไตรภพว่า เป็นผู้ทรงเรียนจบคัมภีร์ไตรภูมิ ด้วยพระขันติวิริยะ พระปัญญาปรีชาสามารถในทุกทาง ไม่มีคำว่าจนตรอกอ่อนแอท้อถอย แต่พระเราจะมาถอยหลังหลั่งน้ำตา เพราะความทุกข์ลำบาก เพียงการเจ็บไข้ได้ป่วยอันเป็นของธรรมดาแห่งขันธ์เท่านี้ ก็ต้องเป็นผู้ขาดทุนล่มจมจะนำตนและศาสนาไปไม่ตลอด นอกจากต้องเป็นผู้อาจหาญ อดทนต่อสภาพความมีความเป็น ความสัมผัสทั้งหลายด้วยสติปัญญาหยั่งทราบไปตามเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องเท่านั้น ไม่มีทางเพื่อเอาตัวรอดหวังจอดในที่ปลอดภัยได้

จิตเมื่อได้รับการอบรมในทางที่ถูกย่อมมีความรื่นเริงในธรรม พอใจประคองตนไปตามวิถีแห่งมรรคและผลไม่มีการปลีกแวะ ไม่สร้างความอับจนไว้ทับถมตัวเอง ปฏิปทาก็สม่ำเสมอไม่ท้อถอยน้อยใจว่าตนขาดที่พึ่งทั้งภายนอกภายใน มีใจกับธรรมเป็นเครื่องชโลมหล่อเลี้ยงให้เกิดความอบอุ่นเย็นใจ อยู่ที่ใดไปที่ใด ก็เป็นสุคโต แบบลูกศิษย์ตถาคต ไม่แสดงความอดอยากขาดแคลนในทางใจ พระธุดงคกรรมฐานที่มุ่งต่อธรรม ท่านไปและอยู่โดยอาการอย่างนี้ ท่านจึงอยู่ได้ไปได้ ยอมอดยอมทนความลำบากหิวโหยได้อย่างสบายหายห่วงกับสิ่งทั้งปวง มีธรรมเป็นอารมณ์ของใจ

เรื่องสัตว์ต่าง ๆ ที่ชอบมาอาศัยพระ ท่านผู้อ่านกรุณาคิดว่าจะเป็นความจริงได้เพียงไรบ้าง แต่ก่อนคิดเรื่องสัตว์ป่ากรุณาคิดเรื่องสัตว์บ้านก่อน ที่ชอบเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านของท่านผู้มีเมตตาจิต และเข้าไปอาศัยวัดพออยู่รอดปลอดภัยไปในวันหนึ่ง ๆ สุนัขและนกเป็นต้นที่ชอบเข้าไปอาศัยวัดบางวัดจนแทบไม่มีที่และต้นไม้ให้สัตว์เหล่านี้อาศัย เพราะมีมามากด้วยกัน อันดับต่อไปค่อยคิดไปถึงสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ ที่มักเข้าไปเที่ยวป้วนเปี้ยนและอาศัยอยู่ตามสถานที่และวัดที่พระธุดงค์ท่านพักอยู่ ดังที่เขียนผ่านมามากพอดู ทั้งประวัติท่านอาจารย์มั่นและปฏิปทาพระธุดงค์สายของท่านอาจารย์มั่น ซึ่งมีเรื่องสัตว์มาอาศัยพระลงแฝงมาเสมอ ๆ ตามประสบการณ์ที่ได้รับทราบมาเป็นความจริง จึงเป็น

เรื่องน่าคิดในแง่ธรรมอันเป็นหลักธรรมชาติให้ความร่มเย็นและเป็นธรรมแก่สัตว์โลกทุกชาติทุกภาษา โดยที่สัตว์ทุก ๆ จำพวกไม่จำเป็นต้องทราบว่าธรรมคืออะไรก็ตาม แต่สิ่งที่แสดงออกให้สัตว์ยินดีรับกันทั่วโลกไม่มีใครรังเกียจนั้น คือธรรมโดยธรรมชาติ ธรรมนั้นแสดงอาการความสงบสุข ความร่มเย็น ความไว้วางใจ ความมีแก่ใจ ความเมตตา ความเอ็นดูสงสาร ความมาเถิดอยู่เถิดไม่เป็นภัยแน่นอนเป็นต้น

การแสดงออกแห่งกระแสธรรมเพียงเท่านี้ สัตว์ทุกจำพวกชอบและยอมรับกันทันที โดยไม่ต้องมีโรงเรียนไรสอนเขาเลย เพราะจิตใจกับกระแสธรรมเป็นของคู่ควรกันยิ่งกว่าอำนาจราชศักดิ์ใด ๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรุงแต่งและเสริมกันขึ้น ย่อมสลายไปตามเหตุการณ์ไม่แน่นอน ดังนั้นสัตว์แม้จะไม่เคยทราบว่าธรรมะคืออะไรก็ตาม แต่สิ่งที่ชอบและยอมรับโดยธรรมชาติสัตว์ย่อมแสวงหาเอง ดังสุนัขเข้าไปอาศัยวัด สัตว์ป่าเข้าไปอาศัยพระธุดงค์ เพราะธรรมคือความเย็น ความไว้วางใจเป็นต้น ที่สัตว์เข้าใจว่ามีอยู่ในที่นั้น จึงเสาะแสวงหาไปตามประสา แม้แต่ผู้ไม่เคยสนใจกับธรรมเลย ยังรู้จักสถานที่ที่ไม่มีภัย และชอบไปเที่ยวสนุกเฮฮาในที่เช่นนั้นแต่โบราณกาลมาถึงปัจจุบัน เพราะไปทำที่อื่นไม่ปลอดภัยเหมือนที่เช่นนั้น เพียงเท่านี้ก็พอทราบได้ว่า ธรรมและสถานที่ผู้บำเพ็ญธรรมเป็นที่ไว้ใจแก่สัตว์และมนุษย์ทั่วไป จึงไม่ค่อยระแวดระวังกัน และบางรายบางพวกไม่ระวังเสียจนปล่อยตัวเลยเถิดโดยไม่คิดถึงหัวใจมนุษย์ด้วยกันและพระศาสนาซึ่งเป็นสมบัติของประเทศบ้างเลย แม้ผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านั้นก็ย่อมทราบความดี ความชั่ว คนดีคนชั่ว สัตว์ดีสัตว์ชั่วได้เช่นมนุษย์ทั่วไป จึงควรคิดและเห็นใจผู้อื่นที่รักสงวนสมบัติของตนบ้าง ไม่ปล่อยร้อยเปอร์เซ็นต์ไปเสียทีเดียวในที่ทุกสถาน ยังจะพอมีเขตแดนแห่งมนุษย์และสัตว์เป็นที่อยู่อาศัยคนละวรรคละตอนบ้าง ไม่คละเคล้ากันไปเสียหมด จนไม่อาจทราบไม่ว่าใครเป็นใคร เพราะอะไร ๆ ก็แบบเดียวกันเสียสิ้น

หลวงปู่ขาวชอบเที่ยวหาที่วิเวกและเปลี่ยนที่ทำความเพียรอยู่เสมอ ปกติก็ชอบเที่ยวธุดงค์ไปตามป่าตามเขาอยู่แล้ว แล้วยังชอบเที่ยวเปลี่ยนที่ทำความเพียรอยู่เรื่อย ๆ เช่น ไปพักอยู่ที่นั่นเป็นปกติแล้ว แต่เวลาเช้าไปทำความเพียรกลับไปอยู่ที่หนึ่ง ตอนบ่าย ๆ หรือเย็นก็เปลี่ยนไปทำอีกแห่งหนึ่ง กลางคืนก็เที่ยวไปทำความเพียรอยู่อีกแห่งหนึ่งในแถบที่ท่านพักอยู่นั่นแล เปลี่ยนทิศทางบ้าง ไปใกล้บ้าง ไกลบ้าง ไปอยู่ในถ้ำอื่นจากถ้ำเดิมบ้าง ขึ้นไปอยู่บนหลังเขาบ้าง ตามหินดานบ้าง ดึก ๆ จึงกลับมาที่พัก ท่านให้เหตุผลสำหรับนิสัยท่านว่า เวลากำลังชุลมุนวุ่นวายกับการแก้กิเลส การเปลี่ยนอุบายต่าง ๆ เช่นนั้น ปัญญามักเกิดขึ้นเสมอ กิเลสทั้งตัวไม่ติด เพราะถูกอุบายของสติปัญญาตีต้อน

ในท่าต่าง ๆ ให้หลุดลอยไปเป็นพัก ๆ ถ้าอยู่ในที่แห่งเดียวทำให้ชินต่อสถานที่ แต่กิเลสมิได้ชินกับเรา มันสั่งสมตัวขึ้นเสมอ ไม่ว่าเราจะชินกับอะไรหรือไม่ก็ตาม เราจำต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอุบายและสถานที่ เพื่อปลุกสติปัญญาอยู่เสมอ ให้ทันกับกลมายาของกิเลสที่ปักหลักสั่งสมตัวเอง และต่อสู้กับเรา ไม่มีเวลาพักผ่อนตัวตลอดเวลา ถ้าเว้นบ้างก็เพียงเวลาหลับสนิทเท่านั้น นอกนั้นเป็นเวลาทำงานของมันเสียสิ้น ดังนั้นการทำความเพียรจะลดหย่อนอ่อนข้อและผัดเพี้ยนเลื่อนเวลาอยู่ จึงทำให้กิเลสตัวขยันหัวเราะเอา การเปลี่ยนสถานที่และอุบายอยู่เสมอ จึงพอมองเห็นความแพ้ความชนะกับกิเลสบ้าง ไม่ปล่อยให้มันรับเหมาเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียวดังนี้ เหตุผลของท่านก็น่าฟังและเป็นคติได้ดีสำหรับผู้ไม่นอนใจให้กิเลสขึ้นเหยียบย่ำทำลายเอาทุก ๆ กรณีที่จิตไหวตัว

ท่านชอบเที่ยวไปทางภูสิงห์ภูวัว ภูลังกาและดงหม้อทอง เขตอำเภอเซกา อำเภอโพนพิสัย อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย และอำเภอบ้างแพง จังหวัดนครพนม แถบนั้นมีเขามาก เช่น ภูสิงห์ภูวัวและภูลังกาซึ่งล้วนเป็นทำเลดี ๆ เหมาะแก่การบำเพ็ญธรรมอย่างยิ่ง แต่ห่างไกลหมู่บ้านมาก บิณฑบาตไม่ถึง ต้องมีคนผลัดเปลี่ยนกันขึ้นส่งอาหาร ที่ดังกล่าวเหล่านี้ เป็นที่ชุมนุมของสัตว์ป่านานาชนิดมีเสือ ช้าง กระทิง วัวแดง เป็นต้น พอตกบ่าย ๆ และเย็นจะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้ร้องสนั่นหวั่นไหวไปทั่วทั้งป่า ผู้ไม่สละตายจริง ๆ ยากจะอยู่ได้ เพราะเสือชุมมากเป็นพิเศษและไม่ค่อยกลัวคนด้วย บางคืนพระท่านเดินจงกรมทำความเพียรไปมาอยู่ มันยังแอบมาหมอบดูท่านได้โดยไม่กลัวท่านเลย แต่ไม่ทำอะไร มันอาจสงสัยแล้วแอบด้อมเข้ามาดูก็ได้ พอท่านได้ยินเสียงผิดสังเกต นึกประหลาดใจส่องไฟฉายไปดู ยังเห็นเสือโคร่งใหญ่ โดดออกไปต่อหน้าต่อตาก็ยังมี แม้เช่นนั้นท่านก็ยังเดินจงกรมทำความเพียรต่อไปได้ ไม่คิดกลัวว่าเสือจะโดดมาคาบเอาไปกินเลย ทั้งนี้เพราะความเชื่อธรรมมากกว่าความกลัวเสือ จึงพออดทนทำความเพียรต่อไปได้ บางวันพอตกเย็น พระท่านก็ขึ้นบนไหล่เขา แล้วมองลงไปดูโขลงช้างใหญ่ ซึ่งกำลังพากันออกเที่ยว ตามหินดานอันกว้างยาวเป็นกิโล ๆ สามารถมองเห็นช้างทั้งโขลงได้อย่างชัดเจน ทั้งตัวเล็ก ๆ และตัวใหญ่ซึ่งกำลังเริ่มจะพากันออกเที่ยวหากิน ท่านว่าเวลาดูช้างทั้งโขลงใหญ่ ๆ ที่กำลังหยอกเล่นกันอย่างเพลิดเพลินเช่นนั้นทำให้เพลินดูมันจนค่ำไม่รู้ตัวก็มี เพราะสัตว์พรรค์นี้ชอบหยอกเล่นกันเหมือนมนุษย์เรานี่เอง

หลวงปู่ขาวท่านมีความเด็ดเดี่ยวมากดังที่เขียนผ่านมาแล้ว การนั่งภาวนาตลอดสว่าง ท่านทำได้อย่างสบายไม่มีอะไรเป็นอุปสรรค ก็การนั่งภาวนาแต่หัวค่ำยันสว่างนั้นมิใช่เป็นงานเล็กน้อย ถ้าไม่เป็นผู้มีใจกล้าหาญกัดเหล็กกัดเพชรจริง ๆ จะทำไม่ได้ จึงขอชมเชยอนุโมทนาท่านอย่างถึงใจ ดังนั้น

ท่านจึงสามารถเป็นอาจารย์สั่งสอนคณะสานุศิษย์ให้ได้รับความร่มเย็นเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้ ท่านเป็นที่แน่ใจในองค์ท่านเองร้อยเปอร์เซนต์ ว่าเป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติอย่างประจักษ์ใจทั้งนี้ยังครองขันธ์อยู่ปล่อยขันธ์เมื่อไรก็เป็น ปรมํ สุขํ ล้วน ๆ เมื่อนั้น หมดความรับผิดชอบกังวลโดยสิ้นเชิง

ปี พ.ศ.2501 หลวงปู่เที่ยววิเวกจากที่จำพรรษาปีที่แล้ว คือ วัดป่าแก้วชุมพล อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร มาทางอุดรธานี เที่ยววิเวกไปแถว อ.หนองบัวลำภู และวัดถ้ำกลองเพล ซึ่งเป็นป่าเป็นเขาอันรกชัฏในสมัยนั้น ท่านเห็นว่าเหมาะกับอัธยาศัยในการอยู่และบำเพ็ญสมณธรรม จึงพักบำเพ็ญอยู่ที่นั่นเรื่อยมาจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิตท่าน

ที่มีชื่อว่า “ถ้ำกลองเพล” ดั้งเดิมก่อนจะเป็นวัดถ้ำกลองเพลขึ้นให้ทราบกันทั่วไปอย่างกว้างขวางนั้น ในถ้ำนั้นเคยมีกองเพลใหญ่อยู่ประจำถ้ำหนึ่งลูก มีขนาดใหญ่โตมาก ส่วนจะมีมาแต่สมัยใดนั้นไม่มีใครทราบ และบอกกล่าวกันมาบ้างเลย คงจะมีมานานเป็นร้อยปีขึ้นไป จนกลองเพลนั้นมีความคร่ำคร่า ผุพัง แตกกระจัดกระจายเป็นชิ้นใหญ่ชิ้นเล็กไปเองโดยไม่มีใครทำลาย จำพวกนายพรานเที่ยวหาล่าเนื้อ เวลามาพักนอนในถ้ำยังได้เอาเศษไม้ที่แตกกระจัดกระจายออกจากกลองเพล มาหุงต้มอาหารรับประทานกัน ชาวบ้านใกล้เคียงแถบนั้นจึงพากันให้ชื่อให้นามถ้ำนั้นว่าถ้ำกลองเพล ครั้นต่อมา มีพระธุดงคกรรมฐานไปเที่ยวบำเพ็ญธรรมและพักในถ้ำนั้นบ่อย ๆ จนถ้ำนั้นกลายเป็นวัด คือที่อยู่ของพระขึ้นมา จึงพากันให้นามว่า “วัดถ้ำกลองเพล” เรื่อยมาจนปัจจุบันนี้

แต่ดั้งเดิมมาในถ้ำกลองเพลนี้มีพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ กันมากมาย ทั้งซ่อนไว้ในที่ลับตาคน ทั้งประดิษฐานไว้ในถ้ำอย่างเปิดเผย แต่ดั้งเดิมที่คนนำพระพุทธรูปมาประดิษฐานรวมไว้ในถ้ำนี้มีมากมาย ไม่อาจคณนานับได้ แม้พระพุทธรูปทองคำ เงิน นาก ทองสัมฤทธิ์ก็มีไม่น้อย แต่ถูกมารศาสนาเอาไปกินกันเรียบวุธไม่มีเหลือมานานแล้ว เหลือแต่พระพุทธรูปธรรมดาดังที่เห็นกันอยู่นี้เท่านั้น

สิ่งที่ชาวพุทธเราควรทราบอย่างยิ่งคือ วัดเป็นสถานที่สำคัญในวงพุทธศาสนาและพุทธบริษัท ซึ่งน่าจะอดคิดเป็นสิริมงคลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาภายในใจไม่ได้ ขณะที่เดินเข้าวัดหรือเดินผ่านวัดเพราะคำว่า “วัด” เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณกาล โดยไม่นิยมว่าเป็นวัดบ้านหรือวัดป่า

เนื่องจากวัดเป็นที่รวมจิตใจ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอดเจตนาดีสูงส่งของพุทธบริษัทไม่มีประมาณ ไว้โดยไม่มีทางรั่วไหล แม้วัดจะชำรุดทรุดโทรม หรือสวยงามเพียงไร ใจท่านผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั่ว ๆ ไป ย่อมมีความเคารพอยู่อย่างสม่ำเสมอ ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธผู้ก้าวเข้าไปในวัดใด จะเป็นกรณีใดก็ตาม จึงควรระวังสำรวมอินทรีย์ด้วยดี ให้อยู่ในความดีงามพอสมควร ตลอดการนุ่งห่มต่าง ๆ ควรสนใจเป็นพิเศษ สมกับเราเป็นลูกชาวพุทธ ก้าวเข้าไปในสถานที่อันสูงศักดิ์ที่ได้รับสถาปนายกย่องมาจากพระพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาแห่งโลกทั้งสาม เฉพาะวัดป่าต่าง ๆ พระท่านเป็นเหมือนพระลิงพระค่าง ไม่ค่อยมีโอกาสวาสนา ได้เห็นได้ชม บ้านเมืองที่เจริญแล้ว ด้วยวัตถุและวัฒนธรรมนำสมัย เมื่อเห็นท่านผู้นำยุค แต่งตัวทันสมัยเข้าไปในวัด ท่านรู้สึกหวาดเสียวใจพิกลคล้ายจะเวียนศีรษะและเป็นไข้ในเวลานั้น ทั้งนี้อาจเป็นความตื่นตกใจที่ไม่เคยพบเห็น เพราะความเป็นป่า ก็สันนิษฐานยาก เพราะปกติท่านก็เป็นป่าอยู่แล้ว แต่พอมาเจอสิ่งแปลกตาล่าธรรมเข้าจึงแสดงความวิปริตจิตแปรปรวนชวนให้สลดสังเวชขึ้นมา โดยมากพระธุดงค์ป่า ๆ ท่านพูดในทำนองเดียวกัน ซึ่งน่าเห็นใจสงสาร แม้จะมีผู้อธิบายเรื่องความเจริญของบ้านเมือง ทั้งด้านวัตถุและวัฒนธรรมให้ท่านฟังว่า เป็นสิ่งเจริญทัดเทียมกันหมดเวลานี้ ทั้งนอกและในประเทศ ทั้งในเมืองและบ้านนอก ทั้งวัดบ้านและวัดป่าทั้งในที่ธรรมดาและในป่าในเขา แต่ท่านไม่ยอมเชื่อ มีแต่ความขยะแขยงและหวาดกลัวสลดสังเวชเอาท่าเดียว จนผู้ชี้แจงให้ฟังหมดปัญญา ไม่มีทางทำให้ท่านหายตกใจหวาดเสียวได้ จึงน่าสงสาร ที่ท่านเป็นป่าเถื่อนและห่างความเจริญเอาเสียจริง ๆ

วัดหลวงปู่ท่านอยู่ในป่าในภูเขา เป็นทำเลบำเพ็ญภาวนาดีมาก เต็มไปด้วยหินผาป่าไม้น่ารื่นรมย์ทราบว่าท่านพยายามหลบหลีกบรรดาสิ่งดังกล่าวมาก ถ้าจะว่าท่านเป็นป่าเถื่อนเหมือนพระธุดงค์ทั้งหลายก็ไม่อาจตำหนิได้ลงคอ เพราะท่านมีคุณธรรมสูงมาก พ้นทางที่น่าตำหนิเสียแล้วในความรู้สึกของผู้เขียน จึงเพียงสันนิษฐานว่า ท่านอาจมีนิสัยระวังตัวกลัวภัยในป่าติดตัวมา แม้มีคุณธรรมสูงสุดแล้วก็ยังละนิสัยนั้นไม่ขาด อาจเป็นตามธรรมที่ท่านแสดงไว้ว่า นิสัยดั้งเดิมพระสาวกทั้งหลายละไม่ขาด นอกจากพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวที่ทรงละพระนิสัยพร้อมกับวาสนาได้โดยเด็ดขาดสิ้นเชิง หลวงปู่ขาวนี้เวลามีคนเข้าไปพลุกพล่านไม่เข้าเรื่องเข้าราวมาก ๆ ท่านจะปลีกตัวหนีไปอยู่ตามป่า ตามซอกหินบนภูเขาโน้น จนกว่าเรื่องสงบลง ตอนเย็น ๆ หรือค่ำมืดจึงจะกลับลงมาที่พัก เมื่อถูกถามว่าทำไมท่านจึงหลบหลีกปลีกตัวออกไปอยู่ในที่เช่นนั้นเล่า? ท่านก็ให้เหตุผลว่า ธรรมเรามีน้อยสู้กำลังของโลกที่เชี่ยวจัดไม่ไหว จำต้องหลบหลีกไป ขืนอยู่ต่อไปธรรมต้องแตกทลาย ที่ไหนจะพอประคองตัวได้ ก็ควรคิดเพื่อตัวเอง แม้ไม่มีวาสนาพอจะเพื่อผู้อื่นได้ดังนี้ แต่เท่าที่ทราบมาท่านมีความเมตตาอนุเคราะห์ประชาชนอยู่มาก ตามปกตินิสัย ที่ท่านปลีกตัวหลบหลีกไปในบางกรณีนั้น

น่าจะเหลืออดเหลือทนดังท่านว่า ที่ฝ่ายทำลายโดยไม่มีเจตนา หรือมีก็ไม่อาจทราบได้ ซึ่งมีจำนวนมากและโดนอยู่เสมอ แต่ฝ่ายพยายามประคองรักษาศีลธรรมความดีงามไว้มีจำนวนน้อย ต้านทานน้ำหนักไม่ไหว ก็จำต้องได้รับความลำบากเป็นธรรมดา ส่วนมากประชาชนเป็นฝ่ายสังเกตพระมากกว่าจะสังเกตตัวเอง เวลาเข้าไปในสถานที่ควรเคารพนับถือ จึงมักสะดุดหูสะดุดตา น่าคิดสำหรับท่านผู้มีความสังเกต เกี่ยวกับการปล่อยตัวไม่สำรวมที่เคยเป็นนิสัยมา โดยมิได้สนใจว่าใครจะสังเกตหรือมีอะไรกับตนบ้าง จึงลำบาก

เรื่องคนหน้าด้านสันดานสัตว์

ตามธรรมดาพระพุทธรูปทั้งมวลย่อมเป็นที่กราบไหว้บูชาของชาวพุทธทั่วดินแดนไทยและต่างประเทศ ไม่มีใครถือเป็นของเสนียดจัญไรให้โทษให้ทุกข์แต่อย่างใด แม้จะเป็นคนดีคนชั่วขนาดไหน เมื่อมาเจอพระพุทธรูปเข้าจิตใจย่อมอ่อนโยน เคารพกราบไหว้บูชา ไม่ถือเป็นอริศัตรูแต่อย่างใด พระพุทธรูปที่อยู่ในถ้ำกลองเพลก็เช่นเดียวกัน พวกนายพรานที่มาพักค้างคืนที่ถ้ำนั้น ย่อมกราบไหว้บูชาและขอขมาลาโทษกัน บางรายที่พิสดารแปลกเพื่อนฝูงอยู่บ้าง แต่ไม่ถึงกับเป็นแบบมนุษย์สันดานสัตว์ดังที่เขียนไว้ข้างบนนั้น ยังอธิษฐานขอให้หลวงพ่อพระพุทธรูป ช่วยบันดาลให้สัตว์ให้เนื้อ ที่จะเป็นอาหาร เช่น อีเก้ง กวาง เป็นต้น จงเดินซมซานตาฝ้าตาฟาง ไม่มีสติสตัง ระมัดระวังตัว เดินงุ่มง่ามต้วมเตี้ยมแบบสัตว์ตาย มาแถวบริเวณที่นายพรานจดจ้องคอยทีอยู่ และยิงเอา ๆ จนหาบหามไปไม่หวาดไหวโน่นเถิด ดังนี้ก็มี มนุษย์เรามันหลายแบบ

แต่นายพรานพิสดารที่กล่าวถึงข้างต้นนี้กลับคิดและทำแบบมนุษย์ทั้งหลายไม่คิดและทำกันเลย เขาชื่อนายพรานบุญหนา ที่พ่อแม่ญาติวงศ์ตั้งให้แต่วันเริ่มแรกเกิด (ที่ถูก เขาควรจะได้รับการเปลี่ยนชื่อเสียใหม่ ให้เหมาะสมกับพฤติการณ์ที่เขาทำในปัจจุบันว่า นายบาปหนา จะเหมาะดี) วันนั้นเขาไปเที่ยวล่าเนื้อที่ไหน ๆ ไม่มีอะไรติดมือมาเลย จึงเข้ามาแวะพักที่ถ้ำกลองเพลด้วยความอ่อนกายอ่อนใจ แม้แต่ก่อน ๆ ที่เขามาเที่ยวล่าเนื้อแล้วนั้น เขาก็เคยมาแวะพักที่ถ้ำนั้นเหมือนกัน เป็นแต่เขาไม่คิดพิสดารเหมือนครั้งนั้น มาเที่ยวนี้ บวกกับความเสียใจที่ไม่มีเนื้อชนิดใดผ่านสายตาและยิงได้ติดมือมาบ้างเลย เขาจึงเริ่มแสดงความพิสดารขึ้นในท่ามกลางเพื่อน ๆ นายพรานด้วยกัน โดยไปจับเอาพระพุทธรูปที่ตั้งเรียงรายกันอยู่ในป่า มาตั้งเป็นแถวยาวเหยียด หลายแถวด้วยกัน พร้อมกับพูดขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า วันนี้หายิงเนื้อทั้งป่าก็ไม่ได้เนื้อสักตัวเดียวติดต่อมา ต้องเป็นเพราะพระพุทธรูปเหล่านี้เอง ร่ายมนต์ไล่เนื้อให้หนีห่างไกลจากอันตราย คือนายพรานที่มาเที่ยวล่ายิงเขาตามบริเวณนี้

เราต้องเอาพระพุทธรูปเหล่านี้มายืนเป็นแถวเหมือนทหาร และฝึกหัดพระพุทธรูปเหล่านี้แบบทหาร และสั่งสอนเสียบ้าง จะได้รู้กฎระเบียบของนายพราน พระเหล่านี้จึงจะเข็ดหลาบไม่ร่ายมนต์ไล่เนื้อให้หนีไกลอีกต่อไป ในมือถือไม้คอยตี คอยหวดหลัง พระพุทธรูปองค์ที่ไม่ทำตามคำสั่ง และทำการฝึกหัดพระพุทธรูปที่ตั้งเป็นแถวเรียงรายกันอยู่นั้น เช่นเดียวกับเขาฝึกหัดทหาร ว่าขวาหันบ้าง ซ้ายหันบ้าง กลับหลังหันบ้าง หน้าเดินบ้าง พร้อมกับเอาไม้ที่ถืออยู่ในมือ ตีด้านหลังพระพุทธรูปบ้าง หวดลงด้านบนเศียรพระบ้าง หาว่าไม่ทำตามคำสั่งของนายทหาร (คือนายพรานบ้าคนนั้น) พระพุทธรูปที่ถูกตีตกออกไปนอกแถว ก็จับขึ้นมาตั้งในแถว แล้วสั่งประกาศว่า ขวาหัน ซ้ายหันไปเรื่อย หวดพระพุทธรูปตกกระจัดกระจาย และเที่ยวจับขึ้นมาไว้ในแถว แล้วสั่งงานและหวดตะไปทำนองนั้น จนหมดฤทธิ์บ้าแล้วจึงหยุด

บรรดานายพรานที่ไปด้วยกัน ต่างก็ได้ห้ามปราม ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรก ที่เห็นอาการไม่ดีของเขาแสดงออก โดยให้เหตุผลต่าง ๆ ที่ไม่ควรทำต่อท่าน จะเป็นบาปหนักและตกนรกทั้งเป็นก็ได้ ถ้าขืนทำ เพราะพระพุทธรูปแต่ละองค์นั้น คือองค์แทนพระพุทธเจ้า การทำลายพระพุทธรูป โลกถือว่าเป็นทางทำลายพระพุทธเจ้าด้วย ซึ่งเป็นบาปหนักมาก ไม่ควรทำลายอย่างยิ่ง เนื่องจากพระพุทธเจ้าแลพระพุทธรูป คือหัวใจชาวพุทธ ทั้งมนุษย์ ทั้งเทวบุตร เทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ นาค ครุฑ เปรต ผีทั้งมวล แต่นายบาปหนาไม่ยอมฟังเสียง มีแต่จะทำและทำท่าเดียว พวกนายพรานเมื่อเห็นว่าไม่ได้การ จึงต่างคนต่างเผ่นหนีไปคนละทิศละทาง และวิ่งกลับบ้าน เล่าเรื่องบ้าหนักบาปหนาของดีตาคลังนรกคนเป็นให้ชาวบ้านฟัง ต่างเกิดความสลดสังเวชไปตาม ๆ กัน เพราะเป็นสิ่งไม่เคยมี เรื่องไม่เคยปรากฏ

ก่อนที่แกพูดว่า จะจับพระพุทธรูปมาตั้งเรียงแถวและฝึกวิชาทหารให้นั้น ดู ๆ แกก็มีสติดีอยู่เหมือนคนธรรมดาทั่วไป พูดอะไรก็รู้เรื่องกันอยู่ในขณะนั้น จะว่าแกเป็นบ้าก็ไม่สนิทใจ เป็นแต่มีอาการโทสะให้เห็นชัด อันเนื่องมาจากแกไม่ได้พบเนื้อ ยิงเนื้อและได้เนื้ออะไรในวันนั้น ดังที่แกพูดโมโหให้พระพุทธรูปว่า ร่ายมนต์ไล่เนื้อหนีไปที่อื่น ๆ หมด แกจึงโกรธให้ท่านและจับมาทุบตีย่ำยีไปตามอารมณ์เท่านั้น ก็ไม่เห็นอารมณ์บ้าจริง ๆ ในเวลานั้น

อันพระพุทธรูปทั้งหลายทั่วแดนไทยชาวพุทธเรา ใครก็ทราบอยู่แล้วอย่างเต็มใจว่า ท่านมิใช่ทหาร ท่านมิใช่วัวควายพอจะจับท่านมาฝึกหัด แบบตำรวจทหาร และจับมาใส่คราด ใส่ไถ ใส่ล้อ ใส่เกวียน ทำไมแกจึงกล้าไปจับท่านมาทำอย่างนั้นได้ลงคอ ถ้าไม่ใช่บ้าจนเกินบ้ามนุษย์ในโลกเรา นี่ก็น่าคิดถ้าจะคิด ถ้าไม่คิดก็เบาสมอง ไม่เป็นบ้าอีกแง่หนึ่งไปตามแก ผู้เปิดทางบ้าไว้ให้คนดีพลอยเป็นบ้าย่อย ๆ ไปด้วย

เมื่อหมดฤทธิ์บ้านรกแตกแล้ว เวลาแกกลับไปถึงบ้าน แกก็เป็นคนดีมีสติอยู่เหมือนคนธรรมดา เป็นแต่อาการฉุนเฉียวยังมีอยู่ในอาการของแก ขณะนั้นใคร ๆ ก็ไม่กล้าทักทายไต่ถามแกเลย เพราะต่างก็ทราบการกระทำอันเลวทรามจนหาที่เปรียบเทียบของแกไม่ได้อยู่แล้ว ต่างคนจึงเก็บตัวสงบอาการแสดงออกใด ๆ ทั้งสิ้น กระทั่งคนในบ้านแกเอง เป็นเพียงคอยสังเกตความเคลื่อนไหวไปมาของแกอยู่เท่านั้น แกเองก็มีอาการเคร่งขรึมไม่พูดอะไร ซึ่งเป็นเรื่องน่ากลัว ไม่น่าไว้ใจอยู่แล้ว จึงไม่มีใครกล้าแสดงกิริยาอาการใด ๆ ให้แสลงหูแสลงตาและแสลงใจแก

เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์

พอตกกลางคืนมา ได้ยินเสียงแกพูด แกบ่น ว่าคันตามร่างกาย ในลักษณะของคนมีสติทั่ว ๆ ไป คนในครอบครัวได้โอกาสก็มาไต่ถามเรื่องราวกับแก แกก็เปิดอวัยวะส่วนต่าง ๆ ให้ดู พร้อมกับบอกว่าเจ็บปวดแสบร้อนและคันมากจนแทบทนไม่ไหว อยากร้องครางให้คนมาช่วย ขณะที่แกเปิดร่างกายส่วนต่าง ๆ ให้ดูทั้งในและนอกร่มผ้า ปรากฏว่าเป็นผื่นและพองไปทั้งตัว และเป็นขึ้นมาอย่างรวดเร็วผิดธรรมดา ทั้งการเจ็บปวดแสบร้อนก็ตาม ๆ กันมาอย่ารวดเร็วเช่นกันจนทนไม่ไหว แกร้องให้คนช่วยและร้องไห้ราวกับเด็ก ๆ ในเวลานั้น จนเรื่องกระเทือนไปทั่วทั้งหมู่บ้าน ต่างคนซึ่งคอยฟัง คอยทราบ เหตุการณ์อันลามกจกเปรตของแก ที่ทำต่อพระพุทธรูปอยู่แล้ว ต่างก็วิ่งกระหืดกระหอบมาในทันทีทันใด และเห็นเหตุการณ์อย่างประจักษ์ตาประจักษ์ใจ แต่ยังไม่มีใครกล้าพูดความจริง ที่แกทำต่อพระพุทธรูปออกมาอย่างเปิดเผย เกรงว่าจะเกิดเรื่องราวใหญ่โตเพิ่มขึ้นอีกในเวลานั้น เป็นเพียงคนแก่ผู้ฉลาด ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน หาอุบายพูดเปรียบเปรยให้แกฟังโดยทำนอง เรื่องพรรค์นี้มันไม่ใช่เรื่องธรรมดาที่เคยเป็น ๆ กัน แต่น่าจะเป็นเรื่องเคราะห์เข็ญเวรภัยเรื่องอุบัติเหตุมากกว่า ขอให้แกคิดทบทวนดูว่า ในระหว่างนี้ได้ทำอะไรที่ไม่ดีไม่งามมาบ้าง ลองคิดทบทวนดู บางทีอาจมีได้ ดูเหตุการณ์ที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้มันผิดธรรมดาสามัญอยู่มาก การคัน การเจ็บปวดแสบร้อนในร่างกายใคร ๆ ก็เคยเห็นเคยเป็น แต่ไม่เป็นอย่างผิดสังเกตมาก ดังที่แกกำลังเป็นอยู่เวลานี้ นี่

ดูร่างกายทุกส่วนมันลุกลามไปอย่างรวดเร็วเหมือนไฟลามทุ่งยังไงพิกล ร่างกายก็เป็นผื่นและพองขึ้น ๆ รวดเร็วผิดธรรมดา มันน่าจะมีอะไรบันดาลให้เป็นไป ไม่ใช่ธรรมดาพาให้เป็นไป ถ้าพูดตามภาษาชาวบ้าน ก็ว่ากรรมบันดาล กรรมพาให้เป็นไปนั่นเอง ลองพิจารณาทบทวนดูความเคลื่อนไหวไปมาและการกระทำของตนดูให้ดี คนเราย่อมมีความพลั้งเผลอและหลวมตัวได้เป็นธรรมดา ถามไปพลางพยาบาลรักษากันไปพลาง ดูอาการดีและชั่วของคนเจ็บไปพลาง ถามเลียบ ๆ เคียง ๆ ไปพลาง ถามคนเดียวไปพลาง ผลัดเปลี่ยนกันถามทีละคน ๆ ไปพลาง เว้นแต่พวกนายพรานที่เห็นเหตุการณ์ของแก ไม่ยอมมาเยี่ยมบ้านแกเลยก็มี เพราะสะเทือนใจจากการกระทำไม่ดีของแกเป็นอย่างมาก เกินกว่าจะมาไต่ถาม อันเป็นการประจานหน้าแกต่อธารกำนัล แม้นายพรานที่มาก็ด้อม ๆ มอง ๆ ไม่ยอมให้แกเห็นหน้าเลย กลัวจะเกิดเรื่องราวไม่ดีขึ้นอีก เมื่อเล่าเรื่องดีเรื่องชั่วต่าง ๆ และซักไปถามมาหลายครั้งหลายหนจากหลายผู้หลายคน ด้วยอาการเลียบ ๆ เคียง ๆ ทางบุญทางบาป ตลอดนรกสวรรค์ไม่หยุดหย่อน ทำให้แกระลึกรู้ ดี-ชั่ว-บุญ-บาปได้ และพูดให้คนทั้งหลายฟัง ตามเหตุการณ์ที่แกไปทำกับพระพุทธรูปในถ้ำกลองเพลมา ด้วยความมีสติสตัง ระลึกรู้บุญบาปเหมือนคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป ไม่มีวิกลจริตผิดธรรมดาแฝงออกมาแต่อย่างใดเลย

เมื่อเห็นเป็นช่องโอกาสอันดี คนแก่ที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านและเป็นที่เคารพนับถือของตัวแกเอง ก็พูดเป็นเชิงตกใจกลัวบาปและตกนรกทั้งเป็นให้แกฟังโดยประการต่าง ๆ เช่นพูดว่า พระพุทธรูปทั้งหลายเป็นองค์แทนพระศาสดา องค์บรมครูของโลก และเป็นจุดรวมแห่งดวงใจชาวพุทธทั้งหลาย ทั่วดินแดนที่มีพระพุทธศาสนาประดิษฐานอยู่ ตลอดเทวบุตร เทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ นาค ครุฑ เปรต ผี ไม่มีประมาณ ล้วนเคารพนับถือและรักสงวนกันมาก พร้อมทั้งการอารักขาไม่ให้ใครมาแตะต้องทำลายสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้ พระพุทธรูปแต่ละองค์นั้นมีเทวดา นาค ครุฑทั้งหลายรักษาท่านอยู่เป็นประจำ ใครจะไปทำสุ่มสี่สุ่มห้า ไม่ได้ จะถูกเทวดาที่อารักขาทั้งหลายทำโทษเอาด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่ฤทธาศักดานุภาพของเทวดานั้น ๆ จะแสดงตามความเห็นควรของตน และตามกรรมหนักเบาของผู้ไปรุกรานนั้น ๆ

ถ้าเป็นดังที่แกเล่ามานี้ ตัวพ่อเองและชาวพุทธทั้งหลายก็ไม่อาจสงสัย ที่ร่างกายของแกกำลังเป็นไฟเผาทั้งตัวอยู่เวลานี้ ต้องเป็นเพราะแกคิดไม่ดี ทำไม่ดี ต่อพระพุทธรูปเหล่านั้นแน่นอน เอาละไม่เป็นไร เมื่อทราบต้นสายปลายเหตุแจ่มแจ้งอย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ควรแก้ไขและบรรเทาเหตุเการณ์นี้ให้เบาบางและหายไปได้ไม่สุดวิสัยพ่อจะพาลูกขอขมาโทษต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ท่านให้อด

โทษแก่หลานได้หายจากโรคอุบาทว์ในไม่ช้านี้แม้ตัวนายพรานบุญหนา (บาปหนา) นั้นก็เชื่อตามคำที่คนแก่ชี้แจงให้ฟังทุกอย่างไม่ขัดเขินและยิ้มแย้มแจ่มใส หน้าตาสดชื่นขึ้นในเวลานั้นอย่างเห็นได้ชัดในสายตาคนทั่วไป

ปัญหาที่ยังไม่ลงทันได้สนิทในเวลานั้นมีอยู่ว่า คนป่วยแสดงความท้อใจที่จะไปขอขมาโทษต่อพระพุทธรูปที่ถ้ำกลองเพลในเวลานั้นว่า จนใจจะทำอย่างไร เวลานี้กำลังเจ็บมาก คันมาก ออกร้อนมากอยู่ ยังไม่สามารถไปได้ จะให้ทำอย่างไร คนแก่พูดปลอบโยนในทันทีทันใดว่า ไม่เป็นไร แม้จะยังไปไม่ได้ในเวลานี้ พวกเราก็สามารถขอขมาโทษท่านได้อย่างไม่มีปัญหา คือพวกเราเชิญพระพุทธรูปซึ่งเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้ามาตั้งประดิษฐานไว้ตรงหน้านี้ แล้วหาดอกไม้ธูปเทียนมากราบคารวะขอโทษท่านที่นี้ก่อน เมื่อหายจากป่วยแล้ว ค่อยไปคารวะท่านที่ถ้ำกลองเพลทีหลัง ผลยังได้พอ ๆ กันไม่ต้องเสียใจ ว่าแล้วก็สั่งให้คนอัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งประดิษฐานไว้ตรงหน้าคนเจ็บ แล้วนำคนป่วยกล่าวคำขอขมาโทษพระพุทธรูปนั้น เสร็จลงด้วยความเบากายโล่งใจทั้งของฝ่าย งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกอย่าง ท่ามกลางหมู่ชนจำนวนเป็นร้อย ๆ ซึ่งล้วนเป็นไทยมุง แตกตื่นแห่แหนกันมาดูเหตุการณ์ในเวลานั้นราวกับฟ้าดินถล่มและเป็นประวัติการณ์

น่าอัศจรรย์ บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี ได้แสดงขึ้นอย่างเห็นประจักษ์ตา ประจักษ์ชัดแก่คนทั้งหลาย ที่ทราบเหตุการณ์ของนายพรานบุญหนาได้ดี โรคพิสดารเกินคนของนายพรานบุญหนาได้เริ่มสงบลงโดยลำดับ นับแต่การเห็นโทษและขอขมาพระพุทธรูปผ่านไปแล้ว และหายไปอย่างสนิทในเวลาอันรวดเร็วผิดธรรมดา นายพรานได้รับการชุบชีวิตใหม่ หลังจากได้เจอ และต่อกร กับอาจารย์ชั้นเยี่ยม คือพระพุทธรูปที่ถ้ำกลองเพลมาแล้ว เขาเข็ดหลาบคาบหญ้า ปฏิญาณตนต่อหน้าพระพุทธรูปว่าจะไม่ล่วงเกินท่านด้วยกิริยาอาการใด ๆ อีกเป็นอันขาดตลอดวันตาย เพราะได้ประจักษ์กับตัวเองชนิดไม่มีวันหลงลืมแล้ว

พอเรื่องผ่านไปไม่กี่วัน โรคหายเป็นปกติแล้ว เขาก็เตรียมดอกไม้ธูปเทียน ไปขอขมาโทษพระพุทธรูปที่ถ้ำกลองเพล ซึ่งเขาเคยถือว่าท่านเป็นทหารฝึกหัดของเขา กราบแล้วกราบเล่า พร้อมกับคำขอขมาลาโทษและคำอธิษฐานจะไม่เป็นคนสันดานหยาบช้าลามก ดังที่เคยเป็นมาแล้วอีกต่อไป แม้ที่เคยเป็น

นายพรานก็จะหมดอย่างเด็ดขาด ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนกระทั่งวันตาย ด้วยความตั้งใจว่า บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่สงสัย เรื่องของนายพรานจึงขอจบลง

ดังนั้นคำว่า กิเลส ตัวเศร้าหมองมืดมนที่จอมปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงตำหนิสาปแช่งมาตลอดกาลนั้น มันเป็นภัยต่อหัวใจของสัตว์โลกอย่างแท้จริงดังที่ทรงตำหนิ เพราะเป็นตัวปฏิเสธลบล้างธรรมที่แสดงไว้ตามความสัจความจริง ว่าไม่จริง ว่าไม่มี ไม่เป็นมาตลอด ไม่เคยยอมรับความจริงทั้งหลายแม้น้อย พอให้ได้ชมบ้างว่า เอ้อ กิเลสก็มีธรรม และให้ความเป็นธรรมแก่สัตว์โลกที่มันครอบครองเหมือนกัน เช่น ยอมรับว่า บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี เป็นต้น แม้จะปฏิเสธว่านิพพานไม่มีก็ตาม ก็ยังนับว่ากิเลสยังมีส่วนดี และเป็นพยานแห่งกรรมที่แสดงไว้ ไม่ปฏิเสธลบล้างเสียจนหมดสิ้น สัตว์โลกที่อยู่ใต้อำนาจของมันยังมีช่องทางได้เชื่อบุญ เชื่อบาป เชื่อนรก เชื่อสวรรค์ และพยายามละบาป บำเพ็ญบุญเพื่อไปสวรรค์กันบ้าง ไม่จมอยู่ในความมืดบอดและกองทุกข์น้อยใหญ่ เพราะกลหลอกลวง และการปิดบังของมัน โดยถ่ายเดียว

แต่ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วไม่ว่าชนิดใด มันเป็นโคตรแซ่ของจอมหลอกลวงต้มตุ๋นสัตว์โลกให้มืดมิดปิดทวารและนอนจมอยู่ใต้อำนาจของมันทั้งสิ้น ดังนายพรานบุญหนา (นายพรานบาปหนา) เป็นตัวอย่างสด ๆ ร้อน ๆ ในสมัยปัจจุบัน ซึ่งถูกกิเลสขโมยก่อไฟไว้ แล้วก็มาหลอกให้นายพรานเข้ากองไฟ ด้วยความคึกคะนอง จับพระพุทธรูปอันเป็นสิ่งวิเศษศักดิ์สิทธิ์โดยธรรม มาฝึกทหารและเฆี่ยนตีด้วยประการต่าง ๆ จนกระทั่งเจอดีคือร่างกายเกิดพุพองหนองไหลขึ้นสด ๆ ร้อน ๆ ต่อหน้าต่อตา จะเป็นแหล่ จะตายแหล่ เตรียมลงนรกทั้งเป็นทั้งตายขณะนั้น จึงมีเทวบุตรมาโปรดให้เห็นโทษแห่งการกระทำของตน และได้กลับตัวมาทางธรรม ยอมรับความจริงว่า บาปมี บุญมี จึงรอดพ้นภัยพิบัติไปในเวลานั้น ไม่ถูกกิเลสตัวพาให้มืดบอด ลากลงนรกทั้งเป็นเสียทีเดียว ชนิดจมไปเลยไม่มีวันโผล่

เราชาวพุทธทั้งหลายจึงควรพิจารณาไตร่ตรองด้วยดีในหลักความจริงแห่งธรรมที่จอมปราชญ์แสดงไว้ และความจอมปลอมของกิเลส ที่คอยกระซิบหลอกลวงอยู่ภายในใจตลอดเวลา อย่าเห็นแก่ได้ แก่กิน แก่คด แก่โกง อย่าเห็นแก่ตัวจัด อันเป็นสายทางให้ลบล้างทำลายทรัพย์สินสมบัติและจิตใจผู้อื่นซึ่งเป็นเรื่องก่อไฟนรกเผาตัวทั้งมวล ธรรมของปราชญ์ท่านสอนให้กลัว ในสิ่งที่ควรกลัวโดยธรรม เช่นบาป เป็นต้น และสอนให้กล้า ในสิ่งที่ควรกล้า เช่นบุญ เป็นต้น ซึ่งเป็นคำสั่งสอนที่ถูกต้องต่อ

ความจริงโดยถ่ายเดียว ไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนลอยเหมือนกลลวงของกิเลสทุกประเภท ใครเชื่อมันจมทั้งสิ้น ไม่มีคำว่าฟื้นว่าฟูเหมือนความเชื่อธรรม

คำว่า กิเลส ๆ ปราชญ์ทั้งหลายขยะแขยงกันทั้งนั้น. ไม่มีท่านผู้ใดรักสนิทติดจมูกกับมัน นอกจากผู้เชื่อกิเลส กลลวงของกิเลสที่เสี้ยมสอนให้เกลียดธรรมและลบล้างธรรม ผลก็คือไฟเผาตัวเท่านั้น ส่วนกิเลสตัวหลอกลวงมันไม่ยอมมารับเคราะห์กรรมกับพวกเรา นอกจากหลอกให้จมร่ำไปเท่านั้น จึงกรุณาพิจารณาด้วยดีสมกับเราเป็นมนุษย์ผู้ฉลาด และเป็นชาวพุทธ เป็นบุตรธิดาของพระพุทธเจ้าผู้เป็นจอมปราชญ์ ฉลาดแหลมคมเหนือกิเลสทุกประเภท ไม่ยอมหลงกลใด ๆ ของมันเลย พวกเราชาวพุทธจงพยายามเดินตามครู ด้วยความระมัดระวังทุกด้าน ทุกอาการ และทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมผัสกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่ายอมให้กิเลสจับโยนลงเหวลงบ่อได้ จะเสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งคน ของดีไม่ได้ชม ปล่อยตัวให้ล่มจมไปทั้งชาติ ไม่สมควรอย่างยิ่งกับเราทั้งหลาย ที่มีธรรมตะโกนช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ตามครูอาจารย์ตามสถานที่ต่าง ๆ และตามคัมภีร์ที่ท่านจารึกไว้ ไม่อด ไม่อั้น ไม่ตีบ ไม่ตัน ทันกับกิเลสตลอดไป ไม่มีคำว่าธรรมคือความจนตรอกจนมุม ธรรมหมุนได้รอบตัวรอบด้าน ต้านทานได้ทุกแง่ทุกมุม ที่นำมาใช้ มาช่วยตัวเอง จงอย่าเกรงธรรมที่นำไปสู่ทางดี แต่จงกลัวกิเลสที่จะนำไปสู่ทางชั่ว มั่วกับกองทุกข์ สุขไม่มีวันเจอ แบบคนหมดหวัง ทั้งที่ยังมีชีวิตลมหายใจอยู่ ไม่สมควรแก่เราอย่างยิ่ง จงอย่านิ่งนอนใจ อย่าเห็นภัยว่าเป็นคุณ อย่าเห็นบุญว่าเป็นบาป จงเข็ดหลาบกับความชั่วแลกองทุกข์ทั้งมวลเสียแต่บัดนี้ จะเป็นคนดี สุคโตเป็นที่ไป ไม่สงสัยในตัวเราเอง สมกับธรรมท่านสอนไว้ว่า พระธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ดังนี้

นับแต่เรื่องนายพรานบุญหนา กระฉ่อนออกสู่ประชาชน ทั้งบริเวณใกล้เคียง และกว้างขวาง ได้ทราบทั่วถึงกันแล้ว ต่างก็กลัวกัน ไม่กลับมาทำบู้ยี่บู้ยำเหมือนแต่ก่อน บริเวณถ้ำและแถบนั้นจึงเป็นสถานที่สงัดวิเวก ควรแก่การบำเพ็ญสมณธรรมของพระธุดงคกรรมฐานทั้งหลาย เพราะชาวบ้านแถบนั้นถือเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ไม่กล้าไปทำอะไรตามใจชอบดังแต่ก่อน

หลวงปู่ขาวท่านพาคณะลูกศิษย์ไปเที่ยวธุดงคกรรมฐานและพักบำเพ็ญเพียรที่ถ้ำกลองเพลนั้น เห็นว่าที่นั่นสะดวกสบายทางร่างกายและจิตใจ ตลอดการบำเพ็ญสมณธรรมก็อำนวยอวยพรในความ

ละเอียดแยบคายดี ท่านจึงปลงใจอยู่สถานที่นั่นเรื่อยมาจนถึงวาระสุดท้ายแห่งขันธ์ ท่านได้ปลดปล่อยธาตุขันธ์ลงที่วัดถ้ำกลองเพลตามวันเดือน ปี ดังที่ทราบกัน

เวลาท่านครองขันธ์และปกครองพระเณรอยู่วัดถ้ำกลองเพล ท่านเมตตาให้โอวาทแก่พระเณรเถระโดยสม่ำเสมอไม่ลดละปล่อยวางเรื่อยมา ธรรมที่ท่านมักยกขึ้นแสดงในขั้นเริ่มต้นแห่งการอบรมเสมอนั้น คือ จตุปาริสุทธิศีล คือ

1. อินทรียสังวรศีล ได้แก่การสำรวมระวังอินทรีย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้นกาย ใจ ไม่ให้เกิดความยินดียินร้าย เกิดความรักความชัง ความเกลียด ความโกรธ ความโลภอยากได้ในสิ่งสัมผัสนั้น ๆ ไม่อิ่มพอ เพราะอายตนะภายใน 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะภายนอก 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องถูกต้องสัมผัสและธรรมารมณ์จากสิ่งที่เข้ามาสัมผัส 6 นั้น ๆ เพราะอายตนะภายในและอายตนะภายนอกดังกล่าวนี้เป็นคู่ปรับกันที่จะยังเรื่องต่าง ๆ เข้าสู่ใจได้อย่างง่ายดาย แต่แก้ไขถอดถอนยาก ขณะที่ทั้งสองอายตนะ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งหมดเข้าสัมผัสกัน ท่านจึงสอนให้ระมัดระวังอยู่ตลอดเวลาสำหรับนักบวชผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์โดยประการทั้งปวง ไม่ปล่อยให้อายตนะภายในมี ตา เป็นต้น สัมผัสกับอายตนะภายนอก มีรูปเป็นต้นด้วยความไม่มีสติประจำใจ ผู้ตั้งใจสำรวมระวังตามที่ท่านสอนไว้ ชื่อว่าผู้บำเพ็ญตนเพื่อชำระกิเลสโดยลำดับ และไม่ชักช้าต่อทางดำเนิน จะถึงฝั่งแห่งความปลอดภัยไม่เนิ่นนาน เท่าที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายไปไม่ตลอดมักจอดจมงมทุกข์ไปเสีย ปล่อยให้ยักษ์โขยักษิณี คว้าไปกินเสียในระหว่างทาง (ระหว่างที่ปฏิบัติธรรมอยู่) ก็เพราะขาดความสำรวมระวังหรือไม่สนใจระวัง สติปัญญาก็มีน้อย แต่ชอบสุกก่อนห่ามและออกสู่สังคมยักษ์ (สนามแห่งอารมณ์ อันเป็นภัยร้อยแปดพันเก้านับไม่จบ) การสำรวมระวังก็เจ๊ง สติปัญญาหายเข้าป่าไปหมด ปล่อยให้คนเก่งสู้เสือมือเปล่า สุดท้ายก็ขึ้นเขียงให้กิเลสราคะตัณหาสับยำเป็น อาหารของมันอย่างเอร็ดอร่อย สิ่งที่เด่นในตัวก็มีแต่ "สิ้นท่า"

ดังนั้นการสำรวมในอินทรีย์ 6 จึงเป็นงานจำเป็นของนักบวชนักปฏิบัติอยู่มาก ผู้เคยปฏิบัติงานนี้ก็รู้เองโดยไม่มีใครบอก ไม่มีงานใด ๆ หนักเทียบเท่าเสมอได้ หนักก็หนัก ลำบากก็ลำบาก เพราะตั้งท่าสำรวมระวังใจ อันเป็นตัวการใหญ่อยู่ตลอดเวลา ในอิริยาบถต่าง ๆ ทั้งตั้งท่าสู้ ตั้งท่าถอดถอนกิเลสที่เป็นลูกศรแทงอยู่ภายใน ทั้งตั้งท่าต่อสู้กิเลสซึ่งกำลังหลั่งไหลมาทางอายตนะภายใน 6 ทั้งตั้งท่า

ชำระถอดถอนกิเลสที่มีอยู่กับใจ ซึ่งกำลังก่อเรื่องวุ่นวายอยู่ภายใน ไม่มีงานใดหนักมากยิ่งกว่างานฆ่ากิเลส งานชำระกิเลส งานถอดถอนกิเลส ตัวเป็นฟืนเป็นไฟ ที่เผาไหม้คุกรุ่นอยู่ภายในใจตลอดเวลานี้ ปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านถือเป็นงานระดับไตรภพ ใครเรียนจบคนนั้นวิเศษ โดยไม่ต้องหาใครมาเสกสรรปั้นยอ ว่าดีว่าวิเศษ แต่ดีเอง วิเศษเองโดยหลักธรรมชาติของธรรมที่ผู้เข้าถึง พึงทราบเองโดยสันทิฏฐิโก ไม่สงสัยไม่เป็นอื่น

งานสำรวมอินทรีย์นี้ ครั้งพุทธกาลยังนำมาเป็นคู่แข่งกันได้ ทั้งนี้เพราะใครรักษาอายตนะใด ก็ยากราวกับไม่มีอายตนะใดและใคร รักษายากลำบากเท่าอายตนะที่ตนรักษาอยู่ เช่น ปัญจภิกขุ ภิกษุ 5 รูป ต่างรักษาคนละอายตนะ รูปหนึ่งรักษาตา เกี่ยวกับเวลาเห็นรูปโดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษาหู เกี่ยวกับเวลาฟังเสียงโดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษาจมูก เกี่ยวกับเวลาดมกลิ่นโดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษาลิ้น เกี่ยวกับเวลาลิ้มรสโดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษากาย เกี่ยวกับเวลาถูกต้องสัมผัสกับสิ่งเย็นร้อนอ่อนแข็งต่าง ๆ โดยเฉพาะ ๆ ไม่ทั่วไปกับอายตนะทั้งหลาย เวลามาสนทนากัน ต่างก็คุยอวดว่าอายตนะที่ตนกำลังรักษาอยู่นั้นยากลำบากกว่าการรักษาอายตนะอื่น ๆ จนเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น เพราะไม่มีใครยอมรับของใครว่ายาก เหมือนอายตนะที่ตนรักษาอยู่ และไม่ยอมให้ความเสมอภาคในการรักษาอายตนะของกันและกัน จนพระพุทธเจ้าทรงตัดสินให้และประทานพระโอวาทว่า ไม่ว่าอายตนะใดมันรักษายากด้วยกันนั่นแหละ เพราะตาก็อยากเห็นรูปสวย ๆ งาม ๆ ที่พึงตาพึงใจ หูก็อยากฟังเสียงอันไพเราะเพราะพริ้ง จมูกก็อยากสูดดมกลิ่นที่หอมหวนชวนให้รื่นเริง ลิ้นก็อยากลิ้มรสอันโอชา กายก็อยากสัมผัสสัมพันธ์ กับสิ่งสัมผัสอันอ่อนนุ่มนวลชวนให้เพลิดเพลินตลอดเวลา ไม่มีความอิ่มพอ ทั้งนี้เพราะใจเป็นสำคัญของอายตนะนั้น ๆ ใจเป็นตัวคึกตัวคะนองอยู่ตลอดเวลา ไม่สนใจมองความผิด-ถูก ชั่ว-ดีประการใด ขอให้ได้อย่างใจที่อยาก ที่ต้องการ ก็เป็นพอ จึงทำให้อายตนะทั้งหลาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นกังหันหมุนไปตามอารมณ์ใจ (อารมณ์กิเลสบีบบังคับใจให้ดิ้นรน)

การรักษาแต่ละอายตนะ ต้องรักษาใจไปในขณะเดียวกัน เพราะใจเป็นตัวการให้อยากเห็น อยากได้ยิน อยากสูดกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส ไม่มีเวลาสิ้นสุดยุติ ใจเป็นตัวอยาก ตัวหิวโหย ตัวเสาะแสวง ใจจึงใช้เครื่องมือ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นทางเดินออกหาอารมณ์ต่าง ๆ (หาอาหารแต่ส่วนมากเป็นยาพิษ) จำต้องรักษาใจด้วยสติ พินิจพิจารณาด้วยปัญญา อย่าให้ออกเพ่นพ่านเกี่ยวเกาะในสิ่งเป็นภัย ใช้สติควบคุม ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอารมณ์ที่เกิดจากการสัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส เครื่อง

สัมผัส ให้รู้เห็นตามความจริงของสิ่งนั้น ๆ ใจจะไม่ไม่ยินดียินร้าย รัก ชัง เกลียด โกรธ ใจจะย้อนเข้าสู่ความสงบเย็น ไม่เป็นภาระกังวลกับสิ่งใด ๆ ภายนอก เมื่อจิตอิ่มตัวในความสงบแล้ว ก็ออกพิจารณาอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเป็นเพียงเครื่องมือของใจเท่านั้น และพิจารณาอารมณ์กับใจที่กลมกลืนกันอยู่อย่างแนบสนิทราวกับเป็นอันเดียวกัน .

การพิจารณาร่างกายตามแต่ถนัดทางอสุภะอสุภัง หรือ อนิจจํ ทุกขํ อนตฺตา แยกเป็นชาติ เป็นขันธ์ตามความสะดวกและถนัดใจ การพิจารณาอารมณ์ของใจในเบื้องต้นมักประสานกับสิ่งภายนอก เช่น รูป เป็นต้น แยกแยะตลบทบทวน จนเข้าใจทั้งอารมณ์ว่าเป็นสิ่งที่แฝงหรือแทรกซึม มิใช่อันเดียวกันกับใจ พิจารณาจนเป็นที่เข้าใจในงานของตน โดยถืออายตนะภายนอก กับอายตนะภายใน เป็นที่ทำงานทางสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ไม่ลดละท้อถอย เมื่อพิจารณารอบแล้ว ส่วนที่ปลอมจะหลุดลอยออกไปจากใจ ส่วนที่จริงจะเป็นคู่เคียงของใจ และสนับสนุนใจให้ดำเนินงาน ด้วยความสะดวกคล่องตัวต่อไป จนถึงจุดหมายปลายทาง ไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรคได้

เมื่อประทานพระโอวาทเกี่ยวกับการรักษาอายตนะสิ้นสุดลง พระทั้งห้าองค์นั้นได้สำเร็จอรหัตภูมิต่อพระพักตร์ของพระศาสดา สิ้นภาระกังวลกับการระวังรักษาอินทรีย์แบบนักโทษในเรือนจำแต่บัดนั้น พร้อมทั้งการยุติข้อทะเลาะวิวาทกัน

ดังนั้นการรักษาอินทรีย์เกี่ยวกับอายตนทั้ง 6 จึงเป็นสิ่งที่รักษายากมากเสมอกัน ไม่มีอะไรยิ่งหย่อนกว่ากัน เพราะเป็นทางผลักดันของกิเลสตัวมหาอำนาจด้วยกัน กิเลสออกทางใดถ้าไม่มีสติระวังตั้งตัว มีปัญญากลั่นกรองด้วยดีแล้ว ต้องล้มทั้งหงายกันทั้งนั้น ไม่มีใครกล้ามาคุยอวดว่าเก่งกล้าสามารถและบริสุทธิ์พุทธะได้ เพราะการปล่อยตัว ปล่อยใจเลยดังนั้น จตุปาริสุทธิศีล จึงเป็นธรรมจำเป็น และสำคัญมากในวงชาวพุทธ และนักปฏิบัติง่ายดายนั่นเอง สำหรับผู้เขียนแล้วไม่อาจเอื้อมกับกิเลสทุกชนิด ทั้งที่ไม่มีธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือต่อสู้กับมัน หาญสู้ก็จบ ไม่มีทางชนะฉันได้เลย เพราะท่านผู้หลุดพ้นจากกิเลส เป็นบุคคลพิเศษขึ้นมาให้โลกกราบไหว้บูชา เป็นขวัญตาขวัญใจอยู่เวลานี้ ล้วนเป็นผู้เหนียวแน่นแก่นนักรบ จบพรหมจรรย์ด้วยธรรมเหล่านี้ทั้งนั้น

2. ปาฏิโมกขสังวรศีล สำรวมระวัง พร้อมกับการรักษาตนด้วยศีล ในพระปาฏิโมกข์ ไม่ล่วงเกินฝ่าฝืนสิกขาบทน้อยใหญ่ อันเป็นมรรยาทและทางดำเนินอันดีงามของนักบวช ศีลในพระปาฏิโมกข์มี 227 ข้อ อนุบัญญัติที่ทรงบัญญัติในลำดับต่อ ๆ มามีมาก ถ้าเทียบแล้ว ที่มาในพระปาฏิโมกข์มีเพียงนิดเดียว ที่มานอกปาฏิโมกข์มีมากมายหลายร้อยหลายพันข้อ ผู้เป็นลูกศิษย์ที่ดี เดินตามครู คือศาสดา ย่อมเคารพในศีลอันเป็นฝ่ายพระวินัยซึ่งเป็นองค์แทนศาสดา

3. อาชีวปาริสุทธิศีล เลี้ยงชีพแบบพระ แบบลูกศิษย์พระตถาคต เช่นเที่ยวบิณฑบาตด้วยกำลังปลีแข้งมาบริโภคขบฉัน ไม่แสวงหาด้วยกลมารยาปลิ้นปล้อนหลอกลวง ปัจจัยสี่ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ผู้ใหญ่ก็ให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ผู้รับก็รับด้วยความบริสุทธิ์ในการแสวงหา และการรับไม่มีเล่ห์กลแฝงอยู่แบบโลกที่เป็นกัน แสวงหาแบบพระ ฉันแบบพระ อยู่แบบพระ ใช้สอยปัจจัยสี่แบบพระล้วน ๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อคะนอง ตั้งอยู่ในธรรมสันโดษ มักน้อย อันเป็นพื้นฐานของความเป็นอยู่และการดำเนินของพระผู้มีอาชีวปาริสุทธิศีลเป็นเครื่องประดับเพศ จะอดหรืออิ่ม ก็งดงามในเพศ ไม่ข้ามเขตข้ามแดนแห่งความสวยงามของพระ ธรรมข้อนี้เป็นเครื่องประดับปาก ประดับท้อง และประดับเพศของพระให้สวยงาม ไม่มีวันจืดจางตลอดอวสาน

4. ปัจจยสันนิสสิตศีล สำรวมระวังเพื่อความบริสุทธิ์ในปัจจัยสี่ที่ตนอาศัย ไม่โลเลในอาหารปัจจัยต่าง ๆ อันเป็นทางไหลมาแห่งมลทิน ความไม่ดีทั้งหลาย ปัจจัยเครื่องอาศัยของสมณะนั้นมี 4 คือ

จีวร เครื่องนุ่งห่มตามเพศของพระ มีขนาดความสั้นยาวพอดีกับเจ้าตัวผู้ครอง สีย้อมด้วยน้ำฝาด ที่ท่านเรียกว่า ผ้ากาสาวะ ผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาด ที่ต้องมีประจำองค์พระขาดไม่ได้มีอยู่ 3 ผืน คือ จีวร สังฆาฏิ อันตรวาสก-ผ้านุ่ง นอกนั้นก็ผ้าอังสะ ผ้าอาบน้ำฝน และผ้าบริขารเครื่องใช้สอยเล็ก ๆ น้อย ๆ

บิณฑบาต คือก้อนข้าว คืออาหารพื้นที่โลกอาศัยรับประทานกันเป็นอาชีพตลอดมา อาหารหวานคาวที่ไม่ผิดพระวินัยจัดเข้าในบิณฑบาตด้วยกัน ที่พระผู้บวชแล้วต้องอาศัยเช่นโลกทั่วไป

เสนาสนะ ที่อยู่อาศัยหลับนอนและบำเพ็ญสมณธรรมตามอิริยาบถอัธยาศัยของผู้ไม่เกลื่อนกล่นวุ่นวาย เช่น รุกขมูลร่มไม้ ตามถ้ำ เงื้อมผา ในป่า ในเขาหลังเขา ไหล่เขา ชายเขา ป่าช้า ป่าช้าและกระต๊อบเล็ก ๆ พอหมกตัวหลับนอนและบำเพ็ญธรรมในวันคืนหนึ่ง ๆ เหล่านี้ท่านเรียกว่า เสนาสนะ คือที่อยู่อาศัยอันเหมาะสมสำหรับพระผู้บวชและปฏิบัติเพื่ออรรถ เพื่อธรรม เพื่อมรรคผลนิพพานเพื่อความหลุดพ้นจริง ๆ เสนาสนะเหล่านี้เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่บำเพ็ญได้เป็นอย่างดี ถ้าจะนำออกประกวดดังโลกเขาประกวดวัตถุต่าง ๆ กัน โดยพระพุทธเจ้าทรงนำออกประกวดด้วยพระองค์เอง มิใช่คลังกิเลสนำออกประกวด ก็น่าจะได้คะแนนนำตามหลักศาสนธรรม มิน่าเป็นชนิดหรู ๆ หรา ๆ แน่นหนามั่นคง สวยงาม หลายชั้นหลายเชิงหลายห้องหลายหับ ราคาแพง ๆ จะเป็นคะแนนนำ เสนาสนะที่เป็นคะแนนนำในครั้งพุทธกาลท่านนิยมและสนใจกันมาอย่างนั้น นับแต่พระบรมศาสดาเป็นลำดับมาถึงสาวกทั้งหลาย มิได้ก้าวก่ายกันถึงกับประกาศไว้ในธรรมทั้งหลายอย่างเปิดเผย กุลบุตรทั้งหลายได้อ่านได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามสืบทอดกันมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้

ส่วนมากต่อมาก สรณะของโลกชาวพุทธเรา ท่านมักอุบัติขึ้นตามเสนาสนะ อันอุดมสมบูรณ์ ด้วยคุณสมบัติที่ส่งเสริมอรรถธรรมโดยถ่ายเดียว ดังกล่าวนี้แทบทั้งนั้น เพราะเป็นสถานที่ให้ความสะดวกแก่การอยู่ การบำเพ็ญ การพักผ่อนหลับนอนตามอัธยาศัยของผู้เห็นภัยในวัฏสงสารด้วยใจจริง พุทธะ ธรรมะ สังฆะ มักเกิดขึ้นในที่เหล่านั้นและเกิดได้ง่ายกว่าที่เกลื่อนกล่นวุ่นวาย ซึ่งร้อยทั้งร้อยมักเป็นที่เพาะและบำรุงส่งเสริมกิเลสวัฏ เพื่อกรรมวัฏ วิปากวัฏ เป็นกงล้อกงจักร หมุนไปเวียนมาเป็นวงกลม หาทางออกไม่ได้ ราวกับมดแดงไต่ขอบด้งฉะนั้น

สรุปความแล้ว เสนาสนะดังที่ธรรมแสดงไว้แล้วมีรุกขมูลเสนาสนะเป็นต้น เหล่านั้นแล เป็นเสนาสนะที่ทันสมัยและหนุนความเพียรเพื่อขับไล่กิเลสให้จนตรอกจนมุม และพังทลายออกจากใจได้ไม่เนิ่นนาน

ดังนั้นผู้ที่เริ่มบวชใหม่ พระอุปัชฌาย์จำต้องบอกสอนเสนาสนะที่เหมาะสมทันสมัยให้ทุก ๆ รูปเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ไม่มีคำว่า รุกฺขมูลฺเสนาสนํ จะล้าสมัย ถ้าไม่ใช่ตัวผู้บวช ถูกกิเลสฉุดลากบีบบังคับให้ล้าสมัยในธรรมเหล่านี้เสียเอง จึงไม่มีที่คัดค้านสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วได้เรื่อยมา เพราะผู้มุ่งรู้เห็นธรรมภายในใจด้วยการปฏิบัติจิตภาวนาตามทางศาสดาทรงดำเนินและสอนไว้ กับ

ความรักชอบรุกขมูล ร่มไม้ในถ้ำ เงื้อมผา ป่าช้า ป่าชัฏ ย่อมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะเป็นสถานที่เหมาะสมและสนับสนุนทางความเพียรได้ดีกว่าที่ทั้งหลาย แม้โลกนิยมว่าดีมีราคามาก เช่น ที่ย่านชุมนุมชน ที่สร้างตลาดร้านค้า ทำเลดี ๆ ราคาแพง ๆ เนื่องจากธรรมและผู้แสวงธรรมไม่เหมือนโลกแม้อยู่ด้วยกัน เพราะความความเห็นความคิดอ่านไตร่ตรองต่างกัน การอยู่และการเสาะแสวงจึงต่างกัน ฉะนั้น สถานที่ธรรมนิยมดังกล่าวจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมกับการบำเพ็ญธรรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่มีคำว่า ครึ ล้าสมัยแต่เป็นชัยสมรภูมิที่ทันกับการต่อการต่อกรกับกิเลสประเภทต่าง ๆ เสมอไปตราบเท่าฟ้าดินสลาย (ศาสนธรรมหมดจากความนับถือของหมู่ชน) นั่นแล

คิลานเภสัช คือยาแก้โรคภัยต่าง ๆ ที่ควรนำมาเยียวยารักษาเช่นโลกทั้งหลาย เพราะธาตุขันธ์ของนักบวช กับธาตุขันธ์ของโลกทั่วไปย่อมเหมือน ๆ กันในความเป็นอยู่ และการรักษาด้วยอาหารและหยูกยาต่าง ๆ แต่ครั้งพุทธกาลรู้สึกจะมีหยูกยาน้อยผิดกับสมัยนี้อยู่มาก แม้โรคก็น่าจะไม่พิสดารเหมือนเมฆดังสมัยนี้ เพราะยังขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศและสิ่งแวดล้อม ตลอดเครื่องส่งเสริมอยู่บ้าง ในอนุศาสน์จึงมีเพียงฉันยาดองด้วยน้ำปัสสาวะหรือสมุนไพรบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่มากจนกลายเป็นสินค้าล้นตลาดดังสมัยปัจจุบันนี้ สมัยนี้คนก็มาก โรคก็มาก หมอก็มาก ยาก็มาก คนล้มตายเพราะโรคชนิดต่าง ๆ ที่ยาและหมอตามไม่ทันก็มาก สมัยก่อน ๆ คนมีน้อย โรคมีน้อย หยูกยาก็มีน้อย การตายเพราะโรคพิสดารเกินคาดก็มีน้อย ใคร ๆ จึงไม่กระตือรือร้นกับหยูกยาและหมอเหมือนสมัยปัจจุบัน

พระครั้งพุทธกาลตามตำราที่จารึกไว้ ท่านไม่ค่อยแสดงความกังวลและหนักใจกับโรคภัยไข้เจ็บอะไรมากนัก คำว่านำยาติดตัวนั้นน่าจะไม่มี ถ้าจะมีก็เพียงมะขามป้อม สมอ เพื่อแก้ความอ่อนเพลียเป็นบางเวลาของธาตุขันธ์เท่านั้น แต่สิ่งที่ท่านถือเป็นข้อหนักแน่นกว่าสิ่งใดนั้น น่าจะได้แก่มรรคผลนิพพาน จิตท่านหมุนไปทางด้านอรรถด้านธรรมเพื่อความหลุดพ้น มากกว่าจะหมุนมาหาความกลัวโรคภัยไข้เจ็บ ความล้มความตาย และหยูกยา ความกลัวตายมีน้อย แต่ความกลัวจะไม่หลุดพ้นจากกิเลสแลกองทุกข์นั้นมีมาก วันคืนและอิริยาบถหนึ่ง ๆ จิตท่านหมุนอยู่กับธรรมทั้งหลาย คือศรัทธาธรรม วิริยธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม ตลอดเวลา หากเกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ขึ้นมาท่านมักพิจารณาลงในสัจธรรม กลายเป็นเรื่องเยียวยาทั้งโรค ฆ่าทั้งกิเลสไปในขณะเดียวกัน ไม่อ่อนเปียกเรียกหายาและหมอมาเป็นคู่ชีวิตจิตใจ คู่พึ่งเป็น พึ่งตาย จนเกินกว่าความพอดีของพระผู้เชื่อธรรม เชื่อกรรมและเชื่อสัจธรรม ซึ่งเป็นของจริงอันตายตัว เวลาปกติท่านก็สงบงามตา เวลาเจ็บไข้

ได้ทุกข์ท่านก็ไม่แสดงอาการทุรนทุรายระส่ำระสาย ทิ้งเนื้อทิ้งตัว ทิ้งกิริยามรรยาทอันดีงามของสมณะ มีสติประคองตัวไม่โศกเศร้าเหงาหงอย ไม่ลืมอรรถลืมธรรมประจำใจ

แม้พระธุดงคกรรมฐานในสมัยปัจจุบัน ท่านก็ปฏิบัติต่อตัวท่านเอง ในเวลาเจ็บไข้ได้ทุกข์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับพระที่กล่าวมาในครั้งพุทธกาล ท่านไม่วิตกกังวลกับไข้ ว่าจะหายหรือไม่หาย จะเป็นหรือจะตาย มากไปกว่าการพิจารณาเป็นสัจธรรมเพื่อรู้เท่าทันกายและทุกขเวทนา สัญญา สังขารอันเป็นเครื่องหลอกจิตในเวลานั้น ซึ่งเป็นการทำลายกิเลสไปในขณะเดียวกัน การที่โรคจะหายหรือไม่นั้นท่านมอบไว้กับความจริงของโรคของทุกข์ที่ปรากฏอยู่ในเวลานั้น แต่กลมารยาของใจ อันถูกผลักดันออกมาจากกำลังของกิเลสนั้น ท่านถือเป็นสำคัญมาก สติปัญญาต้องจดจ่อต่อเนื่องกันกับทุกข์ กับกาย และกับใจ ที่เกี่ยวโยงกัน เพื่อความรู้แจ้งเห็นชัดตามความจริงที่มีอยู่ แสดงอยู่ด้วยปัญญา และปล่อยวางกันตามลำดับที่สติปัญญาหยั่งทราบความจริง การรักษาด้วยยา ท่านก็รักษา การรักษาด้วยธรรมโอสถ ท่านก็รักษา ซึ่งเป็นการเข่นฆ่ากิเลสไปในขณะเดียวกัน ท่านไม่นั่งนอนเฝ้าทุกข์ให้หายด้วยยาอย่างเดียว ด้วยใจอ่อนเปียกเรียกหาแต่คนมาช่วยแบบนั้น แต่ท่านเรียกหา ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา มาช่วยบำบัดรักษาไข้และฆ่ากิเลสด้วยในประโยคแห่งความเพียรอันเดียวกัน ผลที่ได้รับ โรคก็ทราบว่าโรค เกิดในกายแต่ไม่อาจเสียดแทงจิตใจท่านได้ ใจก็อาจหาญ เชื่อต่อสัจธรรมประจักษ์ตัว สติปัญญาก็คล่องตัวไม่กลัวทุกข์ ไม่กลัวตาย อยู่อย่างสบายหายห่วง นี่คือการรักษาโรคด้วยธรรมโอสถของพระธุดงคกรรมฐานในสมัยปัจจุบัน ซึ่งท่านทำกันเป็นประจำในวงสัจธรรม

(จบจตุปาริสุทธิศีล)

หลวงปู่ขาวท่านมีลูกศิษย์มากมาย ทั้งพระเณรและฆราวาสจากภาคต่าง ๆของเมืองไทย มาศึกษาอบรมศีลธรรมกับท่านเสมอมิได้ขาด แต่เมื่อชราภาพลงท่านพยายามรักษาความสงบเฉพาะองค์ท่านมากกว่าปกติที่เคยเป็นมา เพื่อวิบากขันธ์จะได้สืบต่อกันไปเท่าที่ควร และเพื่อทำประโยชน์แก่โลกที่ควรได้รับซึ่งมีอยู่มากมาย

ปกติหลังจากฉันเสร็จแล้วท่านเริ่มเข้าทางจงกรมทำความเพียรราวหนึ่งถึงสองชั่วโมง แล้วออกจากทางจงกรมเข้าห้องพักและทำภาวนาต่อไปจนถึงบ่ายสองโมง ถ้าไม่มีธุระอื่น ๆก็เข้าทางจงกรมทำความเพียรต่อไป จนถึงเวลาปัดกวาดลานวัด ท่านถึงจะออกมาจากที่ทำความเพียร หลังจากสรงน้ำ

เสร็จก็เข้าทางจงกรม และเดินจงกรมทำความเพียรต่อไปถึงสี่หรือห้าทุ่มจึงหยุด แล้วเข้าที่สวดมนต์ภาวนาต่อไป จนถึงเวลาจำวัดแล้วพักผ่อนร่างกาย ราวสามนาฬิกา คือเก้าทุ่มเป็นเวลาตื่นจากจำวัด และทำความเพียรต่อไปจนถึงเวลาโคจรบิณฑบาต จึงออกบิณฑบาตมาฉัน เพื่อบำบัดกาย ตามวิบากที่ยังครองอยู่

นี่เป็นกิจวัตรประจำวันที่ท่านจำต้องทำมิให้ขาดได้ นอกจากมีธุระจำเป็นอย่างอื่น เช่นถูกนิมนต์ไปในที่ต่าง ๆ ก็มีขาดไปบ้าง ท่านผู้มีคุณธรรมสูงขนาดนี้แล้ว ท่านไม่หวังความสุขรื่นเริงจากอะไร ยิ่งกว่าความสุขรื่นเริงในธรรมภายในใจโดยเฉพาะ ท่านมีความเป็นอยู่กันสมบูรณ์ด้วยธรรมภายใน อยู่ในท่าอิริยาบถใดใจก็มีความสุขเสมอตัว ไม่เจริญขึ้นและเสื่อมลง อันเป็นลักษณะของโลกที่มีความเจริญกับความเสื่อมเป็นของคู่กัน ทั้งนี้เพราะท่านมีใจดวงเดียวที่บริสุทธิ์สุดส่วน มีธรรมแท่งเดียวเป็นเอกีภาพ ไม่มีสองกับอะไรพอจะเป็นคู่แข่งดีแข่งเด่น จึงเป็นความสงบสุขที่หาอะไรเปรียบมิได้

จิตที่มีความบริสุทธิ์เต็มภูมิ เป็นจิตที่มีความสงบสุขอย่างพอตัว ไม่ต้องการอะไรมาเพิ่มเติมส่งเสริมให้เป็นความกระเพื่อมกังวลเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์แก่จิตดวงนั้นเลยแม้แต่น้อย ท่านที่ครองจิตดวงนี้จึงชอบอยู่คนเดียว ไม่ชอบความเกลื่อนกล่นวุ่นวาย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องรบกวนความสงบสุขในหลักธรรมชาติที่เป็นอยู่อย่างพอตัว ให้กระเพื่อมรับทราบทางทวารต่าง ๆ ท่านจึงชอบหลีกเร้นอยู่ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการเหมาะกับจริตนิสัยที่สุด

แต่ผู้ไม่เข้าใจตามความจริงของท่านก็มักคิดไปต่าง ๆ ว่าท่านไม่ต้อนรับแขกบ้าง ท่านรังเกียจผู้คนบ้าง ท่านหลบหลีกเอาตัวรอดแต่ผู้เดียว ไม่สนใจอบรมสั่งสอนประชาชนบ้าง ความจริงก็เป็นดังที่เรียนมานั่นเอง การอบรมสั่งสอนคน จะหาใครที่อบรมด้วยความบริสุทธิ์ใจและเต็มไปด้วยความเมตตา ไม่สนใจกับอามิสหรือสิ่งตอบแทนใด ๆ เหมือนท่านรู้สึกจะหายากมาก เพราะการอบรมสั่งสอนคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัย ท่านสอนด้วยความรู้จริงเห็นจริง จริง ๆ และมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับด้วยความเมตตาหาที่ตำหนิมิได้ นอกจากที่ไปรบกวนท่านแบบนอกลู่นอกทาง จึงไม่อาจต้อนรับและสั่งสอนได้ทุกรายไป เพราะสุดวิสัยของพระ จะทำไปนอกที่นอกทาง ตามคำขอร้องเสียทุกอย่าง ของผู้ไม่มีขอบเขตความพอดี ท่านเองก็พลอยได้รับความลำบาก และเสียหายไปด้วย ที่น่าสงสาร

เวลาท่านยังมีชีวิตอยู่ ได้ให้ความเมตตาอบอุ่น แก่พระเณรจำนวนมาก ตลอดประชาชนในภาคต่าง ๆ แห่งประเทศไทย พากันไปกราบไหว้บูชา ฟังการอบรมกับท่านเสมอมิได้ขาด ทางวัดเห็นความลำบากในองค์ท่าน เพราะเข้าวัยชราแล้ว จำต้องจัดให้มีกาลเวลาที่คณะเข้ากราบเยี่ยม รับการอบรม และเวลาพักผ่อนพอสมควรเพื่อทำประโยชน์แก่โลกไปนาน ไม่หักขาดสะบั้นลง ในระหว่างที่อายุยังไม่ถึงกาลที่ควรจะเป็น

โดยมากการต้อนรับขับสู้กันระหว่างพระผู้เป็นครูอาจารย์ กับประชาชนจำนวนมากที่มาจากที่ต่าง ๆ ประกอบนานาจิตตังด้วยแล้ว พระอาจารย์องค์นั้น ๆ มักจะเป็นฝ่ายบอบช้ำอยู่เสมอ ทุกเวลานาทีที่มีผู้ไปเกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนมากก็หวังให้ได้อย่างใจของตัว ไม่คำนึงถึงความลำบากและหน้าที่การงานของท่าน ที่ทำประจำวันเวลาบ้างเลย จึงมักถูกรบกวนยิ่งกว่าน้ำบึงน้ำบ่อเสียอีก หากไม่สมใจหวังบ้างก็ทำให้เกิดความขุ่นมัวภายในว่า ท่านรังเกียจถือตัว ไม่ให้การต้อนรับขับสู้สมกับเพศที่บวชมาเพื่อชำระกิเลส ประเภทถือตัวและขัดใจคน นอกจากนั้นก็ตั้งข้อรังเกียจขึ้นภายใน และระบายออกในที่ต่าง ๆ อันเป็นทางให้เกิดความเสื่อมเสียตาม ๆ กันมาไม่มีสิ้นสุด พระที่ควรเคารพเลื่อมใส และเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ก็อาจกลายเป็นพระที่มีคดีติดตัว โดยไม่มีศาลใดกล้าตัดสินลงได้

ความจริงพระบวชมา ก็เพื่อทำประโยชน์แก่ตน และแก่โลก เต็มความสามารถไม่นิ่งนอนใจ เวลาหนึ่งทำงานอย่างหนึ่ง อีกเวลาหนึ่งทำงานอย่างหนึ่ง ไม่ค่อยมีเวลาว่างในวันคืนหนึ่ง ๆ ทั้งจะเจียดเวลาไว้สำหรับโลก ทั้งจะเจียดไว้สำหรับพระเณรในปกครอง และทั่วไปที่มาเกี่ยวข้อง ทั้งจะเจียดไว้สำหรับธาตุขันธ์และจิตใจให้จีรังไปนานเพื่อทำประโยชน์แก่โลกสืบไป วันคืนหนึ่ง ๆ กายกับใจหมุนตัวเป็นกงจักร ไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนกายหย่อนใจบ้างเลย คิดดูแล้วแม้แต่เครื่องใช้สอยต่าง ๆ เช่นรถยนต์เป็นต้นยังมีเวลาพักเครื่องหรือเข้าโรงซ่อมแก้ไขส่วนบกพร่องให้สมบูรณ์เพื่อทำประโยชน์ต่อไป ไม่เช่นนั้นก็ฉิบหายบรรลัยไปในไม่ช้า พระก็มิใช่พระอิฐพระปูนที่ต้องถูกโยนขึ้นบนตึกนั้นร้านนี้เพื่อการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ สุดแต่นายช่างเห็นสมควรจะโยนขึ้น ณ ที่แห่งใด เมื่อเป็นเช่นนี้จำต้องมีเมื่อยหิวอ่อนเพลีย และมีการพักผ่อนหย่อนภาระ ที่ตึงเครียดมาตลอดเวลา พอได้มีเวลาเบากายสบายจิตบ้าง

โดยมากญาติโยมเข้าหาพระ มักจะนำนิสัยและอารมณ์ตามชอบใจ เข้าไปทับถมรบกวนพระ ให้ท่านอนุโลมทำตาม โดยมิได้คิดคำนึงว่าผิดหรือถูกประการใด เพราะนิสัยเดิมมิได้เคยสนใจในเหตุผล ผิดถูกดีชั่วเท่าที่ควรมาก่อน เมื่อเกิดความต้องการ ประสงค์ในแง่ใด และจะให้ท่านช่วยเหลือในแง่ใด จึงไม่ค่อยคิดนึกว่า พระกับฆราวาส มีจารีตประเพณีต่างกัน

คือพระท่านมีหลักธรรมวินัยเป็นเครื่องประพฤติดำเนิน จารีตประเพณีของพระ ก็คือพระธรรมวินัยเป็นเครื่องแสดงออก ซึ่งจำต้องคำนึงความผิดถูกชั่วดีอยู่ตลอดเวลา ว่าสิ่งนี้ควรหรือไม่ควรเป็นต้น ส่วนฆราวาสไม่ค่อยมีธรรมวินัยประจำตัวเป็นหลักปฏิบัติ โดยมากจึงมักถือความชอบเป็นความประพฤติ

เมื่อนำเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระ ฝ่ายพระจึงมักถูกรบทวน และทำลายโดยไม่มีเจตนา หรือถูกทำลายทางอ้อมอยู่เสมอ เช่นไปขอให้ท่านบอกเบอร์ ซึ่งเป็นการขัดต่อพระธรรมวินัยของพระ ไปขอให้ท่านทำเสน่ห์ยาแฝด อันเป็นการทำให้หญิงกับชายรักชอบกัน ไปขอให้ท่านบอกฤกษ์งามยามดีเพื่อโชคลาภร่ำรวย หรือเพื่ออะไรร้อยแปดพรรณนาไม่จบ ให้ท่านดูดวงชะตาราศี ทำนายทายทักให้ท่านบอกคาถาอาคมเพื่ออยู่ยงคงกระพันชาตรี ยิงฟันไม่ออก แทงไม่เข้า ทุบตีไม่แตก ไปขอให้ท่านรดน้ำมนต์เพื่อสะเดาะเคราะห์เข็ญเวรภัยร้ายดีต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งเป็นการขัดต่อจารีตประเพณี คือพระธรรมวินัยของพระ ที่จะอนุโลมได้ ยิ่งครูอาจารย์ที่ประชาชนเคารพนับถือ ก็ยิ่งได้รับความกระทบกระเทือนด้วยเรื่องดังกล่าว และเรื่องอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันมากมาย จนไม่อาจพรรณนาได้ ในวันหนึ่ง ๆ

เฉพาะพระธุดงค์ที่ท่านมุ่งอรรถ มุ่งธรรม มุ่งความหลุดพ้น ในสายท่านอาจารย์มั่น ท่านมิได้สนใจกับสิ่งพรรค์นี้ ท่านถือว่า เป็นข้าศึกต่อการดำเนินโดยชอบธรรม และเป็นการส่งเสริมคนให้หลงผิดมากขึ้นหนักเข้า อาจเป็นการทำลายพระ และพระศาสนาอย่างออกหน้าออกตาก็ได้ เช่น เขาให้นามว่า พระบัตรพระเบอร์ ศาสนาบัตรเบอร์ พระเสน่ห์ยาแฝด ศาสนาเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น ซึ่งทำให้พระและศาสนามัวหมอง และเสื่อมคุณภาพลงโดยลำดับ อย่างหลีกไม่พ้น ที่ผลนั้นสืบเนื่องมาจากการกระทำดังกล่าว การกล่าวทั้งนี้ มิได้คิดตำหนิท่านสาธุชนทั่ว ๆ ไป และมิได้คิดตำหนิท่านผู้เข้าหาพระโดยชอบธรรม เป็นเพียงเรียนเผดียงเพื่อทราบวิธีปฏิบัติต่อกัน ระหว่างพระกับประชาชน ซึ่งแยกกันไม่

ออกแต่ไหนแต่ไรมา จะได้ปฏิบัติต่อกันโดยสะดวกราบรื่น สมกับต่างฝ่ายต่างหวังดี และพึ่งเป็น พึ่งตาย กันตลอดมา และต่างฝ่ายต่างหวังเชิดชูพระศาสนาด้วยกัน

ปีพรรษาที่ 43 มกราคม พ.ศ.2510 หลวงปู่ป่วยหนัก

เริ่มแต่วันที่ 18 มกราคม 2510 หลวงปู่เริ่มป่วย ขั้นเริ่มแรกก็เป็นไข้หวัดแต่อาการของหวัดนั้นผันแปรไปในแง่ต่าง ๆ ที่จะยังโรคอื่น ๆ ให้แทรกซ้อนและกำเริบรุนแรงไปตาม ๆ กัน หนักเข้าจนฉันไม่ได้ เริ่มแรกเป็นไข้หวัดใหญ่ที่ยังไม่แปรเป็นโรคอื่น ๆ หลายชนิดในธาตุขันธ์นั้น ท่านยังอุตส่าห์ลงไปฉันจังหันร่วมพระเณร ในวัดที่หน้าถ้ำกลองเพลได้ตามปกติ ในสายตาคนภายนอก ก็อาจคิดว่าท่านมิได้เป็นอะไร นอกจากโรคชราประจำคนแก่อย่างเดียวเท่านั้น แต่เพราะโรคกำเริบแปรเป็นอย่างอื่นไปไม่มีสิ้นสุด กำลังธาตุขันธ์ก็ทรุดลงทุกวันเวลา จนไม่สามารถไปฉันร่วมหมู่คณะที่ถ้ำได้ ท่านยังยอมอดยอมทนและฝืนฉันแม้จะได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่กุฏิท่านเอง จนฉันไม่ได้ กำลังอ่อนลงอย่างเห็นได้ชัด การพลิกแพลงอวัยวะจำต้องมีพระเณรคอยดูแลอุปัฏฐากตลอดเวลา

ข่าวคราวความไม่สบายของหลวงปู่กระจายไปถึงไหน คลื่นมนุษย์ ประชาชนพระเณร มาถึงนั้นอย่างรวดเร็ว เพราะต่างคนต่างมีจิตใจใฝ่ฝัน ยึดมั่นในองค์ท่านเป็นที่ฝากเป็นฝากตายภายในใจ อย่างแนบสนิทอยู่แล้ว เมื่อทราบข่าวว่า ท่านไม่สบาย ก็จำต้องสะเทือนใจอย่างหนัก ราวกับฟ้าดินถล่ม ขั้วหัวใจจะขาดหายไปจากร่างในเวลานั้นจนได้ นับแต่ข่าวนั้นผ่านเข้าความรู้สึก ต่างก็หลั่งไหลมาทุกทิศทุกทาง ทั้งประชาชนทั้งพระเณรจากทิศต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลต่างหลั่งไหลมาเยี่ยมอาการของท่านด้วยความกระหาย อยากพบ อยากเห็น อยากกราบไหว้บูชา เป็นขวัญตาขวัญใจ ในขณะที่เข้ามากราบไหว้ท่าน

วัดถ้ำกลองเพลในช่วงที่ท่านป่วยนั้น จึงเป็นเหมือนมีงานในวัด แออัดไปด้วยผู้คนหญิงชาย พระเณรและฆราวาสที่มาจากที่ต่าง ๆ จนทางวัดไม่อาจรับรองได้ทั่วถึง ทั้งที่พักหลับนอน อาหารการบริโภคต่างให้ช่วยตัวเองบ้าง ช่วยกันเองบ้าง ในเวลาขาดแคลนจำเป็น เพราะวัดก็เป็นสถานที่อยู่ของนักบวช ผู้ขอทานชาวบ้านมาฉัน มิใช่สถานที่อยู่ของมหาเศรษฐีซึ่งต่างก็ทราบกันอยู่แล้ว แต่ก็ดีอย่างหนึ่ง ที่วัดถ้ำกลองเพลมีบริเวณอันกว้างขวาง และเต็มไปด้วยป่าด้วยเขา ร่มไม้ เงื้อมผาต่าง ๆ การพักอยู่หลับนอนจึงสะดวก โดยยึดเอาป่าเขาร่มไม้ในบริเวณวัด เป็นที่พักผ่อนหลับนอนเลยทีเดียว

อย่างสบายหายห่วง เป็นความสะดวกทั้งพระเณร และประชาชนจำนวนมาก ที่มาพักเยี่ยมอาการท่านชั่วคราว

เฉพาะอาหารการบิณฑบาตสำหรับพระเณรและประชาชน แทนที่จะอดอยากขาดแคลน เพราะคนมากด้วยกัน แต่ก็มีอุดมสมบูรณ์ แต่ต้นชนปลายที่ท่านป่วยซึ่งเป็นเวลา 4 เดือนกว่า ไม่บกพร่องขาดเขินเลย นับว่าเป็นเรื่องอัศจรรย์ในบุญวาสนาบารมีของหลวงปู่ท่านคุ้มครอง แม้ผู้คนพระเณรจำนวนมาก ที่มาคละเคล้ากันก็เป็นประหนึ่งลูกของพ่อแม่เดียวกัน หรือเป็นเหมือนอวัยวะอันเดียวกัน อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ไม่มีอธิกรณ์หรือเรื่องราวใด ๆ เกิดขึ้นเลย ต่างมีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส พบปะทักทายกันอย่างนุ่มนวลอ่อนหวาน ราวกับเคยพบเห็น และสนิทสนมกันมาเป็นเวลานานปี เริ่มแรกที่ท่านป่วย ทางวัดและครูอาจารย์ทั้งหลายปรึกษากันไว้ เกี่ยวกับผู้คนพระเณรมามาก อาจเกิดความไม่สงบขึ้นได้ พร้อมกับความเข้มงวดกวดขันพระเณรที่ก้าวเข้ามาในวัด เพื่อรักษาความสงบในหมู่คณะที่เข้าเกี่ยวข้องกันไว้ ไม่ประมาท เรื่องราวก็ผ่านไป ด้วยความสงบราบรื่นดีงามทุกประการ น่าอนุโมทนาอย่างยิ่งไม่น่าจะหลงลืมได้ลงคอ ในชีวิตของผู้เขียนและท่านผู้เคยได้พบเห็นเหตุการณ์นี้ด้วยกัน

หลวงปู่ฉันไม่ได้และทอดลงโดยลำดับ ประชาชนพระเณรยิ่งหลั่งไหลมาทุกทิศทุกทาง ระยะที่ท่านป่วยนับแต่เริ่มต้นป่วยหนัก ผู้เขียน (หลวงตาบัว) ก็มาอยู่กับท่านเป็นประจำ หลายวันจะกลับไปค้างวัดสักคืนสองคืนก็ต้องรีบกลับมา ทั้งนี้เพราะเป็นห่วงท่านมาก และเพื่อความสงบเรียบร้อยในด้านอื่น ๆ แต่ก็เดชะบารมีของหลวงปู่ท่านคุ้มครองรักษา สถานการณ์ทุกด้านสงบเรียบร้อยดี

สำหรับอาการของท่านเมื่อขบฉันอะไรไม่ได้ ธาตุขันธ์ก็ยิ่งทอดลงอย่างเห็นได้ชัดในสายตาทั่ว ๆ ไป เมื่อเรียนถามถึงความเป็นอยู่และการจากไป ท่านให้เหตุผลอย่างจับใจไพเราะมาก ว่า

จะมีอะไรในธาตุขันธ์อันนี้ จะไปเมื่อไรก็มิได้วิตกวิจารณ์อาลัยเสียดายมันนี่ เพราะก็เห็นแต่ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันเป็นส่วนผสมของชาติรวมตัวกันอยู่เท่านั้น ถ้าผู้รู้คือใจไปปราศเสียเมื่อไร เมื่อนั้นมันก็กระจายลงไปสู่ธาตุเดิมของตนทันที ไม่รอฟังเสียงใคร ๆ ทั้งสิ้นเลยแหละ

ถ้าไม่คิดเกี่ยวข้องกับหมู่คณะและประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียรวมอยู่ด้วยแล้ว แม้ขันธ์จะแตกไปเดี๋ยวนี้ก็ให้แตกไป เราก็หมดความรับรู้ความรับผิดชอบลงทันที ไม่มีภาระใดต้องแบกหามอีกแล้ว คำว่า อนาลโย ที่เป็นฉายาของเรามาแต่วันเริ่มบวช จะได้เป็นความจริงตัวจริงขึ้นมาอย่างสมบูรณ์

เวลานี้ที่ อนาลโย ของเรายังไม่สมบูรณ์ ก็เพราะ ขันธสมมติ ขันธปัญจก ขอแบ่งไว้ ต้องรับผิดชอบเขาทุกด้านทุกทาง คือต้องพาอยู่ พากิน พาหลับ พานอน พาขับ พาถ่าย พาเปลี่ยนอิริยาบถท่านั้นท่านี้ ไม่ได้หยุดหย่อนผ่อนคลายบ้างเลย ราวกับพัดลมหมุนติ้ว ๆ อยู่ทำนองนั้น

ขึ้นชื่อว่าสมมติ ๆ มันมีความสงบนิ่งอยู่เป็นปกติสุขได้เมื่อไร ต้องหมุนของมันอยู่ทำนองนั้น ข้างนอกก็หมุน ข้างในก็หมุน แม้ขันธ์ห้าในร่างกายของเรานี้ก็หมุน มันอยู่สงบสุขไม่ได้ จะไปหวังเอาความสุขความสบายจากมัน ซึ่งเป็นตัวหมุนติ้ว ๆ อยู่นี้ได้อย่างไร ถ้าใครจะหวังเอาความสุขความสบายจากขันธ์ อันเป็นบ่อแห่งความทุกข์ความกังวลนี้ ผู้นั้นก็คือผู้พลาดหวังตลอดไป จะไม่มีขันธ์ใดมาสนองตอบความสมหวังนั้นเลย

ผมเองก็ครองขันธ์นี้ แบกขันธ์นี้ มาร่วมเข้าแปดสิบปีนี้แล้ว ก็ไม่เห็นได้สิ่งพึงใจสนองตอบจากขันธ์อันนี้ ที่เด่น ๆ ก็มีแต่ทุกข์เท่านั้น ทั้งทุกข์ย่อยทุกข์ใหญ่แสดงอยู่ตลอดเวลาก็ว่าได้ ไม่เคยเห็นความสงบสุขของขันธ์ ปรากฏให้รู้เห็นอย่างชัดเจนบ้างเลย เวลาปกติไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ก็แสดงทุกข์ประจำขันธ์ขึ้นมาอยู่นั่นแล เช่น เจ็บนั้นปวดนี้ตามอวัยวะน้อยใหญ่ ไม่เห็นแสดงความสุขให้เห็นนี่นา ที่ว่ากันว่าสุข ๆ นั้นก็เสกสรรเอาเฉย ๆ ด้วยความติดปากติดใจในสุขต่างหาก ความจริงแล้วร่างกายส่วนต่าง ๆ ไม่เคยแสดงความสุขอย่างเด่นชัดให้เห็น เหมือนแสดงความทุกข์ให้แบกหามซึ่งแต่ละครั้งแทบสลบไสลและตายได้ ถ้าทุกข์นั้นไม่หยุดการแสดงตัว ใคร ๆ อย่าไปหลงลมหลงแล้งในขันธ์ ว่าจะเอาสุขมาแจกแบ่งพอให้ดีใจบ้าง นอกจากทุกข์ร้อยแปด คณนาไม่จบสิ้นเท่านั้น ที่มันมาทุ่มให้แบกให้หามเรื่อยมา ผมเองก็ยอมรับว่า แบกขันธ์อันเป็นกองทุกข์นี้มาแปดสิบปีนี้เอง ยังจะให้ทนแบกไปถึงไหนกันอีก

พูดจบประโยคแล้วท่านยิ้มนิด ๆ ราวกับท่านยิ้มเยาะเย้ยกิเลสและวิบากของกิเลส คือขันธ์ที่ท่านกำลังครองอยู่

จะให้ผมแบกกองฟืนกองไฟไปหาอะไรโดยเข้าใจว่าขันธ์นี้จะเอาของอัศจรรย์มาหยิบยื่นให้ ผมไม่สงสัยในขันธ์นี้ทั้งที่กำลังครองตัวอยู่ และสลายจากกันไป ผมเป็นผม ขันธ์เป็นขันธ์ จะให้คว้ายึดมาบวกกันหาอะไร การปล่อยขันธ์โดยสิ้นเชิงเท่านั้น อนาลโย จึงสมบูรณ์แบบ

การเมตตาสงสารหมู่เพื่อนและประชาชนนั้น ยอมรับว่าเต็มดวงใจไม่มีบกพร่อง การฝืนอยู่ทั้งที่รู้ว่าขันธ์นี้เป็นทุกข์ ก็ฝืนอยู่ เพราะความเล็งประโยชน์แก่ผู้ควรได้รับ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากต่อมากนั้นแล ลำพังตัวผมเองพร้อมเสมอที่จะปล่อย ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ที่เคยเป็นบ่อแห่งน้ำตาของสัตว์โลกและของเราผู้เคยหึงหวงมัน เวลานี้เราไม่หวังไม่หวง และพร้อมที่จะปล่อยวางลงตามธาตุเดิมของเขา ไม่ขัดไม่ขืนไม่ฝืนความจริง เนื่องจากเคยฝืนมาแล้ว เจอแต่ทุกข์จนเข็ดหลาบอย่างถึงใจ มาบัดนี้จึงไม่ฝืน พลอยตามคติธรรมดาซึ่งเป็นทางเดินของธรรมคือความจริงอันตายตัว

ท่านผู้เคยรับผิดชอบกอบกู้ตัวเองมาโดยหลักธรรมชาติ ไม่มีใครบอก ไม่มีใครบังคับ แต่ความจำเป็นหากบังคับตัวเอง ให้จำต้องรับผิดชอบในตัวเองด้วยกันทุกตัวสัตว์ จงอย่าประมาท และจงถือจิตเป็นรากฐานสำคัญพาดำเนินทั้งการอาชีพและการบำเพ็ญความดีทั้งหลาย ตลอดความประพฤติอัธยาศัย การแสดงออกทุกอาการ จงแสดงออกด้วยการรับผิดชอบตัวเอง โดยทำความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า เราเป็นผู้ทำดีทำชั่ว เราเป็นผู้แสดงออกด้วยอาการต่าง ๆ ซึ่งมีเจ้าของเป็นผู้รับผิดชอบ คือเราเองเป็นผู้คอยรับผลดี-ชั่วของงานนั้น ๆ ผลงานนั้น ๆ ไม่สูญหายไปไหน จะไหลเข้าสู่ต้นเหตุคือเราซึ่งเป็นผู้ทำผู้แสดงออก

คำว่าเราอันเป็นหลักใหญ่ในตัวคนก็คือใจ ใจเป็นของไม่ตาย และไม่เคยตายมาแต่กาลไหน ๆ นอกจากระเหเร่ร่อนไปเกิดในกำเนิดดี-ชั่วต่าง ๆ ตามอำนาจของวิบากกรรมดี-ชั่วที่ตนทำไว้พาให้เป็นไปเท่านั้น ยิ่งคำว่าตายแล้วสูญ นั่นไม่มีในใจดวงใด ๆ เลยทั้งใจสัตว์ใจบุคคล แม้ใจพระพุทธเจ้าและใจพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสตัวพาให้เกิด-ตายแล้วก็ไม่สูญ แต่ไม่เที่ยวแสวงหาที่เกิดต่อไปเหมือนใจ

ที่มีกิเลสเป็นเชื้อพาให้เกิด-ตายเท่านั้น เพราะใจนั้นเป็นใจ อนุปาทิเสสนิพพานของผู้สิ้นกิเลสโดยสมบูรณ์แล้ว

อันคำว่า ตายแล้วสูญ ก็ดี คำว่าบาปไม่มีก็ดี คำว่าบุญไม่มีก็ดี คำว่านรกไม่มีก็ดี คำว่าสวรรค์ไม่มีก็ดี คำว่านิพพานไม่มีก็ดี เหล่านี้เป็นหลักวิชาในคัมภีร์ของกิเลสตัวครองไตรภพ มันเรียนจบวิชาเหล่านี้แล้วจึงครองหัวใจสัตว์โลก แม้มันจะโขกจะสับสัตว์โลกลงหนักเบามากน้อยเพียงไร ก็ทำได้ไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงและสะทกสะท้าน ต่อผู้พูดว่าจะมาหาญสู้กับมัน เพราะวิชามันดี ทันสมัย สัตว์โลกยอมรับอย่างหมอบราบไม่กล้าฝ่าฝืน ร้อยทั้งร้อย วิชาทุกแขนงจากคัมภีร์กิเลสที่เสี้ยมสอนไว้ ต้องเป็นวิชาลบล้างความจริงของธรรมที่แสดงไว้ทั้งสิ้น เช่น ความจริงแห่งธรรมแสดงไว้ว่า ตายแล้วเกิด วิชาจากคัมภีร์ของกิเลส ต้องสอนกลับกันว่า ตายแล้วสูญ เช่นธรรมว่า บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี นิพพานมี วิชาของกิเลสจะปฏิเสธ หรือลบล้างทันทีว่า บาปไม่มี บุญไม่มี นรกไม่มี สวรรค์ไม่มี นิพพานไม่มี ดังนี้ ทุกคัมภีร์ไม่ก้าวก่ายกัน

ดังนั้นพวกเราชาวพุทธ จำต้องได้พิจารณาเลือกเฟ้น ด้วยความละเอียดถี่ถ้วน ไม่ทั้งนี้ต้องโดนคัมภีร์ของกิเลสฉุดลากลงเหวลงบ่อ ลงนรกอเวจีเพราะความหลงเชื่อกลมัน ชนิดไม่มีใครช่วยได้ เพราะสายเกินแก้เสียแล้ว การแก้หรือการชำระล้างกิเลส และคัมภีร์ของกิเลส ที่ฝังจมอยู่ภายในใจเรา จึงควรแก้ควรล้างด้วยคัมภีร์พุทธธรรมเสียแต่บัดนี้ ที่ยังมีชีวิตและเป็นกาลอันควรอยู่ ตายแล้วหมดโอกาสจะทำได้ นอกจากเสวยผลดี-ชั่วที่ตนเคยทำไว้เมื่อคราวเป็นมนุษย์เท่านั้น

คำว่า อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ นั้นท่านสอนให้พึ่งตัวเอง ไม่ให้หวังพึ่งใครในภพกำเนิดใดทั้งสิ้น ท่านสอนให้ทำความดีเพื่อตัวเองเสียแต่บัดนี้ จะอบอุ่นภายในใจทั้งยังมีวิตอยู่ และเวลาตายไป เนื่องจากความมีคุณธรรมคุ้มครองป้องกันตัว ผิดกับผู้ไม่มีบุญมีธรรมอยู่มาก ส่งไปถือกำเนิดเกิด ณ ที่สุดก็มีแต่กำเนิดที่เกิดที่อยู่อันเป็นฟืนเป็นไฟไปตาม ๆ กันหมด

ขึ้นชื่อว่ากิเลสตัวเป็นมารของธรรมแล้ว ต้องเป็นมารของสัตว์โลกไม่มีทางสงสัย การแสดงออกของมัน มีแต่การหลอกลวงสัตว์โลก ให้เข้าสู่หลุมถ่านเพลิง คือกองทุกข์ไม่มีประมาณ โดยถ่ายเดียว หาที่พอเชื่อถือและยึดเป็นที่อาศัยชั่วระยะเดียวก็ไม่ได้ ผลเต็มไปด้วยฟืนด้วยไฟทุกกิ่งทุกแขนง ไม่มีเกาะมีดอนพอให้หายใจด้วยมันได้ ปราชญ์ท่านจึงตำหนิติเตียนมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ไม่เคยยกยอบ้าง

เลยว่า กิเลสก็ทำให้โลกร่มเย็น กิเลสก็เป็นธรรม ให้ความเสมอภาคยุติธรรมแก่โลกเป็นต้น นอกจากกลหลอกลวงเต็มตัวของมันมาทุกยุคทุกสมัย ไม่เคยทิ้งลวดลายแห่งการปลิ้นปล้อนหลอกลวงสัตว์โลกผู้โง่เขลาที่น่าสงสารบ้างเลย

สำหรับธรรมมีแต่ความอ่อนโยน เมตตาสงสาร กรุณาช่วยให้สัตว์โลก พ้นจากความโง่เขลาเบาปัญญา ให้พ้นจากความทุกข์ทรมานต่าง ๆ พึงส่งเสริมให้บรรเทาเบาบางจากทุกข์ ให้มีความสงบสุขโดยถ่ายเดียว ระหว่างกิเลสกับธรรมต่างกันมาก จนหาส่วนเทียบกันไม่ได้ เดินสวนทางกันร้อยเปอร์เซ็นต์ กิเลสหลอกลวงสัตว์ ผูกมัดสัตว์ให้จมอยู่ในวัฏทุกข์โดยถ่ายเดียว ส่วนธรรมพยุงส่งเสริมสัตว์ รื้อขนสัตว์ให้ขึ้นจากวัฏทุกข์โดยลำดับจนถึงวิมุตติหลุดพ้น ไปได้โดยสิ้นเชิง ฉะนั้น ระหว่างกิเลสกับธรรมจึงต่างกันมากดังที่กล่าวมาดังนี้

หลวงตาบัว ผู้เขียนกราบเรียนถามความรู้สึกของท่านที่มีต่อขันธ์เวลานั้น ท่านเทศน์เสียยกใหญ่ราวกับไม่มีโรคภัยไข้เจ็บอ่อนเพลียในธาตุขันธ์บ้างเลย พูดจนผู้ฟังสะดุ้งไปตาม ๆ กัน ทั้งสุ้มเสียง ทั้งกิริยาการแสดงออก ทั้งความเข้มข้นแห่งธรรมที่หลั่งไหลออกมาจากใจที่บริสุทธิ์ของท่านเวลานั้น ซึ่งไม่มีใครคาดฝันว่า ท่านจะสามารถฝืนขันธ์ แสดงได้อย่างถึงพริกถึงขิง ถึงกิเลส ถึงธรรมขนาดนั้น ผู้ฟังทั้งหลายต่างยิ้มแย้มแจ่มใส หูตาสว่างไปตาม ๆ กัน

ในขณะนั้น ผู้เขียนมีนิสัยไม่พอดี จึงมักไม่มีความอิ่มพอในธรรมที่ท่านเมตตาอธิบายให้ฟัง ยังอยากฟังให้ยิ่งขึ้นไป แล้วสอดแนบปัญหาธรรมแถมพกถวายท่านตอนท้าย ต่อไปนี้ครูบาอาจารย์จะนับวันหายวันหายคืนไปโดยลำดับและหายขาดเป็นปกติในธาตุขันธ์ ไม่อาจสงสัยเลย เพราะธรรมที่ครูบาอาจารย์โปรดเมตตาครั้งนี้ เป็นธรรมประเภทเผาเกลี้ยงเตียนโล่งโรคในขันธ์ โรคต้องแตกกระจายไปหมด ไม่มีโรคชนิดใดจะหาญสู้ธรรมประเภทเผาเกลี้ยงนี้ได้ แม้แต่กิเลสที่เหนียวแน่นกว่าโรคชนิดต่าง ๆ มันยังต้องพินาศไปเพราะธรรมประเภทนี้สังหารทำลาย

ท่านตอบอย่างน่าฟังและฝังใจไม่มีวันลืมว่า

ขันธ์เป็นขันธ์ โรคเป็นโรค กิเลสเป็นกิเลส ธรรมเป็นธรรม มันคนละอย่าง หยูกยาควรแก่การรักษาโรค ปราบโรค ธรรมควรแก่ทางแก้กิเลสปราบกิเลส จะนำมาปราบโรคบางชนิดมันไม่เหมาะสมกัน โรคที่ควรจะหายด้วยธรรมก็มี ที่ไม่อาจหายได้ด้วยธรรมก็มี ผู้ปฏิบัติควรทำความเข้าใจเอาไว้ อย่าให้ความรู้ ความเชื่อ การกระทำ เลยเถิดแห่งกรรมคือความพอดี

การแสดงวันนี้ เราแสดงเป็นธรรมล้วน ๆ เพื่อความรื่นเริงในธรรมทั้งหลาย และเพื่อถอดถอนกิเลสในขณะฟัง มิได้เกี่ยวกับขันธ์จะหาย โรคจะพินาศดังที่เข้าใจนั้น ขันธ์จะหายหรือจะตายไม่สำคัญ แต่สำคัญที่ให้กิเลสตายจากใจ เพราะกรรมที่แสดงนี้เผาผลาญ นั่นเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับพวกเรานักปฏิบัติธรรม ดังนั้นจงพากันพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาในธรรมที่กล่าวมา จะเป็นกำลังใจและส่งเสริมอุบายสติปัญญา ถอดถอนกิเลสภายในออกได้เป็นวรรคเป็นตอน

ครั้งพุทธกาลท่านฟังธรรมด้วย โอปนยิโก น้อมธรรมเข้าสู่ตนโดยลำดับที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ยอมให้ธรรมนั้นรั่วไหลหลุดลอยผ่านหูผ่านใจไปเปล่า ๆ ดังพวกเราส่วนมากฟังกัน ผลคือการแก้ การถอดถอนกิเลสในขณะฟัง จึงไม่ค่อยปรากฏเท่าที่ควร ดีไม่ดีคอยสั่งสมกิเลสในขณะฟังยังมีดาษดื่น เพียงแต่ไม่สนใจคิดกัน จึงไม่ทราบได้ว่า ตนฟังเพื่อธรรม หรือฟังเพื่อกิเลสพอกพูนตัว หัวเราะธรรม

พระพุทธเจ้าแลสาวกท่านเทศน์ เทศน์จากธรรมของจริงภายในพระทัยและใจล้วน ๆ มิได้เทศน์จากความจำของสัญญา ดังพวกเราเทศน์ ปฏิปทาเครื่องดำเนินทุกประเภท ทั้งหยาบ ทั้งกลาง ทั้งละเอียด ท่านบำเพ็ญมาอย่างเต็มกำลังและรู้อย่างเต็มพระทัยและเต็มหัวใจ ทั้งฝ่ายมรรคเป็นขั้น ๆ ทั้งฝ่ายผลเป็นภูมิ ๆ นับแต่ภูมิต่ำจนถึงภูมิอันสูงสุดวิมุตติหลุดพ้น ท่านจึงเทศน์อย่างไม่อดไม่อั้น มีแต่ธรรมบริสุทธิ์ล้วน ๆ หลั่งไหลออกมาจากกระแสแห่งใจ กลมกลืนกันออกมา กับกระแสเสียง ผู้ฟังด้วยความสนใจมุ่งต่อความจริงล้วน ๆ จึงสามารถตักตวงเอาธรรมของจริงขึ้นมาอย่างเต็มหัวใจ ไม่ขาดทุนสูญดอกจากการฟังธรรมแต่ละครั้ง ๆ

กิเลสจะเป็นประเภทใดก็ตาม แม้ฝังลึกลงขั้วหัวใจ เมื่อสติปัญญาธรรมเป็นต้น เขย่าก่อกวนลวนลามอยู่ไม่หยุดยั้ง กิเลสย่อมโยกคลอนและถูกถอนขึ้นมาทีละชิ้นละอัน สุดท้ายใจก็เป็นเรือนร้างว่างเปล่าจากกิเลสทั้งปวง กลายเป็นใจที่สมบูรณ์ด้วยธรรมขึ้นมาอย่างไม่คาดฝัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ จงพากันตั้งใจฟัง ตั้งใจปฏิบัติภาวนาให้ถึงใจทุกอย่าง ความจริงใจต่อธรรมเข้าถึงไหน ความโยกคลอนถอนตัวของกิเลสจะกระเทือนถึงนั้น โดยไม่ต้องสงสัย ทั้งครั้งนี้และครั้งพุทธกาล ผู้ปฏิบัติจริงสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้เท่าเทียมกัน สมกับธรรมเป็นหลักธรรมชาติคงเส้นคงวา มัชฌิมาปฏิปทาเป็นธรรมเหมาะสมกับการฆ่ากิเลสให้หลุดลอยจากใจมาแล้วทุกยุคทุกสมัย ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่ไปกว่า จงระวังกิเลสอย่างเดียวที่เป็นคู่แข่งธรรม อย่าให้มันปีนขึ้นบนหัวได้ จะถ่ายรดลงทันที จงระวังให้ดี เอาละพูดพอเป็นคติเตือนใจท่านผู้มีความจงรักภักดีต่อครูอาจารย์อุตส่าห์มาเยี่ยมเยียนตามจารีตประเพณีของคนผู้เคารพนับถือกัน

อาการป่วยท่านค่อยทุเลาและหายเป็นปกติในที่สุด

นับแต่ท่านเริ่มป่วยดังที่เขียนผ่านมาแล้ว เป็นเวลา 4 เดือนกว่า บรรดานายแพทย์ผู้พยาบาลรักษา มี ศ.จ.นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นต้น ตลอดนายแพทย์และพยาบาลทางโรงพยาบาลอุดรธานี ต่างท่านมิได้นิ่งนอนใจช่วยกันพยาบาลรักษาท่านสุดกำลังความสามารถ เรื่อยมาแต่เริ่มแรกป่วย จนอาการกลับดีขึ้นเพราะคณะแพทย์ผู้เชี่ยวชาญพยาบาลรักษา และค่อยดีขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นปกติได้ นับว่าหลวงปู่ท่านชุบชีวิตใหม่ เป็นผู้ใหม่ขึ้นมาในหลวงปู่องค์เก่า ต้องขออภัยท่านผู้อ่านมาก ๆ ด้วยที่เรียนเล่าประวัติการป่วยของหลวงปู่ขาวเพียงย่อ ๆ ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยตามความเป็นมา ทั้งนี้เพราะหลวงตาผู้เขียนก็แก่มากแล้ว สุขภาพไม่อำนวย งานก็ยุ่งและสับสนราวกับตามรอยโคในคอกนั่นแล จึงหวังได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านด้วยดี

(ตอนป่วยปี 10 จบแค่นี้)

ที่แปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือเวลาท่านนึกถึงอะไร สิ่งนั้นมักจะมาตามความรำพึงนึกคิดท่านเสมอ เช่นนึกถึงช้างว่าหายหน้าไปไหนเป็นปี ๆ แล้วไม่เห็นผ่านมาทางนี้บ้างเลย หรือถูกนายพรานยิงตายเสียแล้ว พอตกกลางคืนดึก ๆ ช้างตัวนั้นก็มาหาจริง ๆ และเดินตรงเข้ามายังกุฎีที่ท่านพักอยู่ มายืนลูบคลำสิ่งต่าง ๆ ในบริเวณกุฎีท่านพอให้ทราบว่าเขามาหา แล้วก็กลับเข้าป่าเข้าเขา และหายเงียบไปเลยไม่กลับมาอีก เวลารำพึงนึกถึงเสือก็เหมือนกัน ว่าเสือที่เคยเดินผ่านมาที่นี่บ่อย ๆ บัดนี้หายหน้าไปไหนนานแล้วไม่เห็นมาอีก หรือถูกเขาฆ่าตายกันหมดแล้ว เพียงนึกถึงเสือตอนกลางวัน แต่พอตกตอนกลางคืน เสือก็มาเที่ยวเพ่นพ่านภายในวัด และบริเวณที่ท่านพักอยู่จริง ๆ พอเป็นนิมิตให้ท่านทราบว่าเขายังอยู่ ยังไม่ตายดังที่วิตกถึง แล้วก็หนีไปไม่มาซ้ำ ๆ ซาก ๆ อีกเลย

ท่านเล่าว่าตอนนึกถึงสัตว์ต่าง ๆ รู้สึกแปลกอยู่มากผิดธรรมดา พอนึกถึงทีไร ถึงสัตว์ชนิดไร สัตว์ชนิดนั้นมักจะมาหาท่านแทบทุกครั้งที่นึกถึงเขา คล้ายกับมีอะไรไปบอกข่าวให้สัตว์นั้น ๆ ทราบและให้มาหาท่าน

พระวิเศษทางภายในอย่างท่าน คงมีเทพาอารักษ์คอยให้อารักขา และคอยอำนวยความสะดวกตามความคิดเห็นต่าง ๆ อยู่เสมอ พอคิดอะไรขึ้นมา จึงมักมีเครื่องสนองตอบทางความคิดเสมอมา ถ้าไม่มี ทำไมจะมีอะไรมาหาท่านตรงตามความคิดเสียทุกครั้งเช่นนั้น อย่างเรา ๆ ท่าน ๆ คิดคนละกี่ร้อยกี่พันเรื่อง และกี่ร้อยกี่พันหนก็ไม่เห็นมีอะไรมาตอบสนองความนึกคิดความต้องการบ้างเลย พอให้ทราบว่า เราก็มีอะไรดี ๆ พอตัวผู้หนึ่งที่ควรได้รับความเทิดทูนอย่างท่าน นอกจากคิดลม ๆ แล้ง ๆ ไปพอให้กวนใจได้รับความลำบากทรมานเปล่า ๆ เท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรพอเป็นชิ้นดีแฝงมาบ้างเลย จึงน่าอับอายความคิดของตัว ที่ขนแต่กองทุกข์มาให้วันละกี่ร้อยกี่พันเรื่อง จนสมองทั้งหมดกำลังที่จะทำงานต่อไป

ปฏิปทาการดำเนินของหลวงปู่ทั้งสมัยยังหนุ่มและชราภาพ

หลวงปู่ขาวท่านมีนิสัยใจเด็ดเดี่ยว ความเพียรกล้าทั้งสามอิริยาบถ คือเดินจงกรมก็เก่ง เดินแต่ฉันเสร็จแล้วถึงเที่ยง เข้าพักร่างกายพอบรรเทาขันธ์ แล้วเข้านั่งสมาธิพอประมาณราว 1-2 ชั่วโมง จากนั้นก็เข้าสู่ทางจงกรม ทำความเพียร ละหรือถอดถอนกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่เคยฝังจมอยู่ภายในใจสัตว์โลกไม่เคยบกบางเหมือนสิ่งอื่น ๆ กี่ชั่วโมงท่านไม่ค่อยกำหนด จนถึงเวลาปัดกวาดบริเวณที่อยู่ของพระองค์เดียว ที่ไม่ชอบกังวลกับสิ่งใดผู้ใด ท่านจึงออกมาปัดกวาด สรงน้ำ นั่งรำพึงไตร่ตรองอรรถธรรมในแง่ต่าง ๆ ตามอัธยาศัย หลังจากนั้นส่วนมากท่านมักเข้าทางจงกรมมากกว่าการเข้านั่งสมาธิภาวนา

ท่านเดินจงกรมแต่ละครั้งราว 3-4-5 ชั่วโมง บางครั้งถึง 6 ชั่วโมง จึงจะเข้าที่พัก ซึ่งส่วนมากมักเป็นเพิงบ้าง เป็นปะรำเล็ก ๆ บ้างในหน้าแล้งฝนไม่ตก ถ้าหน้าฝนก็อยู่กุฏิ ซึ่งเป็นกระต๊อบพอหมกตัวอยู่ได้ ไม่หรูหราน่าอยู่อะไรเลย ยังน่าสังเวชด้วยซ้ำ ในสายตาของผู้เคยอยู่ด้วยความปรนปรือหรูหรามาก่อน เริ่มไหว้พระสวดมนต์ ก่อนนั่งสมาธิภาวนา ท่านชอบสวดมนต์นานด้วย กว่าจะหยุดเวลาเป็นชั่วโมง ๆ หลังจากไหว้พระสวดมนต์ ก็เข้าที่ทำสมาธิภาวนาต่อไปเป็นหลาย ๆ ชั่วโมงกว่าจะพักผ่อน

หลับนอน การเดินจงกรมของท่านก็นาน การนั่งภาวนาก็นานเป็นเวลาหลาย ๆ ชั่วโมง การยืนก็นาน เมื่อถึงวาระที่ควรยืนรำพึงอรรถธรรมภายในใจด้วยปัญญา ท่านยืนได้เป็นชั่วโมง ๆ เช่นกัน จนกว่าจะหมดปัญหาจากข้อธรรมที่รำพึงไตร่ตรองนั้น ๆ ท่านจึงก้าวเดินจงกรมในท่าเดิมต่อไป การนั่งสมาธิภาวนา ท่านนั่งจนตลอดรุ่งได้ในบางคืน ท่านเคยนั่งตลอดรุ่งอยู่บ่อย ๆ สมัยยังหนุ่มอยู่บ้าง แต่ไม่ถึงกับหนุ่มฟ้อดังพระเณรหนุ่มทั้งหลาย เพราะตอนท่านออกบวชอายุท่านก็ได้สามสิบกว่าปีแล้ว ท่านเป็นนักรบนักต่อสู้ในทางธรรมจริง ๆ

ท่านเคยเทศน์ให้พระเณรฟังอย่างเด็ด ๆ ก็มีในบางโอกาสว่า

ท่านทั้งหลายทราบไหมว่า สกุลของกิเลสที่ครองอำนาจบนหัวใจสัตว์โลกในไตรภพมานาน จนประมาณกาลเวลาของมันไม่ได้นั้น เป็นสกุลที่เหนียวหนับตับแข็งมาก มีกำลังมากฉลาดแหลมคมมากยิ่งกว่าน้ำซับน้ำซึมเป็นไหน ๆ กลมารยามาก ร้อยสันพันคม คว่ำกิน หงายกิน ปลิ้นปล้อน หลอกลวง สัตว์โลก ไม่อาจพรรณนาวิชาการและลวดลายของมันให้จบสิ้นลงได้ เนื่องจากมันมีมากยิ่งกว่าท้องฟ้ามหาสมุทรสุดสาครเป็นไหน ๆ ในสามแดนโลกธาตุนี้ อยู่ในข่ายแห่งวิชา และอำนาจของมันครอบงำทั้งสิ้น ไม่มีช่องว่างแม้เม็ดทรายหนึ่ง ที่วิชากลอุบายอันแยบคายของมันจะไม่เข้าไปเคลือบแฝงหรือซึมซาบอยู่ หากเป็นตุ่ม ก็เต็มตุ่มล้นตุ่ม เป็นยุ้งก็เต็มยุ้ง เป็นฉางก็เต็มฉาง เป็นบ้านก็เต็มบ้าน เป็นเมืองก็เต็มเมือง เป็นโลกก็เต็มโลก เป็นท้องฟ้ามหาสมุทร ก็เต็มท้องฟ้ามหาสมุทรเป็นโลกธาตุก็เต็มโลกธาตุ ไม่มีว่างเว้นจากมัน คือสกุลกิเลสที่ทรงพลังมหาศาลจะไม่ดักข่ายครอบไว้

ทั้งสามโลกธาตุนี้คืออาณาจักรและขอบข่ายแห่งอำนาจของสกุลกิเลสทั้งมวล และแน่นหนามั่นคงมาก ยากที่สัตว์ทั้งหลายจะเล็ดลอด หรือทำลายออกมาได้ นอกจากพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เท่านั้น ถ้าท่านทั้งหลายยังไม่ทราบวิชาร่ายมนต์กล่อมสัตว์โลกของมัน ก็ขอนิมนต์ทราบแต่ขณะนี้ จะได้มีสติตื่นตัวตื่นใจไม่นิ่งนอนดังที่เป็นมาและเป็นอยู่เวลานี้

การพูดสกุลกิเลสให้ท่านทั้งหลายฟังนี้ ผมพูดออกมาจากความที่เคยเคียดแค้นต่อมันตามระยะเวลาและกำลังแห่งความเพียร ที่เคยต่อสู้ห้ำหั่นกับมัน ขั้นเริ่มแรกมีแต่แพ้มันอย่างหลุดลุ่ย หมดทางต่อสู้เป็นพัก ๆ ฟิตใหม่สู้ใหม่ สู้ใหม่เป็นพัก ๆ และแพ้มันแบบล้มลุกคลุกคลานเป็นตอน ๆ พอโงหัวขึ้นได้

บ้างก็สู้ใหม่ ๆ ด้วยใจของนักต่อสู้ โดยยึดเอาตาย กับชัยชนะมันเป็นเดิมพัน สู้ไม่ถอย นั่งอยู่ก็สู้ คือก็เพียร เดินอยู่ก็สู้ ยืนอยู่ก็เพียร นอนอยู่ถ้ายังไม่หลับก็สู้ ในท่าต่าง ๆ เป็นท่าต่อสู้ทั้งนั้น แม้จะแพ้แล้วแพ้เล่าก็ไม่ถอย เพราะยังไม่ถึงจุดที่ตั้งเอาไว้ดั้งเดิม คือตายและชนะอย่างเด็ดขาดเท่านั้น จึงเป็นจุดที่ยุติการต่อสู้ เมื่อสู้ไม่ถอย เพียรไม่ถอย กำลังและความคล่องตัวแห่งสติปัญญาก็ค่อย ๆ ขยับตัวขึ้นมา ใจที่เคยคึกคะนอง เหมือนม้าตัวผาดโผน ก็ค่อยสงบลงได้

ใจที่เคยเรียน เคยจำได้แต่ชื่อแต่นามว่า สมาธิ ๆ ความสงบมั่นคงก็ค่อยปรากฏเป็นสมาธิ ความสงบมั่นคงขึ้นมาในตัวเองให้ได้เห็นได้ชม จนประจักษ์กับตัวเองว่า อ๋อ คำว่าสมาธิ ๆ ที่ท่านจารึกไว้ในตำรานั้น ความจริง ความมี ความเป็น ความปรากฏแห่งสมาธิแท้นั้น ปรากฏขึ้นที่ใจนี้เองหรือ เออบัดนี้เราหายสงสัยเรื่องสมาธิในตำราแล้ว เพราะได้มาปรากฏองค์สมาธิอยู่กับใจของเราเอง เวลานี้ใจสงบ ใจสว่าง โล่งภายในใจที่เคยอัดอั้นตีบตันและปิดทางตัวเองมานานแสนนาน เริ่มลืมตาอ้าปากพูดจาปราศรัยกับเพื่อนฝูงได้ ด้วยความโล่งใจ แน่ใจ และมั่นใจต่อมรรคผลนิพพาน ว่าจะไม่ตายเสียก่อนจะได้ชม แม้เพียงขั้นสมาธิความสงบ ก็นับว่าพอกินพอใช้ ไม่ฝืดเคืองสำหรับฐานะเรา คนจนมาตลอดภพชาติต่าง

ต้นทุนแห่งอัตสมบัติคือสายทางแห่งมรรคผลนิพพานที่เรามั่นใจว่าจะต้องถึงในวันเวลาข้างหน้า คือสมาธิสมบัติ ความสงบเย็นใจ เราได้เป็นต้นทุนประจักษ์แล้วเวลานี้ เรามีหวังในธรรมสมบัติขั้นสูงส่งขึ้นไปโดยลำดับด้วยความพากเพียรที่เป็นมาและเป็นอยู่ อิทธิบาทสี่นี้เริ่มปรากฏขึ้นมาบ้างแล้ว คือฉันทะ พอใจทั้งการบำเพ็ญเพียรภาวนา พอใจทั้งผลที่ปรากฏกับใจขึ้นมาเรื่อย ๆ ไม่ขาดวรรคขาดตอน ราวกับน้ำซับน้ำซึม จิตใจชุ่มเย็นโดยสม่ำเสมอในอิริยาบถต่าง ๆ วิริยะ เพียรไม่ถอย ทุกอิริยาบถเป็นไปด้วยความเพียร ปราบกิเลส ถอนกิเลสสกลมหิมา จิตตะ มีความฝักใฝ่ใคร่ต่อการบำรุงรักษาใจเพื่อธรรมรสอันโอชา พยายามระวังรักษาไม่ให้รสอันเป็นพิษภัยแทรกสิงใจ วิมังสาพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองมองหาเหตุหาผลที่มาเกี่ยวข้องกับใจด้วยความไม่ประมาท พยายามฝึกจิตที่เคยโง่เพราะความปิดบังของกิเลส ให้คลี่คลายขยายตัวขึ้น สัจธรรมคือความฉลาดของสติปัญญา ใจไม่อับเฉาเมาหัวเหมือนแต่ก่อน อิทธิบาททั้งสี่ นับวันมีกำลังเข้มแข็งขึ้นตาม ๆ กัน ทั้งฉันทะ ทั้งวิริยะ ทั้งจิตตะ และวิมังสาธรรม กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีกำลังกล้าพร้อมเผชิญหน้ากิเลส โดยไม่เลือกกาล สถานที่ และเหตุการณ์ใด มีจิตมุ่งมั่นจะหั่นแหลกกันโดยถ่ายเดียว

เมื่อสมาธิปรากฏเป็นปากเป็นทางพอตั้งตัวได้แล้ว ก็เร่งทางปัญญาออกพิจารณาธรรมทั้งหลาย ทั้งภายในภายนอก ประสานกัน รวมลงในไตรลักษณ์คือ อนิจจํ ทุกฺขํ อนตฺตา อิทธิบาททั้งสี่จึงเริ่มประสานงานกันอย่างสนิทติดพัน กลายเป็นอิทธิบาทอัตโนมัติไปตามสติปัญญาที่พาให้เป็นไป นับแต่บัดนั้นแล จะเรียกว่าเข้าสู่สงครามกับกิเลสชนิดต่าง ๆ แบบตลุมบอนก็ไม่ผิด เพราะความรู้สึกนึกคิดที่หนักไปในธรรมวิมุตติ นับวันเวลามีกำลังและสะกิดใจไม่หยุดหย่อน ในลักษณะสู้ไม่ถอย เอาให้หลุดพ้นโดยถ่ายเดียว แม้จะตายก็ขอให้ตายในสนามรบ คือตายในวงความเพียรท่าต่อสู้อย่างเดียวหากยังไม่ตายก็เอาให้กิเลสหมอบราบและตายเกลื่อนให้เห็นประจักษ์ใจทุกระยะแห่งการต่อสู้ด้วย
สติปัญญาซึ่งเป็นธรรมาวุธอันทันสมัย

ปฏิปทาที่ผาดโผนมากและเห็นผลประจักษ์

การทำความพากเพียรในขั้นเริ่มแรกและต่อมาจนจิตสงบลงเป็นสมาธิได้แม้จะเป็นความเพียรผาดโผน ด้วยการเอาชีวิตเข้าประกันก็ตาม แต่การเพียรการต่อสู้ในระยะนี้ เป็นการต่อสู้ที่บอบช้ำมาก แต่ผลปรากฏมีน้อยไม่สมดุลย์กัน ทั้งนี้เพราะยังไม่รู้วิธีการต่อสู้และพากเพียรเท่าที่ควร แต่นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายจำต้องยอมรับยอมโดนความบอบช้ำไปก่อน เพื่อทราบเหตุผลจากประสบการณ์ที่เคยผ่านมา แล้วปรับตัวปรับความเพียรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในอันดับต่อไปสำหรับผมเองเคยเป็นดังที่กล่าวมานี้(หลวงปู่พูด) กว่าจะจับหลักเกณฑ์ได้ก็เกือบเป็นเกือบตาย

เมื่อการปฏิบัติทางด้านปัญญาแยกแยะร่างกายส่วนต่าง ๆ ออกคลี่คลายดูด้วยปัญหาจนปรากฏชัดทั้งอสุภะอสุภัง ทั้งทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตาในร่างกายโดยลำดับแล้วนั่นแลความเพียรจึงนับวันผาดโผนโจนทะยาน ทั้งประโยคพยายาม ทั้งสติปัญญาที่ก้าวออกสู่งานในวงกรรมฐานห้า มีเกสา โลมา เป็นต้น ตลอดสภาวธรรมทั่ว ๆ ไป ด้วยความเพลิดเพลินในการพิจารณา และความเห็นตามเป็นจริงในสกลกายส่วนต่าง ๆ จนตลอดทั่วถึง ประสานกับสภาพธรรมภาวนอกซึ่งมีอยู่ทั่วไปว่า มีลักษณะอย่างเดียวกัน หายสงสัยและปล่อยวางไปโดยลำดับ สติปัญญาขั้น พิจารณารูปขันธ์นี้ ผาดโผนมากผิดธรรมดาของความเพียรภาคทั่ว ๆ ไป แต่ก็เหมาะสมกับงาน ซึ่งเป็นงานหยาบ ที่จำต้องใช้สติปัญญาอันผาดโผนไปตาม ๆ กัน เช่นเดียวกับท่อนไม้ซึ่งอยู่ในขั้นที่ควรถากอย่างหนักมือ ก็จำต้องทำเช่นนั้น สติปัญญาที่ทำการพิจารณาร่างกาย ซึ่งเป็นขันธ์หยาบ ก็จำต้องดำเนินไปตามความเหมาะสมของงาน เมื่อสติปัญญารู้เท่าและปล่อยวางขันธ์นี้แล้ว ก็ลดการพิจารณาแบบนั้นลงไปเอง

เช่นเดียวกับไม้ซึ่งนายช่างดัดแปลงลงถึงขั้นที่ควรลดจากการถากการฟันอย่างหนักมือแล้ว ก็ลดไปเองโดยไม่ต้องมีใครมาบอกฉะนั้น

ส่วนนามขันธ์ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ นั้นเป็นขันธ์ละเอียด การพิจารณาทางด้านปัญหาก็ละเอียดไปตาม ๆ กัน สติปัญญาที่พิจารณาขันธ์ทั้งสี่นี้ย่อมเป็นไปอย่างละเอียดสุขุมราวกับน้ำซับน้ำซึมนั่นแหละ แต่การพิจารณาขันธ์ทั้งสี่นี้ พิจารณาลงในไตรลักษณ์ล้วน ๆ จะเป็นไตรลักษณ์ใดก็ได้ตามแต่ความถนัดของการพิจารณา ไม่มีคำว่าอสุภะอสุภังเหมือนพิจารณาร่างกายอันเป็นขันธ์หยาบ

การพิจารณาขันธ์สี่นี้จะพิจารณาขันธ์ใดก็ได้ตามแต่ถนัด เช่น ทุกขเวทนาขันธ์เป็นต้น ประสานกันกับกายกับจิตกับทุกขเวทนา โดยพิจารณาแยกแยะเทียบเคียง รูป ลักษณะ อาการความรู้สึก ว่าอะไรเป็นอะไร ทั้งสามอย่างนี้เป็นอันเดียวกันหรือเป็นคนละอย่าง แยกแยะดูให้ชัดเจนด้วยปัญญาจริง ๆ อย่าสักแต่พิจารณาพอผ่าน ๆ ไป นั้นเป็นลักษณะของกิเลสทำงาน เอาความขี้เกียจอ่อนแอมาทับเราต่างหาก ซึ่งมิใช่ทางเดินของธรรมคือสติปัญญาอย่างแท้จริงดำเนิน จะไม่เห็นความจริงแต่อย่างใดต้องพิจารณาแบบสติธรรม ปัญญาธรรม จนเป็นที่เข้าใจตามความจริงอย่างถึงใจทุกส่วน

อันความอยากหายจากทุกขเวทนานั้น อย่าอยาก ๆ อยากให้หายเท่าไร ยิ่งเพิ่มสมุทัย ตัวผลิตทุกข์มากขึ้นเท่านั้น แต่ให้อยากรู้ อยากเห็นความจริงของทุกขเวทนาที่แสดงอยู่กับกายกับใจเท่านั้น นั่นคือความอยากอันเป็นมรรคทางเหยียบย่ำกิเลส ซึ่งจะทำให้เกิดผล คือการเห็นแจ้งตามความจริงของกายเวทนา จิต ที่กำลังพิจารณาอยู่ในขณะนั้น ความอยากรู้จริงเห็นจริงนี้มีมากเท่าไร ความเพียรพยายามทุกด้านยิ่งมีกำลังมากเท่านั้น

ฉะนั้น จงสนใจเฉพาะความอยากรู้จริง เห็นจริง ประเภทนี้อย่างเดียว และผลักความอยากให้ทุกข์หาย ออกจากวงการพิจารณาในเวลานั้นทันที ๆ อย่าให้โผล่หน้าขึ้นมาขัดขวางได้ จะมาทำลายความอยาก ประเภทมรรคเพื่อผล ให้จมหายไปโดยไม่รู้ตัว สิ่งที่ต้องการจะไม่เจอ แต่จะไปเจอแต่ความกลัวตาย ความอ่อนเปียกเรียกหาคนอื่นมาช่วยเหลือ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสสมุทัยทั้งมวลเข้า

ทำงานในวงความเพียร จึงรีบเตือนนักปฏิบัติจิตภาวนาไว้ เกรงจะเสียท่าให้มัน เพราะกิเลสมักรวดเร็วมากกว่าธรรมจะตามรู้ตามเห็นทันมัน

นักปฏิบัติจิตภาวนาเท่านั้น จะรู้มารยาของกิเลสประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวมาได้ดีประจักษ์ใจและขับไล่ให้สิ้นซากไปได้ไม่สงสัย

การพิจารณาทุกขเวทนาในขันธ์มีรูปขันธ์เป็นสำคัญ จงอย่าคำนึงความเจ็บปวดรวดร้าวจะหาย ตัวจะเป็นจะตาย ยิ่งกว่าความอยากรู้อยากเห็นความจริงจากกาย จากเวทนา จากจิต ซึ่งพร้อมจะแสดงความจริงให้นักปฏิบัติผู้แกล้วกล้าหน้านักรบ เพื่อเรียนจบอริยสัจ รู้ประจักษ์ด้วยสติปัญญาอันคมกล้าของตนอยู่แล้ว อันความกลัวเป็นกลัวตายความอยากให้ทุกข์หายในเวลานั้น นั่นคือแม่ทัพใหญ่ของสกลกิเลส จะคอยทำลายบัลลังก์แห่งความเพียรทุกด้าน ให้ล้มละลายแบบไม่เป็นท่า จงพากันทราบไว้ทุก ๆ องค์ อย่าหลงกลมัน ซึ่งดักรออยู่ปากคอก จะออกกีดขวางต้านทานทางเดินของธรรมอยู่ตลอดเวลาที่ได้ช่องได้โอกาส

กรุณาทราบไว้ด้วยว่า กิเลสทุกประเภท ไม่เผลอเรออ่อนแอท้อแท้เหลวไหลเซ่อซ่าเซอะซะ เหมือนนักปฏิบัติภาวนาแต่กิริยา ส่วนใจปล่อยให้กิเลสฉุดลากไปถลุงหุงต้มกินเลี้ยงกันอย่างเอร็ดอร่อยพุงมันน่ะ ดังนั้นในเวลาที่เข้าด้ายเข้าเข็มระหว่างทุกขเวทนากล้ากับสติปัญญาพิจารณาแยกแยะกันเพื่อหาความจริง จงขยับสติปัญญาเพื่อต่อยเพื่อสู้ท่าเดียว คือสติปัญญาหมุนติ้วเข้าสู่จุดที่ทุกขเวทนากล้าสาหัสปรากฏอยู่ในวงของกาย สติจดจ่อ ปัญญาคลี่คลายเวทนา กาย ใจ ที่กำลังคลุกเคล้ากันอยู่ ว่าทั้งสามนี้เป็นอันเดียวกันหรือเป็นคนละอัน แยกแยะดูให้ละเอียดถี่ถ้วน ย้อนหน้าย้อนหลัง ตลบทบทวนในระหว่างกาย เวทนา จิต ด้วยสติปัญญา อย่าสนใจกับเรื่องทุกข์จะหาย และการจะเป็นจะตาย ตลอดสถานที่เวล่ำเวลาใด ๆ ทั้งสิ้นในขณะนั้น จงสนใจแต่การพิจารณาเพื่อความรู้แจ้งในกาย ในเวทนา ในจิตอย่างเดียว สติปัญญาจงใช้เป็นปัจจุบัน จดจ่อต่องานอย่างใกล้ชิดติดพัน อย่าหันเห อย่าคาดคะเน อย่าด้นอย่าเดา ทั้งสมุทัย ทุกข์ ทั้งมรรค - นิโรธ ว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ควรจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะทั้งนี้ล้วนเปิดช่องให้สมุทัยทำงานของมันในวงความเพียรและเพิ่มโทษเพิ่มทุกข์ให้แก่เราถ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติจงระวังให้มาก เพราะเป็นกิเลสโดยแท้ที่ต้องระวังตั้งตัวอยู่เสมอ ไม่เผลอให้มัน ขณะเดียวกันก็ตั้งท่าพิจารณาดังกล่าวแล้ว จงพิจารณาแบบตลุมบอน

ใครดีใครอยู่เป็นคู่เคียงของสัจธรรม วิมุติธรรม ใครไม่ดีจงพังไป แต่อย่าให้เราผู้ทรงความเพียรพังก็แล้วกัน ต้องสู้เพื่อให้กิเลสพังท่าเดียว ท่าอื่นไม่ถูก ไม่เหมาะสำหรับนักปฏิบัติผู้เป็นเหมือนนักรบในสงครามเพื่อชัยชนะโดยถ่ายเดียว

การพิจารณาทุกขเวทนาในกายประสานกันกับจิต แยกแยะทั้งสามอย่างนี้ ออกสู่ความจริงด้วยปัญญาไม่หยุดยั้ง ย่อมจะทราบความจริงของกาย ของเวทนา ของจิตได้อย่างชัดเจนหายสงสัย และได้ชัยชนะเป็นพัก ๆ ตอน ๆ ได้ความอาจหาญในทุกขเวทนาตลอดความล้มความตายก็กลายเป็นความจริงขึ้นมาเช่นเดียวกับ กาย เวทนา จิต และหายจากความกลัวตาย ดังที่กิเลสเคยหลอกมาเป็นประจำ พอความจริงเข้าถึงกันแล้ว ต่างอันก็ต่างจริง กายก็จริงตามสภาพของกาย เวทนาก็จริงตามสภาพของเวทนา จิตก็จริงตามสภาพของจิต ต่างอันต่างจริงแล้วไม่กระทบกระเทือนกัน แม้ความตายก็เป็นสัจธรรมความจริงอันหนึ่ง จะตื่นให้กิเลสหัวเราะทำไม เมื่อสติปัญญาพิจารณาไม่ถอยจนทราบความจริง กองกาย เวทนา จิต ประจักษ์ใจแล้ว.

1. ทุกขเวทนาดับวูบลงในขณะนั้น

2. แม้ทุกขเวทนาไม่ดับก็ไม่ประสานกันกับจิตดังที่เคยเป็นมา

3. จิตสงบตัวอย่างละเอียดคลออและอัศจรรย์เกินคาด

4. จิตที่สงบตัวนั้นปรากฏสักแต่ว่ารู้และอัศจรรย์เท่านั้น ไม่มีอะไรเกี่ยวข้อง

5. ขณะจิตสงบเต็มที่ กายหมดไปจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง

6. ถ้าจิตพิจารณารอบตัวและตัดขาดจากเวทนาแล้ว แต่ไม่รวมลงเป็นเอกเทศ เป็นเพียงรู้ ๆ อยู่ด้วยความรอบตัว ร่างกายก็สักแต่ปรากฏว่ามี แต่ไม่ประสานกันกับจิต

นี่คือผลแห่งการพิจารณาด้วยอุบายวิธีที่กล่าวมาเป็นดังนี้ในวงปฏิบัติ ถ้าอยากรู้อยากเห็นอยากชมจงปฏิบัติตามวิธีที่กล่าวมา ที่เคยได้อ่านในหนังสือซึ่งท่านอธิบายไว้จะมาปรากฏที่ใจของเราเอง โดยไม่อาจสงสัย นี่คือวิธีการพิจารณาทุกขเวทนา เวลาเกิดขึ้นกับร่างกาย จงพิจารณาอย่างนี้ จะรู้อย่างนี้จะเห็นอย่างนี้ไม่เป็นอื่น

ในนามขันธ์หรือนามธรรมทั้งสามคือ สัญญา สังขารและวิญญาณ เวลาพิจารณาก็เกี่ยวโยงกับกาย เหมือนกันในบางกรณี ข้อนี้ยกให้เป็นข้อคิดข้อพิจารณาของผู้ปฏิบัติจะพึงรู้ และปฏิบัติต่อตัวเอง ตามเหตุการณ์ที่เกิดกับตน เพราะนามขันธ์ทั้งสามนี้ ท่านพิจารณาเป็นการเป็นงานอย่างแท้จริง หลังจากจิตรู้เท่า ปล่อยวางรูปขันธ์เรียบร้อยแล้ว

เมื่อจิตยังไม่ปล่อยรูปขันธ์ การพิจารณาจำต้องประสานถึงรูปขันธ์อย่างแยกไม่ออก แต่ทั้งนี้เป็นหน้าที่ และเป็นกิจจำเป็นของนักปฏิบัติจิตภาวนาโดยเฉพาะ เป็นราย ๆ ไป หากรู้กับตัวเองว่า จะควรพิจารณาทั่วไปกับขันธ์ทั้งหลาย หรือจะพิจารณาขันธ์ใดในกาลเช่นไร โดยเฉพาะ ผู้ปฏิบัติจิตภาวนาเท่านั้นจะเข้าใจ ในการพิจารณาขันธ์ห้า ให้เหมาะสมกับการปล่อยวางเป็นวรรคเป็นตอนไป การพิจารณาอย่างกว้างขวางก็ในวงรูปขันธ์เท่านั้น

รูปขันธ์นี้พิสดารอยู่มาก การพิจารณาจึงไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใด สุดแต่ถนัดต่อการพิจารณาจะแยกแยะร่างกายส่วนต่าง ๆ ออกเป็นชิ้นเป็นอัน จากคำว่าสัตว์ ว่าบุคคลก็ได้ จะพิจารณาเป็นอสุภะสิ่งปฏิกูลโสโครกหมดทั้งร่างก็ได้ จะพิจารณาไปทางไตรลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสามไตรลักษณ์ก็ได้ จนจิตมีความชำนิชำนาญทั้งภาคอสุภะและภาคไตรลักษณ์ จนหาที่ติดที่ข้องไม่ได้แล้วก็ปล่อยวางไปเอง

เมื่อจิตปล่อยวางรูปขันธ์แล้ว จิตจะหมุนเข้าสู่นามขันธ์ทั้งสาม คือ สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างเต็มสติปัญญาที่มีอยู่ต่อไป ไม่มีคำว่าท้อถอยลด-ละเลย สติปัญญาจะหมุนตัวไปเองโดยไม่ถูกบังคับใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเป็นขั้นสติปัญญาคล่องตัวแล้ว เรื่องสติปัญญาคล่องตัวนี้ เริ่มเป็นมาแต่ขั้นพิจารณาอสุภะในรูปขันธ์คล่องตัวอยู่แล้ว จนถึงขั้นปล่อยวาง เมื่อก้าวเข้าสู่ สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงคล่องตัวต่อการพิจารณาทุกแง่ทุกมุม ไม่มีคำว่าอืดอาดเนือยนายดังที่เคยเป็นมา นอกจากต้องรั้งเอาไว้เมื่อเห็นว่าจะเพลินต่อการพิจารณาจนเกินไป ไม่ยอมพักตัวในเรือนคือสมาธิ ที่เคยเห็นในตำราว่า มหาสติ มหาปัญญา นั่นจะปรากฏกับสติปัญญาของผู้ปฏิบัติ ที่หมุนตัวไปกับการพิจารณาไม่หยุดหย่อนผ่อนคลายในการทำงานไปเอง ไม่ต้องถามใคร

นับแต่ขั้นรู้เห็นอสุภะเด่นชัดด้วยการพิจารณาเรื่อยมา ความขี้เกียจ ความท้อแท้อ่อนแอ ความอิดหนาระอาใจ หายหน้าไปหมด ไม่ปรากฏในจิตดวงนั้นเลย ด้วยเหตุนี้แลจึงทำให้รู้ประจักษ์ใจว่า อันความขี้เกียจไม่เอาไหนเป็นต้น มันเป็นสกลกิเลสทั้งมวล เป็นตัวมัดแข้งมัดขามัดจิตมัดใจสัตว์โลกไว้ให้ก้าวสู่ความดีงามไม่ออก พอถูกตปธรรม มีสติปัญญาเป็นต้นเผาผลาญให้พินาศไปแล้ว สิ่งเหล่านี้ไม่มีในจิตใจเลย มีแต่ความเข้มข้นแห่งความเพียรทุก ๆ อิริยาบถเว้นแต่หลับเท่านั้น นอกนั้นเป็นท่าแห่งความเพียรทั้งสิ้น กิเลสเหล่านั้นไม่กล้ามาขัดขวาง แม้จะยังมีอยู่ภายในใจก็ตาม เพราะนับวันจะกุสลา มนุษย์แล้วอย่างมั่นใจ เพราะฉะนั้นการพิจารณานามขันธ์ทั้งสาม ของท่านผู้มีสติปัญญาอันเกรียงไกรมาแต่รูปขันธ์แล้ว จึงคล่องตัวรวดเร็วไม่มีสติปัญญาใดในโลกสมมุติจะรวดเร็วเทียมเท่าได้

จิตที่ปล่อยรูปขันธ์แล้ว ยังต้องฝึกซ้อมสติปัญญาจากความคิดปรุงภาพแห่งขันธ์ให้ปรากฏขึ้นแล้วดับไป ปรากฏขึ้นแล้วดับไป ๆ จนรูปขันธ์ที่ปรากฏขึ้นจากความปรุงดับอย่างรวดเร็วราวกับฟ้าแลบ จากนั้นก็เป็นจิตว่างจากรูป จากวัตถุต่าง ๆ ทั้งภายในภายนอก หมดความสนใจพิจารณาต่อไปอีก มีแต่หมุนเข้าสู่นามธรรมทั้งสาม อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสาม โดยถ่ายเดียว โดยถือจิตเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เนื่องจากอาการทั้งสามนี้ปรากฏขึ้นจากจิตและดับไปที่จิต สังเกตสอดรู้อาการเหล่านี้ขณะเกิดและดับ เมื่อสติปัญญารู้เท่าทัน ปัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดี จะมีเพียงปรากฏขึ้นแล้วดับไป ๆ ไม่สืบต่อกับอะไร

จิตขึ้นพิจารณานามธรรมนี้ เป็นจิตว่างจากสิ่งภายนอกทั้งปวง แต่ยังไม่ว่างจากจิตและนาม ธรรมทั้งสามนี้ จึงต้องพิจารณาจุดนี้โดยความเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนจิตพอกับขันธ์และหยั่งเข้าสู่จิตล้วน ๆ อันเป็นเรือนรังของอวิชชาโดยเฉพาะ พิจารณากันในจุดนั้นกับนามขันธ์ประสานกัน จนสติปัญญาเห็นความเหลวไหลหลอกลวงของนามขันธ์พร้อมทั้งจิตอวิชชาประจักษ์ใจแล้ว อวิชชาภายในใจก็พังทลายหายซากลงไปในขณะนั้นด้วยสติปัญญาที่ทันสมัย

อวิชชาอันเป็นกิเลสโดยตรงนั้นดับ ส่วนขันธ์อันเป็นเครื่องมือของกิเลสอวิชชานั้นไม่ดับไม่หายซากไปกับอวิชชา แต่กลับมาเป็นเครื่องมือของจิตบริสุทธิ์และเป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่มีกิเลสเข้าครองอำนาจเหมือนแต่ก่อน เพราะจิตบริสุทธิ์ธรรมบริสุทธิ์นั้นไม่บีบบังคับขันธ์เหมือนกิเลส และไม่ยึดเหมือนกิเลส เพียงอาศัยขันธ์เป็นเครื่องมือด้วยความยุติธรรมเท่านั้น นี่คือการล้างป่าช้าความเกิด - ตายให้สิ้น

ซากไปจากใจ ปราชญ์ท่านล้างอย่างนี้แล จงพากันจำไว้ให้ตั้งใจและนำไปปฏิบัติให้ถึงธรรม จะเข้าถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ในขณะที่จิตเข้าถึงธรรมบริสุทธิ์เต็มดวงนั่นแล หายสงสัยในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์โดยประการทั้งปวง

สงครามระหว่างกิเลสกับธรรม ต่อสู้กันภายในวงความเพียรของนักปฏิบัติจิตภาวนา โดยยึดใจเป็นเวทีสนามรบ มาจบมายุติกันที่ใจดวงบริสุทธิ์ หลังจากกิเลสสิ้นซากไปหมดแล้ว ปัญหาทั้งมวลมาหมดกันที่นี่แล

ดังนั้นจึงขอนิมนต์พระลูกพระหลานทั้งหลาย รู้เนื้อรู้ตัวด้วยธรรมกระเทือนโลก ที่ปลุกสัตว์ทั้งหลายให้ตื่นจากความหลับของกิเลสแต่บัดนี้ ที่กำลังมีครูอาจารย์สั่งสอนอยู่ จะไม่เสียทีให้กิเลสชนิดต่าง ๆ อยู่ร่ำไป ดังที่เคยเป็นมา ซึ่งน่าทุเรศเอานักหนาในสายตาของนักปราชญ์ ผู้ฉลาดแหลมคมเหนือกิเลส โดยประการทั้งปวงแล้ว พวกเราที่ถูกกิเลสกล่อมใจให้หลับทั้งที่ตื่นอยู่ มักเห็นขี้ดีกว่าไส้ เห็นภัยว่าเป็นคุณ เห็นบุญว่าเป็นบาป เห็นหาบเห็นหามอันเป็นภาระหนัก ว่าเป็นเครื่องประดับตกแต่งที่สวยงามอร่ามตาแช่มชื่นใจ ทำอะไรที่เป็นสารคุณจึงมักทำแบบสุกเอาเผากิน แบบขอไปที ๆ ผลจึงลุ่ม ๆ ดอน ๆ หาความสม่ำเสมอและหลักเกณฑ์ไม่ได้ ราวกับไม้ปักกองขี้ควาย คอยแต่จะหกล้มก้มกราบ หาความเป็นตัวของตัวไม่ได้ มีแต่ความไร้สาระเต็มตัวเต็มใจ กิริยาใด ๆ แสดงออก มีแต่กิริยาอาการทำลายตัวเอง ทั้งนี้เพราะความเคยชินของนิสัยที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากเจ้าของในทางที่ถูกที่ดีเท่าที่ควร พระทั้งองค์ คนทั้งคนจึงกลายเป็นเศษพระเศษคนไปได้ และเกลื่อนกล่นอยู่ในท่ามกลางแห่งคนดี ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าประเภทเศษเดนระหว่างแห่งพระดี พระแท้ ด้วยสุปฏิบัติ คนดี คนแท้ ด้วยทาน ศีล ภาวนา สัมมาคารวะ กับพระเศษ พระเดน คนเศษ คนเดน

เราจะสมัครทางไหน จงรีบตัดสินใจจากการพิจารณาด้วยดีเสียแต่บัดนี้ เวลาตายแล้ว ความดีงามที่พึงหวังมิได้ขึ้นอยู่กับผ้าเหลืองที่ห่มคลุมและการนิมนต์พระมา กุสลา มาติกา บังสกุลอะไรนะ แต่มันขึ้นอยู่กับตัวเราฝึกเราให้มี กุสลาธรรม คือความฉลาด เปลื้องตนจากสิ่งไม่ดีทั้งหลาย ขณะที่มีชีวิตอยู่ต่างหาก จะว่าผมไม่บอกไม่เตือน นี่คือคำบอกคำเตือนท่านทั้งหลายโดยแท้จริงอย่างถึงใจเรื่อยมาไม่มีเพียงครั้งนี้หนเดียว จงจดจำให้ตั้งใจและปฏิบัติตามตลอดไป ด้วย อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ พยายามทำตนให้เป็นเนื้อเป็นหนังของตนด้วยธรรมเครื่องดำเนินและส่องทาง จะไม่เป็นพระศรี เณร

ครึ พระล้าสมัย เณรล้าสมัย คนครึ คนล้าสมัยต่อความดีงามและมรรคผลนิพพานที่พระพุทธองค์ตรัสไว้อย่างสด ๆ ร้อน ๆ ด้วยพระเมตตาสุดส่วนไม่มีใครเสมอเหมือน

ผมเองก็นับวันแก่ลง การแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนก็ไม่สะดวก พระเณรก็นับวันหลั่งไหลมามากเพื่อรับการอบรมสั่งสอน ขณะมาอยู่และศึกษาอบรมก็จงตั้งใจจริง อย่านำความเหลาะ ๆ แหละ ๆ มาสังหารตนและทำลายเพื่อนฝูงผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรม จะเสียไปทั้งเราและผู้อื่น ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วไม่ไว้หน้าใคร มันทำลายทั้งสิ้น คำว่าพระ ๆ เณร ๆ หรือความเข้าใจว่าเราเป็นพระเป็นเณรนั้น พึงทราบว่ากิเลส คือกิเลสที่เคยเป็นข้าศึกต่อเราเต็มตัว ไม่กลัวใคร อย่าเข้าใจว่ามันจะมาถวายตัวเป็นลูกศิษย์ก้นกุฏิ ถวายการอุปัฏฐากรักษา เพื่อเป็นความสะดวกปลอดภัยไร้สิ่งรบกวนในการประกอบความพากเพียรของพระ ที่ตนเข้าใจว่าเป็นอาจารย์ของมันเลย จงทราบว่า แม้เราบวชเป็นพระเป็นแน่แล้ว แต่กิเลสมันก็คือกิเลสอย่างเต็มตัว และขึ้นอยู่บนหัวคน หัวพระ หัวเณรเรื่อยมา แต่ก่อนบวชจนบัดนี้ไม่ยอมลงเลย ฉะนั้น มันจึงไม่กลัวพระกลัวเณรและกลัวคนกลัวสัตว์โลกใด ๆ ทั้งสิ้น แต่มันเป็นนายและเป็นข้าศึกของคนของสัตว์ของพระเณรเรื่อยมา และยังจะเรื่อยไป ถ้าไม่รีบกำจัดมันเสียแต่บัดนี้ให้ฉิบหายสิ้นซากไปจากใจ

การเทศน์วันนี้ก็เทศน์อย่างหมดไว้หมดพุง ไม่มีอะไรหลงเหลือตกค้างอยู่ภายในใจเลย ทั้งเหตุ คือปฏิปทาเครื่องดำเนิน เผ็ดร้อนหนักเบาประการใดที่เคยต่อสู้กับกิเลสมา ทั้งผล ที่ปรากฏขึ้นจากการปฏิบัติมากน้อย หยาบละเอียด ก็ได้ขุดคุ้ยมาแสดงให้ฟัง อย่างหมดเปลือกหมดไส้หมดพุง ไม่มีลี้ลับปิดบังไว้แม้แต่น้อย

ดังนั้นจงนำอุบายวิธีเหล่านี้ไปฝึกหัดดัดสันดาน กิเลสตัวร้ายกาจแสนพยศของแต่ละท่าน อย่างเต็มกำลังความสามารถ แต่ระวังอย่าให้กิเลสฝึกหัดดัดสันดาน เอาเสียอย่างหมอบราบ แทนที่จะดัดมันก็แล้วกัน ข้อนี้ผมกลัวนักกลัวหนา ไม่อยากเห็นไม่อยากได้ยิน เพราะผมเองเคยโดนมันดัดสันดานมาแล้ว จึงเป็นบทเรียนอย่างดีที่สุดจะนำมาเตือนท่านทั้งหลายไม่ได้ ขอจบเสียที จงพากันสวัสดีมีชัยทั่วหน้ากัน

จบเทศน์เท่านี้.

หลวงปู่เริ่มป่วยจากโรคชรา

นับแต่ปี ๒๕๒๖ ย่างเข้ามา อาการเจ็บป่วยออด ๆ แอด ๆ ของหลวงปู่ก็เริ่มปรากฏมาพร้อม ๆ กันราวกับได้นัดแนะกันไว้ ท่านมักเจ็บป่วยบ่อย ๆ ทั้งที่ปกติโรคชราก็ทำงานประจำขันธ์อยู่แล้ว เริ่มลุกและเดินไปไหนมาไหนไม่ได้ ต้องนอนอยู่กับที่เป็นปี ๆ อยู่แล้ว โรคที่เพิ่มความทรุดโทรมก็ปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ จนรู้เห็นได้ชัดในสายตาและความรู้สึกของบรรดาศิษย์และประชาชนที่เข้ากราบเยี่ยม ส่วนคณะนายแพทย์ที่คอยดูแลรักษาหลวงปู่เป็นประจำไม่ขาดตลอดมานั้น คือ คณะแพทย์ทางอำเภอหนองบัวลำภู และคณะแพทย์ทางโรงพยาบาลอุดร ฯ ได้ควบคุมดูแลอาการของท่านเป็นประจำ ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นับว่าได้ดูแลท่านหลวงปู่อย่างใกล้ชิดท่านหนึ่ง ทั้งเวลาปกติและเวลาเจ็บป่วย มีการไป ๆ มา ๆ อยู่เสมอมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ทั้งหมอที่มาจากสำนักพระราชวังเป็นครั้งคราว ช่วยกันพยาบาลรักษาท่านอย่างใกล้ชิด ด้วยความสนิทใจและเคารพเลื่อมใสในหลวงปู่จริงๆ แม้เช่นนั้น อาการต่าง ๆ ก็คอยแต่จะกำเริบอยู่เสมอ ท่านมีอาการเวียนศีรษะเป็นประจำ นั่งนานไม่ค่อยได้ นี่เป็นสาเหตุแห่งโรคชนิดอื่นจะตามมา เช่น โรคบวมตามหลังมือหลังเท้า อ่อนเพลียมาก ฉันไม่ได้ อาการเหล่านี้ค่อยทวีความรุนแรงขึ้นทุกวันเวลา จนกลายเป็นคนไข้หนัก ทั้ง ๆ ที่หาไข้จริง ๆ ไม่เจอ เจอแต่อาการเหล่านี้ในองค์ท่าน ไม่ปรากฏมีโรคชนิดใดอย่างแท้จริงปรากฏเลย ในความรู้สึกของหมอและคนทั่วไปจึงรวมลงในจุดเดียวกันว่า ท่านมรณภาพด้วยโรคชราโดยแท้ การเขียนเรื่องอาการป่วยของท่าน เห็นว่าไม่มีอะไรแปลกและพิสดารผิดธรรมดา จึงเขียนเพียงย่อ ๆ พอท่านผู้อ่านทั้งหลายเข้าใจกัน

จันทร์ที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๖ เวลา ๐๕.๔๕ น. หลวงปู่ก็มรณภาพด้วยอาการอันสงบท่ามกลางสานุศิษย์ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักในเวลานั้น เพราะเป็นตอนเช้า พระก็เริ่มออกบิณฑบาต ประชาชนก็ยังไม่มีมาก ที่กุฏิใหญ่ที่ท่านพักเป็นประจำ ในวัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี

เมื่อข่าวมรณภาพของท่านแผ่กระจายออกไป ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน พระ เณร ทราบต่างก็หลั่งไหลมากราบเยี่ยมศพท่านเป็นจำนวนมากจนไม่อาจพรรณนา ทางจังหวัดได้รายงานเรื่องนี้ไปยังสำนักพระราชวังโดยด่วน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับเป็นศพในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด เวลา ๙.๐๐ น. ได้เคลื่อนย้ายศพหลวงปู่มาตั้งบำเพ็ญกุศลที่ “ศาลาเมตตาอนาลโย” โดยเปิดโอกาสให้ศรัทธาประชาชนทั่วไปเข้ากราบนมัสการรดน้ำศพ ในวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๖ เวลา ๑๔.๐๐ น. ถึง ๑๕.๐๐ น. เวลา ๑๖.๓๐ น. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เสด็จมาพระราชทานน้ำอาบศพ และทรงเป็นประธานในงาน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับไว้เป็นศพในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด และตั้งศพบำเพ็ญกุศลพระราชทาน ๗ วัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน โกศโถ ฉัตรเบญจา ตั้งประดับ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชทานเงินสี่แสนบาท เป็นค่าอาหารถวายพระและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ตลอด ๗ วันด้วย.

ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์

เกร็ดประวัติในส่วนที่เกี่ยวกับท่านอาจารย์ขาว อนาลโย

เนื้อความ : คัดมาจากหนังสือของคุณทองทิว สุวรรณทัต

ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นนายแพทย์ผู้ทรงวุฒิเป็นเยี่ยม ด้วยการจบวิชาเคมีชั้นสูงจากเยอรมัน ท่านเคยรักษาพยาบาล ท่านอาจารย์ฝั้น อาจาโร และหลวงปู่ขาว อนาลโย อย่าง

ใกล้ชิดจวบจนท่านถึงแก่มรณภาพอย่างหาศิษย์ผู้ใดจะมีโอกาสได้รับใช้ปรนนิบัติพยาบาลพระอริยเจ้าเสมอเหมือนไม่ อันถือว่าเป็นมหาบุญมหากุศลอย่างที่สุดแล้ว

และด้วยความกรุณาที่ท่านเคยเล่าให้ผู้เขียนฟังถึงประสบการณ์ตอนหนึ่งที่ท่านพบเห็นมาจากปฏิปทาของ หลวงปู่ขาว อนาลโย ผู้เขียนจึงขอนำมาเผยแพร่ต่อ เพื่อเป็นที่ระลึกด้วยความเคารพรักและอาลัยจากผู้เขียนที่มีต่อ ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ หรือ พี่หมอ ของผู้เขียน ณ โอกาสนี้

ท่านเล่าให้ผู้เขียนฟัง ถึงการได้เข้านมัสการหลวงปู่ขาวครั้งแรกที่วัดถ้ำกลองเพล ว่าประทับใจเป็นอย่างมาก หน้าตาของหลวงปู่เปี่ยมไปด้วยความเมตตา น่าเคารพกราบไหว้เหลือเกิน

"เสียอย่างเดียวเราฟังหลวงปู่พูดไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ท่านพูดโอภาปราศรัยเป็นคำพื้นเมืองเสียมาก ไม่ค่อยพูดภาษากลาง"

พี่หมอบอกต่อมาอีก 4-5 ปี หลังจากพี่หมอกับคณะขึ้นไปเยี่ยมท่านเป็นครั้งที่สองแล้ว พี่หมอกับคณะได้จัดกฐินไปทอดที่วัดป่าบ้านตาด ในครั้งนี้มี ท่านเจ้าคุณธรรมจินดาภรณ์ (สมณศักดิ์ในสมัยนั้น) วัดราชบพิธฯ ท่านสนใจในธรรมและคุ้นเคยกับพี่หมอมากได้ขอไปด้วย ท่านอยากจะพบ ท่านอาจารย์ขาว เพราะได้ยินชื่อมานาน แต่ไม่เคยพบปะสนทนากัน พร้อมกันนั้นก็มีแหม่มชาวอังกฤษผู้หนึ่งซึ่งกำลังเรียนภาษาไทยที่ วาย.เอ็ม.ซี.เอ แต่พูดภาษาไทยไม่ได้เลย ขอติดตามไปด้วย

พี่หมอยินดีที่จะพา ท่านเจ้าคุณธรรมจินดาภรณ์ และแหม่มไปทอดกฐินที่วัดป่าบ้านตาดแล้วจะนำไปนมัสการ หลวงปู่ขาวตามความประสงค์ แต่ได้บอกกล่าวไว้ล่วงหน้าว่า หลวงปู่ท่านพูดภาษาพื้นเมือง ไม่ค่อยพูดภาษากลางเกรงจะฟังไม่รู้เรื่อง เมื่อคณะของพี่หมอทอดกฐินเรียบร้อย ได้ออกเดินทางไปยังวัดถ้ำกลองเพลทันที

และแล้วพี่หมอกับคณะก็ได้พบสิ่งมหัศจรรย์ไม่คาดฝันนั่นก็คือ หลวงปู่ขาว ได้ออกมาต้อนรับเป็นอันดีด้วยการพูดจาปราศรัยเป็นภาษาไทยภาคกลางอย่างชัดเจนไม่ผิดไม่เพี้ยนแม้แต่คำเดียว นอกจากนั้น หลวงปู่ยังได้แสดงธรรมสอนเรื่องสติเป็นเวลานานประมาณ 20 นาที

ท่านเริ่มต้นว่า

"โดยทำนองเดียวกันที่รอยเท้าของบรรดาสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้อาจจะรวมลงไปในรอยเท้าของช้าง พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ก็อาจรวมลงได้ในธรรมข้อเดียวคือ สติ!"

จนพี่หมอกล่าวว่า

"ธรรมนั้นช่างซาบซึ้งจนน้ำตาไหล มันกระจ่างไปหมด"

ที่น่าอัศจรรย์ยิ่งไปกว่านั้นก็คือแหม่มชาวอังกฤษที่พูดไทยไม่ได้เลย บอกพี่หมออวยว่า เธอเข้าใจในธรรมที่หลวงปู่แสดงโดยตลอด!อยู่มาวันหนึ่งมีโทรศัพท์ทางไกลจากอุดรฯ แจ้งว่าหลวงปู่อาพาธหลายวันแล้ว ไม่มีใครรักษา พี่หมอทราบดังนั้นก็รีบโทรศัพท์ทางไกล ติดต่อหัวหน้าหน่วยแพทย์ศิริราชที่ไปปฏิบัติราชการที่หนองบัวลำภู ขอให้ช่วยไปดูอาการของหลวงปู่ด้วย และในตอนเย็นวันนั้น พี่หมอนึกสังหรณ์ใจอย่างไรไม่ทราบ จึงปุปปับขึ้นรถไฟไปอุดรฯ ทันที

และความสังหรณ์ใจของพี่หมอในครั้งนั้นได้ช่วยชีวิตหลวงปู่ขาวไว้ได้อย่างหวุดหวิดเต็มที เพราะเมื่อไปถึงอุดรฯ ก็ปรากฏว่ามีลูกศิษย์ผู้มีฐานะมั่งคั่งคนหนึ่งของหลวงปู่ กำลังจะพาไปรักษาที่หนองคายซึ่งห่างออกไปถึง 100 กิโลเมตร ทั้งเป็นระยะทางที่ขรุขระ เกินกว่าที่หลวงปู่จะทนทานได้และคงมรณภาพกลางทางเป็นแน่แท้ พี่หมอจึงคัดค้านและอาสาจะอยู่รักษาหลวงปู่ที่ถ้ำกลองเพลเอง

ในการรักษาหลวงปู่ขาวที่อาพาธหนักครั้งนี้ พี่หมออวยได้สละเลือดของท่านเป็นจำนวน 350 ซี.ซี ให้หลวงปู่ทันที เพราะหลวงปู่กำลังซีดมาก ทั้งเลือดของท่านอยู่ในกรุ๊ปโอ ไม่สามารถจะรับการถ่าย

เลือดจากกรุ๊ปอื่นๆ ได้นอกจากกรุ๊ปโอด้วยกัน และจำเพาะพี่หมอเองก็มีเลือดกรุ๊ปโอ เช่นเดียวกับหลวงปู่ ท่านจึงค่อยยังชั่วจากการอาพาธ แต่ก็ยังไม่หายทีเดียว

พี่หมอต้องเทียวไป-มาระหว่างกรุงเทพฯ-อุดรฯ มิได้ขาด จนอยู่มาวันหนึ่ง พี่หมอเดินไปเที่ยวบนภูเขาหลังวัด แล้วเผอิญเหลือบไปเห็นหินก้อนใหญ่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวก้อนหนึ่ง มีต้นไม้ปกคลุมอยู่ ท่านจึงบุกเข้าไปใกล้ๆ ให้ถนัดตา จึงเห็นหินก้อนบนชะเงื้อมออกมา ในใจนึกว่าจะทำพระฉาย และในที่สุดเมื่อตกลงใจจะทำพระฉายบนหินก้อนนั้นอย่างแน่นอนแล้ว พี่หมอจึงพนมมืออธิษฐานต่อเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ขอให้หลวงปู่ขาวหายจากอาพาธในครั้งนี้ แล้วจะมาสร้างพระฉายบนก้อนหินใหญ่ให้สำเร็จด้วยมือของตนเอง!

อีกไม่กี่วันต่อมาหลวงปู่ขาวก็หายจากอาพาธพอดีกับพี่หมอต้องไปประชุมที่ประเทศเยอรมัน จึงไปแวะหาเพื่อนคนหนึ่งซึ่งเป็นศิลปินจบการสลักหิน ได้ปรึกษาและขอให้เขาช่วยสอนให้ทั้งๆ ที่มีเวลาเหลือเพียงสามวันเท่านั้น เพื่อชาวเยอรมันผู้นั้น หยิบเอาดินเหนียวก้อนหนึ่งมาแผ่ให้เป็นแผ่น แล้วบอกให้พี่หมอลองทำรูปพระที่จะปั้นให้เขาดู พี่หมอก็เอาดินเหนียวมาทำรูปพระ

เขาดู ๆ แล้วบอกว่า ได้! ทั้งสอนว่า ถ้าจะทำรูปอะไรให้ทำแบบเล็ก ๆ ไว้ก่อน แล้วขยายไปทำที่ก้อนหินและเพื่อนชาวเยอรมันยังได้ซื้อเครื่องมือสลักหินส่งมาให้ชุดหนึ่งในภายหลัง

ด้วยเจตนาอันแน่วแน่ที่จะสร้างพระฉายตามคำที่อธิษฐานไว้ พี่หมอได้ไปสมัครทำงานในหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของศิริราชที่หนองบัวลำภู มีกำหนดเวลาปฏิบัติราชการ 15 วันครั้นใกล้วันวิสาขบูชา พี่หมอตั้งใจจะลงมือในวันนั้น จึงกราบเรียนหลวงปู่ขาว ขออนุญาตอีกครั้งหนึ่ง และพอวันวิสาขะมาถึง พี่หมอก็ลงมือโดยมีพระช่วยกันสร้างนั่งร้านให้เท่านั้น

ท่ามกลางแสงแดดที่แผดเผาในยามบ่าย สุภาพบุรุษผู้จบวิชาแพทย์ของประเทศไทย และวิชาเคมีชั้นสูงจากเยอรมันนีผู้ซึ่งไม่เคยมีความรู้ทางสลักหินมาก่อน ปีนขึ้นไปยืนบนนั่งร้านที่มีโครงสร้างประกอบด้วยไม้ไผ่ ลงมือตอกสลักบนเนื้อหินที่แข็งแกร่งตามหน้าผาแต่ละชิ้น ด้วยข้อลำของตนเอง

ทุกวัน อย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า รวมเป็นเวลาทำงานทั้งหมด 125 ชั่วโมง จึงได้พระฉายที่งดงาม สลักเสลาอยู่บนหินก้อนนั้นสมดังคำอธิษฐาน

พระลูกศิษย์ของหลวงปู่แอบมาเล่าให้พี่หมอฟังว่า ระหว่างที่พี่หมอกำลังดำเนินงานการสร้างพระได้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ หลวงปู่ขาว จะออกมานั่งสมาธิเบื้องหน้าหินก้อนที่พี่หมอจะสลักเป็นประจำ!

ชีวิตของผู้ใหญ่ท่านหนึ่งซึ่งอุทิศเวลาให้แก่ประเทศชาติศาสนามาค่อนชีวิต อันควรแก่การคารวะจากชนทุกชั้นได้จบสิ้นแล้วในคืนวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2533 จึงไม่แปลกอะไรเลยที่เมื่อ ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ใกล้หมดลม ได้มีผู้ปฏิบัติธรรมท่านหนึ่งทำสมาธิแล้วเห็น พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร กับ หลวงปู่ขาว อนาลโย มายืนใกล้ ๆ เตียงคนไข้ ! พระอริยเจ้าทั้งสองท่านมาคอยรับลูกศิษย์ของท่านเพื่อพาไปสู่สรวงสวรรค์เบื้องบนนั่นเอง !

ผลแห่งบุญ (หลวงปู่ขาว)

คัดจากหนังสือของคุณทองทิว สุวรรณทัต

หนังสือ “อนาลโยวาท” อันเป็นหนังสือรวมคำสั่งสอนของหลวงปู่ขาว นั้นมีค่าที่สุด และที่หาอ่านได้ยากคือ ภาคผนวก ที่เขียนเป็นบทส่งท้ายโดยท่านศาสตราจารย์นายแพทย์อวย ผู้ล่วงลับไปแล้ว จากการที่พี่หมออวยได้ใกล้ชิดกับหลวงปู่เป็นพิเศษเนื่องจากเป็น “หมอประจำพระอาจารย์ขาว” ท่านจึงมี เรื่องของหลวงปู่ขาวที่ยังไม่มีใครทราบอยู่หลายเรื่องมาเล่าให้ฟัง ดังจะขอถ่ายทอดแก่ท่านผู้อ่านทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

พี่หมออวย (ขอเขียนตามสรรพนามที่ผู้เขียนเรียกท่าน) กับคณะได้เดินทางไปศึกษา “ชีวิตพระป่า “เมื่อ พ.ศ.2505 และได้มีโอกาสไปนมัสการหลวงปู่ขาว ที่วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดอุดรธานี โดยคำแนะของ คุณสิริ อึ้งตระกูล แล้วได้ฟังเทศน์เป็นธรรมะสั้น ๆ จากหลวงปู่ แต่เพราะท่านพูดคำพื้นเมืองเป็นส่วนมาก พี่หมอกับคณะ จึงฟังออกบ้างไม่ออกบ้างในครั้งแรก

หลังจากนั้น ถ้าพี่หมอไปปฏิบัติธรรมที่วัดป่าบ้านตาดก็จะต้องเลยไปนมัสการหลวงปู่ขาวด้วยทุกครั้ง และท่าน เทศน์โปรดพี่หมอกับคณะทุกครั้ง จนกระทั่งถึง พ.ศ.2509 พี่หมอกับคณะไปทอดกฐินที่ วัดหนองแซงของพระ อาจารย์บัว โดยมีท่านเจ้าคุณพระธรรมจินดาภรณ์ (สมณศักดิ์ในสมัยนั้น) ร่วมไปด้วย ท่านเจ้าคุณท่านอยากไป นมัสการหลวงปู่ขาวเพราะยังไม่เคยพบ จึงขอให้พี่หมอพาไปวัดถ้ำกลองเพล พี่หมอก็ตกลงไป ภายหลังที่ ทอดกฐินแล้ว ทั้งนี้มีสุภาพสตรีชาวอังกฤษผู้หนึ่งอยู่ในคณะ

ในระหว่างเดินทาง พี่หมอได้กราบเรียนท่านเจ้าคุณว่า

“ท่านอาจารย์ท่านมีเมตตามาก เราไปนมัสการท่านที่ไรท่านก็เทศน์ให้ฟังทุกครั้ง เสียแต่ท่านพูดภาษาอีสาน พวกเราฟังไม่ใคร่ออก”

พอคณะของพี่หมอไปถึง กราบเรียนเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่ก็ลงมือเทศน์เป็นภาษาไทยกลางอย่างชัดถ้อยชัดคำ

ท่านเริ่มต้นว่า

“โดยทำนองเดียวกับที่รอยเท้าของบรรดาสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้อาจจะรวมลงไปในรองเท้าของช้าง พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ก็อาจรวมลงได้ในธรรมข้อเดียวคือ สติ! “

พี่หมออวยเล่าในหนังสือ “อนาลโยวาท” ว่าตัวพี่หมอเองถึงน้ำตาไหล ด้วยความปิติในความกระจ่ายแจ้งของ ธรรมะที่หลวงปู่แสดงในวันนั้น และที่น่าประหลาดก็คือ สุภาพสตรีชาวอังกฤษซึ่งเพิ่งมาอยู่เมืองไทยได้ 6 สัปดาห์ ก็พลอยเข้าใจในคำเทศน์ของ หลวงปู่

ครั้งหนึ่งพี่หมอไปเยี่ยมหลวงปู่ตามปกติ โดยเข้าทางหลังกุฏิเผอิญเห็นถังน้ำมัน 200 ลิตร ถังหนึ่ง ตั้งอยู่ริม กำแพงในสภาพบุบบิบ มีตัวหนังสือเขียนด้วยสีขาวว่า "ถังช้างเหยียบ" พี่หมอสงสัยเที่ยว สอบถามพระเณรดู ได้ความว่า

ก่อนหน้านี้ไม่เท่าไหร่ หลวงปู่ขาวท่านระลึกถึงช้างพลายใหญ่เชือกหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นหัวหน้าโขลง ช้างอยู่ใน ป่าหลังเขาเคยเข้ามาเที่ยวในวัดประจำ หลวงปู่ว่าท่านคุ้นเคยกับช้างเชือกนั้น แต่ตอนหลัง นี้ห่างไป ไม่ได้มาให้ เห็นอีก

ค่ำวันหนึ่งหลวงปู่ปรารภดัง ๆ ว่า ช้างของเราหายไปไหนนะ ไม่เห็นมานานแล้ว จะถูกใครเขาฆ่าตาย เสียแล้วกระ มั้ง ตกดึกคืนนั้นหลวงปู่ก็ต้องตกใจตื่น เพราะกุฏิคลอน และมีเสียงใครเอาอะไรมาถู เสียดสีที่ข้างฝา ท่านร้อง ถามออกไปว่าใคร ก็ไม่มีเสียงตอบ แล้วอะไรก็เงียบไป พอตื่นเช้ามีผู้เห็นถัง น้ำมันใบนั้นตั้งอยู่ใกล้กุฏิในสภาพ บุบบู้บี้ ก็รู้กันว่าในตอนดึก "ช้างหลวงปู่" ได้มารายงานตัวให้ ทราบว่ายังมีชีวิตอยู่ และเอาสีข้างถูผนังกุฏิ ให้รู้ว่ามา พร้อมทั้งเหยียบถังน้ำมันทิ้งไว้เป็นที่ระลึกด้วย

พี่หมอเล่าว่า หลวงปู่มีบารมีพิเศษเกี่ยวกับช้าง ในชีวประวัติของท่าน มีเรื่องที่เกิดขึ้นระหว่างท่าน ธุดงค์ไปกับ ท่านพระอาจารย์มั่นและสหธรรมิกบางรูป ในดินแดนของจังหวัดเชียงใหม่ ขณะไปถึง ทางเลียบไหล่เขาแห่ง หนึ่ง บังเอิญพบช้างใหญ่ขวางอยู่ ท่านพระอาจารย์มั่นคงจะมีญาณทราบ คุณธรรมอันพิเศษของหลวงปู่เกี่ยว กับช้าง จึงส่ง "ท่านขาว" ไปเจรจาขอทาง

หลวงปู่จึงเดินไปใกล้ช้างแล้วพูดเรียบ ๆ ว่า

"อ้าย อ้ายตัวใหญ่โต ข้อยตัวเล็กน้อย พวกข้อยจะพากันไปปฏิบัติธรรม แต่ข้อยกลัว ขออ้ายเปิดทาง ให้ด้วย เถิด"

ช้างเชือกนั้นฟังแล้วก็หัวหน้าซุกกับก้อนหิน เปิดทางให้ผ่านแต่โดยดี

ผู้ที่ทราบเรื่องนี้ เชื่อกันว่าในชาติหนึ่งหลวงปู่เคยเป็นช้างชั้นผู้ใหญ่มาก่อน พระเณรที่วัดถ้ำกลองเพล บอกว่า หลวงปู่สามารถจะเรียกข้างมาได้ถ้าท่านต้องการ

คราวหนึ่ง มีคณะสุภาพสตรีจากกรุงเทพฯ ไปแวะนมัสการ และนำร่ม 6 คัน ถวายหลวงปู่ ท่านรับประเคนแล้ว พูดหัวเราะ ๆ ว่า “ของเหลือมาชินะ”

คณะทายิกาสะดุ้งไปตาม ๆ กัน ทำไมหลวงปู่รู้ว่าเป็นของเหลือ เพราะความจริงคณะได้ตระเวนไปตามวัดกรรม ฐานมาแล้วหลายวัน และถวายร่มวัดละ 12 คัน มาถึงวัดถ้ำกลองเพลยังเหลืออยู่เพียง 6 คันจึงถวายท่าน เป็นของเหลือจริง ๆ

วันหนึ่งมีชายแปลกหน้าคนหนึ่ง เป็นคนวัยฉกรรจ์ ขอเข้านมัสการหลวงปู่ พอได้พบก็ตรงเข้าไปกราบที่เท้า แล้วเอ่ยปากขอบพระคุณท่านที่ช่วยเขาให้พ้นจากโทษมหันต์ ทุกคนงงงันไปหมด เพราะไม่เคยเห็นหน้าผู้นั้นมา ก่อน แต่หลวงปู่นั่งฟังโดยดุษฎีภาพ ชายผู้นั้นเล่าว่า เขาเป็นทหารไปรบที่ประเทศลาวอยู่นาน พอกลับบ้าน รู้เรื่องภรรยานอกใจ ก็เตรียมปืนจะไปยิงให้ตายทั้งชายชู้ด้วย ได้ไปแวะร้านเหล้าดื่มจนเมาหลับไป แล้วฝันว่า มีพระแก่รูปหนึ่งมาขอบิณฑบาตความอาฆาตโกรธแค้นและเทศนาให้ฟังถึงบาปกรรมของการฆ่า เขาตาย จนชายคนนั้นยอมยกความพยาบาทให้ และถามพระเถระนั้นว่าท่านชื่อว่าอะไร มาจากไหน พระบอกว่า “เราชื่อ ขาว มาแต่เมืองอุดรฯ” พอตื่น ชายคนนั้นก็ตัดสินใจออกเดินทางเสาะหาหลวงปู่จน ได้พบวัด หลวงปู่ฟังจบแล้วอนุโมทนา และอบรมต่อไป จนชายผู้นั้นเกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม จนตัดสินใจออก บวชในเวลาต่อมา.

อนาลโยคุโณ

โดย : คุณหญิงสุรีพันธุ์ มณีวัต

เจ้าประคุณ ท่านพระอาจารย์ขาว อนาลโย หรือที่เป็นที่เคารพสักการเลื่อมใสกันในนามสั้นๆ ว่า "หลวงปู่ขาว" แห่งวัดถ้ำกลองเพล จังหวัดอุดรธานี เป็นพระเถระผู้ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ อรัญญวาสี สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะมหาเถระ ท่านเป็นชาวอุบลราชธานีโดยกำเนิดเช่นเดียวกับอาจารย์ของท่าน เกิดวันอาทิตย์ที่ 28 ธันวาคม พ.ศ.2431 อุปสมบทแล้วตั้งใจปฏิบัติฝ่ายสมถวิปัสสนาอย่างเดียว จนถึงเวลามรณภาพ เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2526 สิริชนมายุ 96 พรรษา

ชีวประวัติของท่านระหว่างดำรงชนมายุ ถ้าใช้สำนวนของนักเขียนก็ต้องกล่าวว่า เป็นประวัติที่โลดโผน "มีรส" ที่สุดประวัติหนึ่ง ในทางโลก...ช่วงจังหวะที่ทำให้ชีวิตของท่านหักเหออกจากเพศฆราวาสออกบวชก็เป็นชีวิตที่ "มีรส" ส่วนในทางธรรม เมื่อท่านออกบวชแล้ว การปฏิบัติธรรมของท่านก็ดำเนินไปอย่างเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว พอใจออกท่องเที่ยวธุดงค์เพลิดเพลินอยู่แต่ในป่าลึก พักปฏิบัติบำเพ็ญความเพียรอย่างอุกฤษฏ์เฉพาะตามถ้ำตามเงื้อมหิน บนเขาสูงอันสงัดเงียบอยู่ตลอดเวลา เหมือนพญาช้างสารที่พอใจละโขลงบริวาร ออกท่องเที่ยวไปอย่างเดียวดายในไพรพฤกษ์ ทำให้ท่านได้เห็นธรรมอย่างแท้จริง พร้อมทั้งประสบพบเห็นสิ่งอัศจรรย์ต่างๆ อย่างมากมาย สิ่งเหล่านี้ยิ่งทำให้ชีวประวัติของท่าน เป็นชีวิตที่โลดโผน "มีรส" เหลือจะพรรณนา ชวนให้เคารพเลื่อมใสศรัทธา เป็น "เนติ" แบบอย่าง ให้บรรดาศิษย์ปรารถนาจะเจริญรอยตามท่านเป็นอย่างดี

ท่านผู้สนใจใคร่จะศึกษา อาจจะหาอ่านได้โดยละเอียดจากจากประวัติของท่าน ที่มีท่านผู้รู้ได้เขียนเอาไว้หลายสำนวน โดยเฉพาะที่ "เจ้าพระคุณ ท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน" เป็นผู้เขียนทั้งในหนังสือ "ประวัติอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ" ของท่าน และในหนังสือ "ปฏิปทาของพระธุดงค์สายพระอาจารย์มั่น" หรืออีกสำนวนหนึ่งของ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ในหนังสือ "อนาลโยวาท"

ข้อเขียน "อนาลโยคุโณ" ชิ้นนี้ ไม่ใช่ประวัติของท่าน เป็นเพียงบันทึกของผู้ที่เป็นประหนึ่งผงธุลีชิ้นเล็กๆ ที่มีโอกาสถูกลมพัดพาให้ได้ปลิวไปใกล้ท่านบ้างเป็นบางขณะ ได้กราบนมัสการ ได้เห็น ได้เข้าไปได้นั่งใกล้ ได้ฟังธรรมที่ท่านเมตตาสั่งสอน ก็ใคร่ที่จะบันทึกเห็นการณ์ที่ได้ยิน ได้ฟัง ได้รู้สึก ได้พบเห็นด้วยตาตนเองไว้เท่านั้น อย่างน้อยก็เพื่อเป็นดังหนึ่งดอกไม้ป่าช่อเล็กๆ ที่ขอกราบวางไว้แทบเท้าเป็นเครื่องสักการบูชาพระสงฆ์พระสาวกของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว ปฏิบัติถูกต้องแล้ว ปฏิบัติชอบแล้ว เป็นผู้ทรงคุณควรบูชา ควรกระทำอัญชุลี

หากการเขียนครั้งนี้เป็นการผิดพลาด เป็นความเขลา เป็นความหลง ที่ทำให้กระทบกระเทือนเมตตาธิคุณ กรุณาธิคุณ และบริสุทธิ์คุณของหลวงปู่ขาว อนาลโย แต่ประการใด แม้เพียงภัสมธุลี ผู้เขียนก็ใคร่ขอกราบ ขอขมา ขอประทานอภัย ไว้ ณ ที่นี้

ผู้เขียนเพิ่งมีโอกาสได้กราบนมัสการหลวงปู่ เมื่อไม่นานมานี้ในช่วงเวลาเพียง 6 - 7 ปี หลังนี้เอง (เมื่อเขียน อนาลโยคุโณ พ.ศ.2527) แต่ยังโชคดีอยู่บ้าง ที่ได้มีโอกาสติดตามหลวงปู่ชอบ ฐานสโม หลวงปู่หลุย จันทสาโร ท่านพระอาจารย์จวน กุลเชฏฺโฐ ไปวัดถ้ำกลองเพล นับครั้งไม่ถ้วน จึงมีโชคได้เห็นท่านแสดงคารวะธรรม สนทนาธรรม แสดงธรรมสากัจฉาซึ่งกันและกันอย่างรื่นเริง ทำให้นึกถึงความในมงคลสูตรอยู่เสมอในบทหนึ่งที่ว่า

"สมาณานญฺจ ทสฺสนํ กาเลน ธมฺมสากจฺฉา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ" ความหมายคือ การเห็นสมณะทั้งหลาย 1 การเจรจาธรรมโดยกาล 1 ข้อนี้เป็นมงคลสูงสุด

ยิ้มของหลวงปู่สว่างนัก สว่างเจิดจ้าเข้าไปในหัวใจของผู้ที่พบเห็น ทำให้เรารู้สึกสงบ สบายใจอย่างบอกไม่ถูก ยิ่งได้ฟังท่านเล่าหรือปรารภกันถึงเรื่องที่ท่านเคยธุดงค์ผ่านกันมาอย่างโชกโชน เรื่องเสือ เรื่องช้าง เรื่องงู เรื่องพญานาค เรื่องยักษ์ ฯลฯ เราก็จะพลอยตาโต ลืมวันเวลาที่จะต้องกราบลาท่านหมดสิ้น ไม่ประหลาดใจที่ทำไมเวลาเราจะกราบลาท่านแต่ละครั้ง จะต้องกราบเป็นครั้งที่ 4 ที่ 5 จึงจะตัดใจกราบลาท่านได้จริงๆ

การพูดถึงสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม อย่างเสือ ช้าง หรืองู ผู้อ่านคงจะผ่านเลยไป แต่เมื่อเอ่ยถึงพญานาค หรือจิตที่จะหยั่งรู้ใจคน บางท่านอาจจะหัวเราะ แต่ผู้เขียนก็ใคร่ขอร้องที่จะให้หยุดระลึกกันก่อน สิ่งที่เราไม่ได้เห็นเอง รู้เองนั้น ไม่ใช่ว่าจะไม่มีจริงในโลกนี้ เราจะเชื่อว่ามีจริงเฉพาะสิ่งที่เราเห็นเท่านั้นหรือ ถ้าเป็นเช่นนั้นท่านที่ยังไม่เคยเห็นขั้วโลกเหนือ ขั้วโลกใต้ หรือโลกพระจันทร์ ก็ยังไม่ควรเชื่อว่า มีขั้วโลกเหนือ มีขั้วโลกใต้ มีโลกพระจันทร์จริง (เพราะเรายังไม่เห็นด้วยตาของตนเอง)

ในการนำเสนอบทความคราวนี้ ได้นำคาถาบทที่หลวงปู่ได้มาจากในคราวที่ท่านถอดจิตไปเที่ยวเมืองพญานาคมารวมนำเสนอไว้ด้วย

ท่านเล่าว่า เมืองพญานาคสวยงามมาก คราวนั้นท่านได้พบลูกสาวพญานาคด้วย นางได้มาคารวะและกล่าวบทคาถาว่า

"อะหันนะเม นะเมนะวะ ชาตินะวะ" คาถานี้ไม่มีในบาลี ท่านกำหนดจิตถามก็ได้ความแปลว่า

"ชาติใหม่ของเราไม่มี" อันหมายความว่า นางได้มากล่าวยืนยันถึงชาติใหม่ของหลวงปู่ไว้ว่า ท่านจะไม่มีชาติใหม่อีก ภพชาติของท่านสิ้นแล้ว (คาถานี้ป้องกันภูตผีปีศาจได้ด้วย)

เรื่องการที่ท่านผู้ทรงศีลวิสุทธิ์ ทรงคุณธรรม จะสามารถถอดจิตไปเที่ยวสวรรค์ นาคพิภพ พรหมโลก ได้จริงหรือไม่ประการใดนั้น ใคร่ขอยกไว้ก่อน และถ้าจะวิจารณ์สงสัยต่อไป ผู้เขียนก็ใคร่ขอเล่าเหตุการณ์อันได้ประสบมา ไว้ ณ ที่นี้

วันนั้นเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปในงานทรงบรรจุอัฐิ และทรงเปิดเจดีย์พิพิธภัณฑ์ ท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ณ วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร จำได้ว่าเป็นวันเสาร์ที่ 9 มกราคม พ.ศ.2525

หลังจากทรงบรรจุอัฐิ และทรงเปิดเจดีย์พิพิธภัณฑ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงกราบนมัสการสมเด็จพระสังฆราช และครูบาอาจารย์ผู้ใหญ่ฝ่ายกรรมฐานในปะรำพิธี สมเด็จพระนางเจ้าฯ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ประทับบนพื้นสนามห่างออกมานอกปะรำพิธี โดยมีพวกเราเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ใกล้ๆ ระหว่างนั้นคณะผู้ตามเสด็จ และพวกเราต่างได้กลิ่นหอมอ่อนๆ คล้ายกลิ่นบุหงาร่ำโชยมาตลอดเวลา ปรารภกัน และคิดว่าคงจะเป็นกลิ่นดอกไม้ในพวงมาลัยบุหงาที่ทูนเกล้าฯ ถวายเมื่อรับเสด็จตอนเสด็จพระราชดำเนินมาถึง ขณะนั้นเราประหลาดใจกันแต่ว่า ผู้เชิญพวงมาลัยบุหงานั้นอยู่ไกลอีกฝากหนึ่งของสนาม กลิ่นหอมทำไมโชยมาไกลนัก... แต่เราก็ไม่ได้นึกอะไรมากนัก จนกระทั่งถึงเวลาจะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรที่มาเฝ้าเรียงรายในบริเวณวัด ขณะเสด็จผ่านพระเจดีย์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ ผินพระพักตร์กลับมาหาผู้เขียน และรับสั่งว่า "หลวงปู่ขาวก็มาด้วย"

พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ พระสุรเสียงนั้นดูเหมือนทรงปลื้มปีติจนทอดพระกรมาทรงจับมือผู้เขียนไว้ด้วย แม้รับพระราชกระแสนั้นไว้เหนือเกล้าแล้ว แต่ผู้เขียนก็ยังงงๆ อยู่ กราบบังคมทูลถามไปว่า

"หลวงปู่มาหรือเพคะ ข้าพระพุทธเจ้าไม่เห็นท่าน หลวงปู่ท่านนั่งอยู่ตรงไหนเพคะ"

พระองค์ทรงรับสั่งว่า " ได้กลิ่นชานหมากของท่าน "

ผู้เขียนขนลุกซู่ นึกถึงกลิ่นหอมคล้ายบุหงาที่พวกเราคุยถึงกันอยู่ตลอดเวลาเมื่อสักครู่นี้ ชานหมากของหลวงปู่ขาวนั้น ในบรรดาหมู่ลูกศิษย์ทราบกันดีว่าหอมอย่างไร ผู้จัดถวายจะจัด ใบเนียม พิมเสน ฯลฯ สารพัดใส่ไปในหมากด้วย กำลังกราบหลวงปู่เราจะได้กลิ่นหอมของ ของเหล่านี้ ซึ่งคล้ายกับกลิ่นบุหงาโชยอยู่ตลอดเวลา และเราเอง หลายต่อหลายครั้งที่หากนึกถึงหลวงปู่ นึกห่วงใย จะได้กลิ่นหอมของพิมเสน ใบเนียม ชานหมากของท่านอยู่เสมอๆ

เลยกราบบังคมทูลว่า พวกเรา และหลายท่านในคณะตามเสด็จก็ได้กลิ่นหอมกันทั้งนั้น รวมทั้งสมเด็จพระเทพฯ ก็ยังทรงออกพระโอษฐ์ด้วย เพียงแต่มิใดมีใครนึกเฉลียวใจเท่านั้น ว่าเป็นกลิ่นชานหมากของหลวงปู่

เช้าวันรุ่งขึ้นได้มีโอกาสนำหนังสือ "อาจาราภิวาท" ที่พวกเราจัดพิมพ์แจกในงานนั้นไปกราบคารวะท่านพระอาจารย์เทสก์ เทสรังสี ที่วัดหินหมากเป้ง ท่านก็ถามถึงเรื่องเสด็จพระราชดำเนิน และงานเปิดเจดีย์พิพิธภัณฑ์ ผู้เขียนเล่าถวายเรื่องเหตุการณ์โดยทั่วไป และขณะกำลังคิดว่าควรจะเล่าถวายเรื่องที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ มีรับสั่งเรื่องกลิ่นชานหมากของหลวงปู่ขาวดีไหมหนอ เดี๋ยวท่านพระอาจารย์ก็จะดุว่าเราสนใจแต่เรื่อง "ฤทธิ์" มากเกินไป สมควรเล่าหรือไม่หนอ...? กำลังคิดอยู่ขณะนั้นเอง ก็กลับได้กลิ่นหอมตลบขึ้นมา เป็นกลิ่นชานหมากอันหอมกรุ่นของหลวงปู่นั้นเอง

ผู้เขียนคิดว่า ท่าน (หลวงปู่ขาว) เห็นว่าสมควรแน่แล้ว จึงกล้าเล่าเรื่องถวาย รวมทั้งเรื่องกลิ่นหอมที่บังเกิดใหม่ในขณะกำลังคิดลังเลว่า สมควรจะเล่าถวายท่านพระอาจารย์เทสก์ ดีหรือไม่ดีด้วย

ท่านพระอาจารย์แห่งวัดหินหมากเป้ง ยิ้มอย่างเมตตา และรับว่ากลิ่นหอมเช่นนี้เป็นได้เมื่อจิตของผู้รับ "เข้าถึง" ท่านบอกว่า นี่เป็นนิมิตอย่างหนึ่ง นิมิตมีทั้งภาพ ทั้งเสียง และทั้งกลิ่นหอม จิตของสมเด็จพระนางเจ้าฯ "เข้าถึง" และ "รับ" หลวงปู่ขาว ได้อย่างสนิทใจ

บ่ายวันนั้นผู้เขียนก็ได้เดินทางมากราบหลวงปู่ขาว ที่วัดถ้ำกลองเพล ได้มีโอกาสก็กราบเรียนรายงานท่านว่า เราเพิ่งกลับมาจากการรับเสด็จฯ ที่วัดป่าอุดมสมพร และไปกราบท่านพระอาจารย์เทสก์ มาด้วย หลวงปู่ท่านก็ว่า...ดี

กราบเรียนท่านต่อไปถึงเรื่อง แม่เจ้า ทรงรับสั่ง

งานหลวงปู่ฝั้น อาจาโร วานนี้ หลวงปู่ไปด้วยหรือเปล่าเจ้าคะ?

ท่านบอกว่า ไป...ไปหลายคนเนาะ

เอ๊ะ ! หลวงปู่อยู่นี่ หลวงปู่ไปได้อย่างไงเจ้าคะ?

ไปด้วยนี่...ไปด้วยจิต ท่านตอบ พลางเอามือชี้ไปที่ตรงอกของท่าน

คงมีเทพมามากใช่ไหมเจ้าคะ ตอนพ่อเจ้า ทรงชักโกศบรรจุอัฐิของหลวงปู่ฝั้น อาจาโร จะให้ขึ้นไปบรรจุบนยอดเจดีย์ มีแสงรัศมีปรากฏงามมากเจ้าค่ะ งานนี้คงมีเทพมาอนุโมทนามากเหมือนกันใช่ไหมเจ้าคะ

ท่านว่า มาก...หลาย...เต็มไปหมด ถือพานดอกไม้มาบูชา...อนุโมทนา

เรื่องนี้เคยเล่าถวายสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ก่อน แห่งวัดราชบพิธ ท่านรับสั่งว่า ผู้เขียนควรจะบันทึกเหตุการณ์นี้ไว้ มิฉะนั้นนานไปจะลืม คนสมัยใหม่ไม่ค่อยเชื่อเรื่องพรรค์นี้ จะได้รู้จักกันไว้บ้าง

หลวงปู่ท่านเทศน์เสมอถึงอานิสงส์ของการเดินจงกรม ซึ่งข้อหนึ่งมีอยู่ว่า เทพยดาจะถือพานดอกไม้มาอนุโมทนา...สาธุ รวมทั้งเล่าด้วยว่า ระหว่างท่านเดินจงกรมจะมีกลิ่นหอม...หอมหลาย

กราบเรียนถามว่า หอมอย่างไร...หอมเหมือนดอกอะไร

ท่านจะว่าหอมอีหยัง มันหอมบ่เหมือนดอกไม้บ้านเรา มันแม่นเทพยดาท่านมาอนุโมทนา ถือพานดอกไม้มาอนุโมทนา...สาธุ

ใครฟังแล้ว จะเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง อย่างไรผู้เขียนไม่สนใจ แต่ผู้เขียนเชื่อ และศรัทธาอย่างสนิทใจ และเต็มหัวใจ

ก็อย่าว่าแต่เทพยดาจะมาอนุโมทนาให้หลวงปู่ผู้ทรงศีลวิสุทธิ์ได้กลิ่นหอมเลย แม้อย่างปุถุชนคนธรรมดาผู้เต็มไปด้วยกิเลสหนาปัญญาหยาบอย่างเรา บางครั้งก็ยังได้สัมผัสกลิ่นหอมของดอกไม้ประหลาดบ่อยๆ เลย

ถ้าเมื่อใดจิตใจเต็มตื้นด้วยศรัทธา และความปรารถนาดี จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดถวายครูบาอาจารย์ ก็มักจะมีกลิ่นหอมเกิดขึ้นให้เราชื่นหัวใจ

บางทีสงสัยว่า กลิ่นดอกอะไรหนอ ไม่เคยได้กลิ่น ไม่ใช่มะลิ ไม่ใช่พุทธชาด ไม่ใช่จำปีหรือจำปา จะมีเสียงตอบชัดแจ้ง แจ่มแจ้ง เข้าไปในใจว่า ดอกไม้นั้นไม่มีในโลกนี้ บางที่กำลังคุยกันถึงเรื่องกลิ่นหอมที่เกิดขึ้นนี้ ถ้าในเวลานั้นมีดอกไม้อะไรอยู่ " กลิ่นพิเศษ " ที่เกิดขึ้น จะเป็นกลิ่นดอกไม้อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่มีใน ณ ที่นั้น...ให้อัศจรรย์เล่นเช่นนั้นแหละ

วันหนึ่งกำลังนั่งอยู่ในรถยนต์บนถนนแถวๆ จังหวัดสกลนคร มีบางคนในรถที่ได้ข่าวเรื่องนิมิตดอกไม้หอมนี้ อยากทราบรายละเอียดก็ถามผู้เขียนขึ้นมา ขณะกำลังเล่ามาถึงว่า ถ้าเรามีดอกมะลิก็จะไปหอมดอกจำปี ถ้ามีดอกจำปีก็จะไปหอมจำปา และถ้ามีดอกจำปาก็จะไปหอมดอกกุหลาบ ขาดคำว่าดอกกุหลาบ ทั้งรถก็หอมตลบอบอวนด้วยกลิ่นดอกกุหลาบไปหมด ได้กลิ่นกันทุกคนในรถยนต์ รวมทั้งพระคุณเจ้าพระภิกษุ 3 รูป ที่นั่งมาในรถด้วย อย่าว่าแต่ดอกกุหลาบเลย แม้แต่ดอกไม้อื่นดอกเดียวก็ไม่มี และสองข้างทางก็เป็นทุ่งนา ไม่มีต้นไม้ใหญ่อยู่เลย

บ่อยครั้ง เมื่อเตรียมจะไปกราบหลวงปู่ขาว พอรถเราแล่นออกจากเมืองอุดรธานี ขึ้นไปวิ่งบนถนนสายอุดร – เลย อันเป็นทางมุ่งไปยังวัดถ้ำกลองเพล จะได้กลิ่นดอกไม้พิเศษหอมปรากฏขึ้น ครั้งแรกๆ พอได้กราบท่าน ก็เล่าถวายเรื่องกลิ่นดอกไม้ที่ปรากฏในรถ ท่านบอกว่า ตั้งใจดี ตั้งใจมาทำบุญ เทวดาเขาก็รัก เขาก็ไปต้อนรับพวกหนู

เป็นปรกติวิสัยมากขึ้น ครั้งหลังๆ เราก็ไม่ค่อยกราบเรียนท่านนัก และบางทีกำลังเล่าเรื่องกลิ่นหอมในรถระหว่างจะมากราบหลวงปู่ ที่ในห้องที่หลวงปู่นั่งอยู่นั้นเอง จะมีกลิ่นหอมเช่นเดียวกับที่ปรากฏในรถยนต์เกิดขึ้นอีก เป็นพยานการได้กลิ่นของพวกเรา ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

"แน่ะหอมอีกแล้ว หลวงปู่เจ้าคะ กำลังหอมเดี๋ยวนี้แหล่ะ"

ท่านจะ "หวัว" ยิ้มอย่างสว่าง เปิดโลกทั้งโลกให้แจ่มใส เบิกบานด้วยความสุขความสงบ

"เทพยดาเขากำลังถือพานดอกไม้ มาสาธุ...บูชาอยู่" ท่านบอก

"เดี๋ยวนี้หรือเจ้าคะ" ผู้เขียนกราบเรียนถาม

ท่านพยักหน้า และยิ้ม ชี้มือมาข้างพวกเรา "มื้อนี่แหล่ะ"

เราอดนึกนึกรำพึงในใจไม่ได้ โอ้...อย่าว่าแต่มนุษย์จะมากราบบูชาหลวงปู่เลย แม้เทพเจ้าก็ยังปรารถนามาคารวะบูชาท่าน ด้วยถือเป็นมงคลอันสูงสุด เป็นนาบุญอันประเสริฐ ยากจะหานาบุญใดมาเทียบได้ เราช่างมีบุญจริงหนอ ที่ได้มีโอกาสมากราบนมัสการ ได้เห็น ได้เข้าใกล้ ได้ฟังธรรมจากคำสั่งสอนของท่าน ได้สัมผัสจิตอันเปี่ยมล้นด้วยเมตตาธรรมของท่าน.

อนาลโยวาทะ

คัดลอกจากหนังสือชื่อเดียวกัน

จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โดย อวย – ส่งศรี เกตุสิงห์

เพื่อความสุขปีใหม่ พ.ศ.๒๕๒๘

คำนำ

พระอาจารย์ขาว อนาลโย แห่งวัดถ้ำกลองเพล จังหวัดอุดรธานี เป็นผู้ที่ได้รับความยกย่องทั่วไปว่าเป็นเอกผู้หนึ่งในกระบวนพระกรรมฐานสมัยนี้ โดยเฉพาะเทศน์ของท่านเป็นที่จับใจของคนหมู่มากในด้านเนื้อหาสาระทางธรรม สำนวนโวหารและความเด็ดเดี่ยวเฉียบขาด ข้อนี้ปรากฏจากความนิยมในหนังสือ "อนาลโยวาท" ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมและได้จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗ ด้วยความร่วมมือของผู้ศรัทธาร่วมกัน หนังสือหลายหมื่นเล่มยังเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย

ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พ.ศ.๒๕๒๘ ผู้เขียนและ ม.ร.ว. ส่งศรี เกตุสิงห์ มีความศรัทธาอยากจะเผยแพร่ธรรมะของท่านอาจารย์ขาวให้กระจายออกไปอีกในหมู่เพื่อนพุทธศาสนิก แต่จะพิมพ์ตามฉบับที่แจกในงานพระราชทานเพลิงศพก็ไม่มีกำลังพอ จึงแยกเอาแต่บางตอนที่เป็นข้อสั้น ๆ ออกมาพิมพ์ได้ ๔๒ ตอนเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ที่สนใจ ถ้าหากคณะศรัทธาคณะใดประสงค์จะพิมพ์หนังสือนี้อีกเพื่อเผยแพร่ธรรมะ ผู้เขียนก็อนุโมทนาด้วย และเต็มใจอนุญาต ขอเพียงแจ้งให้ทราบความประสงค์ก่อนเท่านั้น บุญกุศลใด ๆ ซึ่งเกิดจากการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เราทั้งสอง ขออุทิศให้แก่บุรพชนทั่วไป และแก่เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายตลอดจนเพื่อร่วมโลกด้วย.

อวย-ส่งศรี เกตุสิงห์

๑๖ ซอยพระราชครู ถนนพหลโยธิน

กท. ๑๐๔๐๐, โทร. ๒๗๙๙๖๔๖

อนาลโยวาทะ

ธรรโมวาทของพระอาจารย์ขาว อนาลโย

วัดถ้ำกลองเพล อุดรธานี

๑. พระพุทธเจ้าว่าเราเป็นผู้แนะนำสั่งสอนทาง ทางออกจากโลกก็ดี ทางไปสวรรค์ก็ดี ทางไปนิพพานก็ดี เราตถาคตเป็นผู้แนะนำสั่งสอนให้เท่านั้นแหละ ตนนั่นแหละ พวกอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายต้องทำเอาเอง แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระสาวกทั้งหลายก็ทำเอาเองทั้งนั้น ตนและทำให้ตน ตนจะออกจากโลกก็แม่นตนตั้งอกตั้งใจทำใส่ตน ตนจะติดอยู่ในโลกก็แม่นใจของตนมาอยากไป เพราะหลงตนหลงตัว

๒. ธรรมทั้งหลาย จะทำดีทำกุศลก็ใจนี่แหละเป็นผู้ถึงก่อน เป็นผู้ถึงพร้อม จะทำบาปอกุศลก็ใจนี่แหละ จะผ่องแผ้วแจ่มใสเบิกบานก็ใจนี่แหละ จะเศร้าหมองขุ่นมัว ก็ใจนี่แหละ ใจเศร้าหมองขุ่นมัวแล้วก็ไม่มีความสุขอยู่ในโลก จะอยู่ที่ไหนก็ไม่มีความสุข ครั้นใจผ่องแผ้วละก็ พระพุทธเจ้าท่านว่ามนะสาเจปนะสันเนนะ บุคคลผู้มีใจผ่องแผ้วดีแล้ว แม้จะพูดอยู่ก็มีความสุข แม้จะทำอยู่ก็มีความสุข ตโตนะ สุขะมัธเนวติ อยู่ที่ไหน ๆ ก็มีความสุข มีความสุขเหมือนเงาเทียมตนไป

๓. ทุกข์เป็นของจริงอันประเสริฐ มันมาจากไหน ค้นขึ้นไปซิ เห็นแต่ว่ามาจากโง่นั่นแหละ ดวงจิตเป็นผู้โง่ มันจึงต้องเป็น ต้องเดือนร้อน มันจึงใคร่ มันจึงปรารถนา มันจึงอยากเป็นนั่นเป็นนี่ มันไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่เพราะเกลียด เพราะชัง มันชังมันก็ไม่อยากเป็น แล้วก็หาของมาแก้ไข หาคิดอิหยังมาทาหนังเหี่ยวก็เอามาทา ลอกหนังออก มันได้กี่วัน มันก็เหี่ยวอย่างเก่า

๔. อวิชชา (เป็นเหตุ) ให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ท่านว่าให้ดับความโง่อันเดียวเท่านั้น ผลดับหมด เพราะธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ ธรรมทั้งหลาย ดีก็ดี ชั่วก็ดี ไหลมาแต่เหตุ คือความโง่ ความไม่เข้าใจ คิดว่าเป็นตัวเป็นตน ก็ได้รับผลเป็นสุข เป็นทุกข์สืบไป ท่านเรียกว่า วัฏฏะ การวน วนไม่มีที่สิ้นสุด

๕. จิตเมื่อทำความชั่วไว้แล้วมันก็ไม่ลืม ใครไม่ต้องการสักคนหมดทั้งนั้นความชั่วบาปกรรม ให้คิดดูนักโทษเขาลักเขาปล้นสะดมแล้ว เขาก็หลบหนีไปซ่อนอยู่ตามป่าตามเขาตามถ้ำตามดง เพราะเขาไม่ปรารถนาจะให้พวกตำรวจไปจับเขา อันนั้นมันก็ไม่พ้นดอก บาปน่ะ

๖. นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ เห็นรูปมากระทบตา เกิดวิญญาณขึ้นที่นี่ เสียงมากระทบหู เกิดวิญญาณขึ้นที่นี่อีก (ถ้า) รูปดี ก็เกิดความยินดีชอบใจ เป็นสุขเสทนา อยากได้ (ถ้า) รูปไม่ดี เกลียดชัง เกิดทุกขเวทนา ไม่อยากได้ ก็เป็นทุกขเวทนาขึ้น ตัณหาเกิดขึ้น.....เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นว่าขันธ์ของตน ตัวของกู กูไปอยู่ที่โน่น ก็ไปอยู่ที่นี่ กูเป็นพระ กูเป็นเณร เมื่อมีอุปาทาน ......ก็เป็นเหตุให้อยาก......เป็นเหตุให้เกิดภพ คือกามเทพ รูปภพ อรูปภพ เกิดภพแล้วเป็นเหตุให้เกิดชาติ เกิดชาติเป็นเหตุให้เกิดชรา มรณะ เกิดโสกะประเทวะ ทุกขโทมนัสอุปายาส ความคับแค้นอัดอั้นตันใจอยู่ในสังขารจักร นี่แหละ (ถ้า) ดับความโง่อันเดียวเท่านั้นแหละ ผลไม่มี ดับเหตุแล้ว ผลก็ดับไปตามกัน

๗. กุลบุตรผู้รักษาศีล ถึงพร้อมด้วยศีลบริบูรณ์แล้ว ย่อมมีความสุข แม้จะเข้าไปคบหาษมาคมกับบริษัทใด ๆ ก็ตาม บริษัทกษัตริย์ก็ตาม บริษัทคหบดีก็ตาม บริษัทสมณพราหมณ์ก็ตาม เป็นผู้องอาจกล้าหาญ ไม่มีความครั่นคร้ามต่อผู้คน เพราะคิดว่าเราบริสุทธิ์ดีแล้ว ถึงไม่มีความรู้ก็ตาม ไม่คิดกลัวว่าคนอื่นเขาจะมาโทษเราว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์อย่างนั้นอย่างนี้ ไม่คิดอย่างนั้น ไม่กลัว แล้วก็เป็นที่รักของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นที่รักแก่สัตว์ทั้งหลายด้วยกัน คนผู้มีศีลดีแล้วย่อมใจเย็น จิตมันหยั่งเข้าไปถึงกัน

๘. พระพุทธเจ้าว่าธรรมะไม่อยู่ที่อื่น อยู่ที่สกนธ์กายของทุกคน .....ดูจิตใจของตนนี้ให้มันเห็นความจริงของมัน พระพุทธเจ้าว่า .....สกนธ์กายของเรานี้มันเป็นทุกข์ ...สกนธ์กายนี้ไม่เที่ยง ...ก้อนอันนี้ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์ ....มันอยากจะเป็นไปอย่างใด ก็เป็นไปตามธรรมชาติของมัน กิริยาของมัน มันไม่ฟังคำเรา ....อยากแก่ มันก็แก่ไป อยากเจ็บ มันก็เจ็บไป อยากตาย มันก็ตายไป ....ธรรมเหล่านี้ไม่ใช่ของใคร ให้พิจารณาดูให้เห็นเป็นก้อนธรรม มันไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใครทั้งนั้น มันเป็นทุกข์ มันเป็นอนิจจัง มันเป็นอนัตตา ตกอยู่ในไตรลักษณ์ ...เป็นผู้หญิงผู้ชายก็สมมติทั้งนั้น

๙. ให้พากันตั้งใจ วันหนึ่ง ๆ เราจะนั่งภาวนา นั่งภาวนาก็ให้นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติ อย่าปล่อยใจ ให้ตั้งสติอยู่กับใจ ให้เอาพุทโธเป็นอารมณ์ ทีแรกว่า “พุทโธ ธัมโม สังโฆ, พุทโธ ธัมโม สังโฆ ,พุทโธ ธัมโม สังโฆ,” สามหนแล้ว จึงเอาแต่พุทโธอันเดียว ทำงานอะไรอยู่ก็ได้ พระพุทธเจ้าท่านบอกทำได้ทุกอิริยาบถ ได้ทั้งสี่อิริยาบถ ยืนก็ได้ เดินก็ได้ นั่งก็ได้ นอนก็ได้หมด นอนไม่เป็นท่าดอก เอนลงไปเดี๋ยวก็ “เอาสักงีบเถอะ” เดินนั่นแหละดี นั่งกับยืนก็ได้ ได้ทั้งสี่อิริยาบถ พากันทำเอา ความมีอัตตภาพ นี่มันเป็นทรัพย์ภายนอก เงินทองแก้วแหวน บ้านช่องเรือนชานต่าง ๆ ที่หามาได้ ก็เป็นทรัพย์ภายนอก ติดตามเราไปไม่ได้ดอก เมื่อตายแล้วก็ทิ้งไว้ กายอันนี้เมื่อตายแล้ว ก็นอนทับถมแผ่นดินอยู่ไม่มีผู้ใดเก็บ

๑๐. ถ้ามีสติกำหนดเข้ามา จะรู้ทุกเวลาว่าจิตของเรามีราคะไหม หรือหายแล้วไม่มี ก็จะรู้จำเพาะตนนี้ ดูโทสะ มีอยู่หรือหายโทสะแล้ว ดูโมหะ ความโง่เขลาความหลง ยังมีอยู่ก็จะรู้ หรือจิตของเรามันหายโทสะหายโมหะแล้วก็จะรู้ พระพุทธองค์จึงให้พิจารณาเข้ามาให้เห็น เห็นอันนี้เรียกว่าเห็นธรรม จิตของตนเป็นอย่างไร จิตของตนเป็นกุศล มีเมตตา มีวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่ หรือมันยังมีราคะ โทสะ โมหะ ครอบงำอยู่ก็จะรู้ แล้วจะได้แก้ไขตัวมัน รีบปลดเปลื้องออกไป รีบเร่งทำความเพียร ขับไล่สิ่งที่เศร้าหมอง คือ ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ ออกไป ให้มันเบาบางไป ออกจากขันธสันดาน ดวงจิตบริสุทธิ์ผุดผ่องทำให้คนบริสุทธิ์ ทำให้คนมีสิริ มีโภคทรัพย์ ก็เพราะคนเป็นผู้ทำความดี มีศีล ศีลที่บริบูรณ์แล้วย่อมเป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์

๑๑. ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นว่าขันธ์ของตน ว่าตัวของกู กูไปอยู่ที่โน่น กูไปอยู่ที่นี่ กูเป็นพระ กูเป็นเณร อุปาทาน เมื่อมีอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น ก็เป็นเหตุให้อยากนั่นแหละเป็นเหตุให้เกิดภพ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เกิดภพแล้วเป็นเหตุให้เกิดชาติ เกิดชาติ ก็เป็นเหตุให้เกิดชรา มรณะ เกิดโสกปริเทวทุกข โทมนัสสุปายาสา ความคับแค้นอัดอั้นตันใจ อยู่ในสังสารจักร นี่แล ดับความโง่อันเดียวเท่านั้นและ ผลไม่มี ดับเหตุแล้ว ผลก็ดับไปตามกัน ผล (ที่กล่าวนี้) คือได้รับความทุกข์ ความสุขไม่มี (ดับ) คือดับอวิชชาความโง่ นั่นแหละตัวเหตุตัวปัจจัย

๑๒. เราอย่าหมั่นขยันแต่ทำบาป ให้ขยันแต่ทำดี ทำความบริสุทธิ์ ทำบุญทำกุศลนี้ ให้หมั่นทางนี้บาปด่ากัน บาปมันขึ้นมาหน้าแดง เรานี้เฮ็ด (ทำ) บาป คือขยันแท้ ไปขยันใส่บาป ครั้นรู้จักว่าบาปก็

บ่ขยันแล้ว จึงว่าให้กลัวบาป คำเถียงกันด่ากัน ทะเลาะวิวาทเบียดเบียนกัน เป็นบาป อย่าไปขันใส่มัน ให้หลีกไปไกล ให้เอาใจเว้น อย่าเอาใจใส่ ครั้นเว้นแล้วมันก็บ่มีความเดือดร้อน ใครจะว่าอย่างไรก็ตาม เราบ่ว่าใส่เขาดอก เขาติฉินนินทาเขาก็ว่าใส่เขาเอง ปากของเขาก็อยู่ที่เขา หูเขามันก็อยู่ที่เขา

๑๓. อัตตภาพเป็นของกลาง ....ไม่ใช่ของใครทั้งหมด ก้อนใครก้อนเรา เป็นของได้มาอันบริสุทธิ์ เกิดมาชาตินี้ก็เป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์ พ้นจากใบ้บ้าบอดหนวก เสียจริต มีร่างกายตาหูจมูกลิ้นกายใจสมบูรณ์บริบูรณ์แล้ว เราก็ควรพากันพิจารณาว่า เราเกิดมาชาตินี้ได้สมบัติอันสมบูรณ์แล้ว เราต้องเอามันทำประโยชน์เสีย เอากะในเสีย อย่าไปปล่อยให้มันแก่ขึ้นตายขึ้นซื่อ ๆ สมบัติอันนี้เป็นแต่ภายนอกเอานำมันเสีย เอาทรัพย์ภายใน เอาอริยทรัพย์ ทรัพย์อันติดตามตนไปได้ ทรัพย์สมบัติที่เราแสวงหาอยู่ในชาตินี้ ได้เป็นมหาเศรษฐีได้เป็นอิหยังก็ตาม เป็นของกลางหมด เป็นทรัพย์ภายนอกที่เราได้อาศัยมันชั่วชีวิตนี้เท่านั้น ครั้นขาดลมหายใจแล้ว สมบัตินี้ก็เป็นสมบัติของโลก อัตตภาพร่างกายนี้ก็เป็นสมบัติของโลก มันเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ

๑๔. ประโยชน์ตนคือทำความเพียร คือทำจิตให้สงบ เป็นสมาธิ จิตมันดีแล้วให้มันสงบเป็นสมาธิ ครั้นมันเป็นสมาธิแล้ว ทำให้มันแน่วแน่มีอารมณ์อันเดียวแล้ว ก็จิตนั่นแหละ มันจะเป็นดวงปัญญาขึ้นมา มันจะส่องแสง มันมีกระแสจิตพุ่งออกมา พิจารณากายอีก ซ้ำอีก มันก็จะเห็นชัด ครั้นมันสงบแล้ว พระพุทธเจ้าก็ให้พิจารณาสัจของจริงทั้งสี่ สัจธรรมของจริง ของจริงของดีพระพุทธเจ้า ของพระสาวกผู้ได้ยินได้ฟังแล้วเห็นจริงอย่างนั้น จริงอย่างไร ดีอย่างไร ดีเพราะว่าเหมือนดังพระสาวกท่านทั้งหลายเบื้องต้นก็เป็นปุถุชนนี่แหละ เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาตามเห็นตามเห็นแล้วเกิดนิพพิทาในเบญจขันธ์ว่า มันไม่ใช่ของเรา เป็นเพียงของใช้ ไม่ใช่ของเรา นี่แหละเห็นจริงชัดแล้ว ก็ละถอนปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น ทำให้ปุถุชนเป็นพระอริยเจ้าได้ จึงว่าของจริง

๑๕. ตัณหาว่าความใคร่ ความใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจ มันเป็นตัณหา ครั้นดิ้นรนอยากมาได้แล้วก็อยากเป็น ทีนี้มันเป็นตัณหาขึ้น อยากเป็นคืออย่าง(อยาก ?) เป็นอินทร์เป็นพรหม เป็นจักรพรรดิเป็นเศรษฐีคหบดี อยากเป็นเพราะตัณหา มีตัณหาสาม ความใคร่เรียกว่ากามตัณหา ความดิ้นรนอยากได้เป็นภวตัณหา วิภวตัณหาคือความไม่อยากเป็น ไม่อยากมี เหมือนผมหงอก ฟันหัก ร่างกายหดเหี่ยวตามืดตามัว ความแก่ไม่อยากเป็น อารมณ์ที่ไม่ชอบก็ไม่อยากพบไม่อยากเห็น ไม่อยากเป็น

นี่เรียกว่าวิภวตัณหา มีความขัดเคือง ตัณหานี่เป็นเหตุให้จิตใจเกิดทุกข์ เพราะเหตุฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงให้พิจารณาให้เห็นทุกข์เสียก่อน อันใดเป็นทุกข์ อัตตภาพรางกายทั้งหมดทั้งก้อนนี้ เป็นทุกข์ ทุกข์มาจากความเกิด

๑๖. ธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ อะไรเป็นตัวเหตุ ตัวเหตุคืออวิชชา ความโง่นั่นแหละมันไหลมา อะไรเป็นอวิชชา จิตโง่นั่นแหละเป็นอวิชชา อะไรเป็นสนิมของอวิชชา มันนั่นแหละเป็นสนิมของมันเอง เหมือนกันกับเหล็ก เหมือนกันกับดาบและมีด ครั้นไม่ลับมันอยู่นาน ๆ ใครเอามาใส่ สนิมน่ะ มันก็เกิดขึ้นของมันเอง มันขนเอามาเอง หมักหมมทำให้เกิดสนิมจนว่าจิตดำจิตมืดน่ะ มันเองแหละเป็นสนิมของมัน เมื่อทำสนิมให้มันออกจากดวงจิตนี่แล้ว จิตตัง ทันตัง สุขสวะหัง ให้เป็นผู้หมั่นพยายามหัดทรมานสั่งสอนมัน อย่าไปปล่อยตามใจมัน (ให้) มีความรู้เท่ามัน อย่าไปตามใจมัน หัดให้มันอยู่ในอำนาจของสติ สติควบคุม ขัดไปขัดมามันก็ขาวหรอก ... จิตผ่องแผ้วดีแล้ว จะพูดอยู่ก็ตามมีความสุขทั้งนั้น จะทำการทำงานอยู่ก็มีความสุขทั้งนั้น

๑๗. ธรรมทั้งหลายก็อยู่ที่นี่แหละ อยู่ที่สกนธ์กายของเรา ไม่ต้องไปหาเอาที่อื่นดอก มีครบบริบูรณ์หมด สติปัฏฐานทั้งสี่ก็แม่น เราควรทำเอา ท่านให้พิจารณากาย พิจารณาเวทนา พิจารณาจิต ให้พิจารณาธรรม ๔ อย่าง แล้วพิจารณาอันใดอันหนึ่งเท่านั้นแหละ ไม่เอาหมดทุกอย่างดอก สัมมัปปธานสี่ ก็มี เพียนละบาป ให้เพียรบำเพ็ญบุญ สัมมัปปธานสี่ มีว่า ปหานปธาน ประหารบาป ละบาป บาปปรากฏขึ้นที่จิตนี่แหละไม่เกิดจากที่อื่น เพราะจิตไปรวบรวมอารมณ์เอาภายนอก อารมณ์ภายนอกก็หมายเอาห้าอย่าง รูปเสียงกลิ่นรส เครื่องสัมผัส มันไปรวบรวมเอามาปรุงมาคิด พิจารณากาย มันก็ไปถูกเวทนานั่นแหละ ครั้นจะพิจารณาจิตมันก็ไปถูกธรรม จิตมันเกิดขึ้นกับใจ เรียกว่าธรรมารมณ์ สื่อย่างนี้ ธรรมารมณ์ก็ไม่ใช่อื่น คืออดีตที่ล่วงมาแล้วไปนึกเอามา ดีชั่วอย่างไรก็นึกเอามา มาหมักหมมที่ใจนี้ อนาคตยังไม่มาถึงก็เหนี่ยวเอามา เอามาเต็มอยู่ในปัจจุบันนี้ เรียกว่า ธรรมารมณ์

๑๘. คนจะก้าวล่วงทุกข์ได้เพราะวิริยะความเพียร เพียรทำทุกสิ่งทุกอย่าง ความดีความงามทุกสิ่งทุกอย่างควรทำความเพียร ชื่อว่าคนไม่ประมาท ผู้ที่ข้ามมหานรกพ้นสมมติได้ก็เพราะไม่เป็นผู้ประมาทในคุณงามความดี ทางบุญทางกุศล คนประมาทมันมักทำบาปทำกรรมใส่ตน คนประมาท

ชีวิตจะยาวร้อยปีก็ตาม ก็เหมือนกันกับคนตายแล้ว คนไม่ประมาทชีวิต เขาจะเป็นอยู่วันเดียวก็ยังดีกว่าผู้ประมาทเป็นอยู่ร้อยปี นั่นประเสริฐกว่า

๑๙. ความทุกข์มันเกิดจากความอยากความใคร่ ภวตัณหาความอยากได้ อยากเป็นอยากมี อยากกอบโกยเอา อยากได้มาเป็นของตัว อยากเป็นเศรษฐีคหบดี อยากเป็นราชามหากษัตริย์ เรียกว่าภวความอยากเป็นอยากมี ความไม่พอใจเหมือนอย่างความแก่หง่อมแห่งชีวิต ความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิต ความมีหนังหดเหี่ยวเป็นเกลียว ผมหงอกฟันหัก อันนี้ไม่พอใจ เสียใจ อยากให้มันเป็นหนุ่มตึงอยู่เหมือนเก่า ผมหงอกมันก็เอายาดำ ๆ มาย้อม แล้วมันก็ป่งขึ้นอีก มันก็ขายหน้าล่ะ มันก็ดำอยู่ปลายนั่น โคน ๆ มันก็ขาว มันก็ขายหน้าอีก แล้วก็ไม่พอใจ นี่เรียกว่า วิภวตัณหา ตัณหาสามอย่างนี้แหละเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

๒๐. (ซ้ำกับข้อ ๑๔)

๒๑. ความทุกขกายเป็นสัตวทุกข์ มีอยู่เป็นสิ่งธรรมดา ให้เราตั้งสติอบรมจิตใจของเราอย่าให้มันไปยึดถือร่างกาย ถ้าแม้นมันไม่ยึดถือแล้ว ก็จะอบรมจิตใจของเราให้มันสบาย หายใจไม่สบายนี่มันทุกข์หลาย มันทุกข์ก็เพราะยึดเอาอารมณ์นั่นแหละเข้ามายึดถือ อารมณ์ทั้งหลาย อารมณ์ที่พอใจ มันก็ยึดเข้ามา อารมณ์ที่ไม่พอใจมันก็ยึดเข้ามา ยึดเข้ามาแล้วก็มาเผาใจ ไม่พอใจก็เป็นเหตุให้คับแค้นใจ อารมณ์ที่พอใจนั้น เมื่อมันพลัดพรากไปก็ใจถูกเผาอีก เป็นเหตุให้โศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ถึงกัน สิ่งที่พลัดพรากเป็นวัตถุภายนอกก็ตามหรือแม้ญาติมิตรก็ตาม พลัดพรากจากไปมันก็เป็นทุกข์ ก็เพราะไม่รู้เท่าอารมณ์ พระพุทธเจ้าว่าของเก่า ของพวกนี้เคยมีมาตั้งแต่เก่า ไม่ใช่จะมีมาเดี๋ยวนี้ เราเกิดมาชาตินี้จึงมาพบปะกันในชาตินี้ สิ่งที่พอใจก็ดี ไม่พอใจก็ดี พบปะอยู่ทุกภพทุกชาติ

๒๒. เวลาล่วงไป ชีวิตของเราก็ล่วงไป ล่วงไปหาความตาย มนุษย์เป็นสัตว์อันสูงสุด อันนี้เป็นเพราะเราได้สมบัติอันดีมา ปุพเพกะตะปุญญะตา บุญกุศลคุณงามความดีเราได้สร้างมาหลายภพหลายชาติแล้ว เราอย่าไปเข้าใจว่าเราเกิดมาชาติเดียวนี้ ตั้งแต่เราเทียวตายเทียวเกิดมานี่นับกัปนับกัลป์อนันตชาติไม่ได้ แล้วจะว่าเหมือนกันได้อย่างไรล่ะ เมื่อเราเกิดมาก็มีแต่วิญญาณเท่านั้น พอปฏิสนธิก็เอาเลือดเอาเนื้อพ่อแม่มาแบ่งให้ ได้อัตตภาพออกมาแม้กระนั้นก็ไม่มีสัตว์มาเกิด ต้องอาศัยจุติวิญญาณ

๒๓. มีใจนั่นแหละเป็นใหญ่ มีใจนั่นแหละเป็นหัวหน้า มีใจนั่นแหละประเสริฐสุด สิ่งทั้งหลาย บาปก็ดี บุญก็ดี สำเร็จแล้วด้วยใจ มนะนี่แหละแปลว่าใจ ครั้นใจไม่ดี มนสา เจ ปทุฏฐเฐนะ ใจไม่ดี ใจเศร้าหมอง ใจขุ่นมัว ลุอำนาจแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง แล้วใจเศร้าหมอง แม้คนนั้นจะพูดอยู่ก็ตาม จะทำการงานด้วยกายอยู่ก็ตาม ความทุกข์นั้นเพราะจิตเศร้าหมอง จิตไม่ดีแล้ว ความทุกข์นั้นย่อมติดตามผู้นั้นไป เหมือนกันกับล้ออันตามรอยเท้าโคไปอย่างนั้น นะสา เจ ปสันเนนะ ครั้นจิตผ่องใส จิตผุดผ่อง จิตไม่เศร้าหมองแล้ว แม้นจะพูดอยู่ก็ตามจะทำการงานอยู่ก็ตาม จะไปที่ไหนก็ตาม ความสุขย่อมติดตามเหมือนเงาเทียมตนคนไปอย่างนั้น

๒๔. กุศลกรรมทั้งหลายมีสติเป็นเค้าเป็นมูล ครั้นมีสติแล้ว กุศลธรรมทั้งหลายก็เกิดขึ้น ก็มีแต่ทำความดีทุกสิ่งทุกอย่าง รู้แล้วอย่างนี้ก็ให้พากันหัดสติ มันผิดก็ให้รู้ เราจะทำด้วยกาย ก็ให้ระลึกนึกได้เสียก่อน เราจะพูดก็ให้ระลึกนึกได้เสียก่อน จะคิดก็ให้ระลึกนึกได้เสียก่อน มันถูกเราจึงพูด มันถูกเราจึงทำ มันถูกเราจึงคิดนึก

๒๕. ความไม่ไปร่วม ความไม่มาร่วม ความไม่ประชุมร่วมกับสิ่งที่ชอบใจ อันนี้เป็นทุกข์ บุคคลปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้นสมหวังก็เป็นทุกข์ อันนี้มันมาจากไหน เราได้รับผลอย่างนี้มาจากไหน.... มันเกิดมาจากความอยาก เรียกว่ากามตัณหา ความใคร่ ความพอใจในรูปในสิ่งที่มีวิญญาณและสิ่งที่ไม่มีวิญญาณ ความใคร่ ความพอใจ ทุกข์มันเกิดจากความอยาก ความใคร่

๒๖. อันหนึ่งสมถะ อันหนึ่งวิปัสสนา มันถูกกับจริตอันใด การภาวนามันสบายก็ให้เอาอันนั้น ถ้ามันถูกกับจริต จิตก็สงบสบายไม่ฟุ้งซ่านไปที่อื่น จิตรวมอยู่ นั่นแหละมันถูกนิสัย ครั้นมันไม่ถูกนิสัยแล้ว นึกพุทโธหรืออันใดมันก็ฟุ้งซ่าน หายใจยาก หายใจฝืดเคือง หมายความว่ามันไม่ถูกจริตของตน อันใดมันถูกจริตมันก็สบายใจ ใจสว่าง จิตไม่ฟุ้งซ่าน เบื้องต้น ใครเอาอันใดก็เอาอันนั้นเสียก่อน พิจารณาอาการสามสิบสอง นี่เรียกว่าวิปัสสนา เรียกว่าค้นคว้า

๒๗. คนฉลาดต้องรีบเร่งศึกษาธรรม ท่านทั้งหลายเป็นนักศึกษา ศึกษาทางโลกมากแล้ว มาศึกษาธรรมะเสียบ้างเป็นการดี ถูกต้อง ขั้นแรกคือศีล ศีลห้านั่นแหละพอแล้ว ถือให้มันดี ๆ ให้มั่นคง ให้บริสุทธิ์ พอแล้ว ท่านว่าให้ถือตามฐานะ พวกท่านเป็นนักศึกษา ศีลห้าก็ดีแล้ว ถ้าใครถือศีลแปดก็ยิ่งดี ถ้าทำได้ ศีลเป็นเครื่องระงับสงบกายวาจา กายวาจาสงบ จิตก็สงบ เมื่อจิตสงบก็ตั้งมั่น เกิดเป็นสมาธิ จิตมีอำนาจ มีกำลัง เมื่อจิตตั้งมั่นแท้แล้ว อยากรู้อะไรก็รู้ได้ เกิดปัญญาเห็นแจ้ง เมื่อมีปัญญาแล้วก็ไม่หลงอะไรอีกต่อไป

๒๘. จิตเดิมมันเป็นของสว่าง เป็นของเลื่อมประภัสสร แต่อาศัยอาคันตุกกิเลสมันจะเข้ามาปกคลุมรัดรึงให้ขุ่นมัวเร่าร้อน อาคันตุกกิเลสก็ไม่อื่นไม่ไกลดอก มันไม่พ้นนิวรณธรรมทั้งห้า กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา นี่แหละ เมื่ออารมณ์เหล่านี้ไม่เข้าครอบงำแล้ว จิตนี้มันก็อ่อน จิตสว่างไสวควรแก่การงาน การงานที่พิจารณา มันเป็นแสงสว่างขึ้น นิวรณ์นี้มันมาปกคลุมหุ้มห่อให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวมืดดำ เมื่อถีนมิทธะความง่วงเข้าครอบงำ ให้มองดูดวงดาว มองขึ้นไปดูอากาศ หรือไม่ยังงั้นก็ให้นึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ หรือคุณความดีของเราอย่างหนึ่งที่ได้บำเพ็ญมา เมื่อระลึกถึงแล้วมันมีความดีใจที่ได้ทำมา มันก็จะหายง่วงเหงาหาวนอน

๒๙. ไปอยู่ที่ใดนั่นมันจะตายเสีย เราตั้งใจแล้วเราตั้งสัตย์อธิษฐานแล้ว ยังไงมันก็จะให้เป็นชาติสุดท้ายในชาตินี้ การเกิดของเรานี่ เป็นหรือไม่เป็นก็ตาม เราจะทำความเพียรอยู่นั่นแหละ มันจะตายก็เทียวไปเทียวมาอยู่นี่ ทำมันอยู่นั่นแหละจนตายถ้ายังไม่พ้นทุกข์ ก้อนนี้ก้อนตาย เกิดมาก็มาพากันตายเสีย แบกทุกข์ยู่อย่างเรานี่ เข้าป่าเข้าดงไปซื่อ ๆ เกิดมามีแต่ตายเท่านั้นแหละ เราไม่ประมาท ได้ตั้งใจทำคุณงามความดีแล้ว ตายมันจะไปทุกข์รึ อย่าทำบาปทำชั่ว อย่าเห็นแก่ปากแก่ท้อง อย่าเห็นแก่หลับแก่นอน เราสร้างความดีใส่ตนไว้ ความทุกข์ยากลำบากบ่มี ความสบายใจก็แม่นเราสร้างให้ตน

๓๐. มีพี่ชายกับน้องชายสองคน คนน้องศึกษาเล่าเรียน พี่ชายบวชแล้วก็เข้าป่าเข้าดงไปเป็นพระกรรมฐาน ธุดงค์ไปอยู่ตามป่าตามดง พี่ชายได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว กลับมาหาน้องชาย น้องชายก็อวดว่าเราเรียนพระไตรปิฎกแล้ว ใครจะได้บุญมากกว่ากัน พี่ชายบอกว่าพี่ชายได้บุญมากกว่า น้องชายก็บอกว่าตัวเองได้บุญมากกว่า เถียงกันอยู่อย่างนั้น ในที่สุดก็พากันไปหาพระพุทธเจ้าที่เช

ตวัน พระพุทธเจ้าเล็งเห็นด้วยญาณแล้วว่า พี่ชายทำกรรมฐานได้บุญมากกว่า แต่เพื่อให้คนทั้งสองได้เข้าใจด้วยตัวเอง จึงทรงทำอิทธิปาฏิหาริย์ให้มีน้ำท่วมเต็มไปหมด พระพุทธเจ้าถามว่า มาตามทางเห็นอะไร ตอบว่าเห็นแต่น้ำ น้องชายน้ำท่วมแค่เอว แต่พี่ชายท่วมแค่หลังตีนบางแห่งพี่ชายท่วมแค่หน้าแข้ง แต่น้องชายท่วมมิดหัวเลย นี่ก็เห็นแล้วว่าใครมีบุญมากกว่ากัน ใครได้รับอานิสงส์มากกว่ากัน

๓๑. คนตายตายไปแล้ว เราอยู่ก็ตาย มันจะกลัวตายไปทำไม ความตายมาถึงละหวั่นไหว พระพุทธเจ้าบอกไม่ให้หวั่นไหว ได้ความสรรเสริญก็ดีใจ แต่มันไม่เที่ยง ความนินทาติเตียนก็มีในโลกนี้มีแต่มันไม่เที่ยง ลาภเกิดขึ้นก็มีในโลก แต่มันก็เสื่อมไป ความสรรเสริญเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป ความสุขเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป ความนินทาเกิดขึ้นก็เสื่อมไป สิ่งไหนล่ะจะเอามาเป็นสาระแก่นสาร เราจะไปยึดไปถือทำไม ปล่อยวางให้หมด ทำจิตให้เป็นอารมณ์เดียว ให้เป็นพุทโธ ๆ พุทโธคือผู้รู้ ให้ใจเราเบิกบาน อย่าให้ใจเราเศร้าหมอง ครั้นใจเราเศร้าหมอง ต้องชำระสะสางให้ใจเราเบิกบานอย่าให้ขุ่นมัว ให้ดูใจของตนนี่ เราจะได้บุญที่สุดก็เพราะจิตสงบวิเวก

๓๒. ละบาปอกุศล สัพพะ ปาปัสสะ อะกะระณัง เพียรละบาปทั้งหลายทั้งปวงในสันดาน กุสะลัสสูปะสัมปะทา ตั้งใจทำความดีตลอดไตรมาสสามเดือนให้บริบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่อง อันนี้แหละพระพุทธเจ้าว่า ทำกุศลให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท สะจิตตะปะริโยทะปะนัง เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ฝึกฝนใจของตน สั่งสอนใจของตน อย่าไปเพ่งโทษคนอื่น ให้เพ่งดูตน คนอื่นเขาดีก็ดีเขา เขาชั่วก็ชั่วเขา จิตใจของเราเป็นอย่างไร มัวแต่เพ่งโทษคนอื่นอยู่ มัวดูคนอื่นอยู่ มันเป็นบาปเป็นกรรม ... ชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง

๓๓. เราจะรบข้าศึก อาวะของเราพร้อมหมดแล้วแต่เราไม่ตั้งใจทำ จะปลูกบ้านปลูกเรือนก็ไม่ปลูก หาของมาพร้อมหมดแล้ว แล้วก็ตั้งอยู่นั่นแหละให้ชำรุดทรุดโทรมเสีย ทิ้งไว้ซื่อ ๆ ไม้ก็ดีไม่มีประโยชน์ เราตั้งไว้ก็ไม่มีประโยชน์ ต้องอาศัยทำ ให้พากันทำอิริยาบถ ยืนเดินนั่งนอน พระเจ้าทั้งห้า ไม่ได้ห้ามเป็นพระเจ้าทั้งห้า นิสัยจริตของเรามันถูกกับอะไร จะ พุทโธพุทโธ ธัมโมธัมโม หรือสังโฆสังโฆ หรือผมขนเล็บฟันหนัง เอาอย่างหนึ่ง ๆ มันถูกอันไหน มันถูกจริต มันก็สงบ จิตสงบขึ้น จิตไม่ฟุ้งซ่าน

หมายความว่ามันถูก เราบริกรรมว่า พุทโธ-พุทโธ-พุทโธ แล้วจิตเบิกบาน จิตเยือกเย็น จิตเร่าเริง อันนี้หมายความว่ามันถูกกับจริต มันถูกก็เอาอันนั้นแหละ บริกรรมไป พุทโธ-พุทโธ เรียกว่า สมถะ

๓๔. เวทนา, ร่างกายมันเป็นธรรมดา มันเป็นรังของโรค เป็นก้อนโรคตั้งแต่ไหนแต่ไรมา มันเป็นอย่างไรก็ไม่มีความหวั่นไหว พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายก็ไม่มีความหวั่นไหวเวลามันจะเป็นไป ร่างกายแล้วแต่มันจะเป็นไปตามเรื่องของมัน หน้าที่ของเขา ทุกขังอยู่นั่น เวทนาอยู่นั่น เกิดเวทนาก็ให้ฝึกหัดพิจารณาโลกธรรม รูปอันนี้เราได้มาดีแล้ว เมื่อมันชำรุดทรุดโทรมไป พระพุทธเจ้าก็ไม่มีความหวั่นไหวต่อมัน มันจะเสื่อมลาภ ให้มันเสื่อมไปตามวิสัย ใจเราไม่เสื่อม ความนินทามันก็ลมปาก ครั้นรู้เท่าแล้วจิตไม่กระวนกระวาย จิตไม่มาเกี่ยวข้องกับร่างกายแล้ว มันก็สุขเท่านั้นแหละ ความทุกข์การเกิดขึ้นถ้ารู้เท่าแล้วจิตก็ไม่หวั่นไหว

๓๕. เรื่องภาวนามันสำคัญ อบรมบ่มอินทรีย์ อบรมกายนี่แหละ อบรมใจของตนนี้แหละ มันยากอยู่ครั้นอบรมได้แล้วไม่มีความเดือดร้อน ใจเยือกเย็น ใจสบาย ไม่มีความหวั่นไหว อวิชชาคือใจ ใจดวงเดียวนั่นเรียกว่าอวิชชา คือมันไม่รู้ต่อสิ่งทั้งปวง ไม่รู้ในกองสังขาร แล้วหลงยึด ชอบเข้าก็หลงยึด ไม่ชอบก็ยึดเข้ามาเผาตน มันไม่รู้จึงหวั่นไหว พวกเราพากันฝึกหัดใจของตนให้ดี พระพุทธเจ้าว่าธรรมทั้งหลายมีมีใจเป็นหัวหน้า มีใจถึงพร้อม มีใจเป็นใหญ่ มีใจประเสริฐสุด ถ้าไม่ทรมานไม่ฝึกไม่อบรมอันนี้มันก็ทำพิษ เผาอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน มันเป็นเพราะใจนี่แหละ ใจไม่ดี ใจไม่รู้เท่า ใจโง่ มะนะสาเจ ปะทุฏเฐนะ ใจอันมีโทษประทุษร้ายร้ายมันอยู่แล้ว เพราะราคะ โทสะ โมหะ ประทุษร้ายอยู่ ไปที่ไหนก็ไม่มีความสุขสบาย มีแต่ความเดือดร้อนเผาผลาญ

๓๖. อาการสามสิบสองนี้ มี ผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง, เนื้อ, กระดูก, เยื่อในกระดูก, ม้าม, หัวใจ, ตับ, พังผืด, ไต, ปอด, ไส้ใหญ่, ไส้น้อย, อาหารใหม่, อาหารเก่า, เยื่อในสมอง, ศีรษะ เป็นต้นหมู่นี้เป็นคนละอย่าง มันไม่ใช่คน พระพุทธเจ้าท่านว่า มันไม่ใช่คนนะ อีกอย่าง พระพุทธเจ้าว่า ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกัน เรียกว่ารูป รูปใหญ่ มหาภูตรูป สิ่งที่อาศัยธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ คือ เวทนา ความเสวยอารมณ์ สุขทุกข์ก็ดี สัญญา ความจำหมายโน่นหมานี่ จำโน่นจำนี่ จิตเจตสิก คือความคิดความอ่าน ความปรุงขึ้นที่จิต คือ วิญญาณ สังขาร ความรู้ทางอายตนทั้ง ๖ อันนี้เราว่า รูปขันธ์, เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์ เรียกว่าขันธ์ ไม่มีคนไม่มีสัตว์ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่

ตนไม่ใช่ตัว ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์ วิญญาณเป็นความรู้เท่านั้น รู้กันอยู่นี่แหละ ค้นไปค้นมาอยู่นั่น มองดูคนอยู่ไหน

๓๗. เรื่องทำความเพียรถ้าดีแล้วก็ไม่เหลือวิสัย ความจะพ้นทุกข์มันมีน้อย มีอยู่ในอัตตภาพนี้แหละ ไม่ได้อยู่ที่อื่น จิตว่างเท่านั้นแหละว่างโม้ด ทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่ได้เกี่ยวข้อง ไม่ใช่ตัวของตน มันไม่ยึด มันก็พ้นทุกข์ มันก็มีสุข จิตอบรมดีแล้ว มันก็บริสุทธิ์ผุดผ่อง จิตเป็นเลื่อมประภัสสร จึงเป็นชัดว่าดีแล้ว จิตตัง ทันตัง สุขาวหัง จิตฝึกดีแล้วนั้นนำเอาความสุขมาให้ไม่มีที่สิ้นสุด นี่เรามันตามืดตามัวตาบอดตาขุ่น ตามัว มันไม่เห็นหนทาง มันก็งมไป ๆ ตกหลุมเสีย งูเห่ามันอยู่ในหลุมนั่น ตกลงไปงูเห่ากัดตาย ..... จงตั้งใจพิจารณา ธาตุก้อนอันนี้แหละพิจารณาเข้า เป็นธาตุหรือ หรือสัตว์ หรือคน ก้อนนี้แหละหลอกลวงเรา กัดเรา ไม่มีความสุข เพราะเหตุนั้น หัวใจมันจึงขุ่นมัว เมื่อมันรู้เท่ามันปล่อยมันวางแล้ว นั่นแหละจิตมันจึงจะลืมตาได้เห็นแต่ความสว่าง

๓๘. เราจะไปเกิดในที่ดีมันยากแล้ว บุญมันบ่ถึงเขา เราต้องทำเอา เกิดเป็นมนุษย์เป็นสัตว์อันสูงสุดก็เป็นเพราะ ปุพเพกะตะปุญญะตา บุญหนหลังมาติดตามตนให้เกิดเป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์ ครั้นเป็นผู้สมบูรณ์แล้วก็ อัตตะสัมมาปะณิธิ ให้ตั้งตนอยู่ในที่ชอบ อย่าไปตั้งตนอยู่ในที่ชั่ว รักษาศีล ให้ทาน หัดทำสมาธิอย่าให้ขาด ศีลห้ารักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ศีลแปดให้รักษา ให้พากันภาวนาอยู่ สมาธิมันไม่มีที่อื่น ให้นั่งภาวนา พุทโธ ๆ ไม่ต้องร้องให้มันแรงดอก ให้มันอยู่ในใจซื่อ ๆ ดอก การภาวนาก็เป็นอริยทรัพย์ภายใน มันจะติดตามไปทุกภพทุกชาติ ติดไปสวรรค์ ลงมามนุษย์ มาตกอยู่ในที่มั่งคั่งสมบูรณ์บริบูรณ์ ไม่ยากไม่จน ทรัพย์อันนี้ติดตามไป บ่มีสูญหายดอก ตามไปจนสิ้นภพสิ้นชาติ

๓๙. มัตตัญญุตา......เป็นผู้รู้ประมาณในภัตต์ เรียกว่า ภัตตาหารความเสวย สิ่งที่ควรรับประทานจึงรับประทาน สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย สิ่งที่จะไม่ทำให้เสื่อม บริโภคเข้าไปแล้ว มันทำให้เกิดความเจริญ เกิดความสุขอย่างนี้แหละจึงควรบริโภคเข้าไป สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ถ้าบริโภคเข้าไปแล้วทำให้ร่างกายชำรุดทรุดโทรม หรือทำให้ร่างกายลำบาก อันนี้ไม่ควรบริโภค เรียกว่า มัตตัญญุตา จ ภัตตสมิง อาหารหมายเอาอารมณ์ ไม่เอาอาหารที่เราบริโภคเข้าไปก็ถูก........อาหารอารมณ์นั้นไม่ควรบริโภคสักอย่าง ควรบริโภคเข้าไปแต่ธรรมารมณ์คือธรรม

๔๐. เรื่องทุกขสัจจ์นี้ให้มันรู้ พิจารณามันทั้งนอกทั้งใน หรือจะออกพิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อาการสามสิบสองน่ะ กระจายออกทุก ๆ ส่วนแล้ว มันเหลือเป็นคนไหม บ่มีคนแล้ว กำหนดออกไป ๆ จนเหลืออายตนะของมัน บัญญัติ ความสมมุติ สมมติคือขันธ์ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ รูปขันธ์ก็คือธาตุสี่ประชุมกันเป็นรูปขันธ์ ถ้ามีรูปก็มีเวทนาเกิดขึ้น ต่อไป สัมผัสมันต่อกันเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าไม่บอกให้พิจารณาไปอื่น ให้พิจารณาที่นี่ หมดก้อนของเราของเขานี่แหละแม่นก้อนธรรม อย่าไปหาที่อื่น อย่าไปพิจารณาที่อื่น มันไปยึดไปสร้างไปเสีย มันจะเป็นเหตุให้เจ้าของติดอยู่ ให้พิจารณาอันนี้ ทางจะไปพระนิพพานมีเท่านี้แหละ

๔๑. พุทโธคือผู้รู้ รู้ว่าใจตนบริสุทธิ์ผุดผ่อง ใจบริสุทธิ์ก็ศีลบริสุทธิ์ ตัวเป็นผู้ดำเนิน ศีลเป็นประธาน ผู้ใดทำบาปทำกรรม ทำให้ใจของตนเศร้าหมอง หาโทษใส่ตน นักปราชญ์ว่าคนโง่คนยาก มันเกิดจากตน ตนบริสุทธิ์ คนดีอยู่ ไปเอาความเศร้าหมองเอาความร้ายมาใส่ตน เข้ามาเผาตน ตนเผาตน ก็แม่นใจเผาใจ แล้วก็แล้วกันไป อดีตล่วงไปแล้ว มันล่วงมาแล้ว อย่าไปเอามาเป็นอารมณ์ให้ใจเศร้าหมองทำไม อนาคตยังมาไม่ถึง อย่าไปคิดมัน ให้มันมาเจอก่อนจึงคิด ให้พิจารณาปัจจุบัน.....พิจารณาให้เห็นว่ามันไม่พ้นความตายแล้ว.....รีบทำบำเพ็ญภาวนา ให้ศีล ให้สมาธิ ให้ปัญญาเกิดขึ้น ความชั่วที่เก็บมาให้มันเผาจิต ต้องเปิดออกปัดออก เอาแต่ความดีเข้ามาสู่ดวงจิตดวงใจของตน ให้ใจเบิกบานใจร่าเริง ให้ใจกว้างอย่าให้ใจแคบ

๔๒. กรรมจำแนกสัตว์ให้ดีชั่วต่าง ๆ กัน มันเป็นเพราะกรรม พระพุทะเจ้าท่านไม่พยากรณ์ว่าตายแล้วสูญหรือตายแล้วเกิดอีก พระพุทธเจ้าท่านไม่พยากรณ์ว่าสัตว์นี้มันจะเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก ถ้ามันยังทำกรรมอยู่ก็ต้องได้รับผลกรรมทั้งกรรมดีกรรมชั่ว มันต้องได้รับผลตอบแทน..ครั้นทำแล้วจะไม่ได้รับผลตอบแทนนั้นไม่มี คิดดู เหมือนเขามายืมปัจจัยของเราไปยืมแล้วเขาก็ต้องตอบแทน ครั้นไม่ตอบแทนก็ต้องเป็นถ้อยเป็นความกัน ทำแต่ความเดือดร้อน เขาจะต้องตอบแทนทุกสิ่งทุกอย่าง คิดดูเหมือนพวกเราเหมือนกัน ทำกรรมกันอยู่ผู้นั้นก็ต้องตอบแทนเรา ทำดีผลดีก็ตอบแทน ทำชั่วผลร้ายก็ตอบแทนเราให้ได้รับความลำบาก มันตอบแทนกันอยู่อย่างนั้น เพราะเหตุนั้นพวกเราควรทำให้เป็นกุศล ควรรักษาศีลให้สมบูรณ์ ศีลสมบูรณ์แล้วเราก็ทำสมาธิต่อไป มันจะมีความสงบสงัด มันจะรวม มันขัดข้องก็ที่อาการของศีลของเราอย่างใดอย่างหนึ่ง มันผิดพลาดมันขัดข้องมันจึงไม่รวม.... ที่เขาปลูกบ้านปลูกช่อง เขาก็ต้องปราบที่เสียก่อนจึงปลูกลงไป อันนี้ฉันใดก็ดีถ้าพวกเรารักษาศีลให้

บริสุทธิ์แล้วเหมือนปราบพื้นที่ จิตมันจึงไม่มีความเดือดร้อน... จิตมันจะรวมอยู่เพราะมันเย็นมัน ราบรื่นดี มันเรียบไม่มีลุ่มดอน.

ꕥ

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๑

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

ควบคุมใจ

พระพุทธเจ้าว่า เรา ตถาคต เป็นผู้แนะนำสั่งสอนทาง ทางออกจากโลก ทางไปสวรรค์ก็ดี ทางไปนิพพานก็ดี เรา ตถาคต เป็นผู้แนะนำสั่งสอนให้เท่านั้น ตนนั่นแหละ พวกอุบาสก-อุบาสิกาทั้งหลายต้องทำเอาเอง แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระสาวกทั้งหลาย ก็ทำเอาเองทั้งนั้น ตนแหละทำให้ตน ตนจะออกจากโลกก็แม่นตนตั้งอกตั้งใจทำใส่ตน ตนจะติดอยู่ในโลกก็แม่นใจของตนไม่อยากไป เพราะหลงตนหลงตัว ทางปฏิบัติน่ะ เราก็ได้ยินได้ฟังมาแล้ว แล้วก็ตั้งอกตั้งใจปฏิบัติเอา พระพุทธเจ้าแนะนำสั่งสอน หรือครูบาอาจารย์แนะนำสั่งสอน ก็ไม่หนีจากกายคตา คือปัญจกรรมฐาน นี่แหละต้องพิจารณา เราจะพิจารณานอกมันไป ก็เป็นนอกไปเสีย ไกลไปเสีย เพื่อให้จิตให้ใจนั่นแหละรู้จักสกนธ์กายอันนี้ รู้จักก้อนอันนี้ว่ามันเป็นอย่างหนึ่ง มันเป็นของกลาง ไม่ใช่ของใครสักคน เรานี้ได้สมบัติอย่างดี คือสกนธ์กายนี้ มีตา หู จมูก ลิ้น กายดี มีใจดี ได้สมบัติอันดีมาใช้ เราจะใช้สอยมัน เราจะเดินทางไปสวรรค์ก็ดี จะเดินทางไปนิพพานก็ดี ต้องอาศัยอันนี้ จะมีแต่ดวงจิตอย่างเดียว ก็ไม่สำเร็จอะไรหมดทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าได้เทศน์ไว้ว่า มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ธรรมทั้งหลาย จะทำดีทำกุศลดี ก็ใจนี่แหละ เป็นผู้ถึงก่อน เป็นผู้ถึงพร้อม จะทำบาปอกุศล ก็ใจนี่แหละ จะผ่องแผ้วแจ่มใสเบิกบาน ก็ใจนี่แหละ จะเศร้าหมองขุ่นมัว ก็ใจนี่แหละ ใจเศร้าหมองขุ่นมัวแล้วก็ไม่มีความสุขอยู่ในโลก จะอยู่ที่ไหนก็ไม่มีความสุข ครั้นใจผ่องแผ้วละก็ พระพุทธเจ้าท่านว่า มนสา เจ ปสนฺเนน บุคคลผู้มีใจผ่องแผ้วดีแล้ว แม้นจะพูดอยู่ก็มีความสุข แม้นจะทำอยู่ก็มีความสุข ตโต นํ สุขมเนฺวติ อยู่ที่ไหน ๆ ก็มีความสุข มีความสุขเหมือนกะเงาเทียมตนไป ฉายาว อนุปายินี เหมือนเงา

เทียมตนไป ไปสวรรค์ก็ดี มามนุษย์ก็ดี เพราะเหตุนั้นแหละ ให้เราพากันตั้งใจอบรม ตั้งสติไว้ที่ใจ ควบคุมใจให้มีสติสัมปชัญญะ มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ การทำ การพูด การคิด ก็อย่าให้มันผิด มันพลาดไป ควบคุมให้มันถูก ครั้นมันผิดมันพลาด เราก็มีสติยั้งไว้ ละ ปล่อยวาง ไม่เอามัน ทางผิดน่ะ พระพุทธเจ้าแสดงไว้ ทางไปนรก ทางไปสวรรค์ ทางไปพรหมโลก ทางไปพระนิพพาน พระองค์ก็บอกไว้แล้ว ให้วางกายให้เป็นสุจริต วาจาให้บริสุทธิ์ ใจให้บริสุทธิ์ นี้ทางไปสวรรค์ ทางมามนุษย์ ทางไปพระนิพพานให้บริสุทธิ์อย่างนี้ ทางไปนรกนั่น เรียกว่าทุจริตนั้น ทางกาย ทางวาจา ทางใจ อันนี้ทางไปนรก เราจะเว้นเสีย ไม่ไปละ รู้จักแล้ว เราจะไปแต่ทางที่ราบรื่น ทางสบาย การเดินก็ทางกาย วาจา ใจ เท่านั้นและ ผู้ที่จะเที่ยวเอาภพ เอาชาติ นับกัปป์ นับกัลป์ไม่ได้ ตั้งแต่โลกเป็นโลกมา คือดวงจิตของเรานี่เอง ดวงจิตของเรานี่เองเป็นผู้ก่อกรรมก่อเวรแล้วก่อเล่า ไม่เบื่อสักที ก็แม่นดวงจิตของเรานี่แหละ เพราะเหตุนั้น เราจึงต้องอบรมจิตใจของเราให้ดี ให้ใจรู้เสีย ใจนี่แหละมันเป็นผู้หลง จนนับภพนับชาติไม่ได้ ภพน้อย ภพใหญ่ เที่ยวอยู่ในสังสารจักร์นี่ จึงให้เข้าใจเสียว่า เจ้ากรรมนายเวรคือใจ ตัวกรรมแม่นใจ ดวงใจอันเดียว วิญญาณอันเดียวเป็นตัวกรรม แต่งกรรมเสียแล้วให้เวียนตายเวียนเกิดที่นี่ ไม่เลิก เรารู้จักแล้วเราต้องควบคุมใจ แนะนำสั่งสอนใจ ทำใจของเราให้ผ่องแผ้ว ว่าเอาย่อ ๆ นี่แหละ กว้างขวางก็ได้ยินมาพอแฮงแล้ว เอาย่อ ๆ ควบคุมใจเท่านั้นและเดี๋ยวนี้ ใจนี้ เจ้าของนรกก็แม่นใจนี่แหละ ม่าง (เลิก, ทิ้ง) นรกก็แม่นใจนี่แหละ ครั้นมันไม่ดีละก็ ร้อน เป็นทุกข์เหมือนใจจะขาด ครั้นใจไม่ดีละก็ มันกลุ้ม เป็นทุกข์จนฆ่าตัวตายนี่แหละ ถือว่าเราเป็นเรา นี่ก็เพราะใจนี่แหละ ไม่ใช่อื่นดอก เพราะมันไม่รู้ ท่านเรียกว่าอวิชชา ตัวใจนี่แหละอวิชชา เราจึงควรสดับตรับฟัง แล้วก็ค้นคว้าพิจารณาใคร่ครวญ หาเหตุผล ทุกข์มันมาจากไหน ให้พิจารณาทุกข์ก่อน ทุกข์เป็นของจริงอันประเสริฐ มันมาจากไหน ค้นขึ้นไปซิ เห็นมาจากโง่นั่นแหละ ดวงจิตเป็นผู้โง่ มันต้องเป็น มันต้องเดือดร้อน มันถึงใคร่ มันถึงปรารถนา มันถึงอยากเป็นนั่นเป็นนี่ มันไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ เพราะเกลียด เพราะชัง มันชังมันก็ไม่อยากเป็น แล้วก็หาของมาแก้ไข หาคิดอิหยังมาทา หนังเหี่ยวก็เอามาทา ลอกหนังออก มันได้กี่วัน มันก็เหี่ยวอย่างเก่า นี่หาทางแก้ดู ท่านว่า วิภวตัณหา มันเป็นกับดวงใจ เราสดับรับฟังอยู่ อบรมอยู่ทุกวันนี้ ทำความเพียรอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะอยากรู้จักใจของเรา ครั้นรู้แล้วก็คุมเอาแต่ใจนี่ ขัดเกลาเอาแต่นี่ สั่งสอนเอาแต่นี่ ให้มันรู้เท่าสังขารนี่แหละ มันไม่รู้ เพราะมันโง่ว่าแม่นหมด ทั้งก้อนนี้เป็นตัวเรา เป็นผู้หญิง ผู้ชาย ยึดถือไป ยึดถือออกไปรอบ ๆ แผ่นดิน ยึดในตัวยังไม่พอ ยึดแผ่นดินออกไปอีก นี่แหละเพราะความหลง ก็ยึด ทั้งการทำการงานทุกสิ่งทุกอย่าง เรียนวิชาศิลปะทุกสิ่งทุกอย่าง ก็เพื่อจะบำรุงบำเรอครอบครัวของตน บำรุงบำเรอตนให้เป็นสุข บำรุงพระศาสนา ค้ำจุนพระศาสนาก็เป็นการดี ขอให้รู้เท่าแล้ว อย่าไปยึดมันเท่านั้นแหละ ในปฏิจสมุปปบาท ท่านว่า อวิชชาให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ท่านว่าให้ดับความโง่อันเดียวเท่านั้น ผลดับหมด เพราะธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ ธรรมทั้งหลาย

คือ ดีก็ดี ชั่วก็ดี ไหลมาแต่เหตุ คือความโง่ ความไม่เข้าใจ คิดว่าเป็นตัวเป็นตน ก็ได้รับผลเป็นสุข เป็นทุกข์ สืบไป ท่านเรียกว่า วัฏฏะ การวน วนไม่มีที่สิ้นสุด เราท่องเที่ยวอยู่นี่ ตั้งแต่แผ่นดินเป็นแผ่นดินมาแล้ว ทุกคนนี่แหละ คุณหมอก็ดี คุณหญิงก็ดี เกิดมาชาตินี้นับว่าบุญบารมีอันพวกท่านทั้งหลายได้อบรม ศีลห้า ศีลแปด รักษาอุโบสถ รักษากรรมบถสิบ จึงเป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์ เกิดมาก็ไม่เป็นผู้เกียจคร้าน ไม่เป็นผู้มักหน่าย มีความพอใจแสวงหาวิชาศิลปะ จนได้เป็นใหญ่เป็นโตเป็นสูง นี่ก็เพราะบุญกุศลของเราได้สร้างสมอบรมมา จึงว่า ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา คือบุญได้สร้างสมไว้แล้วแต่กาลก่อน แล้วก็ได้เกิดในประเทศอันสมควร ประเทศอันสมควรก็หมายเอาสกนธ์กายอันนี้ หรือจะหมายเอาแผ่นดิน ฟ้า อากาศก็ได้ หรือจะหมายเอาประเทศที่มีพระพุทธศาสนาตั้งมั่นถาวร และมีอาจารย์นักปราชญ์แนะนำสั่งสอนได้ อันนี้ก็ว่าประเทศอันสมควร ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา พวกเราได้เคยอบรมสร้างสมบุญกุศลมาหลายภพหลายชาติแล้ว จึงเป็นผู้บริบูรณ์สมบูรณ์ แล้วก็ได้เกิดในประเทศอันสมควร ประเทศเราได้นับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่บรรพบุรุษจนตราบเท่าทุกวันนี้ เราก็ได้นับถือพระพุทธศาสนา แล้วก็ได้ตั้งตนไว้ในที่ชอบ คือตั้งตนไว้ในการสดับตรับฟัง ทราบทุกสิ่งทุกอย่างในทางโลกก็ดี เกื้อกูลอุดหนุนโลกให้เจริญ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำอัตตประโยชน์ ประโยชน์ของตนก็ได้แล้ว ประโยชน์ของผู้อื่น ของโลกก็ได้อยู่ นี่และชื่อว่าตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ แล้วก็ตั้งตนอยู่ในศีล ในการภาวนา ตั้งตนอยู่ในการสดับรับฟัง นี่เรียกว่าอัตตสมมาปนิธิ ตั้งตนในที่ชอบ ท่านกล่าวว่าเป็นมงคลอันประเสริฐสุด ให้มีสติควบคุมใจของตน อันนี้ก็ชื่อว่าตั้งตนไว้ในที่ชอบอย่างสูงสุด นี่แหละ ให้ควบคุมดวงจิตของเราให้รู้จักเสีย เจ้ากรรมนายเวรก็คือดวงจิตของเรานี่แหละ ผีนรกก็เป็นดวงจิตอันนี้ สวรรค์ก็เป็นดวงจิตอันนี้ พรหมโลกก็ดวงจิตอันนี้ ครั้นรู้จักแล้ว ก็ทำความเพียรต่อไปจนเกิดนิพพิทา ความเบื่อหน่ายในอัตตภาพของตน ที่เป็นมาหลายภพหลายชาติ การเกิดเวียนไปเวียนมาก็ไม่ได้อะไร มีแต่การสดับรับฟัง มีแต่การบริจาคให้ทาน มีแต่ศีลของตนเท่านั้นเป็นอริยทรัพย์ ทรัพย์ภายในติดตามไปกับดวงจิตของเราทุกภพทุกชาติ จิตเมื่อมันทำความชั่วไว้แล้วก็ไม่ลืม ใครไม่ต้องการสักคน หมดทั้งนั้น ความชั่ว บาปกรรม ให้คิดดู แต่นักโทษเขาลัก เขาปล้นสดมภ์แล้ว เขาก็หลบหนีไปซ่อนอยู่ตามป่าเขาตามถ้ำตามดง เพราะเขาไม่ปรารถนาจะให้พวกตำรวจไปจับเขา อันนั้นมันก็ไม่พ้นดอก บาปน่ะ ฉันใดก็ดี ครั้นทำลงแล้ว ทำบาป อกุศลจิตก็เป็นผู้จำเอา ไปตกนรกก็แม่นดวงจิตนั่นแหละเป็นผู้ไปตก อัตตภาพคือร่างกายของเรานี้ มันก็นอนทับดิน ส่วนดินมันก็เป็นดิน ส่วนน้ำมันก็เป็นน้ำ ส่วนลม ส่วนไฟ มันก็เป็นลม เป็นไฟ ของเก่ามัน ครั้นพ่นแล้วก็กลับมาถือเอาดิน เอาน้ำของเก่าอีกเท่านั้นแหละ แล้วก็มาใช้ดิน น้ำ ไฟ ลม นี่แหละครบบริบูรณ์ เอามาใช้ในทางดีทางชอบก็เป็นเหตุให้ได้สำเร็จมรรคผลพระนิพพาน พระพุทธเจ้าสร้างบารมีก็อาศัยดินอันนี้แหละ ประเทศอันสมควรอันนี้แหละ สาวกจะไปพระนิพพานตามพระพุทธองค์ก็อาศัยอัตตภาพอันนี้ ครั้นไม่อาศัยอัตตภาพอันนี้ มีแต่ดวงจิตหรือมีแต่ร่างซื่อ ๆ ก็ไม่สำเร็จอะไรหมดทั้งนั้น เหมือนกันทั้งนั้น พวกเทพยดา

ได้ชมวิมานชมความสุขอยู่ตลอดชีวิต ชมบุญ ชมกุศล ก็ทำเอามาแต่เมืองมนุษย์ ครั้นจุติแล้วก็ได้ไปเสวยบุญกุศลของตน ครั้นหมดบุญแล้วก็ลงมาเมืองมนุษย์มาสร้างอีก แล้วแต่จะสร้างเอา อันชอบบุญ ก็ตั้งหน้าตั้งตาทำเอาบุญ อันชอบบาป ก็ตั้งหน้าตั้งตาทำเอาบาป เหมือนพระเทวทัตนั่น ต่างคนต่างไปอย่างนั้น อาตมาบอกไว้เท่านั้นว่า ให้มีสติคุมดวงจิต สัตว์นรกก็แม่นจิต สัตว์อเวจีก็แม่นจิต พระอินทร์พระพรหมก็แม่นจิต ที่เข้าพระนิพพานก็แม่นจิต ไม่ใช่ใคร จิตไม่มีตนมีตัว จิตเหมือนวอก (ลิง) นี่แหละ แล้วแต่มันจะไป บังคับบัญชามันไม่ได้ แล้วแต่มันจะปรุงจะแต่ง บอกไม่ได้ ไหว้ไม่ฟัง เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าให้วางมันเสีย อย่าไปยึดถือมัน ก็จิตนั่นแหละมันถือว่าตัวกู อยู่เดี๋ยวนี้ก็ดี เราถือว่าเราเป็นผู้ชาย เราเป็นผู้หญิง ก็แม่นจิตนั่นแหละเป็นผู้ว่า มันไม่มีตนมีตัวดอก แล้วพระพุทธเจ้าว่าให้วางเสีย ให้ดับวิญญาณเสีย ครั้นดับวิญญาณแล้ว ไม่ไปก่อภพก่อชาติอีก ก็นั่นแหละพระนิพพานแหละ แน่ะ พระพุทธเจ้าบอกอย่างนั้น มันไม่อยู่ที่อื่น นรกมันก็อยู่นี่ พระนิพพานก็อยู่นี่ อย่าไปค้นที่อื่น อย่าไปพิจารณาที่อื่น ให้ค้นที่สกนธ์กายของตน ให้มันเห็นเป็นอสุภะอสุภัง ให้เห็นเป็นของปฏิกูล ให้เกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายมันนั่นแหละ แต่กี้มันเห็นว่าเป็นของสวยของงามของดี ดวงจิตนั่นเมื่อมีสติควบคุม มีสัมปชัญญะ ค้นหาเหตุผล ใคร่ครวญอยู่ มันเลยรู้เห็นว่า อัตตภาพร่างกายนี้เป็นของปฏิกูล ของเน่าเปื่อยผุพัง แล้วมันจะเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่าย จิตนั่นแหละเบื่อหน่าย จิตเบื่อหน่าย จิตไม่ยึดมั่นแล้ว เรียกว่าจิตหลุดพ้น ถึงวิมุตติ วิมุตติ คือความหลุดพ้นจากความยึดถือ หลุดพ้นจากอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น พ้นจากภพจากชาติ ตั้งใจทำเอา.

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๒

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

ขันธ์

พากันมาฟังมาก ไม่รู้จะพูดอะไรให้ฟังแล้ว การฟังธรรมก็เปรียบได้แก่การเตรียมเครื่องทัพสัมภาระสำหรับทำการงาน ครั้นเตรียมมาแล้ว เครื่องกลเครื่องไกที่เตรียมมาแล้ว ไม่ทำก็ขึ้นขี้สนิมเปล่า ฉันใดก็ดี การสดับรับฟังโอวาทคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็อย่างเดียวกัน พระพุทธเจ้าเป็นผู้บอกทางให้เท่านั้นแหละ ครั้นเราเชื่อคำสอนของพระองค์แล้ว เป็นผู้ดำเนินตาม เป็นผู้ลงมือดำเนินตาม เราเองกระทำด้วยตนเอง เพราะเหตุนั้น จะว่าโดยย่อ ๆ เท่านั้นแหละ อาตมาไม่มีความพูดหลาย เพราะอยู่ป่าอยู่ดง จะว่าให้ฟังย่อ ๆ พอเป็นหลักดำเนินปฏิบัติของพวกเราทั้งหลาย ศาสนา คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ตามตู้ ตามใบลาน อันนั้นเป็นเครื่องชี้ขอกทางผู้จะดำเนินตามศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือก้อนธรรมอยู่จำเพาะใคร จำเพราะเรา แก่นของธรรมแท้อยู่ที่สติ ให้พากันหัดทำสติให้ดี ให้ลำเหนียก ให้แก่กล้า สติน่ะทำเท่าไรไม่ผิด สติน่ะให้มันมีกำลังสติดีแล้ว จิตมันจึงรวม เพราะสติคุ้มครองจิต เพราะสติก็แม่นจิตนั่นแหละ หากลุ่มลึกกว่า ครั้นใจนึกขึ้นว่าสติ ก็ใจนั่นแหละเป็นผู้นึกขึ้น เรียกว่า "สติ" เพราะสติก็แม่นใจนั้นแหละ พวกเดียวกัน ทำให้มันดีแล้ว ไม่พลาด ทำก็ไม่พลาด พูดก็ไม่พลาด คิดก็ไม่พลาด ย่อมถูก ไม่ผิด พากันทำเอา

ธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์อยู่กับสติอันเดียว พระพุทธเจ้าว่าแล้วในโอวาทปาฏิโมกข์ไม่ใช่เรอะ ยานิกานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ

อคฺคมกฺขายติ ครั้นเทียบในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารจักร ท่องเที่ยวอยู่ในพื้นปฐพี รอยสัตว์ทั้งหลายไปรวมอยู่ในรอยเท้าช้างอันเดียว มีรอยเท้าช้างเป็นใหญ่กว่าเขารวมโม๊ด ราชสีห์ อะไรลงไปรวมโม๊ด ฉันใดก็ดี ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มันอยู่ในสติ เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ กุศลธรรมทั้งหลาย คุณงามความดีทั้งหลาย จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลอยู่กับสติแล้ว บุญกุศล เค้ามูลกุศลทั้งหลาย มาสโมสรรวมอยู่ในสติ สติเป็นใหญ่ เพราะเหตุนั้น ครั้นรฝุ้อย่างนี้แล้วว่า สติเป็นแก่นธรรม แก่นธรรมก็แม่นอันนี้อยู่สำหรับทุกคนทีเดียว ทุกขณะมีอยู่ทุกคน พระพุทธเจ้าตรัสรู้ของจริง ผู้จะรู้เท่าตามจริงทั้งหลายทั้งปวง มีอยู่ทุกรูปทุกนาม แต่อาศัยว่าเราหลง จิตของเราเปรียบแปมาเหมือนเด็กอ่อนอ่อนแออยู่ เพราะเหตุนั้นแหละ สติเปรียบเหมือนพี่เลี้ยง ก็เจ้าของนั่นแหละจิต นั่นแหละ พอมันระลึกขึ้นก็แม่นสติแล้ว สตินั่นอบรมจิต ครั้นอบรมจนมันรู้เท่าตามความเป็นจริงแล้ว มันจึงหายความหลงความสว่าง ความหลงความสว่างนั่นก็หลง เพราะไม่มีสติ ครั้นมีสติคุ้มครอง หัดทำให้มันแน่วแน่ ให้มันแม่นยำ ให้มันสำเหนียกแล้ว มันจะรู้แจ้งทุกสิ่งทุกอย่าง สติเป็นเครื่องตี่ คือตีสนิมของมัน เปรียบดวงจิตเรียกว่าความหลง เรียกว่าอวิชชา จิตนั่นแหละตัวอวิชชา มันหลงเรียกอวิชชา จิตมันหลง ขี้สนิมมันก็อยู่กับอวิชชา มันหลงนั่นแหละ ขี้สนิมโอบมัน ความหลงนั่นแหละ

แต่ก่อนจิตผ่องใส พระพุทธเจ้าจึงว่า ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตญฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อุปกฺกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ จิตเดิมธรรมชาติเลื่อมประภัสสร แต่อาศัยอาคันตุกะกิเลสคือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั้งหลาย เข้ามาสัมผัสแล้วมันหลงไปตาม จึงเป็นเหตุให้จิตนั้นเศร้าหมองขุ่นมัว ไม่รู้เท่าอวิชชาปัจจัยของมัน ความโง่เรียกอวิชชาเหมือนกันกับเหล็ก เหล็กนั้นมันก็ดี ๆ อยู่นั่นแหละ แต่สนิมมันเกิดขึ้นในเหล็กนั่นแหละ แต่เขาตีขัดเกลาจนเป็นดาบคมได้ ใช้การได้ ถ้าไม่ตีมันก็อยู่อย่างนั้น สนิมกินเสียจนใช้การไม่ได้ จิตของเราก็ดี อาศัยสติเป็นผู้ขัดเกลา อาศัยสติเป็นผู้คุ้มครองเชื่อมั่น อันที่จริงอาคันตุกะกิเลสก็ไม่เป็นปัญหา คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสภายนอก ไม่เป็นปัญหา เค้ามูละมูเลของมันก็คือ กาม กามาสวะ อวิชชาสวะ สามอันนี้เป็นอนุสัย เป็นสนิมของมัน เป็นสนิมหุ้มห่อจิตให้มืดมนอนธการ เพราะเหตุนี้แหละ เราหัดสติ ทำสติให้มีกำลัง เมื่อสติมีกำลังแล้ว จิตมันก็จะรู้เท่าตามความเป็นจริง ครั้นในมีสติแล้ว ก็เกิดสัมปชัญญะ ความรู้ตัวพร้อม ก็หมายความว่า ดวงปัญญานั่นแหละ ญาณก็ว่า ปัญญาก็ว่า

สติกับความรู้ถึงพร้อม ธรรม ๒ อย่างนี้เป็นของคู่กัน พอเราระลึกขึ้นแล้ว สัมปชัญญะรู้ว่าถูกหรือผิด รู้พร้อม ๆ จิตรู้พร้อมนี่แหละอบรมดีแล้ว มันจะมีกำลังความสามารถ สามารถทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแทงตลอดได้ทุกสิ่งทุกอย่าง จะทำอะไรก็ดี จิตดีเท่ากัน มันสามารถ อย่างไฟไหม้บ้าน มันมีกำลัง จิตของเราแม้นอบรมดีแล้วมันมีกำลัง มีกำลังที่สุดทีเดียว สามารถจะหอบเอาของหนักนั่นออกจากไฟได้ ดับไฟได้แล้ว ไฟดับแล้วจะหาม ๓-๔ คนยังหามไม่ไหวเลย กำลังจิตเท่านั้นน่ะแหละ เพราะเหตุนั้น เราหัดดีแล้วก็เหาะได้ เหาะได้เหมือนพระโมคคัลลาเจ้า พวกเราสงสัย สงสัยว่าเหาะขึ้นก็คือนั่งอยู่นี่แหละ แต่จิตนั้นไปสวรรค์ ไปนรก ไปนั่น ๆ ละ อันนั้นก็แม่น แต่ว่าไปได้จริง ๆ หอบเอากายไปได้จริง ๆ คิดดูเถอะ นั่นแหละให้พากันอบรมจิต

พวกเราอะไร ๆ ก็ดี สมบูรณ์บริบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว พวกศรัทธาทั้งหลายก็นับว่าเป็นผู้สูง เป็นผู้สูงอยู่แล้ว ศรัทธาก็มีอยู่แล้ว ให้สดับรับฟังแล้วก็มีแต่จะทำเอาเท่านั้นแหละ ให้พากันทำเอา มันจะไหน ธรรมทั้งหลายมันก็อยู่นี่แหละ แก่นมันแท้คือสติ ให้ทำเอา ทำให้มีกำลัง ครั้นสติดีแล้ว มันรักษาจิตของมันไม่ให้ส่ายออกไปตามอารมณ์ สติขนาบเข้ามา ๆ สติแก่กล้ามันเป็นอย่างนั้นแหละ ครั้นสงบลงแล้ว เดี๋ยวนี้มันไม่มีปัญญา ไม่มีปัญญามันก็ส่ายไป พอมันไปหลาย ๆ ครั้ง มันเป็นอาการของมัน มันไปตามแง่ของมันคือเวทนา มันเป็นเพียงแสงของจิต สัญญามันก็เป็นแสงของจิต สังขารความปรุงมันก็เป็นแสงของจิต วิญญาณที่รู้ทวารทั้ง ๖ ก็เป็นแสงของจิตออกไปทั้งนั้น ผู้รู้แท้ ๆ ถ้าจะสมมติว่าตนก็แม่นจิต เจ้าสตินั่นแหละสมมติว่าตน นอกจากนั้นเป็นอาการทั้งนั้น

รูปอันนี้ก็เป็นแต่เพียงธาตุประชุมกัน ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกันเท่านั้น ดังนั้นเมื่อจิตสงบลงไปเวทนาก็ดับแล้ว พอมันสงบลงไป คนไม่มี อะไรล่ะมันจะมาเจ็บ มาทุกข์ อะไรล่ะมันจะมาจำ คนไม่มีมันสว่าง ๆ ขึ้น เมื่อจิตสงบลงละมันสว่างโร่ขึ้น ว่าง ๆ ความจำหมายก็ไม่มี ความปรุงก็ไม่มี วิญญาณที่รู้ไปทางทวารทั้ง ๖ มันก็ไม่มี มันดับเอง เพราะว่าของไม่มีหมดแล้ว

ของเหล่านี้เป็นของหนัก ครั้นใครยึดถือไว้เป็นของหนัก ไปถือขันธ์ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ อันนี้ก็ไปยึดไว้ ไปยึดก็ได้ชื่อว่าถือหาบอันหนัก พระพุทธเจ้าท่านว่า ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ ผู้วางภาระ คือวางไม่ยึดถือว่าขันธ์ ๕ อันนี้เป็นตัวเป็นตนแล้ว ไม่ยึดไม่ถือแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นผู้วางภาระ ไม่ยึดไม่ถือแล้ว

ต้องมีความสุข จะนั่ง จะยืน เดิน ก็มีความสุข นิกฺขิปิตฺวา ครุ ?ภารํ เมื่อไม่ถือเอาขันธ์ ๕ นี้เป็นภาระแล้ว เพราะรู้เท่าตามความเป็นจริงของมันแล้ว ไม่ยึดถือเอา อญฺญํ ภารํ อนาทิย สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห คือได้ชื่อว่าเป็นผู้ตัดตัณหาขึ้นได้ทั้งราก นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโตติ ฯ เป็นผู้เที่ยงแล้ว เที่ยงว่าจะได้เข้าสู่ความสุขตามเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้เที่ยงแล้ว

เมื่อจิตมันรวมแล้ว มันจะรู้ตามความเป็นจริง มันจะว่าง วางนั่นแหละ พอจิตรวมแล้วมันก็ว่าง ค้นหาตัวไม่มี พอมันสงบแล้ว ปัญญามันเกิดขึ้นของมันเอง ครั้นมันสงบลงถึงฐานถึงที่ มันถึงอัปปนาแล้ว มันเกิดขึ้นเองนะ พอนึกเท่านั้น มันปรุงฟุ้งขึ้น มันปรุงแล้ว มันไม่ไปยึดแสงสว่าง สว่างหมดทั้งโลกนี้ก็ตาม มันไม่ไปยึด มันสาวเข้าหาคน ไหนคน คนอยู่ที่ไหน มันมาอวดว่าตนว่าตัว ไล่เข้าไป ถ้ามันรวมลงอย่างนั้น มันอาศัยสติควบคุมให้มันอยู่ อย่าให้มันไป จิตรวมลงอย่างนี้ แจ่มใสทีเดียว ไม่ใช่มันง่วงนอน มันไม่ใช่วิสัยของสมาธิ อันนั้นละ มันแจ่มใสอย่างนั้น เรียกว่าสัมมาสมาธิ เป็นสมาธิอันถูกต้อง แล้วก็แม่นมันนั่นแหละ แม่นจิตนั่นแหละ เป็นตัวศีลละ จิตนั่นแหละเป็นตัวสมาธิ จิตนั่นแหละเป็นตัวปัญญา อันเดียวนั่นแหละ มันจะถึง อธิจิต อธิศีล อธิปัญญาได้ ก็อาศัยสติควบคุม

พวกศรัทธาได้ยินได้ฟังแล้วก็ให้พากันตั้งใจทำ มันไม่อยู่ที่อื่นหนา ไม่ได้ไปหาเอาที่อื่นหนา อยู่จำเพาะใคร จำเพาะเรานี่หนา ไม่ได้ไปคว้าเอาที่ไหนดอก ธรรมน่ะ ยกขึ้นก็ปะไปโลด เห็นไปโลด นึกขึ้นก็เห็นไปโลด แล้วก็คุมสติเอา มันจะรู้เอง ปัจจัตตังน่ะ สันทิฏฐิโก จะเห็นเองนั่น อกาลิโก ไม่อ้างกาลอ้างเวลา จิตของเราจะหายจากราคะแล้ว ก็รู้จำเพาะตน จิตเรายังมีราคะก็จะรู้ จิตมีโทสะก็จะรู้ หายจากโทสะก็จะรู้ จิตมีโมหะ ความหลงงมงายก็จะรู้ จิตหายโมหะก็จะรู้ จิตหดหู่ก็จะรู้ จิตฟุ้งซ่านก็จะรู้ รู้แล้วก็จะได้จัดการแก้ไข รู้ก็ดี จะได้เพิ่มศรัทธา รีบเร่งความเพียรเข้าอีก เอาละ พากันทำเอา ไม่อ้างที่อ้างฐานดอก อยู่ที่ไหนก็ได้ เวลามันสงบ มันก็จะมีอยู่นั่นแหละ.

....

สติ

พระธรรมเทศนาของ พระอาจารย์ขาว อนาลโย

วัดถ้ำกลองเพล อุดรธานี

เมษายน ๒๕๑๑ (นพ.อวย เกตุสิงห์ ถอดจากเทปบันทึกเสียง)

การฟังธรรมก็เหมือนกับการประกอบทัพสัมภาระคือเตรียมเครื่องสัมภาระทั้งหลายเพื่อจะลงมือทำการทำงาน ครั้นเตรียมมาแล้วเครื่องกลเครื่องไกอะไรก็ดีถ้าไม่ทำก็ขึ้นขี้สนิมเปล่า ๆ ฉันใดก็ดี การสดับตรับฟังโอวาทคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เช่นกันพระพุทธเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทางให้เท่านั้นแหละ พวกเราครั้นเชื่อต่อคำสอนของพระองค์แล้ว เป็นผู้ลงมือดำเนินการ เราเองจะทำด้วยตนเอง เพราะเหตุนั้นจะว่าโดยย่อ ๆ เท่านั้น อาตมาไม่มีคำพูดหลาย เพราะอยู่ป่าอยู่ดง จะว่าให้ฟังย่อ ๆ พอเป็นหลักดำเนินปฏิบัติของพวกเราทั้งหลาย

ศาสนาคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่อยู่ในตู้ตั้งอยู่ในที่ต่าง ๆ หรือบนใบลานนั้นน่ะก็ดี อันนั้นเป็นเครื่องบอกทางที่จะดำเนินตาม ต้นธรรมแท้ ๆของพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่จำเพาะใคร จำเพาะเรา แก่นของธรรมแท้ ๆ อยู่ที่สติ ให้พากันหัดทำสติให้ดี ให้สำเหนียก ให้แก่กล้าสติทำเท่าไรไม่ผิด สตินี่ ทำให้มันมีกำลังดีแล้ว จิตมันจึงจะล่วง เพราะสติคุ้มครองจิต

ตัวสติก็คือจิตนั่นแหละ แต่ว่าลุ่มลึกกว่า ครั้นใจนึกขึ้นจึงเป็นตัวสติ ก็ใจนั่นแหละเป็นผู้นึกขึ้น เรียกว่าตัวสติ ถ้ารู้นึกขึ้นนั้นแหละสติตัวสติก็เป็นใจ อันเดียวกันนั่นแหละ เพราะเหตุนั้นพวกเราควรอบรมสติครั้นทำสติให้มีแก่กล้า ทำให้มันดีแล้ว ไม่มีพลาด ทำก็ไม่พลาด พูดก็ไม่พลาดคิดก็ไม่พลาด ย่อมถูกไม่ผิด เพราะการทำเอาเอง

ธรรมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์อยู่กับสติอันเดียว พระพุทธเจ้าว่าแล้วในพระโอวาทปาฏิโมกข์ไม่ใช่หรือ บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่ท่องเที่ยวอยู่บนพื้นปถพี รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายไปลงอยู่ในรอยเท้าช้างอันเดียว มีรอยเท้าช้างเป็นใหญ่กว่าเขาเสียหมด ฉันใดก็ดี ธรรมะคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นอยู่ที่สติ

กุศลและธรรมทั้งหลาย คุณงามความดีทั้งหลาย จะเกิดขึ้นเพราะบุคคลอยู่กับสติอย่างเดียว บุญกุศล เค้ามูลกุศลทั้งหลายมาสโมสรมารวมอยู่ในสติ สติเป็นใหญ่ เพราะเหตุนั้นพึงรู้อย่างนี้ว่าสติเป็นแก่นธรรม แก่นธรรมมีอยู่สำหรับทุกคน พุทโธมีอยู่ทุกคนทีเดียว พุทธะผู้ตรัสรู้ของจริงนั้น ผู้จะรู้เท่าความจริงทั้งหลายมีอยู่ทุกรูปทุกนามแต่ว่าเรามันหลง จิตของเราเปรียบอุปมาเด็กอ่อนแอทีเดียว เพราะเหตุนั้นแหละ สติเปรียบเหมือนพี่เลี้ยงก็เจ้าของของจิตนั่นแหละ เมื่อมันนึกขึ้นก็แม่น (= คือ) สตินี่แหละ

สตินั่นอบรมจิต ครั้นอบรมจนจิตรู้เท่าตามความเป็นจริงแล้ว มันจึงหายความหลงพบความสว่าง ความหลงนั้นก็คือไม่มีสติ ครั้นมีสติคุ้มครอง หัดไปจนมันแน่วแน่แล้ว ให้มันแม่นยำให้มันสำเหนียกแล้ว มันก็จะรู้แจ้งทุกสิ่งทุกอย่าง

สติเป็นเครื่องตี คือตีสนิมของจิต ดวงจิตมีความหลงเรียกว่าอวิชชา จิตนั่นแหละมันหลง ความหลงคืออวิชชา ขี้สนิมมันก็อยู่กับอวิชชา คือที่มันหลงนั้นขี้สนิมโอบมัน แต่ก่อนจิตผ่องใส พระพุทธเจ้าจึงว่า จิตเดิมธรรมชาติเลื่อมประภัสสร แต่อาศัยอาคันตุกะกิเลส คือ รูป เสียงกลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั้งหลายเข้ามาสัมผัสแล้ว มันจึงหลงไปตาม จึงเป็นเหตุให้จิตนั้นเศร้าหมองขุ่นมัวจึงไม่รู้เท่าตามความเป็นจริงไป

ปัจจัยของอวิชชาความโง่เหมือนกันกับเหล็ก เหล็กนั้นมันก็ดี ๆ อยู่นั่นแหละแต่สนิมก็เกิดขึ้นในเหล็กนั่นเอง เมื่อเขาตีสนิมออกแล้วจึงเป็นดาบคม ขัดเกลาแล้วจึงเป็นดาบคมใช้การได้ เมื่อไม่ตีมันก็อยู่อย่างนั้น จนขี้สนิมกินมากก็ใช้การไม่ได้ จิตของเราก็ดี อาศัยสติเป็นผู้ขัดผู้เกลา อาศัยสติเป็นผู้คุ้มครอง เชื่อสติเชื่อมั่น

อันที่จริงอาคันตุกะกิเลสก็ไม่เป็นปัญหาที่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสภายนอกไม่เป็นปัญหา ข้อมูลรากเง่าของมันก็คือ กามาสวะ ภวาสวะ วิภวาสวะ อันนี้เป็นอนุสัยเป็นสนิมของมันเป็นสนิมหุ้มห่อจิตให้มืดมนอนธการ เช่นนี้แหละ เมื่อเราหัดสติทำสติให้ดีแล้ว สู้มีกำลังแล้ว จิตมันก็จะรู้เท่าต่อความเป็นจริง ครั้นมีสติแล้ว สัมปชัญญะ ความรู้ตัวพร้อมก็เจริญ สัมปชัญญะก็ดวงปัญญานั่นแหละญาณ

ก็ว่า ปัญญาก็ว่า ความรู้ตัวพร้อมกับสติทั้งสองอย่างนี้เป็นคู่กัน พอสติระลึกขึ้นแล้ว สัมปชัญญะก็รู้ว่าผิดหรือถูก รู้พร้อม ถูกก็รู้พร้อม ผิดก็รู้พร้อม

เมื่อเราอบรมสติดีแล้ว มันจะมีกำลังความสามารถ สามารถทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถจะแทงตลอดได้ทุกสิ่งทุกอย่างแม้ว่าจะทำอันใดก็ดี คิดดูเถอะน่ะ เวลาไฟไหม้บ้านเขายังเกิดกำลัง สามารถหอบเอาของหนัก ๆ ออกจากไฟได้ หมดไฟไหม้แล้ว ไฟดับแล้ว สามสี่คนไปหามของนั้นก็ไม่ไหว จิตก็ปานนั้นแหละมีกำลังมาก เพราะเหตุนั้น เมื่อเราหัดดีแล้วเหาะได้เหมือนพระโมคคัลลาน์มุนีก็มี แล้วพวกเราสงสัยว่า เหาะก็คือท่านนั่งอยู่นี่แหละแล้วจิตท่านไปสวรรค์ไปนรกไปนั่น ๆ ตัวท่านนั่งอยู่ที่นี่ อันนั้นก็แม่น แต่ว่าไปได้จริง ๆ เหาะเอากายไปด้วย คิดดูเถอะ จะมัวกลัวอะไรกับตาย ให้พากันอบรมจิต

พวกเรานี้อะไร ๆ ก็ดีแล้ว สมบูรณ์บริบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว พวกศรัทธาทั้งหลายก็นับว่าเป็นผู้สูงอยู่แล้ว ศรัทธาก็มีอยู่แล้ว ได้สดับตรับฟังแล้วก็มีอยู่แต่จะทำเอาเท่านั้น ให้พากันทำเอา มันจะไปไหนเสีย ธรรมทั้งหลายมันก็อยู่นี่แหละ แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์นั้น เหล่านั้นเป็นเปลือกเป็นนอกแก่นมันก็คือสติ ให้ทำเอา สตินั่นแหละ ทำให้มีกำลัง เมื่อสติมีแล้วมันก็รักษาจิตของมัน มันไม่ให้ไปออกซ้ายออกขวา สติคอยขนาบเข้ามา ๆ สติแก่กล้า จิตย่อมทนไม่ได้ เมื่อทนไม่ได้มันก็สงบลง ครั้นสงบลงแล้วมันก็รู้ เดี๋ยวนี้มันไม่มีปัญญา มันก็ส่ายไปมา เพราะมันไปหลายทาง จึงไปหลายทางเพราะเป็นอาการของมัน มันไปตามแง่ของมัน คือเวทนามันเป็นแสงของจิต สัญญาก็เป็นแสงของจิต ความปรุง (= สังขาร) นั้นก็เป็นแสงของจิต วิญญาณ เครื่องรู้ทวารทั้งหกก็เป็นแสงของจิตออกไปทั้งนั้น ผู้รู้แท้ ๆ ถ้าจะสมมุติว่าตนก็แม่น เจ้าจิตนั่นแหละแม่นเจ้าสตินั่นเหละที่สมมุติว่าตน นอกจากนั้นเป็นอาการทั้งนั้น

รูป (กาย) อันนี้ก็เป็นแต่เพียงธาตุประชุมกัน ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟประชุมกันเท่านั้น เพราะฉะนั้นเมื่อจิตสงบลงไป เวทนาก็ดับแล้ว พอมันสงบลงไปแล้ว คนก็ไม่มี อะไรเล่ามันจะมาเจ็บมาทุกข์ อะไรเล่ามันจะมาจำ คนไม่มี มันก็สว่าง ๆ ขึ้น เมื่อจิตสงบลงมันก็สว่างโร่ขึ้นมา ว่าง ๆว่าง ๆ จิตสงบลงก็ว่าง ความจำหมายก็ไม่มี ความปรุงแต่งขึ้นอีกก็ไม่มี ที่จะรู้วิญญาณ รู้ไปตามทวารทั้งหกก็ไม่มี มันดับไปสิ้น เท่ากับว่าของไม่มีอยู่นี้ แล้วของที่มีอยู่นี้เป็นของหนัก ครั้นใครยึดใครถือไว้ก็หนัก

ไปถือขันธ์ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ใครยึดไว้ผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าเป็น ผู้ถือหาบอันหนัก พระพุทธเจ้าจึงว่า ขันธ์ห้าเป็นภาระอันหนักเน้อ

ขันธ์ห้าก็รวมทั้งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณใครถืออันนี้ ใครถือไปเป็นทุกข์ เมื่อผู้ว่างภาระ คือวางไม่ยึดถือว่าขันธ์ห้านี้เป็นตัวเป็นตนแล้ว ไม่ยึดถือแล้วได้ชื่อว่าเป็นผู้วางภาระ ก็มีความสุข จะนั่ง ยืน เดิน ก็มีความสุข ไม่ถือเอาภาระคือถือเอาขันธ์ห้านี้ เพราะรู้ตามความเป็นจริงของมันแล้ว ไม่ถือเอา ไม่ยึดเอา ได้ชื่อว่าเป็นผู้ขุดตัณหาขึ้นได้ทั้งราก เป็นผู้เที่ยงแล้ว เที่ยงว่าจะเข้าสู่ความสุขตามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้เที่ยงแล้ว เมื่อจิตมันรวมแล้ว มันก็จะรู้ตามความเป็นจริง มันจะวางขันธ์นี้ เมื่อมันรวมนั่นแหละ ถ้าจิตรวมแล้วมันก็วาง วางแล้วก็มีแต่ว่าง ๆ แล้วค้นหาตัวก็ไม่มี เมื่อค้นหาตัวไม่มีแล้วก็อันนั้นแหละ

พอจิตสงบลงแล้ว ปัญญาก็เกิดขึ้นของมันเอง ครั้นจิตสงบถึงฐานถึงที่ ถึงอัปปนาแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นเองนะแหละ ถึงตอนนั้น แม้จิตมันฟุ้งขึ้น ฟุ้งแล้วมันก็ไป มันไม่ยึดอันใด แม้แสงสว่างอันสว่างหมดทั้งโลกก็ตาม มันไม่ไปยึด มันสาวเข้าหาคนไหน คนอยู่ที่ไหนมันจึงมาอวดว่าถือตนถือตัว อยู่ไหนเล่า สาวเข้าไป ๆ อันนั้นหรือคน อันนี้หรือคน หาไม่มี ถ้าจิตรวมลงอยางนั้น ก็ได้อาศัยสติควบคุมให้มันอยู่ ไม่ให้มันไป จิตรวมลงอย่างนั้น แจ่มใสทีเดียว ไม่ใช่นั่งง่วงนอน ง่วงนอนไม่ใช่นิสัยของสติ สตินั้นแจ่มใส แจ่มใสอย่างนี้แหละเรียกว่า สัมมาสติ เป็นสมาธิอันถูกต้อง อันนั้นแล้ว สติก็แม่น (= คือ) จิตนั่นแหละเป็นตัวแจ่ม จิตนั่นแหละเป็นตัวสมาธิ จิตนั่นแหละเป็นตัวปัญญา อันเดียวนั่นแหละ มันจะถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาได้ ต้องอาศัยสติควบคุมนั่นแหละ

ผู้ศรัทธาได้ยินได้ฟังแล้ว ให้พากันตั้งใจทำ มันไม่อยู่ที่อื่นหนา ไม่ต้องไปหาเอามาจากที่อื่นหนา อยู่จำเพาะใคร จำเพาะเรานี่นะ ไม่ต้องไปคว้าเอาที่ไหนดอก ทำเอานั่นแหละ นึกขึ้นก็พอ ปะกันโลด (= โดยเร็ว) เห็นกันโลด นึกขึ้นก็เห็นกันโลด แล้วก็คุมสติเข้าเอง มันจะรู้เอง ปัจจัตตัง หรือ สันทิฏฐิโก จะเห็นเอง อกาลิโก ไม่อ้างกาลเวลา จิตเราหายจากราคะแล้ว จะรู้จำเพาะตนน่ะแหละ จิตเรายังมีราคะ ก็จะรู้ จิตมีโทสะก็จะรู้ จิตหายโทสะก็จะรู้ จิตมีโมหะ ความหลงงมงาย ก็จะรู้ จิตหายโมหะก็จะรู้ จิตซบเซาก็จะรู้ จิตฟุ้งซ่านก็จะรู้ รู้ได้แล้วก็จะได้ปลดเปลื้องแก้ไข ผู้ว่างจิตเบาบางแล้วก็จะเพิ่ม

ความยินดีเพิ่มความศรัทธาขึ้น รีบเร่งความเพียรเข้าอีก เอาเท่านั้นแหละ พากันทำเอา ไม่อ้างที่อ้างฐานดอก อยู่ที่ไหนก็ทำได้ เวลาจิตมันสงบสติมันก็มีอยู่นั่นแหละ.

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๓

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

ศีล

(เทศน์โปรด น.พ.อวย เกตุสิงห์ และคณะ พ.ศ.๒๕๐๙)

เรื่องจิตนี่ พวกฝรั่งเขาทำกันจริง ๆ จังๆ เขาสนใจอยู่ปานนั้น มันจึงเป็นเรื่องใหญ่ มาเอาทางภาวนายากจริง พวกนี้เขาทำกันหลายคน สนใจแท้ ๆ เรื่องทำบุญ รักษาศีล ให้ทาน ก็เข้าใจหมดแล้ว เรื่องภาวนามันสำคัญ อบรมบ่มอินทรีย์ อบรมกายนี่แหละ อบรมใจของตนนี่แหละ มันยากอยู่ ครั้นอบรมได้แล้ว ไม่มีความเดือดร้อย ใจเยือกเย็น ใจสบาย ไม่มีความหวั่นไหว อวิชชาคือใจ ใจดวงเดียวนั่นเรียกว่าอวิชชา คือมันไม่รู้ต่อสิ่งทั้งปวง ไม่รู้ในกองสังขาร แล้วหลงยึด ชอบเข้าก็หลงยึด ไม่ชอบก็ยึดเข้ามาเผาตน มันไม่รู้มันจึงหวั่นไหว พวกเราพากันฝึกหัดใจของตนให้ดี พระพุทธเจ้าว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจถึงพร้อม มีใจเป็นใหญ่ มีใจประเสริฐสุด ครั้นทรมานใจดีแล้ว ฝึกฝนดีแล้ว อบรมดีแล้ว มีใจประเสริฐสุด ถ้าไม่ทรมาน ไม่ฝึกฝนอบรม อันนี้มันก็ทำพิษ เผาอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน มันเป็นเพราะใจนี่แหละ ใจไม่ดี ใจไม่รู้เท่า ใจโง่ มนสาเจ ปทุฏฺเฐน ใจอันมีโทษประทุษร้ายมันอยู่แล้ว เพราะราคะ โทสะ โมหะ ประทุษร้ายอยู่ ไปอยู่ที่ไหนก็ไม่มีความสุขสบาย มีแต่ความเดือดร้อนเผาผลาญ ท่านเปรียบไว้เหมือนโคที่เข็นภาระอันหนักไปอยู่ ใจไม่ดีแล้ว ผู้ไม่ฝึกฝนอบรมใจ

ของตนแล้ว ทำไปตามความพอใจความชอบใจใจเศร้าหมองไม่มีความสุข ยืน เดิน นั่ง นอน ก็ไม่มีความสุข ใจที่อบรมดีแล้ว ฝึกฝนทรมานดีแล้ว ไปอยู่ที่ไหนก็มีความสุข พูดอยู่ก็เป็นสุข ยืน เดิน นั่ง นอน ทำอะไรอยู่ ก็เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน มนสาเจ ปสนฺเนน บุคคลผู้ฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้ดีแล้ว จิตผ่องใสแล้ว แม้จะพูดอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ไปที่ไหนก็ตาม ความสุขย่อมติดตามไปอยู่ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน พวกเราทำความฝึกฝนจิตใจของตน ให้เอาสติประจำใจ จะพูดก็ให้มีสติ จะทำก็ให้มีสติ จิคิดก็ให้มีสติควบคุมใจของตน อย่าไปปล่อยสติ ครั้นไม่ปล่อยสติแล้ว นั่นแหละได้ชื่อว่า เป็นผู้นั่งอยู่ใกล้ความสุข ใกล้ทางที่สุด ทางที่เราจะเดินไปหน้าละ ใกล้เข้า ๆ พวกเราเหมือนกันกับเดินทางไกล ไม่รู้ว่าจะเดินมาจากไหน นับวัน นับคืน นับปี นับเดือนไม่ถ้วน การเดินทางเพื่อจะไปสู่จุดหมายปลายทาง คือที่สุด เหมือนว่าเราจะไปกรุงเทพฯ นั่นแหละ เป็นที่สนุกสุขสบาย เข้าใจว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองพระนคร เป็นเมืองสวรรค์ อยากไป พวกเราอยากไปสู่จุดหมายปลายทาง คือพระนิพพานนั่นแหละ ว่าเป็นจุดอันเลิศ ว่าเป็นที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ มีแต่ความสุข ที่พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายท่านไปแล้ว จุดอันนั้นแหละ

เราเกิดมานี่ เทียวไปเทียวมาอยู่นี่น่ะ ไม่ต้องการอะไรทั้งหมด ทั้งนั้นแหละ ไม่ต้องการความทุกข์ ไม่ต้องการวันตาย ต้องการหาความสุข แต่หาไม่พบ เพราะศรัทธาของเราไม่เพียงพอ เชื่อไปตามกามกิเลส ประพฤติไปทางอื่น ไปทางโลกเสีย ทางธรรมของพระพุทธเจ้าไม่เอาใจใส่ ไม่มีความสนใจ ไม่พอใจ ที่จริงถึงเราไม่อยากไปก็ตาม พระนิพพานน่ะ แต่ก็ควรปฏิบัติไว้ อบรมไว้ บางทีไปชาติหน้าชาติใหม่ เราเกิดความเบื่อหน่ายอย่างใดอย่างหนึ่ง เราจะกลับมาปฏิบัติมันจะได้บรรลุคุณวิเศษโดยเร็ว ไม่เฉื่อยช้าไป พวกเราได้คบหากับนักปราชญ์อาจารย์บ่อย ๆ สนใจบ่อย ๆ ทำไป ๆ ก็จะเป็นไปวันหนึ่งนั่นแหละ จะได้รับผลอยู่นั่นแหละ ทำแล้วจะเปล่าประโยชน์? ไม่เปล่าดอก ทุกสิ่งทุกอย่าง เหมือนพวกคุณหมอทั้งหลาย ได้ศึกษาวิชาศิลปศาสตร์มาแล้ว ก็ได้มาแล้ว รู้อย่างนั้น รู้อย่างนี้ ทำอย่างนั้น อย่างนี้ แล้วก็ได้ผล เมื่อทำลงก็ได้รับผล มีผลตอบแทนอยู่อย่างนั้นแหละ ผลคือลาภยศ เพราะเรามีวิชาศิลปศาสตร์ เพราะเราทำคุณความดี ทางที่ไปสู่ความสงบสุขนี่ พระพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว ถ้าเรามีความสนใจ พอใจ ตั้งใจทำ ก็คงได้รับผลตอบแทนเหมือนกัน ไม่ตอบแทนกันไม่มีดอก ทุกสิ่งทุกอย่างน่ะ ความดีก็ดี ความชั่วก็ดี ตอบแทนครือกัน ถ้าทำชั่วลงไปแล้วก็ได้รับความเดือดร้อนขึ้นกับตัว กับบ่อนนั่นแหละ คนทั้งหลายเขาสงสัยว่า บาปไม่มี บุญไม่มี มันไม่พิจารณาให้เห็นว่า ทำแล้วก็ได้รับเหมือนกันในเรื่องนั้น ๆ แหละ พอทำเข้าแล้วก็เดือดร้อนหละ วิ่งเข้าป่าเข้าดงไปอยู่ตามถ้ำตามเหว ไม่มีที่ไหนมันจะพ้นดอก ความชั่วนี่ พวกเราเป็นผู้ทำความดีความชอบ อาชีพของเราเป็นไปเพื่อเป็นศีลเป็นธรรม ไม่เบียดเบียนใคร แล้วเราก็ได้รับความพอใจ ความชอบใจ ดีใจ

เห็นกันอยู่อย่างนั้นแล้ว ที่จะว่าไม่เป็นบุญเป็นบาปยังไง มันเป็นอยู่อย่างนั้นนี่ เป็นกับที่นั่นแหละ ผู้ให้ทานก็ได้รับความดีใจกันที่นั่นแหละ ผู้มีศีลก็ได้ความดีใจ ศีลห้า ศีลแปด ศีลสิบ ศีลพระปาฏิโมกข์ของพวกพระ ฆราวาส ศีลห้า ศีลแปด เราก็ศึกษาให้มันดี ศึกษาให้เข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วไม่ยาก เรื่องงดเว้นทุกสิ่งทุกอย่างน่ะ พวกเราก็รู้แล้ว เรื่องจะไม่ต้องสมาทานเอากับพระภิกษุสามเณรก็ตาม รู้แล้วเจตนางดเว้นเอา เรียกว่าวิรัติ เจตนา งดเว้นเอา เข้าใจแล้ว ไม่ต้องสมาทานก็ได้ เอาเจตนานี่แหละเราจะไม่ทำ สมมติว่า ศีลห้า บาปห้าอย่าง กรรมห้า ย่างนี้เราจะไม่ทำต่อไปเด็ดขาด นี่ก็เป็นอุปนิสัยปัจจัยอยู่ พวกเราสมบูรณ์บริบูรณ์แล้ว ควรรักษามันให้ดี เรื่องกรรมห้าอย่างนั้นแหละ ครั้นเว้นวิรัติให้มันขาดลงไปแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นผู้หมดกรรมหมดเวรหมดภัย ให้มันขาดห้า อย่างเบื้องต้นนี่แหละพระพุทธเจ้าว่ามันไม่ใช่ศีลนะ บาปนะ เวรนะ ครั้นเว้นห้าอย่างนี้ เป็นสุจริตธรรม ผู้หญิงผู้ชายก็ตามผู้น้อยผู้หนุ่มก็ตาม ผู้แก่ผู้เฒ่าก็ตาม เป็นสมบัติของมนุษย์ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโตโหติ ให้มีเจตนางดเว้น อทินนาทานา ปฏิวิรโตโหติ เจตนาวิรัติงดเว้น มีสติประจำใจ กาเมสุมิจฉาจารา ปฏิวิรโตโหติ ให้เจตนางดเว้น มุสาวาทา ปฏิวิรโตโหติ ความไม่จริงจะไม่พูด พูดมีสัจมีศีล คำที่ไม่จริงจะไม่พูดต่อไป มีจึงพูด ไม่มีไม่พูด สุราเมรย มชฺฌปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโตโหติ นี่แหละห้าอย่างนี่แหละ งดเว้นห้าอย่างนี่ ได้ชื่อว่าเป็นผู้หมดกรรมหมดเวร นี่เป็นเค้าเป็นมูลของศีลทั้งหลาย มันจะตั้งอยู่ได้ ศีลแปดนั้น ครั้นเรารักษาไม่ได้ ก็ไม่เป็นโทษเป็นภัยอะไรดอก เป็นแต่เศร้าหมอง สามข้อเบื้องปลายนั่นแหละเป็นศีลสูงขึ้นไป รักษาไม่ได้มันก็พาเศร้าหมองเท่านั้น ศีลห้าข้อเบื้องต้นนั่นแหละสำคัญ เว้นให้มันเด็ดขาดเรื่อยไป ท่านจึงเปรียบไว้เหมือนต้นไม้ ครั้นไปตัดกิ่งก้านสาขาออกแล้วไม่ตาย มันต้องเป็นขึ้นอีกแตกกิ่งก้านสาขาขึ้นอีก แต่ถ้าตัดรากแก้วมันหมดแล้ว มันตาย ไม่มีอะไรจะงอกขึ้นอีกต่อไป เค้ามูลมันคือศีลห้า อาตมาจะพูดให้ฟัง พูดซื่อ ๆ นี่แหละ ศีลนี่มีตัวเดียวเท่านั้น มีใจดวงเดียวเท่านั้น ไม่มีอื่นอีก หมู่นั้นมันเป็นอาการมัน ถ้าเราไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่มารยาสาไถยกับใคร นอกจากเมียของตนซึ่งอยู่ในปกครองของตน พูดแต่ความจริง ไม่ดื่มสุรายาเมา นี่แหละ ๕ อย่างนี่มีแต่บาปทั้งนั้นพระพุทธเจ้าจึงว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม เจตนาเป็นตัวศีล เจตนาก็ใจเท่านั้นแหละ เจตนางดเว้น ใจมีอันเดียวเท่านั้นแหละ และให้มีสติควบคุม ระวังจิตมันคิดจะทำอะไรก็ดี จะพูดอะไรไม่เป็นศีลเป็นธรรม ก็มีสติยับยั้ง รู้สึกตน สติคือความระลึก สัมปชัญญะ ความระลึกว่าผิดหรือถูก มันต้องตัดสิน สัมปชัญญะเป็นผู้ตัดสิน พวกเราให้หัดทำสติให้แม่นยำ ให้สำเหนียกแล้ว จะทำอะไรก็ถูกต้องพูดถูกต้อง คิดถูกต้อง มันก็เป็นศีลแล้ว เพียง ศีลห้ามันก็ดีอยู่ ศีลแปดเป็นบางครั้งเป็นคราวก็ได้อยู่ครั้นรักษาให้ดี เป็นบริสุทธิ์แล้ว ได้อยู่ ราชาก็ได้อยู่ จักรพรรดิ์ก็ได้อยู่ มหาเศรษฐีก็ได้อยู่ ไม่ต้องสงสัยพระพุทธเจ้าพูดความจริง ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้องอาจ กล้าหาญต่อหน้าประชุมชน ผู้มีศีลย่อมมีความสุขท่านบอกไว้นะ เมื่อรับศีลด้วยปากแล้วท่านว่า สีเลน สุคตึยนฺติ กุลบุตรผู้รักษาศีล ถึงพร้อมด้วยศีลบริบูรณ์แล้ว ย่อมมีความสุข แม้จะเข้าไปคบหาสมาคมกับบริษัทใด ๆ ก็ตาม บริษัทกษัตริย์ก็ตาม

บริษัทคหบดีก็ตาม บริษัทสมณพราหมณ์ก็ตาม เป็นผู้องอาจกล้าหาญ ไม่มีความครั่นคร้ามต่อผู้คน เพราะคิดว่าเราบริสุทธิ์ดีแล้ว ถึงไม่มีความรู้ก็ตาม ไม่คิดกลัวว่าคนอื่นเขาจะมาโทษเราว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิยังงั้นยังงี้ ไม่คิดอย่างนั้น ไม่กลัว แล้วก็เป็นที่รักของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นที่รักแก่สัตว์ทั้งหลายด้วยกัน คนผู้มีศีลแล้วย่อมใจเย็น จิตมันหยั่งเข้าไปถึงกัน สัตว์เดรัจฉานก็ตาม สัตว์ใด ๆ ก็ตาม ได้เห็นแล้ว มันหยั่งเข้าไปถึงกันเหมือนกันยังกับไฟฟ้า ไปถึงจิตถึงใจกันแล้ว แล้วจิตของเรามันเย็นแล้ว มันก็ไม่กลัว ถ้ามันเห็นพวกคฤหัสถ์พวกที่เขาจะฆ่ามันแล้ว มันไม่รอ มันวิ่งเข้าป่าเข้าดงไปเลย นี่แหละ ไปอยู่ที่ไหนก็มีความสุข ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่าชรา ศีลนำความสุขมาให้ตลอดชีวิต ศีลนำความสุขไปให้ตลอดและมีสุคติเป็นที่ไป สีเลน โภคสมฺปทา ผู้จักมั่งคั่งบริบูรณ์สมบูรณ์ ไม่อด ไม่อยาก ไม่ยากไม่จน ก็เพราะเป็นผู้รักษาศีลให้สมบูรณ์บริบูรณ์นี้แล เป็นแท้ เป็นกรรมดีแท้ เป็นกรรมร้ายแท้ ให้คิดดู ถ้าบุญไม่มีแล้ว บาปไม่มีแล้ว มันเป็นเพราะกรรมดีกรรมชั่ว พระพุทธเจ้าว่าคนเกิดมา สัตว์เกิดมาในโลกนี้คงเพียงกัน ไม่มีสูงมีต่ำ มีดำ มีขาว ถ้าขาวก็ขาวอย่างเดียวกัน จะมั่งคั่งก็มั่งคั่งอย่างเดียวกัน จะจนก็จนอย่างเดียวกัน โง่ก็โง่อย่างเดียวกัน แต่ความจริงนี้ มันมีสูงมีต่ำกว่ากัน มีต่ำลง มีสูงที่สุด เห็นเป็นพยานอยู่นี่แล้ว จะโง่ ผู้โง่ก็โง่ลืมตาย ผู้ฉลาดเหมือนพวกคุณหมอนี่ก็ฉลาด จนก็จนลืมตาย ทำไมเกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนกัน แต่ทำไมไม่เหมือนกันล่ะ ไม่เหมือนกันเพราะความประพฤตินั่นหรอก ถ้าประพฤติดี มีการรักษาศีลให้ทาน มีการสดับรับฟังธรรม เขาจะมีปัญญาก็ดี เขาเป็นผู้เล่าเรียน เพราะเหตุนี้แหละ เป็นเพราะกรรม กรรมเป็นผู้จำแนกแจกสัตว์ให้ดีให้ชั่วต่างกัน มันเป็นเพราะกรรม พระพุทธเจ้าไม่พยากรณ์ดอกว่า ตายแล้วสูญ หรือตายแล้วเกิดอีก อย่างนี้พระพุทธเจ้าไม่พยากรณ์ ไม่ว่า เราไม่พยากรณ์สัตว์นี้มันจะเกิดอีกหรือไม่เกิด ถ้ามันยังทำกรรมอยู่ มันต้องได้รับผลของกรรม ทำกรรมดี ทำกรรมชั่ว มันต้องได้รับผลตอบแทนอยู่ ทำแล้วจะไม่ได้รับผลตอบแทนนั้นไม่มี คิดดู เหมือนเขายืมปัจจัยของเราไป เราก็ให้ เขาจะต้องตอบแทนใช้ให้เรา ครั้นไม่ใช้ให้ ก็ต้องเป็นถ้อยเป็นความกันละ ได้รับความเดือดร้อน เขาก็ต้องตอบแทน คิดดู เหมือนพวกเราเห็นกัน ถามกัน ตอบแทนกัน ทำดีก็ตอบแทนกันอยู่อย่างนั้น ผลร้ายก็ตอบแทนกันให้ได้รับความลำบากอยู่อย่างนั้น

ถ้ารักษาศีลดีแล้ว เมื่ออบรมสมาธิเข้า มันจะมีความสงบ มันลงเร็ว ถ้ามันขัดข้อง ก็หมายว่าศีลของเราข้อใดข้อหนึ่งผิดพลาดไป มันจึงขัดข้อง ไม่ลง ถ้าศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว เหมือนกับเขาจะปลูกบ้านปลูกช่อง เขาจะปราบพื้นที่เสียก่อน ฉันใดก็ดี ศีล พวกเรารักษาดีแล้ว ก็เหมือนปราบพื้นที่จนไม่มีหลักมีตออะไรแล้ว ปลูกบ้านมันก็ได้ดี ไม่มีความเดือดร้อน จิตมันก็ไม่มีความเดือดร้อน มันก็สงบอยู่ จะลงอยู่ เพราะมันเย็น มันราบรื่น ไม่มีสิ่งลุ่มดอน พากันทำไป อุตส่าห์ทำไป อิริยาบถทั้งสี่ ยืน

เดิน นั่ง นอน พระพุทธเจ้าไม่ห้าม แล้วก็ไม่ใช่เป็นของหนักของลำบาก นึกเอาแต่ในใจ จะเอาอะไรก็ตาม แล้วแต่ความถนัด แล้วแต่จริตของเรา มันถูกอันใด สะดวกใจ สบายใจ หายใจดี ไม่ขัดข้อง ไม่ฝืดเคือง อันนั้นควรเอามาเป็นอารมณ์ของเรา เอา พุทโธ ๆ หมายว่าให้ใจหยุด เอาพุทโธเป็นอารมณ์ นั่นแหละ ต้องการไม่ให้จิตมันออกไปสู่อารมณ์ภายนอก อารมณ์ภายนอกมันก็ไปจดจ่ออยู่กับ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ความถูกต้องทุกสิ่งทุกอย่าง มันไปจดจ่ออยู่ที่นั่น จิตมันจึงไม่ลง พวกนี้เรียกว่า นิวรณ์ เรียกว่าเป็นมาร จึงว่าให้มีสติ อย่าให้มันไป กุมไว้ให้มันอยู่กับที่นี้ ให้เอาพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ พระธรรมเป็นอารมณ์ พระสงฆ์เป็นอารมณ์ พุทโธ ธัมโม สังโฆ ก็ตาม หรือจะเอาอัฐิ ๆ กระดูก ๆ ก็ตาม ให้นึกอยู่อย่างนั้น ยืนอยู่ก็ตาม เดินอยู่ก็ตาม นั่งอยู่ก็ตาม นอนอยู่ก็ตาม เอามันอยู่อย่างนั้นแหละ หลับไปแล้วก็แล้วไป อุตส่าห์ มันก็เป็นของไม่เหน็ดไม่เหนื่อย พระพุทธเจ้าก็ว่าไว้อยู่ ผู้ที่ภาวนา จิตสงบลง แม้ชั่วเวลาช้างพับหู งูแลบลิ้น อานิสงส์ก็อักโขอักขัง ทำไป มันมีสามสมาธิ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ ขณิกสมาธินี่เราบริกรรมไป บริกรรมไป ว่าพุทโธก็ตาม อะไรก็ตาม รู้สึกว่าสบาย ๆ เข้าไปสักหน่อย จิตสงบเข้าไปสักหน่อย ถอนขึ้นมา ก็กลับเป็นอารมณ์ของเก่ามัน นี่ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ ลงไปนาน ๆ สักหน่อย ถอนขึ้นมาอีก ไปสู่อารมณ์อีก ภาวนาไป ๆ มา ๆ อย่าหยุดอย่าหย่อน แล้วมันจะค่อยเป็นไปเอง ทำไป ๆ จะให้มันเสียผล มันไม่เสีย ต้องทำไป เป็นก็ไม่ว่า ไม่เป็นก็ไม่ว่า แล้วแต่ อย่าไปนึกว่าเมื่อไรมันถึงจะลง จิตนี่ อย่าไปนึก ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เราทำความเพียร เราทำเพื่อจะเอาเนื้อและเลือด ชีวิตจิตใจถวายบูชาพระพุทธเจ้า ถวายบูชาพระธรรม บูชาพระสงฆ์ต่างหาก ความอยากนี่ให้เข้าใจว่า นั่นแหละคือหน้าตาของตัณหา อยากให้มันเป็น อยากให้มันลงเร็ว ๆ อันนั้นมันตัวร้ายละ หน้าดำละ ความอยากของมันมืดละ ให้ตั้งใจไว้ เจตนาไว้ว่า เป็นก็ไม่ว่า ไม่เป็นก็ไม่ว่า จะเอาเลือดเนื้อชีวิตจิตใจถวายบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้าตลอดวันตาย อย่างนี้ได้ชื่อว่า มชฺฌิมา ปฏิปทา อยากมันเป็นตัณหาเสีย ยืนขวางหน้าเสีย ยิ่งไม่ลงละ เอาละ ให้พากันทำไป.

………………………………………………………

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๔

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

นิโรธะ

การปฏิบัติอานาปานสติถ้าไม่ถูกกับจริต มีความอึดอัดใจ หายใจไม่สะดวก ไม่สบาย ถ้าถูก มันจึงสบาย หายใจเบาลง บางคนก็ชอบแต่ความสบาย ถ้าไม่สบายไม่ค่อยชอบ ถ้ามันสบาย มันก็หลงไปเสียกับความสบายละ ถ้าเปลี่ยนบ้างมันจึงจะดี เปลี่ยนคือความเจ็บป่วยนั้น มันเปลี่ยนบ้างมันจึงรู้ มันจึงตื่น หมายความว่าเปลี่ยนมันไม่เพลิน เวทนามัน ทรมานให้เขาปราบเอาบ้าง มันจึงดี เหมือนกันกับเด็กมันดื้อ มันคะนอง พ่อแม่ต้องเฆี่ยนเอาบ้าง มันจึงหายความคะนอง จิตของเรามันเป็นอย่างนั้น ถ้าอยู่ดี สบายแล้ว มันลืม ให้นั่งภาวนา เป็นสมาธิ ให้มันเป็นปัญญา คอยเตือนอย่าดื้อ อย่าคะนอง ให้กำหนดให้มันรู้ทุกข์ พระพุทธเจ้าสอนว่า ให้มารู้จักทุกข์ ถ้ามันสบายแล้ว มันไม่รู้จักทุกข์ มันมัวแต่เพลินไปถ้ามันสบายแล้ว ให้มันไม่สบาย แล้วมันจึงกำหนดรู้จักทุกข์

พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า ให้มันรู้จักทุกข์ ให้มันรู้จักพิจารณาแต่ทุกข์ พิจารณาให้มันเห็นชัด มันอยู่ที่ใจแล้ว มันจึงจะค้นหาเหตุ ทุกข์เป็นผล แล้วความทะเยอทะยานนั้นเป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์ ค้นไปให้เห็นเหตุเกิดทุกข์ จะปล่อยวางความทะเยอทะยานความหลง อันสมุทัยนั่นแหละเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ สมุทัยสมมุติ สมมุติว่าผู้หญิง ผู้ชาย ว่าคน ว่าสัตว์ นั่นไปหลงสมมุติ พอใจเพราะความหลง สมุทัยก็มาจากความหลง พอมันขี้หลงเข้า หลงอยากเป็นอยากมี หลงสิ่งที่ไม่ชอบ รู้เหตุอันนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นเหตุให้ท่องเที่ยวในสังสารวัฏจักร ไม่มีที่สิ้นสุด ให้ปล่อยวางอันนี้

ปล่อยวางคือไม่ยึดไม่ถือ รู้เท่ามัน เมื่อปล่อยวางแล้วนั่นแหละ จิตมันถึงจะสงบ จิตมันถึงจะมีความสุข ความสบาย จิตไม่ดิ้นรน จิตสงบนั่นแหละให้รู้ว่าจิตเราสงบ จิตเราไม่เพลิดเพลินกับอารมณ์ดีก็ตาม ไม่ดีก็ตาม ไม่เพลิดเพลิน เฉย เป็นกลาง เรียกว่านิโรธะ ปล่อยวางอันนี้ ความทะเยอทะยานหรือสมุทัย วางอันนี้ได้ชื่อว่าปล่อยเหตุ วางเหตุแล้วจิตสงบ จิตเป็นกลาง

การค้น การพิจารณาเรื่องจิตนี้เรียกว่า มัคคปฏิปทา เรียกว่าข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เราภาวนาบริกรรมอันใด มันสบายใจ บริกรรมแล้วก็ต้องพิจารณา สมถะ การบริกรรม วิปัสสนาเรียกว่ากำหนดพิจารณา เรื่องพิจารณาสังขารร่างกาย อันนี้เรียกว่าวิปัสสนา ทำไปพร้อม เมื่อบริกรรมไป บริกรรมไป พอจิตสงบสักหน่อย มันไม่ลงถึงที่ มันก็ต้องค้นคว้า ก็ค้นคว้าร่างกายของเรา ต้องพิจารณาสกนธ์กายของเรานี่แหละ กรรมฐานทุกคนนั่นแหละ พวกพระ พวกเณร พวกญาติโยมนั่นก็เป็นกรรมฐานกรรมฐานหมด มีอยู่หมดทุกรูปทุกนาม พระพุทธเจ้าว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เรียกว่าปัญจกรรมฐาน กรรมฐานแท้ ให้พิจารณาอันนี้ ผมมันก็ตั้งอยู่บนศีรษะ พระพุทธเจ้าท่านให้พิจารณา ผมไม่ใช่คน เป็นแผนกหนึ่งต่างหาก ขนก็ไม่ใช่คน เรามาสำคัญว่าขนเรา เล็บเรา ผมเรา ฟันก็ไม่ใช่คน เป็นแผนกหนึ่งต่างหาก หนังก็ไม่ใช่คน หนังสำหรับห่อกระดูกไว้เท่านั้นแหละ อาการ ๓๒ นี่พระพุทธเจ้าท่านให้พิจารณา แยกออกเป็นสัดเป็นส่วน อะไรเป็นคน เป็นสัตว์ ไม่สำคัญว่าผู้หญิงผู้ชาย ว่าเขา ว่าเรา สำคัญที่คนเห็นผิด อาการ ๓๒ นี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า เยื่อในสมองศีรษะเป็นต้น หมู่นี้เป็นคนละอย่าง ๆ มันไม่ใช่คน พระพุทธเจ้าว่า มันไม่ใช่คนนะ

อีกอย่าง พระพุทธเจ้าว่า ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมรวมกัน เรียกว่ารูป รูปใหญ่ มหาภูตรูป สิ่งที่อาศัยธาตุ ๔ดิน น้ำ ลม ไฟ คือ เวทนา ความเสวยอารมณ์ สุข ทุกข์ก็ดี สัญญา ความจำหมายโน่น หมายนี่ จำโน่น จำนี่ จิตเจตสิก คือ ความคิดความอ่าน ความปรุงขึ้นที่จิต คือวิญญาณสังขาความรู้ทางอายตนะทั้ง ๖ อันนี้เราว่ารูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์เรียกว่าขันธ์ ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตน ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ วิญญาณเป็นความรู้เท่านั้น รู้กันอยู่นี่แหละ ค้นไปค้นมาอยู่นั่น มองดูคนอยู่ไหน

สมถะคือการบริกรรม วิปัสสนาการค้นคว้า อาการ ๓๒ นี่แหละ ค้นไป ไม่ส่งจิตไปที่อื่น เวลาเราทำสมาธิ เราต้องตั้งใจว่า เวลานี้ เราจะทำหน้าที่ของเรา หน้าที่ของเราคือ จะกำหนดให้มีสติประจำใจ ไม่ให้มันออกไปสู่อารมณ์ภายนอก ให้มีสติประจำใจอยู่ ไม่ให้ไปภายนอก เดี๋ยวนี้ หน้าที่ของเราจะภาวนา จะทำหน้าที่ของเรา ไม่ต้องคิดการงานข้างนอก เมื่อออกแล้วจะทำอะไรก็ทำไป เวลาเราจะทำสมาธิ ทำความเพียรของเรา ต้องตั้งสัจจะลง ตั้งใจกำหนดอยู่ในสกนธ์กายนี้ กำหนดสติให้รู้กับใจ เอาใจรู้กับใจ ให้จิตอยู่กับจิต กำหนดจิตขึ้น ให้ทำให้มันพออาศัย ศรัทธา วิริยะ เหตุทำให้มาก ๆ อันนี้แหละก้อนธรรม พระพุทธเจ้าว่า ก้อนธรรมอันนี้แหละ ก้อนธรรมหมดทั้งก้อน ธรรมไม่มีที่อื่น ไม่มีที่อยู่อื่น จำเพาะรูปใครรูปเราเท่านั้น เป็นธรรมหมดทั้งก้อน ก้อนธรรมอันนี้ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน พระพุทธเจ้าว่า ปัญจุปาทานักขันธา อนิจจา ขันธ์ทั้ง ๕ นี้ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน มีความเกิดขึ้นตั้งขึ้นในเบื้องต้น มีความแปรปรวนไปในท่ามกลาง มีความแตกสลายไปในเบื้องปลาย ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา ขันธ์อันนี้เป็นทุกข์ มีทุกข์บีบคั้นอยู่ มีแต่ทุกขเวทนานั่นแหละ ความสุขมีนิดเดียว ผู้ที่พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงแล้ว ไม่มีสักหน่อยความสุขในโลกนี้ โลกคือสกนธ์โลกอันนี้ สกนธ์กายนี้ ปัญจุปาทานักขันธา อนัตตา ธรรมทั้งหลายสกนธ์กายอันนี้ ขันธ์ ๕ อันนี้ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่คน พระพุทธเจ้าว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลาย จะเป็นสังขตธรรม หรือ อสังขตธรรมก็ตาม ไม่มีความประเสริฐ ไม่มีความดี พิจารณาเห็นสกนธ์กายว่าไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนแล้ว อันนี้เรียกว่าผู้ถึงวิราคะ วิราโค เสฏฺโฐ เป็นธรรมอันประเสริฐ วิราคะคือความคลายกำหนัดจากอารมณ์ทั้งหลาย นี่เป็นธรรมอันประเสริฐ นั่นแหละ เมื่อถึงวิราคะ เรียกว่านิโรธ ทุกข์ดับ มีความเบื่อหน่าย เหนื่อยหน่ายในความเป็นอยู่ของอัตตภาพ นี่แหละเรียกว่าปล่อยวาง เห็นตามความเป็นจริง แล้วปล่อยวางตัณหาความทะเยอทะยาน ความอยาก ความใคร่ในทางกิเลสกาม ความอยากเป็น อยากมี ถึงขั้นนี้ก็กิจสำเร็จแล้ว.

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๕

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

ก้อนธรรม

พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เราถือศีลก่อน ศีลทำให้กาย วาจาสงบ แล้วจึงทำสมถภาวนาให้จิตใจสงบ ครั้นภาวนาจนจิตสงบสงัดดีแล้ว ก็ใช้ปัญญาคิดค้นคว้าสกนธ์กายนี้ เรียกว่าทำกัมมัฏฐาน พระพุทธเจ้าว่า ธรรมะไม่อยู่ที่อื่น อยู่ที่สกนธ์กายของทุกคน คนหมดทุกคนก็แม่นธรรมหมดทั้งก้อน แม่นก้อนธรรมหมดทุกคน พระพุทธเจ้าว่าธรรมไม่อยู่ที่อื่น ไม่ต้องไปหาที่อื่น มันอยู่ในสกนธ์กายของตนนี้ ดูจิตใจของตนนี้ให้มันเห็นความจริงของมัน พระพุทธเจ้าว่า ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา สกนธ์กายของเรานี้มันเป็นทุกข์ ปัญจุปาทานักขันธา อนิจจา สกนธ์กายอันนี้ไม่เที่ยง ปัญจุปาทานักขันธา อนัตตา ก้อนอันนี้ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ จึงว่าธรรมทั้งหลายก็แม่นก้อนธรรมนี้ ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ มันอยากจะเป็นไปอย่างใด ก็เป็นไปตามธรรมชาติของมัน กิริยาของมัน มันไม่ฟังคำเรา ไม่ฟังพวกเรา ยากแก่มันก็แก่ไป อยากเจ็บมันก็เจ็บไป อยากตายมันก็ตายไป สพเพธัมมา อนัตตา ธรรมเหล่านี้ไม่ใช่ของใคร ให้พิจารณาดูให้เห็นเป็นก้อนธรรม มันไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใครทั้งนั้น มันเป็นทุกข์ มันเป็นอนิจจัง มันเป็นอนัตตา ตกอยู่ในไตรลักษณ์ คนเราได้ก้อนธรรมอันนี้แหละ ได้เป็นรูปเป็นกาย เป็นผู้หญิง เป็นผู้ชาย ก็สมมุติทั้งนั้น สมมุติว่าผู้หญิง ว่าผู้ชาย ว่าเด็ก ว่าเฒ่า มันสมมุติชื่อ ๆ ดอก ที่จริงมันแม่นก้อนธรรมทั้งหมด

เราเกิดมาได้อัตตภาพอันดี สมบูรณ์บริบูรณ์ พวกเราได้สมบัติมาดีแล้ว ควรใช้มันเสีย ใช้ไปในทางดี ท่งดีคือการทำบุญให้ทาน รักษาศีลภาวนา ใช้มันเสียเมื่อมันยังสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ อย่าไปนอนใจเมื่อวันคืนล่วงไป ๆ พระพุทธเจ้าว่า วันคืนล่วงไป ๆ มิใช่จะล่วงไปแต่วันคืนเดือนปี ชีวิตความเป็นอยู่ของเราก็ล่วงไป ๆ ทุกขณะลมหายใจเข้าออก ไม่ควรนอนใจ ได้มาดีแล้ว อัตตภาพอันนี้ ไม่เป็นผู้หนวกบอดใบ้บ้าเสียจริต สมบัติอันนี้คือมนุษย์สมบัติ มนุษย์ เราเป็นมนุษย์หรือเป็นอะไร คนเรอะ พระพุทธเจ้าว่า สิ่งอันประเสริฐก็ได้แก่คน บาปและบุญก็เรียก เราต้องเป็นผู้มีหิริโอตตัปปะ หิริ ความอายต่อความชั่ว โอตัปปะ ความสะดุ้งต่อผลของมัน ความชั่วมันจะให้ผลเราในคราวหลัง เมื่อเราเป็นมนุษย์ เราไม่ควรนอนใจ อย่าให้กาลกินเรา ให้เรากินกาล ให้เร่งทำคุณงามความดี

เวลาล่วงไป ชีวิตของเราก็ล่วงไป ล่วงไปหาความตาย มนุษย์เป็นสัตว์อันสูงสุด อันนี้เป็นเพราะเราได้สมบัติปันดีมา ปุพเพจะกตะปุญญตา บุญกุศลคุณงามความดีเราได้สร้างมาหลายภพหลายชาติแล้ว เราอย่าไปเข้าใจว่า เราเกิดมาชาติเดียวนี้ ตั้งแต่เราเทียวตายเทียวเกิดมานี่ นับกัปป์นับกัลป์อนันตชาติไม่ได้ แล้วจะว่าเหมือนกันได้อย่างไรล่ะ เมื่อเรามาเกิดก็มีแต่วิญญาณเท่านั้น พอมาปฏิสนธิ ก็เอาเลือดเอาเนื้อพ่อแม่มาแบ่งให้ ได้อัตตภาพออกมา แม้กระนั้นก็ไม่มีสัตว์มาเกิด ต้องอาศัยจุติวิญญาณ เราต้องสร้างเอาคุณงามความดี พวกฆราวาสก็คือตั้งใจรับศีลห้า ศีลแปดในวันเจ็ดค่ำ แปดค่ำ สิบสี่ค่ำ สิบห้าค่ำ เดือนหนึ่งมีสี่ครั้ง อย่าให้ขาด ทำสมาธิภาวนา ให้มีสติ ระวังกายของตนให้เป็นสุจริต วาจาเป็นสุจริต ใจเป็นสุจริต เท่านี้แหละ เอาย่อ ๆ มีสติอันเดียว ละบาปทั้งหลาย ความชั่วทั้งหลาย ละด้วยกาย วาจา ด้วยใจ ทำบุญกุศลให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท กระทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว อันนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้มีสติรักษากาย วาจา ใจ ศีลห้าถ้าใครละเมิดก็เป็นบาป ครั้นละเว้นโทษห้าอย่างนี้ นั่นแหละเป็นศีล ศีลคือใจ บาปก็คือใจ ศีลอยู่ในใจ บาปก็อยู่ที่ใจเหมือนกันนั่นแหละ เรื่องทำบุญทำกุศล ให้ทาน รักษาศีล ภาวนาอยู่แต่ใจทั้งนั้น อะไรโม๊ดอยู่กับใจ สงสัยก็พิจารณาดวงใจ ทำบาปห้าอย่างนี้แล้ว ศีลไม่มี เป็นคนไม่มีศีล คนมันขอบทำแต่บาป ศีลไม่ชอบทำ อยากทำแต่บาป ท่านเปรียบไว้ว่า คนไปสวรรค์เท่ากับเขาวัว คนไปนรกเท่าขนวัว วัวมีสองเขา แต่ขนมันนับไม่ถ้วน.

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๖

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

อุปาทาน

ให้พวกเราหมั่นอบรมจิตใจ พระพุทธเจ้าสอนให้อบรมจิตใจให้ดี ให้สงบเสียก่อน เพราะจิตใจที่สงบตั้งมั่นแล้ว เป็นบาทของวิปัสสนา จิตตั้งมั่นแล้ว ปัญญามันเกิดขึ้น มันจึงรู้เท่าสิ่งทั้งปวง บรรดาสิ่งทั้งปวงในโลก มันตกอยู่ในไตรลักษณ์หมดทั้งนั้น รู้เท่าอันนี้ รู้เท่าสิ่งทั้งปวงแล้ว เราจะปล่อยวางอัตตภาพ สิ่งทั้งปวงก็แม่นก้อนธรรมนั่นแหละ ก็เรานั่นแหละไม่ใช่อื่น ก้อนสมมุติหมดทั้งนั้น ว่าผู้หญิง ว่าผู้ชาย ว่าผู้ดี สมมุติหมดทั้งนั้น จริงก็จริงสมมุติ สมมุติไม่พอ พระพุทธเจ้าบัญญัติทับลงอีก เรียกว่าธาตุ ธาตุ ๔ รูปธาตุ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ พระพุทธเจ้าบัญญัติทับลงไปอีกว่าอายตนะ จักขุวิญญาณัง โสตวิญญาณัง ฆานวิญญาณัง ชิวหาวิญญาณัง กายวิญญาณัง มโนวิญญาณัง เรามาหลงสมมุติ จกฺขุ?โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ

เพราะมันหลงสมมติ ว่าผู้หญิง ว่าผู้ชาย ว่าตัว ว่าตน ว่าเรา ว่าเขา แล้วเข้าใจว่า ตาเป็นที่รักใคร่พอใจของตน โสตะ หูก็เป็นที่รักของตนในโลก ฆานะ จมูกเป็นที่รักของตน ชิวหะ ลิ้นเป็นที่รักของตน สัมผัส เย็นร้อนอ่อนแข็งก็ดี เป็นที่รักของตน ธรรมารมณ์ มโนวิญญาณ เกิดขึ้น อดีต อนาคตมารวมอยู่ในปัจจุบันนั่นแหละ ตัณหาคือสมุทัย เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ตัวสมุทัยเราไม่รู้เท่ามัน จึงเป็นเหตุให้เกิดกิเลสมารขึ้น ความไม่รู้เท่าสังขาร มันจึงทำให้เกิดกิเลสมาร ครั้นเกิดกิเลสมารเป็นทุกข์ ความทุกข์มาจากไหน มาจากตัณหา ตัณหา ความใคร่ในรูปเสียง เรียกว่า กามตัณหา เป็นสิ่งที่มีวิญญาณ

ก็ตาม ความใคร่ ความพอใจ รักใคร่พอใจ เกิดแล้วก็อยากได้ อยากเป็น อยากมี อยากดี อยากเด่น อยากเป็นนั่นเป็นนี่ เรียกว่า ภวตัณหา ความไม่พอใจ เหมือนผมหงอก ฟันหัก หนังเหี่ยว ความแก่งอมแห่งชีวิตอินทรีย์ของขันธ์ มีรูป มีนาม เกิดขึ้น ไม่พอใจ เกลียดชัง ไม่ชอบ เรียกว่าวิภวตัณหา ตัณหาทั้งสามนี่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์เผามัน

ในเบื้องต้นมันจะเกิดเป็นรูปเป็นนาม ปฏิสนธิ มันก็อาศัยกาม จึงเรียกกามตัณหา ความรักใคร่ ความพอใจ มันเป็นเหตุให้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารจักร์ เพราะความรักใคร่ในกาม จึงเกิดเป็นรูปเป็นนามขึ้นมา แล้วก็ได้รับทุกข์ต่าง ๆ นานา ความทุกข์เกิดขึ้นในกาย ความไม่ดีเกิดขึ้นในกาย เวทนาไม่ดีเกิดขึ้นทางสัมผัสทางกาย นี่เรียกว่าความทุกข์กาย ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจ ความไม่ดีเกิดขึ้นในใจ เวทนาไม่ดีเกิดขึ้นแต่สัมผัสทางใจ อันนี้เรียกว่าโทมนัส ความเสียใจ เกิดมีแก่สัตว์ทั้งหลาย มันเฉพาะที่ตัณหา ๓ มันเป็นเหตุให้มีความปรุงความแต่ง คือสังขารปรุงแต่งขึ้น

ขึ้นชื่อว่าสังขารแล้ว จะเป็นสิ่งที่มีวิญญาณอยู่ก็ตาม ไม่มีวิญญาณก็ตาม มันจะตกอยู่ในไตรลักษณ์ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าเรียกว่าขันธ์ ขันธ์ ๕ เป็นรูป เป็นขันธ์ เรียกว่าเป็นของไม่เที่ยง ไม่แน่นอน ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา รูปเป็นอุปาทานขันธ์ ถือว่าเป็นตัวตน จึงเป็นทุกข์ ปัญจุปาทานักขันธา อนัตตา ขันธ์ทั้งหลายไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ท่านให้พิจารณาให้รู้เท่า รู้เท่าอย่างนี้แล้ว เห็นชัดอยู่ที่จิตแล้ว จิตมันจะได้ไม่ยึดถือ มันจะปล่อยวาง มีความคลายกำหนัด ไม่ถือว่าเราว่าเขา ไม่ยึดในอุปาทานขันธ์ ปล่อยวางอุปาทานขันธ์

สิ่งทั้งปวงนั่นน่ะ ก็เพราะว่าจิตนั่นแหละไปยึดไปถือเอา ทุกสิ่งทุกอย่าง ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มันถือเอาเป็นของเราหมดทั้งนั้น ให้รู้เท่าว่าเป็นของอสุภะอสุภัง ของไม่สวยไม่งาม เป็นของปฏิกูลน่าเกลียด แล้วจิตมันจะมีความเบื่อหน่าย รู้เท่าทัน จิตเบื่อหน่ายแล้ว จิตวางขันธ์ วางก้อนนี้ว่า ไม่ใช่ผู้หญิงผู้ชาย พิจารณาให้มันเห็นลงไป ไม่ใช่เขาไม่ใช่เรา เป็นของกลาง จิตเป็นผู้จัดการ เป็นผู้บัญชาการ เอาอยู่อย่างนั้น เพราะมันเข้าใจว่าเป็นตัวเป็นตน มันบัญชาการว่าเป็นตัวเป็นตน มันอยากได้อยากมี ทะเยอทะยาน เมื่อมันวางแล้ว จิตว่าง จิตว่างจากคนจากสัตว์ จิตว่างจากคน จิตก็ร่าเริงบันเทิง จิตผ่องใส จิตเบา จิตควรแก่การงาน ควรแก่กรรมฐาน พิจารณากรรมฐานให้มันไม่ยึดไม่ถืออะไร แล้วจิตว่าง มันเห็นว่าไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์แล้ว แต่เราทำไปเพราะต้องอาศัยก้อนนี้ ก้อน

ธรรมอันนี้ทำไป เลี้ยงมันไป ปฏิบัติมันไป พระอริยเจ้าอาศัยสร้างบารมีเท่านั้น ครั้นไม่มีก้อนอันนี้แล้ว มีแต่ดวงจิตเท่านั้น จะไม่สำเร็จอะไรหมดทั้งนั้น เพราะมันมีแต่จิต

รูปอันนี้เหมือนกันกับกระบอกเขาโฆษณา โว้ ๆ ๆ น่ะ เหมือนกันนั่นแหละ มันมีรูปอันนี้ เสียงอันนั้น มันก็ดังออก ผู้นั้นไม่มีอยู่แต่กำลังจิตนั่น พูดไม่ออก ขอยืมเครื่องมาพูดกันหน่อยเถอะ ว่ายังงั้น มัน ไม่มีรูปแล้วมันก็พูดไม่เป็น จิตนั่นน่ะ ดวงวิญญาณน่ะ มันพูดไม่เป็น พูดไม่ออก ไม่มีเสียง ถ้ามีก้อน อันนี้ มันจึงออกเป็นเสียงดังก้องออกไป ต้องอาศัยมันนั่นแหละ

มนุษย์เป็นชาติอันสูงสุด ได้อัตภาพมาดีแล้ว พวกเราไม่ควรประมาท ไม่ควรนอกใจในความเป็นอยู่ ของสังขาร ว่ามันจะมั่นคง คงทนไปอีกเมื่อไร เราไม่รู้ ถ้าปัญญาไม่ฉลาด มัจจุราชคืบคลานเข้ามา พระยามัจจุราชจะมาคว้าคอเราอยู่แล้ว แน่นอนทีเดียว ความตายไม่ต้องสงสัย เป็นแต่ตายก่อนตาย หลังกันเท่านั้น ไม่เลือกสักคน ผลที่สุดกลับเป็นดินไปหมด อัตภาพว่าเป็นของเราแล้ว เมื่อสิ้นลม หายใจแล้วก็นอนทับแผ่นดิน เอาไปไม่ได้ด้วยซ้ำ

เพราะจิตมันเป็นบ้า มันหลง หลงร่างกาย พอได้ความนอบน้อมสรรเสริญก็ดีใจ ผู้อื่นเขาติฉินนินทา ก็ยุบลง จิตไม่รู้เท่าตามความเป็นจริงของสังขาร มันจะได้ความสุขมาจากไหน พระพุทธเจ้าท่านสอน ไว้ คนตาบอดยากที่จะบำบัดโรคตาบอดให้มันตาแจ้ง ก็มีอยู่คือปัญจกรรมฐาน กรรมฐาน ๕ พระพุทธเจ้าให้น้อมเข้ามาค้นคว้ากรรมฐาน ๕ นี้ เกศา ผม โลมา ขน นขา เล็บ ทันตา ฟัน ตะโจ หนัง ตจ ปริยนฺโต หนังหุ้มอยู่เป็นที่สุดรอบ ปุโร นานัปปารัสสะ อสุจิโน เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มี ประการต่าง ๆ นั่น นี่แหละ ลืมตาขึ้นมาให้มันเห็น แล้วตั้งใจทำอยู่อย่างนั้น ไม่ใช่ทำวันเดียว เดือน หนึ่ง หรือปีหนึ่ง ทำเอาตาย เอาชีวิตเป็นแดน เรื่องทำความเพียร ถ้าดีแล้วก็ไม่เหลือวิสัย ความจะ พ้นทุกข์มันมีน้อย มีอยู่ในอัตภาพนี้แหละ ไม่ได้อยู่ที่อื่น จิตว่างเท่านั้นแหละ ว่างโม๊ด

ทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่ได้เกี่ยวข้อง ไม่ใช่ตัวตนของตน มันไม่ยึด มันก็พ้นทุกข์ ก็มีสุข จิตอบรมดีแล้ว มันก็บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นจิตเลื่อมประภัสสร จึงเห็นชัดว่าดีแล้ว จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตฝึกดีแล้วนั้น นำเอาความสุขมาให้ไม่มีที่สิ้นสุด นี่เรามันตามืด ตามัว ตาบอด ตาขุ่น ตามัว มันไม่เห็นหนทาง มันก็

งม ๆ ไป ตกหลุมเสีย งูเห่ามันอยู่ในหลุมนั่น ตกลงไปงูเห่ากัดตาย อยู่อย่างนั้นไม่มีที่สิ้นสุด เทียวเกิด เทียวตาย

จงตั้งใจพิจารณา ธาตุก้อนอันนี้แหละ พิจารณาเข้า เป็นธาตุหรือ หรือสัตว์ หรือคน ก้อนนี้น่ะ หลอกลวงเรา กัดเรา ไม่มีความสุข เพราะเหตุนั้น หัวใจมันจึงขุ่นมัว เมื่อมันรู้เท่า มันปล่อยวางแล้ว นั่นแหละจิตมันจึงจะลืมตาได้ เห็นความสว่าง เหมือนกับดวงจันทร์ ถ้าถูกเมฆครอบงำแล้ว ก็มืด ไม่เห็นฟ้า เห็นสิ่งทั้งปวง เมื่อก้อนเมฆผ่านไป ลมตีไปแล้ว ไม่มีอะไรปิดบังดวงจันทร์แล้ว ดวงจันทร์ก็แจ่มจ้า สว่างไสว ฉันใด ท่านผู้มีความเพียร ฝึกอยู่จนเป็นนิสัยของตนแล้ว เห็นตามความจริงของสังขารแล้ว ว่ามีความเกิดขึ้นในเบื้องตน มีความแปรปรวนในท่ามกลาง มีความแตกสลายไปในที่สุด ไม่มีอะไรเป็นสาระแก่นสาร พอจิตว่าง จะมีแต่ความสว่างไสว มันก็มีแต่ความสุข ไม่มีอะไรจะเปรียบเอาอะไรที่เป็นแก่นสาร ไม่มีอะไรที่จะเป็นแก่นสารแล้ว จิตมันก็ไม่มีตนมีตัว เมื่อมันว่าตนว่างตัวแล้ว ก็เป็นจิตที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง ให้ตั้งใจทำความเพียร อย่าไปนอนใจว่าเราจะยืนไปอีกเท่านั้นเท่านี้ ไม่มีรู้กาลโน้น กาลนี้ เวลาใดไม่มี เวลามันต้องเป็นไปตามกรรม สุดแต่กรรมจะเทไป.

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๗

หลวงปู่ขาว อนาลโย

อริยทรัพย์

การเจ็บปวดเมื่อนั่งสมาธิ พระพุทธเจ้าว่าให้สู้กับมัน มันจึงจะเห็นทุกขเวทนา นั่งสมาธิมันเจ็บให้ดูมัน มันเกิดมาจากไหน เวทนามันก็เวทนาต่างหากไม่มีตัว เราก็พิจารณาให้รู้เท่านั้นแหละ ของไม่มีตนมีตัว มันเกิดขึ้นก็เกิดจากร่างกายเนื้ออย่างหนึ่ง แล้วก็มันรู้สึกถึงจิต รู้ถึงกัน จิตก็ไปยึด ยึดมันก็เจ็บหนักเข้าก็ไม่สู้มัน ต้องสู้มัน มันจะเห็น

พระพุทธเจ้าว่ากำหนดให้รู้ทุกข์ ทุกข์มาจากไหน ทุกข์มาจากเหตุ คืออยากเป็น อยากมี ความอยากเป็นอยากมี ความอยากมันเกิดมาแต่เหตุ เหตุมันเกิดมาจากไหน เหตุมาจากความไม่รู้ ไม่รู้เท่ากาย

จนกระทั่งความคิดทั้งหลายเข้ามามันก็ไม่รู้ทั้งนั้น คือมันโง่เรียกว่าอวิชชา เป็นเหตุให้สัตว์ผู้ไม่รู้เท่าเกิดความยินดียินร้าย เกิดความพอใจ ไม่พอใจ เกิดความอยากเป็นอยากมี เป็นเหตุให้วนเวียนเรียกว่าสังสารจักร์วัฏฏกา เวียนอยู่อย่างนั้น เป็นเหตุให้เราเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในภพน้อยภพใหญ่

กรรมดีเหมือนพวกคุณหมอก็ดี ไม่เจอะทุกข์ปานใด เกิดมาไม่เสียชาติเกิดเป็นมนุษย์ มิหนำได้เกิดมาพบโอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้า เกิดมาในปฏิรูปประเทศ ประเทศอันสมควร คือประเทศมีพระพุทธศาสนา ประเทศมีนักปราชญ์อาจารย์เพื่อนแนะนำสั่งสอน ประเทศอย่างนี้ พระพุทธเจ้าท่านว่าเป็นมงคล

พวกท่านทั้งหลาย ท่านเป็นผู้ไม่ประมาท อตฺตสมฺมา ปณิธิ ผู้ตั้งตนไว้ในที่ชอบ อาชีพเลี้ยงชีพภายนอกดีโดยชอบธรรม โอวาทคำสั่งสอนก็ไม่ประมาททุกสิ่งทุกอย่าง มีการจำแนกแจกทาน มีการสดับรับฟัง แล้วก็ปฏิบัติตามดำเนินตามโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ธรรมทั้งหลายมีกายกับใจเท่านั้นแหละ ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า ใจที่มันรู้เท่าแล้วก็มีความหน่ายต่อสิ่งทั้งปวง ทางความชั่วมันก็รู้เท่า แล้วมันก็เอาอยู่นั่นแหละ ไปยึดภพน้อยภพใหญ่อยู่นั่นแหละ พวกเรายังนับว่าไม่เสียที แม้ยังไม่มีความเบื่อหน่ายก็ยังเป็นผู้ฉลาด เป็นผู้เอาทรัพย์สมบัติ คือ อริยทรัพย์ให้ได้ให้เกิดให้มีอยู่ในหมู่ของตน อยู่ในสันดานของตนสะสมไว้

อัตภาพร่างกายเป็นของไม่มีสาระแก่นสาร ทรัพย์ภายนอกก็ไม่มีสาระแก่นสาร ชีวิตของพวกเราความเป็นอยู่ก็ไม่มีสารแก่นสาร เรามาพิจารณารู้อย่างนี้แล้ว เราเป็นผู้ไม่ประมาท รีบเร่งทำคุณงามความดีประกอบขึ้น รีบเร่งสะสมอริยทรัพย์ ศีลของเราก็บริบูรณ์ไม่มีด่างพร้อย ตามภาวะของตน ศีล ๕ ศีล ๘ เดี๋ยวนี้พวกท่านกำลังอบรมสมาธิ กำลังจะเอาทรัพย์อันนี้ เรียกว่าอริยทรัพย์ ศีลก็เป็นอริยทรัพย์อันหนึ่ง สมาธิก็เป็นอริยทรัพย์

หมั่นอบรมจิตใจ ปัญญาก็เป็นอริยทรัพย์ หมั่นอบรมจิตใจ เวลาเราเข้าสมาธิ จงให้สติประจำใจกำหนดสติให้แม่นยำ รักษาจิตใจของเราให้อยู่กับที่ และให้จิตใจปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่าง กิจการงานของเราเคยทำมาอย่างไรก็ดี เวลาเข้าที่ให้ปล่อยวางให้หมด ความรัก ความชัง อดีต อนาคต วางปล่อยวาง ไม่ให้เอาใจใส่เรื่องนั้นๆ ให้มีสติประจำ ไม่ให้มันไปตามอารมณ์เหล่านั้น

ครั้นควบคุมสติได้แล้ว จิตมันอยู่คงที่แล้ว อยู่กับกายของตนแล้ว ให้มันเห็นกายของตนนั่นแหละ สิ่งอื่นอย่าให้มันมาเป็นอารมณ์ของใจ ครั้นจะเพ่งเอาอารมณ์ ก็ต้องเพ่งเอาอัตภาพสกนธ์กายของตนนี้ให้มันเห็น มันกรรมฐาน ๕ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง พระพุทธเจ้าแจกไว้หมดแล้ว

ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน แต่ไปยึดถือมัน ผมไม่ใช่คน ขนไม่ใช่คน เล็บไม่ใช่คน เราจะมาถือว่า ตัวว่าตนอย่างไรล่ะ ฟันก็ไม่ใช่คน ฟันมันต้องเจ็บต้องคลอน ต้องโยก ต้องหลุด อันนี้มันไม่ใช่ของใคร

สิ่งเหล่านี้เป็นของกลางสำหรับให้เราใช้ เราต้องหมายเอาใจไว้เสียก่อน แท้ที่จริงก็ไม่ใช่ของเราอีกนั่นแหละ ถ้าใจเป็นของเราแล้ว เราบอกว่าเราบังคับคงจะได้ อันนี้ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร แล้วแต่มันจะไป ถึงคราวมันจะเป็นมันถือกำเนิดขึ้น มันยังไงมันก็ไม่ฟัง จะตีมันก็ไม่ฟังอีกแหละ

เพราะเหตุนั้นมันจึงไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เราต้องรู้เท่ามัน เวลาเราภาวนา อย่าให้มันอะไรเข้ามาเป็นอารมณ์นอกจากสังขารตัวนี้ มันก็ให้เห็นเป็นอนิจจัง ให้เห็นไตรลักษณ์ ผม ขน เล็บ หนัง ฟัน กระดูก เห็นเป็นไตรลักษณ์ แล้วก็ให้เห็นเป็นปฏิกูลสัญญาของโสโครกน่าเกลียด ให้เห็นมันเป็นอนัตตา ไม่ใช่เรา

แล้วก็ไม่ใช่จริงๆ ผม ขน เล็บ หนัง ฟัน กระดูก ไต หัวใจ ตับ ม้าม พังผืด อาหารใหม่ อาหารเก่า มันไม่ใช่เราทั้งนั้น ถ้าแจกออกไปไม่ต้องไปยึดถือนะ ไม่ใช่นะ พระพุทธเจ้าว่า

เรายังไม่ยึดถือว่าผมของเรา ขนของเรา เล็บของเรา ฟันของเรา อันนั้นแหละห้าม บางทีจิตของเราใจของเราถูกกับอันหนึ่งอันใด ก็เอาอันเดียวเท่านั้นแหละพระพุทธเจ้าแจกไว้ แต่ว่าจริตของคนนิสัยของคน มันถูกอันไหนก็เอาอันนั้นแหละ จิตมันหยุดจิตมันสงบกับพุทโธ จิตใจกับพุทโธ มันก็อยู่กับพุทโธ

อาตมามันถูกกับพุทโธ ตั้งใจเอาไว้ ปล่อยทุกสิ่งทุกอย่าง กำหนดเอาสติรักษาใจไว้ เอาพุทโธไม่เผลอสติ ให้เห็นพุทโธตั้งอยู่กลางใจนี้ ไม่สบายเลยหาย อาตมานิสัยถูกกับพุทโธ บริกรรมอัฐิกระดูก บางทีมันก็ถูก ถูกมันก็ปรากฏเห็นกระดูกหมดทั้งสกนธ์กาย

พระพุทธเจ้าต้องการให้จิตมันเห็นจิต มันไม่เห็นให้บริกรรมให้เห็น ต้องการให้มันเบื่อหน่าย ให้มันเห็นว่าไม่ใช่ตน สิ่งเหล่านี้ ธาตุทั้ง ๑๘ ก็ดี ล้วนตกอยู่ในไตรลักษณ์ทั้งนั้น อายตนะก็ดีตกอยู่ในไตรลักษณ์หมดทั้งนั้น เรามาสำคัญว่าหู ว่าจมูก ว่าตา ว่าลิ้น ว่ากาย ว่าใจเป็นของเรา เป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่น นั่งก็ให้มีความเจ็บ เจ็บบั้นเอว ปวดหลัง ปวดเอว ปวดขาอะไรนั้น สมาธิก็ต้องออก ท่านจึงให้สู้มัน ไม่ต้องหลบมัน เราจะสู้ข้าศึกก็ต้องอย่างนั้นแหละ ต้องมีขันติความอดทน ทนสู้กับความเจ็บปวดทุกขเวทนา ดูมัน จิตมันถูกอันใดอันหนึ่ง

เมื่อเราสกัดกั้นไม่ให้มันแส่ส่ายไปตามอารมณ์ภายนอก มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น เรียกว่ากามคุณ ๕ ไม่ให้ไปจดจ่ออยู่กับสิ่งเหล่านั้นแล้ว มันจะอยู่ที่ มันก็ว่างอารมณ์ ไม่มีอารมณ์เข้ามาคลุก

คลี่ดวงจิตแล้ว จิตตั้งมั่นเรียกว่าจิตว่าง ไม่มีอะไรมาพลุกพล่าน เหมือนกันกับน้ำในขัน หรือน้ำอยู่ที่ไหนก็ตาม เมื่อมันไม่กระเพื่อมแล้วมันนิ่ง ก็เห็นสิ่งทั้งปวงอยู่ในก้นขัน ต้องเห็น เห็นอันนี้ เห็นแล้วเราต้องสละปล่อยวาง มันจะเห็นโลภะ โทสะ โมหะ ราคะ

เรามี เราจะได้พยายามละถอนสิ่งเหล่านี้ออก ปล่อยจิตว่างแล้วจิตสบาย เพราะจิตเป็นหนึ่ง ไม่ขุ่นมัว เพราะไม่มีอารมณ์มาฉาบทาดวงจิตแล้ว ดวงจิตใส ดวงจิตขาว จิตก็เย็น มีแต่ความสบาย มีความสุข รู้เท่าสังขาร รู้เท่าสิ่งทั้งปวง รู้เท่าความเป็นจริงแล้ว เกิดอันใดอันหนึ่งก็ดี หรือไม่ก็ครบรอบก็ดี เมื่อพิจารณาอันใดอันหนึ่งแล้ว จิตของเราไม่มีความหวั่นไหวต่อสิ่งทั้งปวง ถึงมรณะจะมาถึงก็ตาม ทุกขเวทนาเจ็บปวดมาถึงก็ตาม ไม่มีความหวั่นไหวต่อสิ่งเหล่านั้น

เมื่อรู้เท่าความเป็นจริงแล้ว ความติฉินนินทาก็ตาม ไม่มีความหวั่นไหวต่อสิ่งเหล่านั้น เสื่อมลาภก็ตาม เสื่อมยศก็ตาม เสื่อมสรรเสริญรักชอบก็ตาม ไม่เอาใจใส่เอามาเป็นอารมณ์ มันก็มีความสุขเท่านั้น จะหาความสุขใส่ตนก็มีแต่ฝึกฝนทรมานตนนั่นแหละ

พระพุทธเจ้าท่านว่า สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ให้ทรมานจิตฟอกฝนจิตของเรา ฝนจิตให้มันว่าง ให้มันรู้เท่าความเป็นจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่น จิตนั่นแหละจะทำประโยชน์มาให้ในชาตินี้ คือนำความสุข คือนิพพานมาให้ หรือจิตเรายังไม่พ้น ก็จะนำสวรรค์มาให้ นำเอาความสุขมาให้ตราบเท่าตลอดเวลา ตราบเท่าชีวิต แล้วมีสติคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป.

คัดลอกจากหนังสือ "ประหนึ่งเพชรส่องสกาว หลวงปู่ขาว อนาลโย"

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๘

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

กรรมกับจิต

อย่าให้มีความประมาท จงพากันสร้างคุณงามความดี มีการให้ทาน มีการรักษาศีลของฆราวาส พวกฆราวาสก็ดี ให้ถือศีลห้า ศีลแปด วันเจ็ดค่ำ แปดค่ำ สิบสี่ค่ำ สิบห้าค่ำ เดือนหนึ่งมีสี่หน อย่าให้ขาด ให้มีความตั้งใจ เรื่องเข้าวัดฟังธรรม รักษาศีล ภาวนา อันนี้เป็นทรัพย์ภายในของเรา การรักษาศีลเป็นสมบัติภายในของเรา ควรใช้ปัญญาพิจารณาค้นคว้าร่างกาย ให้มันเห็นว่า ความจริงของมันตกอยู่ในไตรลักษณ์ ตกอยู่ในทุกขัง ตกอยู่ในอนิจจัง ตกอยู่ในอนัตตา มีความเกิดอยู่ในเบื้องต้น มีความแปรไปในท่ามกลาง มีความแตกสลายไปในที่สุด อย่างนี้แหละ อย่าให้เรานอนใจ ให้สร้างแต่คุณงามความดี อย่าไปสร้างบาปอกุศล อย่าไปก่อกรรมกรอเวรใส่ตน ผู้อื่นไม่ได้สร้างให้เรา คุณงามความดีเราสร้างของเราเอง ตนสร้างใส่ตนเอง ผู้อื่นบ่ได้ทำดอก เมื่อเราเป็นบาป ก็เราเป็นผู้สร้างบาปใส่เราเอง ความดีก็แม่น เราใส่เราเอง จึงได้เรียกกุศลกรรม อกุศลกรรม สัตว์ทั้งหลายจะ หรือจะร้ายก็ดีจะเป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ หรือยากจนค่นแค้นก็ดี เป็นเพราะกรรมดอก พระพุทธเจ้าว่านั่นแหละ สัตว์ทั้งหลายเป็นแต่กรรม สัตว์มีกรรมของตน เป็นเพราะกรรมดอก กรรมเป็นผู้จำแนกแจกสัตว์ให้ได้ดีได้ชั่วต่าง ๆ กัน ครั้นเป็นผู้ทำกรรมดี มันก็ได้ความสุข ไปชาติหน้าชาติใหม่ก็จะได้ความสุข ผู้ทำความชั่ว มันก็มีความทุกข์ มีอบายเป็นที่ไป มีนรกเป็นที่ไป กรรมเป็นผู้จำแนกไป ให้เกิดเป็นมนุษย์ ให้เกิดเป็นคนยากจน คนค่นแค้น มันเป็นเพราะกรรมของเขา ที่จะไปเกิดเป็นผู้มั่งคั่วสมบูรณ์มีความสุขเองอย่างนี้ไม่มี นั่นแหละบาปมันเป็นผู้แจกให้ไป ไปเกิดในแดนคนยากคนจน เหมือนกันนั่นแหละกับเข้าไปหาเจ้านาย เราต้องระวังปานหยัง เข้าไปเราต้องทำอย่างใด จะทำท่าทางอย่างใด จะพูดอย่างไร ผู้

เข้ามาหาคนยากคนจน มันไม่ต้องสนใจอะไร ไม่ต้องมีท่ามีทาง มันไปเกิดอยู่นั่นแหละ เราจะไปเกิดในที่ดีมันยากแล้ว บุญมันบ่ถึงเขา เราต้องทำเอา เกิดเป็นมนุษย์เป็นสัตว์อันสูงสุด ก็เป็นเพราะ ปุพฺเพ เพจกตปุญฺญตา บุญหนหลังมาติดตามตนให้เกิดเป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์ ครั้นเป็นผู้สมบูรณ์แล้วก็ อตฺตสมฺมาปณิธิ ให้ตั้งตนอยู่ในที่ชอบ อย่าไปตั้งอยู่ในที่ชั่ว รักษาศีล ให้ทาน หัดทำสมาธิอย่าให้ขาด ศีลห้าให้รักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ศีลแปดให้รักษา ให้พากันภาวนาอยู่ สมาธิมันไม่มีที่อื่น ให้นั่งภาวนา พุทโธ ๆ ไม่ต้องร้องให้มันแรงดอก ให้มันอยู่ในใจซื่อ ๆ ดอก การภาวนาก็เป็นอริยทรัพย์ภายใน มันจะติดตามไปทุกภพทุกชาติ ติดไปสวรรค์ ลงมามนุษย์ มาตกอยู่ในที่มั่งคั่งสมบูรณ์บริบูรณ์ ไม่ยากไม่จน ทรัพย์อันนี้ติดตามไป บ่มีสูญหายดอก ตามไปจนสิ้นภพสิ้นชาติ หรือจนเหนื่อยหน่ายต่อความชั่ว เบื่อหน่ายไม่มีความยินดี ไม่อยากเกิดอีก ภาวนาไป ๆ ก็จะไปสู่พระนิพพานตามเสด็จพระพุทธเจ้าเท่านั้นแหละ ก็สบายเท่านั้นแหละ คนเรามันมักอยากมาเกิดอยู่เสมอ

ให้พากันตั้งใจ วันหนึ่ง ๆ เราจะนั่งภาวนา นั่งภาวนาก็ให้นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติ อย่าปล่อยใจ ให้ตั้งสติอยู่กับใจ ให้เอาพุทโธเป็นอารมณ์ ทีแรกว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ , พุทโธ ธัมโม สังโฆ , พุทโธ ธัมโม สังโฆ สามหนแล้ว จึงเอาแต่พุทโธอันเดียว ทำงานอะไรอยู่ก็ได้ พระพุทธเจ้าบอก ทำได้ทุกอิริยาบถ ได้ทั้งสี่อิริยาบถ ยืนก็ได้ เดินก็ได้ นั่งก็ได้ นอนไม่เป็นท่าดอก เอนลงไปเดี๋ยวก็เอาสักงีบเถอะ เดินนั่นแหละดี นั่งกับยืนก็ได้ ได้หมดทั้งสี่อิริยาบถ พากันทำเอา ความมีอัตภาพนี่มันเป็นทรัพย์ภายนอก เงินทองแก้วแหวน บ้านช่องเรือนชานต่าง ๆ ที่หามาได้ก็เป็นทรัพย์ภายนอก ติดตามเราไปไม่ได้ดอก เมื่อตายแล้วก็ทิ้งไว้ กายอันนี้เมื่อตายแล้วก็นอนทับถมแผ่นดินอยู่ ไม่มีผู้ใดเก็บ กระดูกก็กระจายไป กระดูกหัวก็ไปอยู่ที่อื่น กระดูกแขนก็ไปอยู่ที่อื่น กระดูกขาก็ไปอยู่ที่อื่น กระดูกสันหลังก็ไปอยู่ที่อื่น กระจายไปเท่านั้นแหละ

เรากเรามันกลัวตัณหาหลาย มันเชื่อตัณหาหลาย คนหนึ่ง ๆ มันมีสองศาสนา ศาสนาหนึ่ง มันตัณหาสั่งสอน ศาสนาหนึ่ง เป็นศาสนาของพระพุทธเจ้า เรามันยึดถือตัณหานี่ ชอบกันนัก หมอนี่มันก็บังคับเอา เราก็ยึดถือหมอนี่ มันสอนให้เราเอา ให้ตีเอา ลักเอา ฉกชิงวิ่งราวเอา มันสอนอย่างนี้ตัณหาน่ะ พระพุทธเจ้าว่าให้ทำมาหากินโดยชอบธรรม ให้เป็นศีลเป็นธรรม อย่าเบียดเบียนกัน มันไม่อยากฟัง มันเกลียด ตัณหานี่ มันกลัวพระยามัจจุราช พระยามารก็ผู้ช่วยมัน มันไม่อยากให้เราไปฟังอื่น ให้ฟังมัน มันผูกใจเราไว้ ครั้นจะไปดำเนินตามทางของพระพุทธเจ้า มันไม่พอใจ พอจะรับศีล รับทำไม มันว่า อย่าไปรับมัน อย่าไปทำมัน นี่มันก็ถูกใจมันเท่านั้นแหละ มันสอนนะ มันชอบอย่างนั้น

ส่วนธรรมะของพระพุทธเจ้า ครั้นอุตส่าห์ทำไป ปฏิบัติดีแล้ว เราก็มีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป ทำความเพียรภาวนาหนัก ๆ เข้า ก็ได้บรรลุพระนิพพาน กำจัดทุกข์ อันนี้ไม่อยากไป ไม่อยากฟัง ไม่เอา ไม่ชอบ เพราะฉะนั้นต้องระวังตัณหา กิเลสที่มันชักจูงใจเราไม่ให้ทำความดี อย่าไปเชื่อมัน พยายามฝึกหัดขัดเกลาจิตใจให้อยู่ในศีลในธรรม พระพุทธเจ้าว่า ให้เป็นผู้หมั่นขยันในทางที่ชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แม่นในหน้าที่ของตน เป็นความบริสุทธิ์ ผู้ขยันหมั่นเพียรนั่นแหละจะเป็นเจ้าของทรัพย์ เป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ มิใช่ว่าจะรักษาศีลภาวนาแล้วเฮ็ดหยังบ่ได้ มันบ่แม่น นั่นมันความเห็นผิดไป พระพุทธเจ้าว่าให้ขยันหมั่นเพียร อะไรที่ชอบธรรมก็ทำได้ กลางคืนจนแจ้งก็ทำไป กลางวันก็ทำได้หมดตลอดวัน ทำไร่ ทำสวน ทำนา ให้ทำสุจริต ไม่เบียดเบียนใครเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าให้หยุด ไม่ให้เบียดเบียนกัน ทำใจให้สะอาด วาจาให้สะอาด กายให้สะอาด อย่าให้สกปรก ทำใจให้สะอาด คือให้หมั่นภาวนา ให้เอาพุทโธนั่นแหละเป็นอารมณ์ของใจ ให้ตั้งสติทำไป ๆ ใจมันจะสงบสะอาดและผุดผ่อง มนสาเจ ปสนฺเนน ภาสติวา กโรติวา ตโตนํ สุขมเนวติ ครั้นผู้ชำระจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วสดใสแล้ว แม้จะพูดอยู่ก็ตาม ทำการงานอยู่ก็ตาม ความสุขนั้นย่อมติดตามเขาไป มนสาเจ ปทุฏฺเฐน ภาสติวา กโรติวา ตโตนํ ทุกฺขมเนวติ จกฺกํ วหโตปทํ ครั้นบุคคลมีใจขุ่นมัวว่นวาย มีใจเศร้าหมอง ใจมืด ใจดำอำมหิตแล้ว แม้จะพูดอยู่ ความทุกข์ย่อมครอบงำมันอยู่อย่างนั้น แม้จะทำอยู่ ความทุกข์ก็เป็นอยู่อย่างนั้น ท่านเปรียบว่า เหมือนล้อที่ตามรอยเท้าโคไป ความทุกขฺตามบุคคลไปอยู่อย่างนั้น คนไม่รักษาใจ คนทำแต่ความชั่ว ก็มีแต่ความทุกข์นำไปอยู่อย่างนั้น

พากันทำภาวนาไป วันหนึ่ง ๆ อย่าให้ขาด อย่าให้มันเสียเวลาไป ภาวนาไป ชั่วโมงหรือยี่สิบ สามสิบนาที อย่าให้มันขาด อาศัยอบรมจิตใจของตน ทำมันไป ขัดเกลาใจของตน ใจมันมีโลภะ โทสะ โมหะเข้าครอบคลุม ใจจึงเศร้าหมอง ธรรมชาติจิตเดิมแท้นั้น เป็นธรรมชาติผ่องใส ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตญฺจโข อาคนฺตุเกหิ อุปฺกิเลเสหิ อุปฺกกิลิฏฺฐํ ธรรมชาติจิตเดิมเป็นของเลื่อมประภัสสร เป็นของใสสะอาด แต่มันอาศัยอาคันตุกะกิเลสเข้าครอบงำย่ำยี ทำให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวไป เพราะฉะนั้นให้พากันทำ อย่าประมาท อย่าให้มันเสียชาติ อย่าให้มันโศกเศร้าเป็นทุกข์ มนุสฺสปฏิลาโภ ความได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นลาภอันประเสริฐ ให้พากันทำ อย่าให้มันเสียไป วันคืนเดือนปีล่วงไป ๆ อย่าให้มันล่วงไปเปล่า ประโยชน์ภายนอกก็ทำ ประโยชน์ของตนนั่นแหละมันสำคัญ พระพุทธเจ้าว่าให้ทำประโยชน์ของตนเสียก่อน แล้วจึงค่อยทำประโยชน์อื่น.

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๙

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

เทศน์ในงานทำบุญอายุ ๖๐ ปี นายแพทย์ อวย เกตุสิงห์

(๓ กันยายน ๒๕๑๑)

การทำงานครั้งนี้ก็ยาก น้อยคนที่สามารถจะทำได้ พระเถรานุเถระที่อยู่กันคนละแห่งหน ต่างองค์ต่างมา ยากที่จะมารวมกันได้ นี่ก็เพราะบุญวาสนาบารมีของคุณหมอ เป็นผู้มีธรรมอยู่ในตน มีความดีอยู่ในตน จึงสำเร็จเสร็จสรรพลงได้ อีกอย่างหนึ่ง ก็เพราะความเป็นสามัคคีอันหนึ่งอันเดียวกันของพวกญาติพวกมิตรทั้งหลาย ด้วยอำนาจบุญของคุณหมอที่มีความดีในตน อัตประโยชน์ ประโยชน์ของตนทำให้มีสมบูรณ์บริบูรณ์ ญาตถะประโยชน์ ประโยชน์ของญาติก็ได้ทำ โลกัตถะประโยชน์ ประโยชน์ของโลก ประโยชน์ ๓ อย่างนี้ถ้าบริบูรณ์แล้ว มีกำลังแล้ว เป็นผู้ดีมีคนนับหน้าถือตา เพราะเป็นผู้มีอุปการคุณ และเป็นผู้มีศรัทธาทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระกรรมฐานทั้งหลายจึงมีความยินดี แม้อยู่ที่ไหนก็มีความยินดีมา เพราะความเป็นสามัคคีอันหนึ่งอันเดียวกันนั่นเอง พระพุทธเจ้าท่านแสดงว่า สามัคคี สมัคคานัง ตโป สุโข ทำงานใหญ่โตปานนี้นากนักที่จะทำสำเร็จได้ ต้องอาศัยสามัคคีกันทำให้สำเร็จได้ ทั้งญาติมิตรเป็นสามัคคีกันพร้อมเพรียงกันจึงสำเร็จได้โดยเรียบร้อยเป็นการดี

เรื่องธรรมะธัมโม ท่านก็เทศน์อยู่หลายองค์แล้ว สามองค์สี่องค์แล้ว เรื่องธรรม พวกกรรมฐาน พวกป่าพวกดง พูดเข้ามาที่นี่ไม่ได้อยู่ที่อื่น พูดเข้ามาที่สกนธ์กายของตนนี่แหละ กาย จิต พูดเข้ามาที่นี่ มาพิจารณาอัตภาพร่างกายนี้ มันเห็นว่าร่างที่อาศัยอยู่นี่ ได้ร่างอันนี้มาเพราะ ปุพเพกตปุญญตามคือบุญกุศลของเราที่ได้สร้างสมอบรมมาหลายภพหลายชาติ บำเพ็ญคุณงามความดีมา จึงได้สมบัติอันนี้ดี เรียกว่าอัตสมบัติ สมบัติอันนี้เป็นของหายาก เมื่อได้มาแล้วให้เป็นผู้ไม่ประมา? พึงระลึกว่าสมบัตินี้เอามาใช้ชั่วคราว เอามาใช้ชั่วคราวสมบัติอันนี้ เดี๋ยวก็เปื่อยพังทลายเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ของเก่ามัน แล้วก็หาเอาอีก เหมือนกันกับบ้านคุณหมออย่างนั้น ทีแรกไม่ดี ที่นี้ไม่สู้ดี เอาใหม่ เอาใหม่ก็มีสมบัติทำเอาใหม่ ทำเอาดีปานไหนก็ได้ เป็นปราสาทสามชั้นสี่ชั้นก็ได้ เพราะเรามีสมบัติ สมบัติอันนี้คือบุญกุศล คือคุณงามความดี มีการรักษาศีลอย่างสมบูรณ์ ศีลสมบัติ ศีลเป็นสมบัติอันหนึ่งเป็นสิริมงคล เป็นความงามอันหนึ่ง สมาธิสมบัติ ทำจิตของเราให้แน่วให้แน่อยู่กับที่ ไม่ให้ออกไปตามอารมณ์ภายนอก ให้อยู่กับที่ ให้สงบอยู่กับที่ ปัญญาสมบัติ ความรู้เท่า พิจารณาให้รู้เท่าต่อสังขารร่างกาย ความเป็นจริงของมัน อาศัยไตรลักษณ์ คือ ๓ อย่าง เรียกว่า อนิจลักษณ์ ทุกขลักษณ์ อนัตลักษณ์ ลักษณะทั้ง ๓ อย่างนี้ มีเสมอกันหมดทุกตัวสัตว์ บรรดาสัตว์ที่มีวิญญาณ มีความเกิดขึ้นเป็นเบื้องตน มีความแปรปรวนในเบื้องกลาง มีความสลายลงไปในที่สุด ปัญญาให้พิจารณาให้รู้เท่าว่าเป็นเครื่องอาศัยกันอยู่ชั่วคราว เราจะเป็นผู้ไม่ประมาท รีบเร่งทำ รีบเร่งเอาสมบัติภายใน คือเอาอัตภาพนี้ รีบเร่งทำคุณงามความดี ทรัพย์ภายในนี้จะติดตามเราไป ถ้าเรายังไม่มีความเบื่อหน่ายในสังสารจักร การท่องเที่ยว เราจากไป เราจะได้มีสุคติอย่างเดียว ทุกคติไม่มี ท่านแสดงว่าธรรมมี ๓ อย่าง กุศลาธรรม อกุศลาธรรม อพยากตาธรรมา ธรรม ๓ อย่าง อพยากตธรรม หมายความว่าความเป็นกลาง ไม่ดีไม่ชั่ว ไม่มีความดี ไม่มีความชั่ว หมายเอาจิตอันนั้นสูงแล้ว กุศลาธรรมคือกุศลธรรม อันมนุษย์สร้างอยู่ในโลกนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างเรียกว่ากุศลาธรรม คือคุณความดี กุศล ความฉลาดคุณหมอเป็นผู้ฉลาดสามารถจะเอาทรัพย์อันใดที่เป็นแก่นสาร ทรัพย์อันใดที่ไม่มีสาระแก่นสาร คืออัตภาพ ทำให้มันเป็นแก่นสารเอากับมัน เอากำไรกับมัน ทำกำไรกับมัน ได้แล้วเร่งอบรมจิตใจของเราให้ดีแล้ว อัตภาพมันจะเป็นอย่างไรก็ตามมัน มันมีความแก่ มีความเจ็บ ความตายเป็นธรรมดาของมัน แล้วก็ไม่มีความหวาดหวั่น หวั่นไหวต่อมัน เพราะรู้เท่ามัน รีบพากันทำเอาเสีย ท่านว่าแสดงธรรมไม่มีอยู่ที่อื่นนี่แหละ ก้อนธรรมทั้งหมด ทั้งก้อนนี่แหละ สกนธ์กายของเรานี่แหละ มีอยู่นี่แหละกายเรียกว่ารูปธรรม นามธรรมคือความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ ความจำ ความหมาย ความปรุง ความแต่ง อย่างใดอย่างหนึ่ง ความรู้ทางทวารทั้งหมด เรียกว่าวิญญาณ รวมเป็นหมดทั้งรูป ก็เรียกว่ารูปธรรม ความรู้ทั้งหมด เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่านามธรรม มีอยู่สำหรับในโลกนี้แต่ว่าเป็นของไม่เที่ยง ไม่แน่นอน พระพุทธเจ้าจึงแสดงว่า สัพเพสังขารา อนิจจาติ ยทา ปัญญาย ปัสสติ อถ นิพพินทติ ทุกเข เอสะ มัคคโค สิสทธิยา ผู้มีปัญญาใคร่ครวญพิจารณาเห็นอัตภาพร่างกาย

เช่น มนุษย์ก็ตาม สัตว์เดรัจฉานอะไรก็ตาม มาพิจารณาเห็นเป็นของไม่แน่นอน ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นของเป็นทุกข์ เมื่อพิจารณาเห็นด้วยปัญญา อันนี้เรียกว่าเป็นทางหมดจดของผู้นั้น เป็นทางบริสุทธิ์ของผู้นั้น สัพเพ สังขารา ทุกขยาติ ยหา ปัญญาย ปัสสติ อถนิพพินทติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา สังขารร่างกายมาเห็นเป็นทุกข์ ให้พิจารณาธรรมอันนี้ คือสกนธ์กายอันนี้ เป็นทุกข์ ย่อมมีความเบื่อหน่ายต่อสังขารที่เป็นอยู่ สัพเพธัมมา อนัตตาติ ยทา ปัญญาย ปัสสติ อถ นิพพินทติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล คือสกนธ์กายของเรานี่แหละ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน พระพุทธเจ้าแสดงไว้ง่าย ๆ ไม่ลึกซึ้งซับซ้อน เปิดเผยว่าธรรมะของพระพุทธเจ้า เหมือนกันกับภาชนะที่คว่ำอยู่ พระพุทธเจ้าเป็นผู้เปิดขึ้นให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันนั้น ๆ เหมือนอยู่ในที่มืด พระพุทธเจ้าเป็นผู้จุดตะเกียงให้คนอื่นเห็นของเห็นสิ่งทั้งปวง ท่านแสดงให้เห็นอันนี้ ไม่ได้แสดงให้เห็นออกไปนอกสกนธ์กายนี้ เห็นจิตเห็นใจของตนนี้มันเป็นยังไง สอนให้มันมีสติ มีสัมปชัญญะ สติความระลึกอยู่กับกายนี้ สติความระลึกผูกพันอยู่กับใจนี้ ให้มันรู้ กำหนดเข้ามาพิจารณา จะรู้จะเห็นอกาลิโก ไม่ต้องอ้างกาลอ้างเวลา ถ้ามีสติกำหนดเข้ามา จะรู้ทุกเวลาว่า จิตของเรามีราคะไหม หรือหายแล้วไม่มี ก็จะรู้จำเพาะตนนี้ ดูโทสะมีอยู่ หรือหายโทสะแล้ว ดูโมหะ ความโง่ความเขลาความหลงยังมีอยู่ก็จะรู้ หรือจิตของเรามันหายโทสะหายโมหะแล้วก็จะรู้ พระพุทธองค์จึงให้พิจารณาเข้ามาให้เห็น เห็นอันนี้ เรียกว่าเห็นธรรม จิตของตนเป็นอย่างไร จิตของตนเป็นกุศล มีเมตตา มีวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่ หรือมันยังมีราคะ โทสะ โมหะ ครอบงำอยู่ก็จะรู้ รู้แล้วจะได้แก้ไขตัวมัน รีบปลดเปลื้องออกไป รีบเร่งทำความเพียร ขับไล่สิ่งที่เศร้าหมอง คือ ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ ให้มันเบาบางไป ออกจากขันธสันดาน

ดวงจิตบริสุทธิ์ผุดผ่อง ทำให้คนบริสุทธิ์ ทำให้คนมีสิริ ให้มีโภคทรัพย์ ก็เพราะคนเป็นผู้ทำคุณงามความดี มีศีล ศีลที่บริบูรณ์แล้วย่อมเป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์ จิตดีบริสุทธิ์แล้ว จิตไม่มีอิจฉาพยาบาทเบียดเบียนแล้ว จิตอันนั้นแหละก็เป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์ ปัญญาเป็นผู้รู้เท่าสิ่งทั้งปวงแล้วว่า สิ่งทั้งปวงมีความเกิดขึ้น มีความสลายไป รู้เท่าอย่างนี้แล้วไม่มีความเสียอกเสียใจ โภคทรัพย์ภายนอกมันมีขึ้น แล้วมันเกิดวิบัติไป ก็ไม่มีความเสียอกเสียใจ หรือมีเพื่อนยากคู่ทุกข์คู่ยากจะต้องพลัดพรากจากไป ก็จะไม่มีความทุกข์และเสียใจ เพราะรู้เท่าอัตภาพร่างกาย สัตว์ทั้งหลายเกิดมาในโลกนี้ มีแต่บ่ายหน้าไป บ่ายหน้าไปหาความแตกดับเป็นธรรมดาของมันอยู่อย่างนี้ อันที่จริงมันไม่ใช่ตาย พระพุทธเจ้าว่ามันตายเล่น ไม่ใช่ตายจริง ตายแล้วมันกลับก่อขึ้นอีก มันบังเกิดอีก เพราะความอาลัยอาวรณ์ผิด เหมือนพวกคุณหมอ คุณหญิงก็ดี เดี๋ยวนี้อัตภาพร่างกายมาอยู่ที่นี่ ที่ถ้ำกลองเพล พอออกจากที่นี่จะไปไหนล่ะ เพราะใจ ดวงใจมันไปจดจ่ออยู่ที่กรุงเทพฯ ที่อยู่ของตนอยู่ที่ไหน ต้องไปจด

จ่ออยู่ที่นั่น สัตว์ตายแล้วเกิดที่ไหน พระพุทธองค์ไม่ทรงพยากรณ์ เพราะการทำความดีความชั่วอยู่มันเป็นเพราะกรรม กรรมเป็นของ ๆ ตน กรรมดีให้ผลตอบแทน คือความดี ความพอใจ กรรมไม่ดีให้ผลตอบแทนคือความไม่ดี ความไม่พอใจ มันเป็นสมบัติของสัตว์ ชาตินี้ยังอาลัยอยู่กับสิ่งทั้งปวงแล้วคิดดูใจเราเดี๋ยวนี้แหละ เดี๋ยวนี้จดจ่ออยู่กรุงเทพฯ ตายไปเกิดที่ไหนล่ะ เกิดกรุงเทพฯ มนุษย์ถือผี ถือนั่น ถือเทพ บวงสรวงอย่างนั้นอย่างนี้ เอาอันนั้นเป็นสรณะที่พึ่งก็เหมือนกัน มันเคยแต่ไหว้ เคยแต่พึ่งอันนั้น มันตายจากนั่นมันเอาแต่นั่นเป็นชาติ ชาติอันนั้นมันต้องเป็น ชาติของเขาอยู่อย่างนั้น จิตเราไปจดจ่ออยู่ที่ไหน มันก็ไปเกิดที่นั่นแหละ อยู่ที่บ้านมันก็ไปเกิดอยู่ที่บ้าน

เพราะเหตุนั้นแหละ พระพุทธเจ้าจึงแนะนำสั่งสอนเทศนาอบรมจิตใจ อย่าให้มันไปเกี่ยวข้องในอารมณ์ บ้านช่องที่บ้านที่อยู่ที่ทำการทำงาน ทำ ๆ ไป แต่ไม่ให้จิตไปเกี่ยวข้อง ให้จิตอยู่กับจิต ให้จิตมันรู้เท่าอยู่กับจิต กายนี่ก็ไม่ใช่ของตน มันแตกมันดับไปแล้ว มันไปก่อภพใหม่ชาติใหม่ ดวงจิตดวงเดียวนี่แหละมันไปก่อ จิตนี่แหละเดิมมันผ่องแผ้ว แต่อาศัยมันไม่รู้เท่าอารมณ์ อาศัยอาคันตุกกิเลส คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั้งหลาย เอาเข้ามาฉาบมาทาแล้ว ทำจิตใจของเราให้เศร้าหมองขุ่นมัวไป จิตเดิมเลยกลายเป็นตัวอวิชชา ความโง่ความเขลาไป ไม่รู้เท่าตามความเป็นจริง ไม่รู้เท่าสังขาร ยึดถือ เมื่อสิ่งทั้งปวงวิบัติไปแล้ว ก็มีความโศกเศร้าอาลัยผูกพัน สิ่งที่ไม่พอใจมาประสบพบกัน มาประชุมร่วมกัน ประสบอันนี้ก็เป็นเหตุให้เกิดความคับแค้น เป็นเหตุให้เกิดทุกข์โทมนัส ความคับแค้น เห็นสิ่งที่พอกพอใจพลัดพรากไป ไม่มาร่วม ไม่ประชุมร่วม นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดความโศกเศร้าความอาลัยอาวรณ์ถึงกัน เรื่องของสังขารมันเป็นอย่างนั้น จึงให้พิจารณาให้รู้เท่า เกิดเป็นรูป เป็นนามล้วนแต่ของไม่เป็นสาระแก่นสารหมดทั้งนั้น รู้เท่าแล้วถึงสิ่งทั้งหลาย มันจะเป็นอย่างไรก็ตาม ไม่มีความหวั่นไหว แล้วย่อมผ่องใส จิตไม่เศร้าโศก จิตผ่องใส จิตเบิกบาน จิตเยือกเย็น จิตเยือกเย็นแล้วสิ่งทั้งปวงมารวมหมด ภายนอก วัตถุข้าวของเงินทอง แก้วแหวนเงินทองอะไรก็มารวมหมด มาอาศัย พุทโธ ผู้รู้ พุทโธมีอยู่ทุกรูปทุกนาม พุทโธ คือผู้รู้ สัมปชัญญะ คือ ผู้ตื่นอยู่ ผิดหรือชอบ ตื่นขึ้นสัมปชัญญะเป็นผู้ตัดสิน เราทำผิด หรือเราพูดผิด คิดผิด ไม่ถูก สัมปชัญญะเป็นผู้รู้ สติเป็นผู้ระลึกขึ้นพอระลึกแล้ว สัมปชัญญะว่า “ถูก” เราทำถูก พูดถูก คิดถูก นั่นแหละ รู้เห็นตนอยู่อย่างนั้น จิตจะได้เบิกบานแช่มชื่นเบิกบาน จิตเบิกบานแล้ว ไม่มีความโศกเศร้า ไม่มีความเสียใจ ไม่มีความเดือดร้อนวุ่นวาย ไม่มีความทุกข์กาย ไม่มีความเสียใจ สบาย ครั้นเย็นแล้ว สิ่งทั้งปวงภายนอกย่อมไหลเข้ามาเงินทองมาพึ่ง มาพึ่งพุทโธหมด มาพึ่งธัมโม มาพึ่งสังโฆหมด เดี๋ยวนี้เราถึงพระพุทธเจ้าอย่างไร ถึงพระธรรมอย่างไร ถึงพระสงฆ์อย่างไร ให้มาพิจารณาถึงกายของตน จิตใจของตน ถึงพระพุทธเจ้าหมายความว่าใจเบิกบาน ใจรู้เท่าต่อสิ่งทั้งปวง ไม่มีความดิ้นรนต่อสิ่งที่ไม่พอใจ สิ่งที่พอใจก็ไม่มี

ความฟูขึ้นไปตามอารมณ์ เรียกว่าพุทโธ เป็นผู้รู้ยิ่ง ธรรมไม่ใช่อยู่ที่อื่น ให้พิจารณาเอา พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงแล้ว นี่เรียก พุทโธ พุทโธเป็นผู้เห็น พุทโธเป็นผู้เบิกบาน เป็นผู้ตื่นแล้ว ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีความอาลัย ธัมโมคือแสงสว่าง เมื่อจิตสงบแล้ว นั่นแหละมีความสว่างไสวขึ้นมาในดวงจิต จิตสงบลงไป แน่วแน่ลงไป มีความสว่างไสวขึ้นมา ทำให้เราเห็นสิ่งทั้งปวง เห็นอัตภาพสกนธ์กายของตนชัดเจนขึ้นไป เห็นธัมโม สว่างขึ้น เห็นว่า โอ แม่นจริง ๆ พระพุทธองค์ว่าอัตภาพเป็นของกลาง ใครฉลาดใช้มันก็ได้ใช้ มันดี เอากำไรกับมัน ซื้อบุญกุศลคุณงามความดีไว้ ใครเป็นผู้โง่เขลา ไม่ก็เป็นผู้ประมาทไปยึดถือ ไม่รีบเร่งบำเพ็ญคุณงามความดีใส่ตนไว้ ก็ไม่ได้อะไรกับมัน เสียสมบัติดีปล่อยให้มันแก่เฒ่ามันตายไป อันนี้เรียกว่าเป็นผู้ไม่ฉลาด ก็เพราะรู้ไม่เท่ามัน มายึดถือเป็นตนเป็นตัวก็เป็นเหตุให้ทำสิ่งที่ไม่ดี ทางกายก็ไม่ดี วาจาก็ไม่มี ใจก็ไม่ดี ไม่มีเมตตากรุณาต่อเพื่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ได้ชื่อว่าเสียสมบัติ อันนี้พระพุทธเจ้าก็ว่าอยู่ กิจโฉ มนุสสปฏิลาโภ การที่ได้อัตภาพเป็นมนุษย์เป็นลาภใหญ่ เกิดมาชาติหนึ่ง ๆ แสนทุกข์แสนยากแสนลำบาก เราได้มาแล้ว เราเป็นผู้ไม่ประมาท รีบเร่งเอาทรัพย์ภายในไว้เสีย ความได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์เป็นลาภอันสำคัญ มนุษย์เป็นชาติอันสูงสุด เป็นสัตว์ใจสูง มีเมตตาซึ่งกันแลกัน ได้สมบัติมาดีแล้วก็รีบเอามัน รับทำเอาเสีย อบรมบ่มอินทรีย์ให้มันแก่กล้า แก่กล้ามันสุก สุกมันก็ดี หมากไม้มันสุกมันก็หวาน ไม่ใช่สุกแกมดิบนอกจากอัตภาพร่างกายของเราแล้วสิ่งอื่นไม่มี เรื่องนอกธรรม เรื่องข้างนอกกว้างขวาง ต้องเข้ามาพิจารณาแต่กายกับใจของเราเท่านั้น อันนี้ได้ชื่อว่าเข้ามาใกล้แล้ว ใกล้เข้ามาทุกที ใกล้ทางพระนิพพาน เป็นผู้อยู่ต้นทางพระนิพพานก็ว่าได้ เป็นผู้ไม่ประมาท เข้าใกล้เข้าทุกที ๆ ครั้นบารมีของเราพร้อมบริบูรณ์แล้วก็สามารถที่จะพิจารณาได้.

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๑๐

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

อยู่ที่ใจ

ผู้เห็นเวทนา ผู้เห็นสัญญา ผู้เห็นสังขาร วิญญาณ เป็นผู้เห็นนามรูป นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิด อายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อายตนะ เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ เห็นรูปมากระทบตา เกิดวิญญาณขึ้นที่นี่ เสียงมากระทบหู เกิดวิญญาณที่นี่ขึ้นอีก รูปดีก็เกิดความยินดี ชอบใจ เป็นเวทนา อยากได้ รูปไม่ดี เกลียดชัง เกิดทุกขเวทนา ไม่อยากได้ ก็เป็นทุกขเวทนาขึ้น ตัณหาเกิดขึ้นมันก็เป็นปัจจัยให้ต่อกัน ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่น ว่าขันธ์ของตน ว่าตัวของกู กูไปอยู่ที่โน่น กูไปอยู่ที่นี่ กูเป็นพระ กูเป็นเณร อุปาทาน เมื่อมีอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น ก็เป็นเหตุให้อยากเท่านั้นแหละ เป็นเหตุให้เกิดภพ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เกิดภพแล้ว เป็นเหตุให้เกิดชาติ เกิดชาติ ก็เป็นเหตุให้เกิด ชรา มรเณนะ เกิด โศกะ ปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาส ความคับแค้น อัดอั้นตันใจ อยู่ในสังสารจักร์ นี่แล ดับความโง่อันเดียวเท่านั้นแหละ ผลไม่มี ดับเหตุแล้ว ผลก็ดับไปตามกัน ผลคือได้รับความทุกข์ ความสุขไม่มี คือดับอวิชชา ความโง่ นั่นแหละตัวเหตุ ตัวปัจจัย มันเองมันเป็นต้นเหตุ เป็นปัจจัย จิตเดิม ธรรมชาติเป็นเลื่อมประภัสสร เหมือนกันกับเพชรพลอย หรือเหมือนกันกับแร่ทองคำ ธรรมชาติมันก็เลื่อมสดใสอยู่ยังงั้น แม้นว่ามันยังปนอยู่ ปนอยู่กับดินนั่นแหละ แล้วอาศัยคนไปขุดมา รู้จักว่าเป็นบ่อเพชร บ่อทอง บ่อแร่นั่นแหละ เขาไปขุดเอาขึ้นมา มันติดอยู่กับดินอันหยาบนั่น ขุดมาแล้ว มาถลุงออก แล้วเอามาเจียรนัยอีก มันจึงสำเร็จ มีแสงวาบ ๆ เป็นทองคำก็เอาทำสายสร้อย ตุ้มหู จิตของเราทั้งหลายก็ดี มันเกลือกกลั้วอยู่กับอารมณ์ทั้งหลายทั้งปวง มันเอาอารมณ์เข้ามาห้อมล้อมมัน จิตมันจึงเศร้าหมอง แต่แสงมันก็มีอยู่นั่นแหละ อาศัยมาชำระมัน เราฝึกมาชำระ

จิตนั่นแหละทุกวัน ให้มันผ่องใส จิตเราต้องชำระให้มันบริสุทธิ์ ไม่มีอะไรมาปะปนมันแล้ว อันนั้นละจิตบริสุทธิ์ จิตผุดผ่อง ผ่องใส จิตตัง ทันตะ สุขาวหัง ครั้นผู้อบรม ฟอกจิตของตน สั่งสอนจิตของตน มีสติสัมปชัญญะ ระวังจิตอยู่ทุกเมื่อ ประคองจิตให้อยู่ในความดี หมั่นขยันทำความเพียร ชำระจิต ยกบาปทั้งหลายเหล่านี้ออกจากดวงจิตอยู่ทุกวัน ครั้นละออกแล้ว ก็เหมือนฝนทั่งให้เป็นเข็มเท่านั้น ฝนไปฝนไป อาศัยวิริยะ ความพากเพียร อาศัยฉันทะ ความพอใจ จะเพียรฝึกฝนจิตของเราให้เลื่อมประภัสสร ฝนไปฝนไป ผลที่สุดก็เป็นจิตบริสุทธิ์ หมดมลทิน มีแต่ธาตุรู้อันบริสุทธิ์ เป็นธาตุอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง จิตบริสุทธิ์แล้วจะไปทางไหนก็ได้ ไม่มีความเดือดร้อน เพราะเป็นแก้วอันบริสุทธิ์แล้ว บ่มีอันหยังมาเกิดแล้ว จิตแหละเป็นตัวนำทุกข์มาให้ ครั้นฝึกฝนดีแล้ว นำความสุขมาให้ อยู่ในโลกนี้ก็มีสุข ความทุกข์ไม่มี อันนี้มันเป็นธรรมดาของอัตภาพของสภาวะ มันเป็นเองของมัน ถึงมันจะทุกข์ปานใดมันก็ไม่มีความเดือดร้อน หวาดเสียวต่อความทุกข์ มันจะตายก็ไม่มีความอัศจรรย์ มันนี่จึงรู้เท่าสังขาร รู้เท่าสังขารจิตก็ไม่หวั่นไหว จิตไม่มีโศก ไม่มีเศร้าอาลัย จิตมีกิเลสเครื่องมลทินก็ปัดออกแล้ว จิตอันนี้เป็นจิตบริสุทธิ์ จิตสูง เพราะมันขาดจากการยึดการถือ เรามาหาความสุขใส่ตนไม่ใช่หรือ ต้องการความสุขเท่านั้นแล้ว จึงพ้นจากความสะดุ้งหวาดเสียว จิตของพระอริยะเจ้า จิตของพระพุทธเจ้า ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม มีลาภก็ไม่มีความยินดี เสื่อมลาภก็ไม่มีความยินร้าย ความสรรเสริญ พระพุทธเจ้าก็บ่ตื่น นินทา พระพุทธเจ้าก็บ่โศกเศร้าเสียใจ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ จึงว่า มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ มีสรรเสริญ มีนินทา มีสุข มีทุกข์ เหล่านี้ แปดอย่างนี้ พระพุทธเจ้าและสาวก ไม่มีความยินดีและโศกเศร้า ไม่มีความหวั่นไหว ไม่มีความยินดี ยินร้าย กับอารมณ์แปดอย่างนี่ละ จึงว่าจิตประเสริฐ จิตเกษม

พวกเราเกิดมาก็พากันเกลียดทุกข์อยู่นี่แหละ จึงได้พากันแสวงหาที่พึ่งของตน แสวงหาแล้วก็ต้องตั้งใจ มีความฝักใฝ่ในข้อวัตรปฏิบัติของตน ไม่ละ ไม่ถอนฉันทะ ความพอใจ จะบำเพ็ญคุณงามความดีให้มีขึ้น วิริยะ เพียรละชั่ว เพียรบำเพ็ญบุญกุศลให้เกิดขึ้น จิตฝักใฝ่อยู่ในคุณงามความดี ฝักใฝ่อยู่ในสติ ให้จิตอยู่กับจิต ให้ใจรู้จักใจ ให้จิตอยู่ที่จิต ให้ใจอยู่ที่ใจ มีสติประจำไว้ที่นั่น แกนอยู่นั่น ครั้นผู้ตั้งใจบำเพ็ญ หัดทำสติของตนให้สำเหนียกแม่นยำแล้ว จิตเป็นผู้ทำสติให้สำเหนียกแม่นยำ ครั้นมีสติแล้วก็เป็นผู้สมาทานเอาอยู่ในสิกขาบทของตนนั่นแล ให้มันเป็นอธิศีล อธิศีล คือ ศีลบ่มีหวั่นไหว ศีลบ่มีขาดวิ่น ไม่มีขาดตกบกพร่อง ศีล เรียกว่าปกติศีล อธิศีลสิกขา สมาทาเน อธิปัญญาสิกขา สมาทาเน อปมาเทน สมปาเทถ ด้วยความไม่ประมาท เป็นนิจศีลอยู่ทุกเมื่อ ผู้มีสติสัมปชัญญะ ทำให้แม่นยำ ให้ชำนาญแล้ว ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นผู้ใกล้พระนิพพาน ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ประมาท ให้ตกปากทางพระนิพพานแล้ว

ตน อยู่ไหน ตนมีความทุกข์ก็เพราะตนทำให้ตน เมื่อทำความดีใส่ตนแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้รู้ตน เป็นผู้ยกตน เป็นผู้รักษาตน ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน อตฺตาหิ อตฺโนนาโถ ตนแล เป็นที่พึ่งของตน เป็นที่พึ่งของตนได้ก็เพราะตนนั่นแหละทำความดี เป็นที่พึ่งของตนไม่ได้ ก็เพราะตนเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่มีศรัทธา เข้าวัดฟังธรรม รักษาศีล มันมัวแต่เห็นแก่ปากแก่ท้อง มัวหามาใส่ปากใส่ท้อง คอยเวลาที่มันตายนั่นแหละ

ในเบื้องต้น ให้ตรวจดู ทานบารมีก็ดี ศีลบารมีก็ดี เนกขัมมบารมีก็ดี ตรวจดูมันอย่างไร อยู่ที่เราจะก้าวขึ้น ก้าวขึ้นชั้นสูง ให้ทานสูงนั่นแหละเรียกว่าปรมัตถบารมี เลือดเนื้อชีวิตจิตใจนี่แหละ ถวายบูชาพระพุทธเจ้า ถวายบูชาพระธรรม ถวายบูชาพระสงฆ์ ได้ชื่อว่าให้ทานสูง อันนี้ได้ชื่อว่าเป็น ปรมัตถทาน ปรมัตถบารมี ให้ทานเลือดเนื้อ ไม่เห็นแก่ชีวิตจิตใจ มุ่งหน้าทำความเพียรจนตลอดวันตาย เป็นทานบารมี ไม่ต้องหวงแหนมันไว้ ต้องให้มันทำความเพียร อย่าปล่อยให้มันชำรุดทรุดโทรมไป มันมีแต่จะครั้นชำรุดทรุดโทรมไป เหมือนเรือคร่ำคร่า นั่นแหละ มันมีแต่สลักหักพังไป ครั้นมันเฒ่ามาแล้วมันบำเพ็ญเพียรอีหยังบ่ได้ดอก ยังหนุ่มยังแน่นตั้งใจทำความเพียรไป ครั้นเฒ่าอย่างอาตมานี่ มันผ่านมาแล้ว แม้จะแบกแต่กระดูกของตนก็จะตายแล้ว ปานนั้นมันก็บ่ยอมให้เขา หอบมันอยู่นี่แหละกระดูก จะตายให้มันตายอยู่นั่น ไม่ยอมหรอกเรื่องทำความเพียร เอามันจนตาย

พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกก็ดี เมื่อสำเร็จกิจแล้ว เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังขยันกว่าเราเสียอีก นี่แหละ ท่านหมดเชื้อแล้ว หมดเชื้อแล้วอยู่เย็น มีความสุข หมดความขี้ลักขี้ขโมย หมดขี้โกรธ ขี้โลภ ขี้หลง นี้หมดแล้ว พระพุทธเจ้าและสาวกก็หมดแล้ว ขี้เกียจขี้คร้าน ความขี้เหงา ขี้เซา ขี้หลับขี้นอน พวกนี้หมดแล้ว พระอริยเจ้าท่านทำความเพียร ขุดขึ้นมา ขุดตัณหาขึ้นมา รากน้อยรากใหญ่ขุดขึ้นมา เอาขึ้นมาแล้วก็กวาด กวาดขึ้นมาแล้วเอาใส่ไฟ เผาไฟ กวาดแล้วกวาดเล่า เผาแล้วเผาเล่า เผาแล้วโกยลงน้ำที่เชี่ยว โกยแล้วโกยเล่า จนหมด ครั้นหมดเชื้อต่าง ๆ แล้วไม่มีดอกความเกียจคร้าน เราอย่าหมั่นขยันแต่ทำบาป ให้ขยันแต่ทำดี ทำความบริสุทธิ์ ทำบุญทำกุศลนี่ ให้หมั่นทางนี้ บาปด่ากันบาปมันขึ้นมา หน้าแดง เรานี้เฮ็ดบาปคือขันแท้ ไปขยันใส่บาป ครั้นรู้จักว่าบาปก็บ่ขยันแล้ว จึงว่าให้กลัวบาป คำเถียงกันด่ากัน ทะเลาะวิวาทเบียดเบียนกันเป็นบาป อยากไปขันใส่มัน ให้หลีกไปไกล ให้เอาใจเว้น อย่าเอาใจใส่ ครั้นเว้นแล้ว มันก็บ่มีความเดือดร้อน ใครจะว่าอย่างใดก็ตาม เราไม่ว่าใส่เขาดอก เขาติฉินนินทา เขาก็ว่าใส่เขาเอง ปากเขามันก็อยู่ที่เขา หูเขามันก็อยู่ที่เขา เราจะเอามันเข้ามารวมไว้ให้มันเผาตนหยัง เราก็เป็นคนอยู่ไม่ใช่ควาย มันเป็นอย่างใด เราจึงตั้งสติฟาดมัน มันเป็นหยัง

ให้ดูมัน เรารู้จักมันแล้ว เรารู้จักกิเลสแล้ว ดูมันเฉพาะตาย ถ้ามึงไม่ตายกูตาย เอาให้ตนเสียความดีนั่น บาปก็อยู่ที่ใจ ใจนี่เป็นผู้ว่า จึงว่าให้อบรมใจ มีสติสั่งสอนใจ อบรมนี่แหละ จะเอาภพเอาชาติก็แม่นใจนี่แหละ จะเป็นวัวเป็นควายก็แม่นใจนี่แหละ ครั้นดับใจนี้ได้ มันก็มีแต่เย็น มีแต่ความสุขเท่านั้น มันจะไปเกิดบ่อนใด ก็แม่นจิตนี่แหละไปยึดไปถือ มันเจ็บมันปวดก็เพราะใจไปยึดไปถือ ครั้นใจไม่ยึดไม่ถือแล้ว มันจะรู้จักการตาย รู้จักความตาย รู้จักมันดี ถ้าใจไม่ยึด มันจะมีทุกขเวทนามาจากไหน ไม่มีดับเวทนาดับสัญญาได้อยู่ ดับสังขารความปรุงได้อยู่ ดับวิญญาณความรู้ทางทวารทั้ง ๖ ได้อยู่ ของใครของมันจะมีตนมีตัว มันไม่มีตนมีตัว แต่ว่ามันจำมันหมายว่าเจ็บนั่นเจ็บนี่ เวทนาก็พร้อมกันเกิดขึ้น มันไม่มีตัวมีตน มันก็ดับไปอีก ดับก็จิตมันสงบนั่นแหละ ครั้นจิตมันสงบแท้ ๆ ไม่มีคนหยังจะมาเจ็บอยู่นี่ จึงว่าให้อบรมจิตนั่นแหละ จิตสงบแล้วไม่มีผู้ใดเจ็บ คนบ่มี บ่อนตัวไม่มี แล้วก็ไม่มีอะไรเจ็บแล้ว ครั้นบ่มีคนแล้ว เป็นหยังจะมาจำหมายนั่นอยู่ บัญญัติอยู่ก็รู้ว่าไม่มีคน บัญญัติทางตา หู จมูก ลิ้น ก็บ่มี บ่มีคน มันว่างมืดละ ไม่มีอุปาทานแล้ว วางเสียก็มีความสุขนั่นแหละ จิตสงบ ให้ฝึกหัดจิต

ตัวรักษาดีแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นผู้แต่งความสุขให้ตน นั่นแหละเรียกว่าตนมีที่พึ่ง ปัจจุบันก็ไม่มีความเดือดร้อน แต่งทรัพย์สมบัติให้ตน สมบัติภายนอกมากมาย ไม่มีความยากจน ตบแต่งมนุษย์สมบัติให้ตน สมบัติภายนอกมากมาย ไม่มีความยากจน ตบแต่งมนุษย์สมบัติให้ตน ตบแต่งสวรรค์สมบัติให้ตน ตบแต่งเอาเอง รักษากาย วาจา ใจ ของตนให้บริสุทธิ์ ไม่แตะไม่ต้องสิ่งอันหยาบช้าเลวทราม ศีลห้าก็เป็นมนุษย์สมบัติ เป็นสวรรค์สมบัติ ศีลแปดก็ดีเป็นมนุษย์และสวรรค์สมบัติด้วย ก็ใครเล่าแต่งเอาให้ ก็เรานั่นแหละแต่งเอาเอง ใครจะทำให้เราได้ พระพุทธเจ้าเป็นแต่ผู้สอน มันก็แม่นเรานั่นแหละ ครั้นทำบ่ดีก็แม่นเรา เพราะเหตุนั้นให้รักษาให้มันดี ที่ไม่ดีอย่าไปทำ พวกเรานี่มันสับสนปนกันนี่ทั้งดีทั้งชั่ว มันจึงสุขก็ได้ ทุกข์ก็ได้ เอาอยู่อย่างนั้นแหละ ได้รับทั้งสุข ได้รับทั้งโทษ เพราะสับสนปนกัน.

....

อนาลโยวาท กัณฑ์ที่ ๑๑

หลวงปู่ขาว อนาลโย

คัดลอกจากหนังสือ อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย และ ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู อุดรธานี

ปธาน

(๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๒)

อันนี้เป็นวาสนาของเราแท้ ๆ จะได้บรรลุขั้นใดขั้นหนึ่งหรือขั้นที่สุดก็ไม่รู้ สมบัติของเราก็มีหมดแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง จะทำก็ได้อยู่ วาสนาบารมีเป็นกรรม เราได้สร้างมา คือมูลเก่าอันนี้ มันเป็นยังไง คืออาศัยมูลเก่า ได้อัตภาพมาก็ได้บุญ ได้อวิชชา ได้ศีลมาในบุญด้วย ทรัพย์ภายในบริบูรณ์หมด เรื่องของเก่ามันเป็นอย่างนี้ บุญของเก่ามาถึง เหมือนกันกับพวกเศรษฐีเขาแสวงหาเงินทองของเขา ว่าจะเพิ่มทยอยขึ้นล้านหนึ่ง สองล้าน สามสิบล้าน ร้อยล้านขึ้นไป นี่มันหาเอาใหม่ ไปทำเอาใหม่ แม้นเป็นของเรา คืออัตภาพของเรานี่ อาศัยทรัพย์ของเก่า คืออัตภาพของเก่านี้บริบูรณ์แล้ว มันจะทำเอาใหม่ก็ได้อยู่ จะทำเอาใหม่ สร้างเอาใหม่ก็ได้ ให้มันเต็มรอบก็ได้ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมีเราก็ออกอยู่เป็นบางครั้งบางคราว ถึงวันอุโบสถศีลเราก็ออก เราก็เนกขัมมะออกจากเครื่องมืดมน ปัญญาบารมี เราก็สดับรับฟัง ตัวเราก็ใช้โยนิโส ค้นคว้าในเหตุในผลอยู่ วิริยบารมีเราก็อุตส่าห์ทำบุญแจกทาน ขันติ ความอดกลั้นต่อสิ่งทั้งปวงนี่ เราก็ทำหมด บารมี ๑๐ เราจะทำหมด บารมี ๑๐ ประการนี้ ที่พระพุทธเจ้ามาแจกจ่ายให้พวกเรา เราได้เป็นผู้รับแจกแล้ว แต่จะเอามาใช้ เอามาทำให้เกิดให้มี สัจจบารมี ให้มันมีความสัจจ์ความจริง เราจะทำ ก็ทำจริง ๆ นั่นแหละ ความสัจจ์ความจริง อธิษฐานความตั้งไว้ว่าจะทำ ต้องทำจริง ๆ ได้มากก็ไม่ว่า ได้น้อยก็ไม่ว่า อย่าให้มันขาดสัจจะ ความจริงใจ อธิษฐานความตั้งมั่นในใจ ๓๐ นาทีก็ตาม ๔๐ นาทีก็ตาม ๕๐ ร้อยหนึ่ง ดี นั่นเป็นบางครั้งบางคราว เอาอยู่อย่างนั้น อย่าให้มันขาดความตั้งมั่นในใจไว้ สัจจะความจริงใจว่าจะทำ ก็ทำทันที

พูด ๆ จริง อธิษฐานความตั้งไว้ รู้หลักรู้ฐานไว้ เราก็ไม่เผลอ ต้องมีสติ ระลึกเอาไว้ เราอธิษฐานเอาไว้แล้ว ไม่ให้ขาด ๒๐ นาทีก็เอา นั่งทำความเพียรของเราไม่ให้ขาด เมตตาบารมีให้เต็ม การสงเคราะห์คนทั่วโลกมีอยู่แล้ว อุเบกขา การวางเฉยต่ออารมณ์ ชอบใจก็ตาม ไม่ชอบใจก็ตาม วางเฉยต่ออารมณ์ทั้งหลายทั้งปวง การภาวนาของเราก็เพื่อว่าจะอบรมจิตใจของเรานั่นแหละ ไม่ให้มันหลงมันข้องไปนับภพนับชาติ หลงไปตามอารมณ์อยู่ในภพชาติหรืออดีตอนาคต แล้วน้อมเอาเข้ามาในจิต ทำให้จิตเศร้าหมอง ทำให้จิตเดือดร้อน การที่เราทำความเพียรนี้ เราไม่ต้องการอะไรแล้ว นอกจากขัดจิตขัดใจของเราให้ขาวให้สะอาดเท่านั้นแหละ ใจมันเศร้าหมอง แต่อาศัยขัดอยู่บ่อย ๆ ขัดไม่หยุดไม่หย่อน มันก็ขาวก็สะอาดขึ้น ผ่องใสขึ้น เพราะกิเลสคือ โลภะ โทสะ โมหะ มันหมักหมมมาหลายภพหลายชาติ ต้องคอยขัดคอยเกลา เพราะกิเลสเหมือนตาปู ตีแฝก ตีลงแน่น แต่ก็ไม่เหลือวิสัย ผู้สามารถที่ตั้งอกตั้งใจจะถอนตาปู ถอนไม่หยุดไม่หย่อน ถอนไปถอนมามันก็ออกสั้นเข้า ๆ สั้นเข้ามันก็ถอนขึ้นได้ พระพุทธเจ้าสอนว่า จิตไม่ใช่จิตว่างนะ อย่าไปถือว่ามันจะว่างให้ ให้เรามีสติมีสัมปชัญญะ รู้ตัวเสมอ มันว็อกแว็ก ๆ อยู่อย่างนั้น เหมือนกันกับฟองน้ำ เดี๋ยวมันเกิดขึ้น เดี๋ยวมันดับ ดวงจิตมันไม่รู้จักอะไรหมดทั้งนั้น มันอาศัยเราทรมาน คือเราได้ยินได้ฟังแล้ว เราก็ให้มีสติขัดเกลา สั่งสอนมัน ให้มันรู้ เพราะมันไม่รู้นี่แหละ จิตดวงนี้แหละเรียกว่า อวิชชา คือความไม่รู้ จิตดวงนี้น่ะเรียกว่าอวิชชา ครั้นแนะนำสั่งสอนมัน ให้มันรู้ตามความเป็นจริงของโลกนั่นแหละ มันจึงได้ปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยอุปาทานว่า จิตของเรามันปล่อยวาง ตัวอวิชชาก็แม่นดวงจิต นั่นแหละท่านสอนให้อบรมขัดเกลาจิตทุกเวลา เมื่อกิเลสมันเบาบาง มันหมดออกไปแล้ว มันขาว มันสะอาดแล้ว นั่นแหละจิตมันแจ้ง มันส่องแสงขึ้น ความส่องแสงขึ้น รู้เท่าสังขารตามความเป็นจริงของมันยังไง รู้ยังงั้น แล้วไม่ยึดไม่ถือ เลิก เกิดมาชาติใดก็ดี เราไม่ใช่จะเกิดมาชาติเดียวนี้ ตั้งแต่แผ่นดินเป็นแผ่นดินก็เกิดมา ฐิตา วาสา ธาตุ ธมฺมฏฐิตถา ธมฺมนิยามตา สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา ฐิติธรรมตั้งอยู่ในโลกไม่ขาดโลก คือดวงจิต ฐิติธรรม ตั้งอยู่จะเอาภพเอาชาติ ตายกันนะ ตายทุกวี่ทุกวัน นี่เรียกว่าตายเล่น ไม่ใช่ตายแท้ ตายแท้เหมือนดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ดับหมด ไม่มีกลับมาเกิดอีก กิเลสไม่ที่อะไรจะก่อภพก่อชาติอีก ความตายอย่างนั้นคือกิเลสนั่นแหละมันตาย เข้าไปอยู่ในบ้านมันแหละ หมดเรื่องกัน หมดภพหมดชาติ หมดเรื่องกัน นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ ความสุขไม่เจือด้วยอามิส นิรามิสสุข นั่นแหละ พวกเราสละให้สละความสุขทางโลก ความสุขในโลกมีประมาณอันน้อย ผู้มีปัญญา ผู้ไม่ประมาทพึงสละความสุขเพื่อแลกเอาความสุขอันไพบูลย์ คือความสุขที่ไม่มีเกิด ไม่มีแก่ ไม่มีเจ็บ ไม่มีตาย ความสุขอันนั้นเป็นความสุขอันไพบูลย์ ความสุขในโลกมีตาย ๆ เกิด ๆ นั่นมีประมาณน้อยนิดเดียว นักปราชญ์ท่านจะว่าไม่มีเสียก็ได้ ความสุขอย่างนี้เหมือนเหยื่อมันเกี่ยวอยู่ที่เบ็ด ปลาไม่รู้ว่าเบ็ดมันเกาะอยู่ มันเกี่ยวอยู่นั่น ก็ไปคาบเอา เลยติดปากติดคออยู่อย่างนั้น นักปราชญ์คือพระพุทธเจ้าเห็นโทษของโลกจึงมีความเบื่อหน่าย พระพุทธเจ้าว่าให้ปล่อยมันเสีย อย่า

ถือมันอีก มันไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตน ไม่ใช่ตัว มันมีแต่คิดแต่อ่าน หาแต่โทษมาเผาเจ้าของ วางมันเสีย อย่าไปไว้ท่ามัน มันจะไปยังไงก็ไป ให้ทำจิตทำใจ ทำความรู้ไว้ให้เหมือนกับมหาปฐพี มหาปฐพีนั้น สัตว์ทั้งหลายจะมาทำดีก็ตาม มาทำร้ายก็ตาม มนุษย์จะมาทำดีก็ตาม ทำร้ายก็ตาม มหาปฐพีไม่มีความหวั่นไหว จะทำอย่างไรก็ตาม ทำใจให้เป็นอย่างนั้น นั่นแหละพระนิพพาน พระพุทธเจ้าว่า ใครทำใจได้อย่างนั้นแล้ว ได้อยู่เป็นสุขถึงพระนิพพาน ทำใจอย่างนั้นแล้วจะมีทุกข์อะไรเล่ามาเผามาผลาญดวงจิตของเรา เราไม่ถือไว้ จิตพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายพอรู้เท่าแล้ว จิตเป็นกลาง จรงฺ อุเบกฺขา จิตเป็นกลาง เราจึงตั้งตรง ก็สบายเท่านั้น นโยบายเพื่อจะสละคืนเท่านั้น เพื่อไม่ให้ยึดเท่านั้น ไม่ให้ยึดอะไรหมดทั้งนั้น การบริจาคทานทุกสิ่งทุกอย่าง สละคืนหมด การรักษาศีลก็สละคืนหมด ถ้าไม่รู้เท่าแล้วก็ทำทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความชั่วร้ายนี่น่ะเรียกว่าไม่มีศีล เราก็สละคืน สละความชั่วนี่แหละ นั่นเรียกว่า สัมมัปปธาน มีความสำรวมระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้นทั้งทางกาย ทางวาจาและใจ ปหานปธาน ไม่ให้บาปเกิดขึ้น ละถอนปล่อยวาง อะไรมันดีก็ตาม จะไม่ดีก็ตาม มีแต่เรื่องเป็นไฟเผาหมดทั้งนั้น ภาวนาปธาน เรียกว่าทำให้เกิด ทำให้มี สิ่งที่ยังไม่เกิดก็ทำให้เกิด สิ่งที่เกิดแล้วก็รักษาไว้ไม่ให้เสื่อมเสียไป เรียกว่า อนุรักขนาปธาน อิทธิบาท ๔ ความพอใจจะละความชั่ว พากเพียรประกอบความดีให้มีขึ้น จิตตะ มีจิต มีสติรักษาจิตใจของตน ไม่ให้มันส่ายไปตามอารมณ์ภายนอก ให้มันรู้สึกอยู่ ไปก็ให้มันไป มันอยากไป แต่ให้สติของเรารู้อยู่ ไม่ไปตามมัน มันเอาเก็บเข้ามาหมักหมมไว้ในจิต ไม่รองรับมัน ต้องปล่อยต้องวางมัน มีจิตฝักใฝ่อยู่ในคุณงามความดี จิตมุ่งศึกษาหาเหตุหาผล เหตุดีให้ผลดี เหตุชั่วให้ผลชั่ว ธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ อะไรเป็นตัวเหตุ ตัวเหตุคืออวิชชา ความโง่นั่นแหละ มันไหลมา อะไรเป็นอวิชชา จิตโง่นั่นแหละเป็นอวิชชา อะไรเป็นสนิมของอวิชชา มันนั่นแหละมันเป็นสนิมของมันเอง เหมือนกันกับเหล็ก เหมือนกันกับดาบและมีด ครั้นไม่ลับมันอยู่นาน ๆ ใครเอามาใส่ล่ะ สนิมน่ะ มันก็เกิดขึ้นของมันเอง มันขนเอามาเอง หมักหมมทำให้เกิดสนิม จนว่าจิตดำ จิตมืดน่ะ มันเองแหละเป็นสนิมของมัน เมื่อทำสนิมให้มันออกจากดวงจิตนี่แล้ว จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ ให้เป็นผู้หมั่นพยายามหัดทรมานสั่งสอนมัน อย่าไปปล่อยตามใจมัน มีความรู้เท่ามัน อย่าไปตามใจมัน หัดให้มันอยู่ในอำนาจของสติ สติควบคุม ขัดไปขัดมามันก็ขาวหรอก จิตขาว จิตสะอาด จิตผ่องแผ้วนั่นแหละ มนสาเจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติวา จิตเจ้าของควบคุมขัดเกลาให้ดีแล้ว จิตผ่องแผ้วดีแล้ว จะพูดอยู่ก็ตามมีความสุขเท่านั้น จะทำงานทำการอยู่ก็ตาม มีความสุขทั้งนั้น ตโตนํ สุขมเนวติ มีแต่ความสุขเท่านั้นแหละติดตามผู้นั้น มีแต่ความสุขทั้งหมด ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ฉายา ว อนุปายินี เหมือนกันกับเงาเทียมตนคนไป ไม่ละไม่เว้นความสุขนั้น บาปก็อย่างเดียวกัน เพราะความไม่รู้เท่านำไป มนสาเจ ปทุฏฺเฐน จิตมีโลภะ โทสะ โมหะ เผาผลาญอยู่แล้วก็ไม่มีสติ จะพูดอยู่ก็ตาม มีแต่ความทุกข์ติดตามเขาไป ทำการงานอยู่ก็มีแต่ทุกข์เท่านั้น ตโตนํ ทุกฺขมเนวติ จกฺกํ ว วหโต ปทํ ความทุกข์ย่อมนำเขาไปเหมือนกันกับล้อ หรือกงล้อกงจักรอันโคเทียมแอกไป

อยู่ แอกนั้นหนักทับคอมันไปอยู่ทั้งหลัง ทั้งตีนมัน กงล้อก็ยันตีนมันไปอยู่ เล็บหลุดไป ทางคอมันก็แอกถูคอมันไปอยู่ จนคอเปิก จิตไม่ดีเป็นอย่างนั้น มน สาเจ ปทุฏฺเฐน จิตอันเทพประทุษร้ายอยู่ มีแต่ความทุกข์เท่านั้น ความทุกข์ประจำมันไปเหมือนกับกงจักร กงล้อเหยียบรอยเท้าโคไปอยู่อย่างนั้น แล่นไปอยู่อย่างนั้น จนแตก แตกแล้วมีทุคติวิบัติเป็นที่ไป พวกเรามีการสดับรับฟังแล้วให้พากันทำเอา อย่ามีความประมาท ผู้อื่นไม่ได้ทำจิตของเราเศร้าหมองดอก ผู้อื่นไม่ได้ทำให้จิตของเราผ่องแผ้ว เราเองเป็นผู้ทำให้ผ่องแผ้ว เราเองเป็นผู้ทำให้จิตของตนเศร้าหมอง ผู้อื่นช่วยไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้ ท่านทรงเป็นผู้บอกทางให้เท่านั้น.

....

๛